

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

МИРОСЛАВА КНИШ, ЛЮБОВ КОТИК

ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ГЛОБАЛІСТИКА

Навчальний посібник

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2014

УДК 327.39:911.3(075.8)
ББК Ф06я73-1
К 532

Рецензенти:

Заставецька О. В. - д-р геогр. наук, професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)

Садова У. Я. - д-р екон. наук, професор (Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів))

Яценко Б. П. - д-р геогр. наук, професор (Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка)

Науковий редактор д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Рекомендовано до друку

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
(Лист №1/11-17565 від 12 листопада 2012 р.)*

Книш М. М.

К 532 Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 484 с. +0,32 вкл. ISBN 978-617-10-0041-4.

Навчальний посібник призначений для надання студентам методичної допомоги при вивченні курсу, виконанні практичних та самостійних завдань, підготовки до змістових модулів, іспиту та мотивації наукової діяльності.

Для студентів географічних факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 327.39:911.3(075.8)

ББК Ф06я73-1

© Книш М. М., Котик Л. І., 2014

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2014

ISBN 978-617-10-0041-4

ЗМІСТ

Передмова	5
I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ	11
1.1. Структура навчальної дисципліни	12
1.2. Програма навчальної дисципліни	14
1.3. Критерії оцінювання успішності студентів	22
Рекомендована література	23
II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ	29
2.1. Завдання практичних, семінарських, самостійних робіт змістового модуля 1 “Теоретико-методологічні основи політико-географічної глобалістики та альтернативістики”	30
<i>Тема 1.</i> Місце політико-географічної глобалістики у системі глобалістики	30
<i>Тема 2.</i> Етапи формування глобалістики	36
<i>Тема 3.</i> Актуальна політико-територіальна організація країн світу	42
<i>Тема 4.</i> Індекс політичної глобалізації	50
<i>Тема 5.</i> Інституційна система глобального управління	56
<i>Тема 6.</i> Типологія прогнозованого світового порядку	65
<i>Тема 7.</i> Типологія країн за індексом протестності	72
2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1	80
2.3. Завдання практичних, семінарських, самостійних робіт змістового модуля 2 “Політико-географічні аспекти глобальних проблем”	107
<i>Тема 8.</i> Глобальний індекс миру	107
<i>Тема 9.</i> Військові витрати країн	115
<i>Тема 10.</i> Типологія країн за схильністю до розпаду	124
<i>Тема 11.</i> Географія збройних конфліктів	131
<i>Тема 12.</i> Аналіз терористичної діяльності	139

Тема 13. Емпіричний аналіз динаміки світових процесів “третьої хвилі” демократизації.....	149
Тема 14. Типологія країн за індексом сталого розвитку.....	159
2.4. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 2.....	171
2.5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....	197
2.5.1. Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання....	197
2.5.2. Структура індивідуального навчально-дослідного завдання.....	198
2.5.3. Методичні вказівки до оформлення	198
ІІІ. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ РОЗДІЛ	201
Додатки для виконання практичних, семінарських та самостійних робіт	202
Summary	472
Предметний покажчик.....	476

*Навчальний посібник
присвячуємо
70-й річниці рідної кафедри
економічної і соціальної географії*

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник, що пропонують автори, є одним із елементів, який забезпечує цілісний навчальний процес із курсу “Політико-географічна глобалістика” – навчальної дисципліни, яку у Львівському національному університеті імені Івана Франка вивчають студенти географічного факультету четвертого курсу денної та заочної форм навчання напряму “географія” освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”.

Актуальність вивчення політико-географічної глобалістики зумовлена світовими інтеграційними й децентралізаційними процесами сьогодення, формуванням наддержавних інституційних утворень, розвитком ідей про багатополюсність, двополюсність та однополюсність світу, тенденціями демократизації, мілітаризації, розвитку терористичної та альтерглобалістичної діяльності, наростанням протестних викликів на фоні закликів до сталого розвитку тощо.

Політико-географічна глобалістика, як нова міждисциплінарна наука, яка виникла на стику глобалістики, політології й суспільної географії, вивчає просторові аспекти гетерогенності суспільного глобального простору як цілісності, зумовлені процесами глобалізації та загострення глобальних проблем. Отже, ця навчальна дисципліна займає важливе місце у структурі навчальних дисциплін студентів-географів.

“Політико-географічна глобалістика” тісно пов’язана з курсами “Основи загальної суспільної географії” та “Соціальна географія”, які студенти слухають протягом першого року навчання, та має тісні міжпредметні зв’язки із “Регіональною соціально-економічною географією світу”, “Політичною географією”, “Країнознавством”, “Географією міжнародних політичних, військових та економічних організацій”, “Соціально-економічною географією України”, “Політологією”. Ці навчальні дисципліни студенти вивчають на старших курсах.

Зміст дисципліни “Політико-географічна глобалістика” розроблено на основі відповідних положень щодо підготовки фахівців у сфері географії, норм та традицій вищої університетської освіти, профілю освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” та вимог Болонського процесу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ГЛОБАЛІСТИКА”

Змістовий модуль 1

Теоретико-методологічні основи політико-географічної глобалістики та альтернативістики

Тема 1. Поняття про глобалістику як нову інтегральну науку.

Практична робота. Місце політико-географічної глобалістики у системі глобалістики.

Тема 2. Етапи формування глобалістики як науки.

Практична робота. Етапи формування глобалістики.

Тема 3. Актуальні тенденції політико-територіальної організації країн світу.

Практична робота. Актуальна політико-територіальна організація країн світу.

Тема 4. Політико-географічна глобалістика як напрям глобалістики.

Практична робота. Індекс політичної глобалізації.

Тема 5. Поняття про світовий порядок.

Практична робота. Інституційна система глобального управління.

Тема 6. Концепції нового світового порядку.

Семінарське заняття. Типологія прогнозованого світового порядку.

Тема 7. Політико-географічні аспекти альтернативістики.

Практична робота. Типологія країн за індексом протестності.

Змістовий модуль 2

Політико-географічні аспекти глобальних проблем

Тема 8. Проблема збереження миру як ключова глобальна проблема.

Практична робота. Глобальний індекс миру.

Тема 9. Демілітаризація як глобальна проблема.

Практична робота. Військові витрати країн.

Тема 10. Типологія країн за схильністю до розпаду.

Практична робота. Типологія країн за схильністю до розпаду.

Тема 11. Глобалізація збройних конфліктів.

Практична робота. Географія збройних конфліктів.

Тема 12. Глобалізація терористичної діяльності.

Практична робота. Аналіз терористичної діяльності.

Тема 13. Демократизація як глобальна проблема.

Практична робота. Емпіричний аналіз динаміки світових процесів “третьої хвилі” демократизації.

Тема 14. Проблема сталого розвитку.

Практична робота. Типологія країн за індексом сталого розвитку.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомити студентів із питаннями, що стосуються об'єкта, предмета, особливостей історичного розвитку та головних наукових положень політико-географічної глобалістики; визначити геопросторові особливості протікання базових глобальних процесів: демократизації, мілітаризації, політичної глобалізації, державотворення та формування наднаціональних інституційних утворень; вивчити методики обчислення індексів: миру, політичної глобалізації, демократизації, протестного; висвітлити сучасні процеси та тенденції політико-географічної глобалістики у світі загалом та за окремими макрорегіонами зокрема, а також їхній вплив на політичні та соціально-економічні процеси в Україні.

У результаті вивчення дисципліни студентові необхідно:

знати:

- трактування категорій політико-географічної глобалістики: глобалістика, геоглобалістика, глобалізація, політична глобалізація, глобалізм, глобальне моделювання, глобальне політичне моделювання, глобальні проблеми, геопросторова організація політико-географічних процесів тощо;
- предметне поле дослідження політико-географічної глобалістики та особливості історичних етапів її розвитку, концептуальні напрями глобалістики, світові центри політико-географічних досліджень та провідних вчених-глобалістів сьогодення;
- показники наявності та відсутності миру та методику кількісної оцінки миру, країни світу, які відмовилися від військових сил, індикатори схильності країн до розпаду, наслідки збройних конфліктів та географічні закономірності поширення збройних конфліктів на початку XXI ст.;
- особливості геопросторової організації країн за тенденціями змін політичного режиму на початку XXI ст. та статус політичного режиму регіональних держав;
- засади й теоретичні положення концепції сталого розвитку та можливості її використання для формування інституційної структури світу в XXI ст.

вміти:

- пояснювати предметну сферу дослідження політико-географічної глобалістики, а також її складових дисциплін;
- аналізувати політико-географічні глобалізаційні явища та процеси з використанням конкретно-наукових методів: картографічного, індексного, просторового аналізу;
- прогнозувати зміни в політико-територіальній організації країн світу в XXI ст.;

- аналізувати роль ООН та регіональних об'єднань у становленні нового світового порядку;
- прогнозувати зміну в розвитку миролюбності країн на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу у XXI ст. та аналізувати причини відмови країн світу від регулярної армії та воєнізованих формувань;
- прогнозувати зміни в розвитку збройних конфліктів в XXI ст. та розвитку терористичної діяльності, робити висновки про тенденції демократизації на всіх просторових рівнях;
- моделювати зміни світового інституційного устрою за умов впровадження “Концепції сталого розвитку” та “Цілей розвитку тисячоліття”;
- описувати тенденції політико-географічної глобалістики на рівні макрорегіонів чи окремих регіональних держав;
- орієнтуватися в потоці політико-географічно-глобалістичної інформації.

Прослуховування курсу забезпечить формування у студента системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

- соціально-особистісні компетенції: здатність учитися; здатність до критики і самокритики; креативність, здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; турбота про якість виконаної роботи; толерантність; екологічна грамотність; відкритість і чуйність до різноманіття;
- загальнонаукові компетенції: базові уявлення про глобалістичні процеси, що сприяють розумінню причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й умінь їх використовувати у професійній і соціальній діяльності; базові знання в галузі необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін;
- інструментальні компетенції: здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою; знання іноземної мови; навички роботи з комп'ютером; навички управління інформацією; дослідницькі навички;
- професійні компетенції: базові уявлення про чинники формування та розвитку політико-географічно-глобалістичних явищ і процесів; володіння описовими, картографічними, статистичними методами дослідження політико-географічної глобалістики; здатність професійно використовувати профільні знання для прогнозування змін процесів політичної глобалізації, висвітлення нових проблем глобалізації, розробки державної і регіональної економічної, культурної, релігійної, екологічної політики тощо; здатність практично використовувати знання із політико-географічної глобалістики.

Знання, одержані в процесі вивчення дисципліни “Політико-географічна глобалістика”, розширяють географічний та глобалістичний кругозір студентів. Вони зможуть використовувати їх при вивченні інших, пов'язаних із політико-географічною глобалістикою, дисциплін, науковій роботі та при під-

готовці курсових, дипломних і магістерських робіт, а також у майбутній професійній діяльності.

Відповідно до основних теоретичних та прикладних завдань дисципліни, сформована її структура посібника, який складається із трьох розділів – організаційно-методичного, власне навчально-методичного та інформаційно-аналітичного.

Організаційно-методичний розділ містить: структуру навчальної дисципліни; критерії оцінювання результатів роботи студентів; програму навчальної дисципліни; рекомендовану літературу (базову та допоміжну) й інформаційні ресурси.

Навчально-методичний розділ складається з двох змістових модулів та індивідуального навчально-дослідного завдання. Кожен змістовий модуль містить завдання для аудиторної та самостійної робіт, тести для самоперевірки знань. При композиції практичних робіт здійснено системний уніфікований підхід до побудови їхньої структури: у кожній із робіт зазначено мету, акцентовано увагу на тому, що студенти повинні знати і вміти, подано термінологічний словник, завдання практичної роботи, рекомендовану літературу, завдання й вправи для самостійної роботи та запитання для самоперевірки.

Тематику практичних та самостійних робіт розроблено так, що нею охоплено методичку вивчення теоретичних засад та актуальних проблем, які виникають у руслі політико-географічної глобалістики. Особливу увагу звернено на формування вміння студентів створювати авторські аналітичні карти на основі вихідних статистичних матеріалів.

Згідно з основними положеннями кредитно-модульної системи, самостійна робота є одним із важливих засобів оволодіння навчальним матеріалом і закріплення знань під час аудиторних робіт та розвиває у студентів вміння і навички наукової діяльності. Кожна практична робота містить перелік завдань для самостійної роботи, які пов'язані із темою практичної роботи і дають змогу як поглибити знання із відповідної теми, так і порівняти досліджувану проблему політико-географічного спрямування з іншими глобальними проблемами людства, розглянути їх у глобальному, регіональному та країнознавчому аспектах.

Завершують вивчення теми запитаннями для самоперевірки, в яких акцентовано увагу на головних теоретичних і прикладних аспектах теми. Запитання для самоперевірки передбачають самостійне осмислення студентом матеріалу, запропонованого у навчальних посібниках, на лекції. Вони також несуть у собі набуття досвіду роботи з науковою літературою, інформаційними ресурсами.

Тестові завдання сформовано згідно з навчальною програмою і згруповано у два змістові модулі. Вони є одним з важливіших дидактичних прийомів, який використовують для кращого засвоєння навчального курсу і визначення

відповідності рівня набутих студентами знань вимогам навчальної програми з курсу “Політико-географічна глобалістика”. У навчальному посібнику міститься близько 500 тестових завдань, які поділено на п’ять типів: 1) вибір однієї чи кількох правильних відповідей із запропонованих; 2) встановлення правильної послідовності відповідей; 3) встановлення відповідності між двома переліками тверджень; 4) відкриті завдання (потрібно вказати пропущене слово чи дату); 5) письмові завдання.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконують згідно із запропонованою в навчальному посібнику тематикою та методичними вказівками щодо виконання та оформлення. Воно має на меті поглиблення, узагальнення і закріплення знань, які студенти одержують у процесі вивчення цієї дисципліни, і застосування їх на практиці з метою реалізації творчих можливостей студентів.

Інформаційно-аналітичний розділ навчального посібника охоплює аналітичні і статистичні матеріали для виконання практичних робіт, фрагменти хрестоматійних творів з тематики курсу.

Ми щиро вдячні колегам, які сприяли підготовці та виданню цього навчального посібника. Зокрема, науковому редактору видання професорові, завідувачу кафедри економічної і соціальної географії Олегу Шаблюю; рецензентам – доктору географічних наук, професорові, завідувачу кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Ользі Заставецькій; доктору економічних наук, професорові, завідувачу відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів) Улянці Садовій; доктору географічних наук, професору Київського національного університету імені Тараса Шевченка Борисові Яценку.

Наша подяка працівникам Видавничого центру Львівського національного університету імені Івана Франка за технічну підготовку навчального посібника до друку, зокрема літературному редактору – п. Ірині Лоїк; технічному редактору – п. Світлані Сенік; п. Любові Семенович; п. Василю Рогану.

Надіємося, що навчальний посібник стане у нагоді студентам географічного факультету та започаткує їхні власні наукові розвідки із політико-географічної глобалістики.

Будемо вдячні за висловлені зауваження, пропозиції, побажання щодо поліпшення структури, інформаційного наповнення навчального посібника.

Автори: Передмова (М. М. Книш, Л. І. Котик); Зміст навчальної дисципліни (М. М. Книш); Завдання практичних, семінарських, самостійних робіт (М. М. Книш); Словник термінів (М. М. Книш, Л. І. Котик); Тестові завдання для перевірки знань (М. М. Книш, Л. І. Котик); Індивідуальне навчально-дослідне завдання (М. М. Книш, Л. І. Котик); Інформаційно-аналітичний розділ (Л. І. Котик).

I. ОРГАНІЗАЦІЙНО- МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

1.1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі*					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Змістовий модуль 1.</i>												
Теоретико-методологічні основи політико-географічної глобалістики та альтернативістики												
<i>Тема 1. Поняття про глобалістику як нову інтегральну науку</i>	7	2				5	10	2				8
<i>Тема 2. Етапи формування глобалістики як науки</i>	9	2	2			5	10		2			8
<i>Тема 3. Актуальні тенденції політико-територіальної організації країн світу</i>	7	2				5	10	2				8
<i>Тема 4. Політико-географічна глобалістика як напрям глобалістики</i>	9	2	2			5	9	1				8
<i>Тема 5. Поняття про світовий порядок</i>	7	2				5	9	1				8
<i>Тема 6. Концепції нового світового порядку</i>	9	2	2			5	8	1				7
<i>Тема 7. Політико-географічні аспекти альтернативістики</i>	8	2	2			4	8	1				7
<i>Разом – змістовий модуль 1</i>	56	14	8			34	64	8	2			54

1.1. Структура навчальної дисципліни

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 2.												
Політико-географічні аспекти глобальних проблем												
<i>Тема 8. Проблема збереження миру як ключова глобальна проблема</i>	8	2	2			4	8	1				7
<i>Тема 9. Демілітаризація як глобальна проблема</i>	6	2				4	8	1				7
<i>Тема 10. Типологія країн за схильністю до розпаду</i>	8	2	2			4	8	1				7
<i>Тема 11. Глобалізація збройних конфліктів</i>	6	2				4	9	2				7
<i>Тема 12. Глобалізація терористичної діяльності</i>	6	2				4	9	2				7
<i>Тема 13. Демократизація як глобальна проблема</i>	8	2	2			4	9		2			7
<i>Тема 14. Проблема сталого розвитку</i>	8	2				6	9	1				8
<i>Разом – змістовий модуль 2</i>	50	14	6			30	60	8	2			50
Індивідуальне навчально-дослідне завдання												
<i>Разом – індивідуальне навчально-дослідне завдання</i>	20				20		20				20	
Усього годин	126	28	14		20	64	144	16	4		20	104

* л – лекції, п – практичні, лаб – лабораторні, інд – індивідуальне навчально-дослідне завдання, ср – самостійна робота.

1.2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Теоретико-методологічні основи політико-географічної глобалістики та альтернативістики

Тема 1. ПОНЯТТЯ ПРО ГЛОБАЛІСТИКУ ЯК НОВУ ІНТЕГРАЛЬНУ НАУКУ

Глобалістика як нова інтегральна наука. Етимологія та зміст терміна “глобалістика”. Об’єкт, предмет та функції глобалістики. Поняттєво-термінологічний апарат глобалістики. Наукові підходи до трактування глобалістики у науково-довідковій літературі та вчених-глобалістів. Міждисциплінарний підхід – важливий методологічний принцип глобалістики.

Структурні компоненти глобалістики: філософсько-методологічний, глобалізація, глобальне моделювання, глобальні проблеми. Принципові відмінності глобалістики від конкретних наук. Концептуальна диференціація глобалістики: історична глобалістика, геоглобалістика, політична глобалістика, економічна глобалістика, соціальна глобалістика, культурна глобалістика, екологічна глобалістика.

Постулати глобалістики українських вчених. Місце політико-географічної глобалістики як наукового напрямку у глобалістиці.

Тема 2. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛІСТИКИ ЯК НАУКИ

Перший етап формування глобалістики як науки – кінець 1960-х років і початок 1970-х років. Зародження глобалістики як науки. Особливості першого етапу – поглиблення досліджень двох глобальних проблем – освоєння космосу та охорона навколишнього середовища. Створення 1968 р. Римського клубу. Вихід у світ 1970 р. монографії американського футуролога А. Тоффлера “Зіткнення у майбутньому”.

Другий етап – початок 1970-х і друга половина 1970-х років. Глобальне моделювання. Емпіричні моделі майбутнього людського суспільства. Проекти “Світова динаміка” (Дж. Форрестера) і “Межі росту” (Д. Медоуза). Концептуальні напрями глобалістики. “Технократична глобалістика”. “Технократичний оптимізм” (Г. Кон, А. Віннер, У. Браун та ін.). “Технократичний песимізм”. Концепція “нульового росту” (Д. Медоуз, 1974). Концепція “органічного росту” (М. Месаревич, Е. Пестель, 1976). Концепція “обмеження росту і розвитку” у доповіді Е. Пестеля “За межами росту”. Еколого-популістська глобалістика. “Постіндустріальна глобалістика”. “Екзистенціально-культурна глобалістика”. “Еволюційно-детерміністська глобалістика”.

Третій етап – 1980–1990-ті роки. Становлення глобалістики як науки. Дослідження прикладних аспектів глобальної проблематики. Концептуальні напрями глобалістики. “Негуманістична глобалістика”. “Клерикальна глобалістика”. “Альтернативістська глобалістика”.

Четвертий етап формування глобалістики – на межі 1980–1990-х років. Формування політичної глобалістики. Десята доповідь Римського клубу “Дороговкази в майбутнє” (Б. Гаврилишин, 1980). Модель майбутнього світового порядку. Варіанти формування світового порядку.

П’ятий етап – з 2001 р. і до сьогодні. Прийняття світовими лідерами “Декларації тисячоліття” і стратегії “Сталого розвитку”. Концепція “гео-генезису” Е. Кочетова. Становлення глобалістики в Україні.

Тема 3. АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЇН СВІТУ

Політична карта світу як складова частина політико-географічної глобалістики. Історико-географічні особливості формування політичної карти світу. Зміни на політичній карті світу. Держава як головна форма політичної геопросторової організації. Головні ознаки і функції держави. Динаміка утворення суверенних держав на політичній карті світу. Зміни на політичній карті світу наприкінці ХХ ст. Прогнози активізації державотворення у першій чверті ХХІ ст.

Форми політичної організації держав. Форми державного правління: монархія, республіка, держави у складі Співдружності. Адміністративно-територіальна організація: унітарні, федеративні, конфедерації. Форми політичного режиму: демократичні і антидемократичні режими. Залежні країни і території як форми геопросторової організації. Офіційний статус залежних країн і територій. Геополітична ситуація на початку ХХІ ст.

Наддержавні форми геопросторової організації на політичній карті світу. Територіальна класифікація наддержавних організацій: глобальні, регіональні, субрегіональні. Функціональна класифікація наддержавних організацій: загальнополітичні, військово-політичні, економічні, валютно-фінансові, історико-традиційні, інтелектуально-аналітичні.

Тема 4. ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ГЛОБАЛІСТИКА ЯК НАПРЯМ ГЛОБАЛІСТИКИ

Об’єкт, предмет і завдання політико-географічної глобалістики. Структурні компоненти політико-географічної глобалістики. Етапи політичної глобалізації. Протополітична глобалізація. Політична глобалізація Стародавнього світу. Політична глобалізація у період Вестфальської моделі світоустрою. Принципи Вестфальської системи. Формування нової глобальної системи відносин.

Причини трансформації політичної глобалізації. Суб'єктивні та об'єктивні чинники сучасної політичної глобалізації. Організації і центри глобальних досліджень.

Оцінка політичної глобалізації міжнародними організаціями та консалтинговими компаніями. Критерії політичної глобалізації. Типологія країн за індексом політичної глобалізації.

Тема 5. ПОНЯТТЯ ПРО СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Зміст поняття “міжнародний порядок”, “світовий порядок”, “новий світовий порядок”. Наукові підходи до трактування світового порядку. Моделі світового порядку. Напрями дослідження нового світового порядку.

Глобальне управління і глобальне регулювання. Інституційна система глобального управління. Ключові суб'єкти глобального управління. Механізми глобального управління: гармонізація, примус, дифузія.

Сценарії глобального розвитку Комісії з глобального управління: оптимістичний, поляризований, песимістичний.

Сценарії глобального розвитку Лісабонської групи: апартеїд, виживання, Тріади, глобальної інтеграції, СOT, регіоналізації.

Принципи глобального управління Лісабонської групи: кооперації, солідарності, субсидіарності, культурної диверсифікації. Тенденції у формуванні світоустрою у період трансформації Вестфальської системи.

Тема 6. КОНЦЕПЦІЇ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Основні концепції з формування нового світового порядку. Створення нових інститутів з глобального управління. Еволюція і трансформація функцій уже наявних інститутів з глобального регулювання. Запровадження світової демократії у формі світової республіки. Принципи побудови світової республіки – створення політичних одиниць регіонального масштабу як проміжних ланок між окремими державами і глобальними структурами.

Концепція “Кінця історії” Ф. Фукуями. Головна ідея концепції – політичний та економічний лібералізм нової геополітичної структури світу.

Західна ліберальна демократія як межа можливого вдосконалення людства. Концепція “Зіткнення цивілізацій” С. Гантінгтона. Головна ідея концепції: майбутні світові конфлікти – це конфлікти між цивілізаціями. Концепція “однополюсного світового порядку” З. Бжезінського. Головна ідея концепції: американська гегемонія нового типу. Концепція побудови нового світового порядку шляхом трансформації ООН. Реформування ООН як програма становлення нового світового порядку. ООН як головний суб'єкт управління глобальними процесами. Концепція формування

двоблокової структури нового світового порядку між розвиненими країнами Півночі і країнами, що розвиваються, Півдня.

Тема 7. ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ АЛЬТЕРНАТИВІСТИКИ

Альтернативістика як напрям у сучасних дослідженнях майбутнього. Структурні компоненти альтернативістики. Чисті джерела енергії. Сталий розвиток. Демілітаризація. Екологізація. Гуманізація. Антиглобалізм. Альтернативні рухи. Ідейно-терористичні організації. Географія антиглобалістичних рухів. Теоретичні постулати антиглобалістів. Ідеологи антиглобалізму. Програма антиглобалістів. Мета антиглобалістів – створення справедливого світового порядку. Світовий соціальний форум та його значення. Емпірична оцінка протестних настроїв у країнах світу. Індекс протестності. Критерії індексу протестності. Типологія країн за індексом протестності.

Змістовий модуль 2

Політико-географічні аспекти глобальних проблем

Тема 8. ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ МИРУ ЯК КЛЮЧОВА ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Поняття миру. Наукові підходи щодо збереження миру. Мінімалістська і максималістська трактовка миру. Концепції науки про мир. Негативна концепція миру “як відсутність війни або організованого насильства”. Позитивна концепція миру “як відсутність структурного насильства”. Проекти збереження миру. Концепція “ядерного миру”. Концепція переходу від націй-держав до світової держави.

Наднаціональні інститути гарантування миру. Аналітичні центри дослідження миру. Стокгольмський інститут дослідження миру (Швеція). Інститут дослідження економіки і миру (Австралія).

Емпірична оцінка позитивного і негативного миру. Глобальний індекс миру (ГІМ). Субіндекси та індикатори миру. Три головні елементи миру: суспільно-політичний мир, стан національної безпеки, демілітаризація. Ранжування країн за ГІМ. Типологія країн за рівнем миролюбності. Місце України за індексом миролюбності.

Тема 9. ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Поняття про мілітаризацію і демілітаризацію. Особливості сучасного мілітаризму. Ракетно-ядерна та інша зброя масового знищення. Ядерна зброя як головний чинник стримування війни. Ядерні держави. Договір “Про нерозповсюдження ядерної зброї” (ДНЯЗ). Типологія країн за ознакою нерозповсюдження ядерної зброї. Мілітаризація космосу. “Зоряні війни”. Нові види зброї. Геофізична зброя. Інформаційна зброя.

Гонка озброєння та її наслідки. Військові витрати. Загальносвітовий та макрорегіональні тренди військових витрат. Висока концентрація військових витрат. Навантаження військових витрат на економіку і населення. Тенденція нарощування виробництва озброєння. Найбільші країни-виробники озброєння. Найбільші експортери та імпортери озброєння. Професійна армія в країнах світу. Причини відмови деяких країн від регулярної армії.

Місце демілітаризації в ієрархії глобальних проблем. Взаємозв'язок та взаємозалежність між демілітаризацією та іншими глобальними проблемами. Демілітаризація як засіб вирішення багатьох глобальних проблем.

Тема 10. ТИПОЛОГІЯ КРАЇН ЗА СХИЛЬНІСТЮ ДО РОЗПАДУ

Сецесіонізм як політико-географічне явище. Динаміка сецесіонізму впродовж XX ст. Контрсецесіонізм. Форми сецесіонізму: сепаратизм і ірредентизм. Зони поширення сецесіонізму (ЗПС). Просторові ознаки сецесіонізму: географічне положення, площа, конфігурація, кордони. Типологія ЗПС за силою об'єднання. Чинники формування сили об'єднання. Традиційні чинники: етнічна приналежність, віросповідання, політична орієнтація, історична самосвідомість, територіальна ізольованість. Економічні чинники: ресурсний, економічна відсталість, поєднання високої ресурсної забезпеченості й економічної відсталості, економічне домінування території. Типологія ЗПС за зовнішньою силою. Головні ознаки: підтримка сецесіоністських цілей суспільством, ступінь фактичного контролю території.

Географічні типи сецесіонізму: північноамерикансько-австралійський, карибсько-атлантичний, латино-американський, тихоокеанський, північноафриканський, афро-малайзійський, африканський тропічний, західноазійський, південноазійський, індокитайський.

Тема 11. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сутність поняття “збройний конфлікт”. Види конфлікту. Малий і великий збройні конфлікти. Одностороннє насильство. Причини виникнення збройних конфліктів. Горизонтальна нерівність як одна з причин збройних конфліктів. Об'єкти конфлікту: влада, ідеологічні або культурні цінності, територія, природні ресурси, матеріальні ресурси. Суб'єкти (сторони) збройних конфліктів: суверенні держави, національно-визвольні рухи, терористичні угруповання, сепаратистські сили, сецесіоністські рухи, транснаціональні корпорації, окремі індивіди. Фази збройного конфлікту.

Особливості географії збройних конфліктів на початку XXI ст. Розподіл кількості збройних конфліктів у світі. Розподіл кількості збройних

конфліктів за об'єктами конфлікту: влади і території. Динаміка гостроти та інтенсивності збройних конфліктів у світі та в розрізі макрорегіонів. Домінуючі протиріччя збройних конфліктів у світі загалом, та окремих макрорегіонів. Країни з найтривалішими та найінтенсивнішими збройними конфліктами.

Наслідки збройних конфліктів. Моніторинг збройних конфліктів. “Барометр конфліктів”. Бальна оцінка збройних конфліктів. Глобальні і макрорегіональні тенденції зміни у розвитку збройних конфліктів.

Проблеми врегулювання збройних конфліктів. Географія миротворчих місій ООН. Можливості виникнення збройних конфліктів на території України.

Тема 12. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття про тероризм. Співвідношення термінів терор і тероризм. Наукові підходи терологів до трактування тероризму. Міжнародний тероризм. Транснаціональний тероризм. Новий тероризм. Види тероризму. Домінування державного тероризму на початку ХХ ст. Поширення політичного тероризму у другій половині ХХ ст. Етнічний і релігійний тероризм наприкінці ХХ ст. Нові види тероризму на початку ХХІ ст. Економічний тероризм. Екологічний тероризм. Інформаційний тероризм.

Географія основних видів тероризму. Форми терористичної діяльності. Революційний і контрреволюційний тероризм. Фізичний і духовний тероризм. Селективний і масовий тероризм. Провокаційний і кримінальний тероризм. Індивідуальні прояви терористичної діяльності. Головні суб'єкти та об'єкти терористичної діяльності.

Особливості організаційної структури нинішніх терористичних організацій. Найактивніші терористичні організації та їхня діяльність. Географія терористичних атак. Найпоширеніші види терористичних атак. Активізація терористичної діяльності на початку ХХІ ст. Причини терористичної діяльності. Особливості поведінки різних країн під час терористичних актів. Наслідки терористичної діяльності. Тенденції терористичної діяльності. Моделі протистояння світового співтовариства з міжнародним тероризмом. Антитерористичні міжнародні конвенції ООН. Інститут глобального співробітництва у боротьбі із тероризмом.

Тема 13. ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Сутність поняття “демократизація”. Наукові підходи до трактування демократизації: мінімалістський і максималістський, інституціональний. Атрибутивні ознаки демократії. Форми демократії. Ліберальна демократія. Електоральна демократія. Псевдодемократія. Авторитаризм. Фор-

ми авторитаризму. Ознаки авторитаризму. Монархічні і немонархічні автократії. Перехідні форми правління від автократії до демократії. Анократія.

Теорія демократизації. Роль С. Гантінгтона у розробці теорії “трьох хвиль” демократизації. “Третя хвиля” демократизації наприкінці ХХ ст. Поняття “хвилі демократизації” і “хвилі відкочування” від демократизації. Причини виникнення псевдодемократії: слабе громадянське суспільство, відсутність формальних інститутів і багатопартійної системи, невисокий рівень державності. Демократизація як головний інструмент захисту прав людини. Концепція “гуманітарної інтервенції”. Концепція “зміни режимів”. Концепція “примусової демократизації”.

Емпіричний аналіз процесів демократизації. Критерії ліберальної демократії “Freedom House”. Два види свободи. Політичні права – конкуренція, опозиція, участь. Громадянські права – право на відкрите висловлювання своїх поглядів і свободу об’єднання. “Вільні” країни. “Частково вільні” країни. “Невільні” країни.

Причини зміни політичних режимів на початку ХХІ ст. Особливості геопросторової організації політичного режиму в країнах світу на початку ХХІ ст.

Тема 14. ПРОБЛЕМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Етимологія поняття “сталий розвиток”. Багатозначність термінологічного поєднання у науковій літературі і документах міжнародних організацій. Сталий розвиток як нова парадигма людської цивілізації. Принципи сталого розвитку людської цивілізації.

Місце концепції сталого розвитку у сучасній глобалістиці і глобальному прогнозуванні. Зв’язок з теоріями “межі росту” і “сталий ріст”. “Побудова сталого суспільства” (Л. Браун, 1981). Міждисциплінарний характер концепції. Нові зв’язки між глобальною економікою і глобальною екологією. Антропоцентричне й екоцентричне трактування концепції “сталого розвитку”.

Аспекти “сталого розвитку” цивілізації: філософський, політичний, демографічний, соціальний, економічний, екологічний. Завдання концепції сталого розвитку цивілізації. Пожвавлення росту економіки. Зміна якості росту економіки. Задоволення основних потреб людства в харчуванні, енергії, чистій воді, санітарії. Забезпечення сталого росту населення. Збереження природних ресурсів. Переорієнтація технологій. Попередження кризових ситуацій.

Ключова роль ООН та її спеціалізованих організацій в розробці стратегії “сталого росту”. Міжнародні конференції і програми як інструмент співробітництва. Стокгольмська конференція з навколишнього середови-

1.2. Програма навчальної дисципліни

ща (1972) і формування системи Міжнародного природоохоронного співробітництва (МПС). Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП): основні завдання і напрями діяльності. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД) в Ріо-де-Жанейро (1992) і створення Комісії сталого розвитку. Кодекс поведінки держав в умовах загострення глобальних екологічних проблем. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002). Значення міжнародних інституцій та міжнародного співробітництва у формуванні політики сталого розвитку.

1.3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ

1. Оцінювання відповідей студентів на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійної роботи – максимальна оцінка – 2 бали.

2. Поточна перевірка виконання практичних робіт студентів (максимальна оцінка – 2 бали для студентів денної форми навчання, 4 бали – для студентів заочної форми навчання).

3. Виконання індивідуального завдання студентів за узгодженою темою (максимальна оцінка – 6 балів для студентів денної форми навчання, 12 балів – для заочної форми).

4. Письмове опитування студентів за змістовими модулями (максимальна оцінка – 8 балів для студентів стаціонарної форми навчання, 15 – заочної форми навчання).

5. Іспит із дисципліни студенти складають у письмовій формі. За іспит студенти максимально можуть отримати 50 балів.

Розподіл балів, що присвоюють студентам

Форма навчання	Поточне тестування та самостійна робота				ІНДЗ	Іспит	Сума
	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2				
	T1–T7	письмове опитування	T8–T14	письмове опитування			
Денна	2x7	8	2x7	8	6	50	100
Заочна	4x1	15	4x1	15	12	50	100

Шкала оцінювання:

вузу, національна та ECTS за результатами прослуховування навчального курсу

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою
		Іспит
A	90–100	Відмінно
B	81–89	Дуже добре
C	71–80	Добре
D	61–70	Достатньо
E	51–60	Задовільно
	0–50	Незадовільно

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Білорус О. Г. Глобалістика. Науковий глосарій і бібліографія / О. Г. Білорус. – К. : [б. в.], 2000. – 169 с.
2. Гелд Д. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон ; [пер. з англ.]. – К. : Фенікс, 2003. – 584 с.
3. Глобалістика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
4. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
5. Дністрянський М. С. Геополітика : навч. посібник / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 436 с.
6. Лукашевич В. М. Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – 440 с.
7. Масляк П. О. Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
8. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : навч. посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Знання, 2000. – 204 с.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
10. Політична географія і геополітика : навч. посібник / [за ред. Б. П. Яценка]. – К. : Либідь, 2007. – 255 с.
11. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
12. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
13. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
14. Шепелєв М. А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
15. Шепелєв М. А. Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.

Д о п о м і ж н а

1. Альтерглобализм: теория и практика “антиглобалистского движения” / [под ред. А. В. Бузгалина]. – М. : Едиториал, 2003. – 256 с.
2. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. – К. : Картографія, 2010. – 328 с.
3. Атлас світу. – К. : Картографія, 2004. – 140 с.
4. *Бибик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бибик [та ін.]. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
5. *Бжезінський З.* Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів–Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2000. – 236 с.
6. *Бжезінський З.* Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 203 с.
7. *Білорус О. Г.* Економічна система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
8. *Блїй де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блїй, П. Муллер, О. Шаблїй ; [пер. з англ. ; передмова та розділ “Україна” О. І. Шаблїя]. – К. : Либідь, 2004. – 740 с.
9. *Василенко И. А.* Политическая глобалистика / И. А. Василенко. – М. : Логос, 2000. – 360 с.
10. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов]. – 3-тє вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
11. *Гантінгтон С.* Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон ; [пер. з англ.]. – Львів : Кальварія, 2006. – 473 с.
12. *Гелд Д.* Глобалізація/антиглобалізація / Д. Гелд, Е. Мак-Грю. – К. : КІС, 2004. – 180 с.
13. Глобальний конкурентний простір : монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Пахомов, І. Ю. Гузенко [та ін.]. – К. : Міжнар. ін-т глобалістики, 2007. – 680 с.
14. Глобалізація світового господарства: геопросторовий вимір : монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 160 с.
15. Глобальні зміни світу – 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США ; [пер. з англ.]. – Львів : Літопис, 2010. – 188 с.
16. Глобальні проблеми світу : атлас. – К. : Картографія, 2009. – 144 с.
17. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : Ін-т св. економ. і міжнар. відносин, 1998. – 416 с.
18. Глобальное управление : учеб. пособие / [под ред. А. И. Соловьева]. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 250 с.

19. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посібник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Либідь, 1997. – 316 с.
20. *Дергачев В. А.* Глобалістика / В. А. Дергачев. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 303 с.
21. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. – К. : Знання, 2008. – 839 с.
22. *Жук П.* Етнополітична карта світу ХХІ століття : метод. і предметний коментарі / П. Жук [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2000. – 240 с.
23. *Капітоненко М. Г.* Міжнародні конфлікти : навч. посібник / М. Г. Капітоненко. – К. : Либідь, 2009. – 352 с.
24. *Кинг А.* Первая глобальная революция / А. Кинг, Б. Шнайдер ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1991. – 344 с.
25. *Кочетов Э. Г.* Глобалістика: теорія, методологія, практика / Э. Г. Кочетов. – М. : НОРМА, 2002. – 648 с.
26. *Книш М. М.* Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються : навч. посібник / М. М. Книш. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 264 с.
27. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч.-метод. посібник для самост. роботи студентів / М. М. Книш, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 138 с.
28. *Ландабасо Ангуло А. И.* Терроризм и этнополитические конфликты / А. И. Ландабасо Ангуло. – Кн. 2. : Терроризм сегодня. – М. : РАН ; Институт Европы, 2004. – 414 с.
29. *Ліпкан В. А.* Основи терорології (синергетична теорія тероризму) / В. А. Ліпкан. – К. : КНТ, 2006. – 84 с.
30. *Макар Ю. І.* Україна у міжнародних організаціях : навч. посібник / Ю. І. Макар. – К. : Професіонал, 2010. – 458 с.
31. *Маруняк Є. О.* Вплив процесів глобалізації на розвиток регіонів України : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02 / Є. О. Маруняк. – К. : НАН України, Інститут географії, 2005. – 20 с.
32. *Медоуз Д.* Пределы роста / Д. Медоуз, Й. Рандерс, В. Бернс ; [пер. с англ.]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 207 с.
33. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник / [наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 228 с.
34. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. І. Кутайні]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
35. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. О. С. Кучика]. – К. : Знання, 2007. – 749 с.

36. *Мунтіян В. І.* Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
37. *Немець Л. М.* Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку : автореф. на здоб. ступ. д-ра геогр. наук / Л. М. Немець. – Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна, 2004. – 34 с.
38. *Пестель Э.* За пределами роста / Э. Пестель ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1988. – 272 с.
39. Проблемы геоконфликтологии : в 2 т. / [под ред. Н. С. Мироненко]. – М. : Пресс-Соло, 2004. – Т. 1. – 220 с.; Т. 2. – 316 с.
40. *Прыкин Б. В.* Глобалистика / Б. В. Прыкин. – М. : Юнити-Дана, 2007. – 464 с.
41. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 528 с.
42. *Садова У. Я.* Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку : монографія / У. Я. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
43. Соціально-економічна географія світу : навч. посібник / [за ред. С. П. Кузика]. – Львів : Світ, 2002. – 672 с.
44. Соціально-економічна географія України : навч. посібник / [за ред. О. І. Шаблій]. – Львів : Світ, 2000. – 678 с.
45. Сталій розвиток : навч. посібник / [за ред. Л. Ц. Масловська, А. П. Садовенко, В. І. Середа]. – К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. – 240 с.
46. *Суэтин А. А.* Мировая экономика. Международные экономические отношения. Глобалистика : учебник / А. А. Суэтин. – М. : Кнорус, 2008. – 320 с.
47. Тероризм в ХХІ веке / [за ред. М. П. Требина]. – Минск : Харвест, 2003. – 816 с.
48. *Тинберген Я.* Пересмотр международного порядка / Я. Тинберген ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1980. – 416 с.
49. *Трохимчук С. В.* Політична географія світу : навч. посібник / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
50. *Форрестер Дж.* Мировая динамика / Дж. Форрестер ; [пер. с англ.]. – М. : АСТ, 2003. – 152 с.
51. *Цапок С. О.* Етнодемографічна картина сучасного світу (енциклопедичне дослідження) / С. О. Цапок. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 490 с.
52. *Шаблій О. І.* Суспільна географія. Теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 644 с.

53. Шаповал В. М. Державний лад країн світу : довідник / В. М. Шаповал. – К. : Укр. центр правничих студій, 1999. – 320 с.
54. Шевчук Л. Т. Соціальна географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
55. Яценко Б. П. Політична географія : навч. посібник / Б. П. Яценко. – К. : Вид-во Ін-ту сходознавства НАНУ, 2005. – 134 с.
56. Ambrosio T. Irredentism: Ethnic Conflict and International Politics / T. Ambrosio. – Westport : Praeger Publishers, 2001. – 226 p.
57. Encyclopedia of the Stateless Nations / J. Minahan. – N.Y. : Greenwood Publishing Group, 2002. – 2241 p.
58. Fellmann J. Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. – 10th ed. – Boston : McGraw Hill, 2009. – 546 p.
59. Timothy J. Fik. The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / Fik J. Timothy. – 2th ed. – Boston, 2000. – 294 p.

Інформаційні ресурси

1. Конвенція Ради Європи з запобігання тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_712.
2. Контртеррористический комитет (Совет Безопасности ООН) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/sc/etc>.
3. Щорічник СІПРІ 2010 : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.
4. Bonn International Center for Conversion [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bicc.de>.
5. Center for Global Policy [Electronic resource]. – Mode of access : <http://globalpolicy.gmu.edu>.
6. Conflict Barometer 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2010.pdf.
7. Crisis, Fragile and Failed [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.crisisstates.com/download/drc/Failed State.pdf>.
8. Democracy Index [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_Index.
9. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.

10. Foreign Policy [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.foreignpolicy.com>.
11. Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.
12. Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung [Electronic resource]. – Zugriffsbetriebsart : <http://www.hsfk.de>.
13. Institute for Economics and Peace [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.economicsandpeace.org>.
14. Journal of Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://jpr.sagepub.com>.
15. KOF Index of Globalization [Electronic resource]. – Mode of access : <http://globalization.kof.ethz.ch>.
16. Minority Rights Group International [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.minorityrights.org>.
17. National Counterterrorism Center [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nctc.gov>.
18. Open Society Foundations [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.soros.org>.
19. Peace Research Institute Oslo [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.prio.no>.
20. Peoples Global Action [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp>.
21. Pugwash Conferences on Science and World Affairs [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.pugwash.org>.
22. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.sipri.org>.
23. Tami Steinmetz Center For Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.tau.ac.il/peace>.
24. The Club of Rome [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.

II. НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

2.1. ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, САМОСТІЙНИХ РОБІТ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

“Теоретико-методологічні основи політико- географічної глобалістики та альтернативістики”

Тема 1

МІСЦЕ ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ГЛОБАЛІСТИКИ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛІСТИКИ

Мета: засвоєння студентами знань про сутність та структуру політико-географічної глобалістики як навчальної дисципліни; місце у структурі глобалістики; формування навичок у виокремленні наукових підходів щодо означення терміна “глобалістика” на етапі становлення науки.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: глобалістика, глобалізація, геоглобалістика, політико-географічна глобалістика, глобальне моделювання, глобальні проблеми;
 - основні структурні компоненти глобалістики та політико-географічної глобалістики;
 - основні риси, які характеризують специфіку базового поняття науки “глобалістика”;
 - предметне поле досліджень політико-географічної глобалістики;
- вміти**
- охарактеризувати основні риси об’єкта і предмета політико-географічної глобалістики;
 - пояснити причину різноманіття означень “глобалістика”;
 - побудувати графічну модель структурних компонентів глобалістики;
 - описати місце політико-географічної глобалістики в системі глобалістики;
 - обґрунтувати актуальність політико-географічних досліджень в ХХІ столітті.

Головні терміни та поняття: глобалістика, політико-географічна глобалістика, об’єкт політико-географічної глобалістики, предмет політико-географічної глобалістики, геоглобалістика, глобалізація, політична глобалізація, глобалізм, глобальне моделювання, глобальне політичне моделювання, глобальні проблеми.

Завдання практичної роботи

1. Проаналізувати наукові підходи до означення терміна “глобалістика” в науково-довідковій літературі та у працях вчених-глобалістів, зокрема О. Г. Білоруса, І. А. Василенко, Е. Г. Кочетова, А. Н. Чумакова, Г. Г. Хозіна, А. П. Федотова, М. А. Шепелева (дод. А). За результатами аналізу скласти таблицю, у якій зазначити головні акценти наукового підходу, його автора та рік розробки. З’ясувати (пояснити) причину розмаїття означень “глобалістика”.

2. Побудувати графічну модель структурних компонентів глобалістики: глобалізація, глобальне моделювання, глобальні проблеми і політико-географічної глобалістики: політична глобалізація, глобальне політичне моделювання (глобальні сценарії) і політико-географічні аспекти глобальних проблем. Розкрити зміст її поняттєво-термінологічного апарату.

3. Проаналізувати схему концептуальної диференціації глобалістики і показати місце політико-географічної глобалістики. З’ясувати предметне поле політико-географічної глобалістики.

Література

1. *Бєбик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бєбик [та ін.]. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
2. *Білорус О. Г.* Глобалістика. Науковий глосарій і бібліографія / О. Г. Білорус. – К. : [б. в.], 2000. – 169 с.
3. *Білорус О. Г.* Економічна система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
4. *Василенко И. А.* Политическая глобалистика / И. А. Василенко. – М. : Логос, 2000. – 360 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
6. *Гелд Д.* Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон ; [пер. з англ.]. – К. : Фенікс, 2003. – 584 с.
7. *Гладкий Ю. Н.* Глобалистика: трудный путь становления / Ю. Н. Гладкий // МЭ и МО. – 1994. – № 10. – С. 104–116.
8. Глобалистика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
9. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
10. Глобальний конкурентний простір : монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Пахомов, І. Ю. Гузенко [та ін.]. – К. : Міжнар. ін-т глобалістики, 2007. – 680 с.

11. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : Ін-т св. економ. і міжнар. відносин, 1998. – 416 с.
12. *Дергачев В. А.* Глобалістика / В. А. Дергачев. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 303 с.
13. *Книш М. М.* Глобалізація: сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Серія : Географія. – № 1. – 2007. – С. 72–78.
14. *Левченко Є. В.* Глобалістика в контексті філософських досліджень / Є. В. Левченко // Філософ. пробл. гуман. наук : Альманах Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – № 19. – 2010. – С. 161–165.
15. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – 440 с.
16. *Прыкин Б. В.* Глобалістика / Б. В. Прыкин. – М. : Юнити-Дана, 2007. – 464 с.
17. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
18. *Суэтин А. А.* Мировая экономика. Международные экономические отношения. Глобалістика : учебник / А. А. Суэтин. – М. : Кнорус, 2008. – 320 с.
19. *Шепелєв М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
20. *Шепелєв М. А.* Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
21. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.
22. Journal of Globalization Studies. – 2011. – № 1 (Vol. 2).
23. *Robertson R.* Mapping the Global Condition: Globalization as the general Conception / R. Robertson // Theory, Culture, Society. – 1990. – № 3 (Vol. 27). – P. 5–30.

Словник термінів

Геоглобалістика – науковий напрям глобалістики, спрямований на дослідження просторових аспектів гетерогенності суспільного глобального простору в процесі становлення єдиного взаємозв'язаного світу.

Глобалізація (від лат. *globus* – куля, земна куля, глобус) – перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї Землі, Земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками є міжнародний поділ праці, міграція

2.1. Завдання ... змістового модуля 1. Тема 1

в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Глобалізм – світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою.

Глобалістика – міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, породжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних і подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів.

Глобальне моделювання – науковий напрям, який використовує дані суспільних, природних і технічних наук для виявлення найвірогідніших варіантів здійснення соціально-економічних процесів в історично певні відрізки часу.

Глобальне політичне моделювання (глобальні сценарії) – науковий напрям, який сформувався в результаті побудови глобальних моделей і досліджень з їхньою допомогою різних сценаріїв світового розвитку; сукупність математичних, соціально-економічних та інших методів на основі інформаційних технологій, використаних при дослідженні глобальних проблем.

Глобальні проблеми (глобальні проблеми людства, глобальні проблеми світу, глобальні проблеми сучасності) – комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, гонка озброєнь, хвороби тощо). Глобальні проблеми людства стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколосемного космічного простору.

Об'єкт політико-географічної глобалістики – політична глобалізація, альтернативні моделі і сценарії світового розвитку, політичні глобальні проблеми.

Політико-географічна глобалістика – науковий напрям глобалістики, спрямований на дослідження просторових аспектів гетерогенності політичного глобального простору в процесі становлення єдиного взаємопов'язаного світу.

Політична глобалізація – процес формування нового світового порядку; процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства.

Предмет політико-географічної глобалістики – дослідження геопросторових аспектів політичної глобалізації в процесі становлення єдиного взаємопов'язаного світу.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Опрацюйте розділ 1 “Сучасні концепції та парадигми глобалістики і глобалізації політичного, економічного та соціального розвитку” колективної монографії “Глобалізація і безпека розвитку” [9]*. Зверніть увагу на еволюцію концепцій глобалістики подану авторами.

2. Прочитайте тему 1 “Поняття глобалізму та основні підходи до вивчення глобалізації” навчального посібника В. М. Лукашевича “Глобалістика” [15, с. 12–22]. Яка відмінність, на думку автора, між поняттями “глобалізм”, “глобалізація”?

3. Ознайомтесь із темою 5 “Методологія глобалістики” навчального посібника В. М. Лукашевича “Глобалістика” [15, с. 79–98]. Зверніть увагу на визначення предмета дослідження глобалістики, методологічних принципів, критеріїв і методів глобалістики.

4. Опрацюйте розділ 17 “Глобалізація інформаційних процесів і питання інформаційної безпеки” колективної монографії “Глобалізація і безпека розвитку” [9]. Чому на думку авторів дослідження інформаційної безпеки є важливим у XXI столітті?

5. Ознайомтесь зі статтею М. М. Книш “Глобалізація: сутність поняття” [13]. Вкажіть, котре з наведених означень “глобалізація”, на Ваш погляд, є найвдаліше. Зазначте дискусійні питання у методології трактування категорії “глобалізація”.

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Об’єкт та предмет глобалістики.
2. Базові категорії та поняття глобалістики.
3. Основні функції глобалістики.
4. Підходи до визначення глобалістики у працях О. Г. Білоруса.
5. Трактування глобалістики у працях В. А. Дергачова.
6. Геоглобалістика – новий напрям наукових досліджень.
7. Політико-географічна глобалістика: дискусії про об’єкт, предмет та завдання науки.
8. Глобалізація і глобалізм: співвідношення понять.
9. Глобалізм: підходи до розуміння поняття.
10. Методологія трактування категорії “глобалізація”.

* Тут і надалі номер джерела подано зі списку літератури, яку рекомендовано для опрацювання в темі, що вивчають.

Запитання для самоперевірки

1. З'ясуйте, яка відмінність між політико-географічною глобалістикою і глобалістикою.
2. Вкажіть історичні події XX століття, які сприяли формуванню науки “глобалістика”.
3. З'ясуйте, яку відмінність між “глобалізацією” і “глобалізмом” констатує О. Г. Білорус.
4. Вкажіть, чому не будь-які проблеми розвитку людства є предметом дослідження глобалістики.
5. Вкажіть структурні компоненти глобалістики.
6. Визначте, чому впродовж тривалого часу науковцями не досягнуто однозначного визначення глобалістики.
7. Вкажіть причини актуальності глобалістики у XXI столітті.
8. Вкажіть основні функції глобалістики.
9. Розкрийте методологію трактування категорії “глобалізація”.
10. Вкажіть українських вчених, які займаються глобальною проблематикою.

Тема 2

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛІСТИКИ

Мета: засвоєння студентами знань про етапи формування глобалістики як науки та особливості кожного із них; концептуальні напрями глобалістики; ознайомлення із глобальною проблематикою в доповідях Римського клубу та головними центрами глобальних досліджень в ХХІ столітті; формування навичок зі складання хронологічних таблиць та графічних структурних моделей за проблематикою вивчення.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

<i>знати</i>	• сутність понять: технократизм, алармізм, альтернативістика, нульовий ріст, органічний ріст, експоненціальний ріст, межі росту, технооптимізм, технопесимізм; • етапи формування глобалістики як науки; • особливості кожного етапу глобалістики; • концептуальні напрями глобалістики (“технократична”, “екологопопулістська”, “постіндустріальна”, “екзистенціально-культурна”, “еволюційно-детерміністська”, “неогуманістична”, “клерикальна”, “альтернативістська”); • глобальну проблематику висвітлену в доповідях Римського клубу; • головні центри глобальних досліджень;
<i>вміти</i>	• складати хронологічну таблицю етапів формування глобалістики; • побудувати графічну модель концептуальних напрямів глобалістики; • аналізувати тематику і зміст доповідей Римського клубу; • виокремити та пояснити ключові проблеми глобалістики, висвітлені в “Декларації тисячоліття”.

Головні терміни та поняття: алармізм, альтернативістика, нульовий ріст, органічний ріст, експоненціальний ріст, межі росту, технооптимізм, технопесимізм.

Завдання практичної роботи

1. Опрацювати рекомендовану літературу та ознайомитися з головними етапами формування глобалістики.

2. Скласти хронологічну таблицю, у якій вказати п'ять етапів формування глобалістики, зазначивши концептуальні ідеї кожного етапу та авторів ідей, за такою формою:

Етапи формування глобалістики

Етапи	Концептуальні напрями та їхні ідеї	Автори, наукові публікації, рік видання

3. Здійснити аналіз глобальної проблематики в доповідях Римського клубу (дод. Б.1). Виокремити доповіді, що стосуються політичної проблематики.

4. Ознайомитися і у письмовій формі викласти головні ідеї 10-ої доповіді Римського клубу “Дороговкази в майбутнє” автора Б. Гаврилишина (дод. Б.2).

5. Здійснити аналіз глобальної проблематики головних центрів глобальних досліджень.

Література

1. *Бebик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бебик [та ін.]. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
2. *Гаврилишин Б.* Дороговкази в майбутнє : до ефективніших суспільств : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [пер. з англ. Л. Лещенко]. – К. : Основи, 1993. – 238 с.
3. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов]. – 3-тє вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
4. *Глобалістика : енциклопедія* / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
5. *Глобалізація і безпека розвитку : монографія* / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
6. *Кинг А.* Первая глобальная революция / А. Кинг, Б. Шнайдер ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1991. – 344 с.
7. *Книш М. М.* Моделі світу в теоріях і концепціях західних вчених / М. М. Книш // Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ. – № 2 (Вип. 24). – 2008. – С. 65–70.
8. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – С. 100–115.
9. *Медоуз Д.* Пределы роста / Д. Медоуз, Й. Рандерс, В. Бернс ; [пер. с англ.]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 207 с.

10. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org>.
11. *Пестель Э.* За пределами роста / Э. Пестель ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1988. – 272 с.
12. *Печчеи А.* Человеческие качества / А. Печчеи ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1985. – 312 с.
13. *Сонько С. П.* Географічна інтерпретація доповідей Римському клубу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1425>.
14. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
15. *Тинберген Я.* Пересмотр международного порядка / Я. Тинберген ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1980. – 416 с.
16. *Форрестер Дж.* Мировая динамика / Дж. Форрестер ; [пер. с англ.]. – М. : АСТ, 2003. – 152 с.
17. *Шепелєв М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
18. *Шепелєв М. А.* Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
19. The Club of Rome [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.

Словник термінів

Алармізм – почуття загрози, небезпеки. Поняття увійшло в науковий обіг наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років ХХ ст. у зв'язку з появою песимістичних напрямів у теоріях суспільного розвитку, футурології, прогностиці.

Альтернативістика – напрям у сучасних дослідженнях майбутнього, який передбачає вивчення можливих шляхів переходу до цивілізації, альтернативної існуючій і здатній, на відміну від неї, успішно справлятися з глобальними проблемами сучасності.

Експоненціальний ріст – термін запозичений в глобалістику з математики. Означає ріст досліджуваної величини в геометричній прогресії, при якій величина зростає зі швидкістю, пропорційною її величині: чим більше значення має, тим швидше росте. Експоненціальний ріст завжди є швидшим від лінійного зростання, проте він не безкінечний, а триває до моменту вступу в дію обмежувача ресурсів. Термін використовують у дослідженнях проблем народонаселення.

Вперше ідею експоненціального темпу росту чисельності населення Землі за-

пропонував 1798 р. Томас Мальтус, який припустив, що швидкість зростання чисельності людства пропорційна його наявній на даний момент кількості, а обмежувачами росту слугують засоби для існування, насамперед продовольчі запаси. Згідно з припущеннями Мальтуса, кількість населення планети подвоюється щорічно 35 років.

У 70-х роках ХХ ст. група Джея Форрестера із США суттєвим обмежувачем росту назвала не продовольчі запаси (подоланий за рахунок агротехнічної революції), а техногенне забруднення планети. Сьогодні у науці досліджують проблеми експоненціального росту кількості міст у світі.

Межі росту – одне з головних понять глобалістики, яке характеризує уявлення про те, що фізичні розміри нашої планети і обмеженість її природних ресурсів передбачають існування межі експоненціального росту народонаселення, промислового і сільськогосподарського виробництва.

Нульовий ріст – принцип подальшого розвитку світової цивілізації, який передбачає припинення кількісного росту. Запропоновано Д. Медоузом у першій доповіді Римського клубу “Межі росту” (1972).

Органічний ріст – один із запропонованих Римським клубом (1974) “сценаріїв” світового розвитку; розвиток, коли жодна частина системи не зазнає збитків; прогресивні зміни в будь-якій одній частині отримують реальні значення, якщо їм відповідають прогресивні процеси в інших частинах.

Технооптимізм – система поглядів, відповідно до якої технічним досягненням і науково-технічному прогресу загалом надають першочергового значення в подоланні проблем і протиріч, що виникають у процесі розвитку суспільства.

Технопесимізм – система поглядів, відповідно до якої науково-технічний прогрес і його досягнення розглядають як головну причину порушення балансу між суспільством і природою, появу і різке загострення екологічних, ресурсних, соціальних та інших проблем сучасного суспільства.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтесь із темою 6 “Наукові концепції і проблеми глобалізації” навчального посібника В. М. Лукашевича “Глобалістика” [8, с. 99–114]. Яку періодизацію науки про глобальний світ пропонує автор та які актуальні “надпроблеми” і “метапроблеми” глобалістики він виокремлює?

2. Прочитайте розділ 1 “Ефективність суспільств – загальний огляд” праці Б. Гаврилишина “До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє” [3, с. 18–27]. Зверніть увагу на які складові суспільного ладу в умовах глобалізації наголошує автор.

3. Опрацюйте розділ 4 “Стан націй-держав” праці Б. Гаврилишина “До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє” [З, с. 100–188]. Які перспективні напрями розвитку націй-держав в умовах глобалізації описує автор та чому?

4. Ознайомтесь із розділом 5 “Різні шляхи до спільної долі” праці Б. Гаврилишина “До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє” [З, с. 189–199]. На яких сприятливих та несприятливих факторах світової інтеграції наголошує вчений та яку неминучість та вірогідність світового ладу він розглядає?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Історія формування та розвитку науки “глобалістика”.
2. Зародження напряму політико-географічна глобалістика та проблеми його становлення в ХХІ ст.
3. Технократична глобалістика.
4. Екологопопулістська глобалістика.
5. Постіндустріальна глобалістика.
6. Екзистенціально-культурна глобалістика.
7. Еволюційно-детерміністська глобалістика.
8. Неогуманістична глобалістика.
9. Клерикальна глобалістика.
10. Альтернативістська глобалістика.
11. Наукові установи та інституції, які здійснюють дослідження глобалістики в світі.
12. Дослідження глобалістики в Україні.
13. Історія створення та внесок у глобалістику Римського клубу.
14. Доповіді Римського клубу: аналіз з позиції глобалістики.
15. Виклики тисячоліття та роль глобалістики у їхньому розв’язанні.
16. Глобалістичні ідеї у праці “Світова динаміка” (Дж. Форрестер).
17. Праця “Межі росту” (Д. Медоуз) та її внесок у розвиток глобалістики.
18. Праця “Дороговкази в майбутнє” (Б. Гаврилишин) та її внесок у глобалістику.
19. Ідеї політико-географічної глобалістики, висвітлені в “Декларації тисячоліття”.
20. Стратегія “Сталого розвитку”: погляд через призму політико-географічної глобалістики.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть основні етапи розвитку глобалістики.
2. З'ясуйте особливості розвитку глобалістики на етапі її зародження як науки.
3. Визначте, діяльність яких міжнародних організацій суттєво вплинула на становлення науки “глобалістика”.
4. Вкажіть основні концептуальні напрями глобалістики на початку ХХІ ст. Поясніть їхню відмінність.
5. З'ясуйте роль українських наукових інституцій у розвитку глобалістики та дослідженні глобальних проблем людства.
6. Вкажіть доповіді Римського клубу, які здійснили суттєвий вплив на активізацію досліджень із глобалістики.
7. Визначте, які глобалістичні ідеї висвітлено в стратегії “Сталого розвитку” та “Декларації тисячоліття”.

Тема 3

**АКТУАЛЬНА ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
КРАЇН СВІТУ**

Мета: засвоєння студентами знань про особливості геопросторової організації держав, залежних країн, територій; ознайомлення із головними тенденціями формування політичної карти світу в ХХІ ст.; формування навичок зі складання аналітичних карт, структурних діаграм за проблематикою вивчення.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: політична карта світу, держава, країна, залежна територія, анклав, ексclave, форма правління держави, форма устрою держави, монархія, абсолютна монархія, теократична монархія, конституційна монархія, республіка, джамахірія, унітарна держава, федеративна держава тощо;
 - кількісні та якісні зміни на політичній карті світу на початку ХХІ ст.;
 - форми організації держав: форму правління, політико-територіальний устрій;
 - столиці держав та головні адміністративні центри залежних країн;
 - головні тенденції формування політичної карти на початку ХХІ ст.;
- вміти**
- складати аналітичні карти на предмет актуальної політико-територіальної організації країн світу;
 - будувати графіки, гістограми з динаміки кількості держав на політичній карті світу;
 - аналізувати причини змін політичної карти світу в ХХ ст. та на початку ХХІ ст.;
 - прогнозувати зміни в політико-територіальній організації країн світу в ХХІ ст.

Головні терміни та поняття: політична карта світу, держава, країна, суверенна держава, державна територія, залежна територія, підопічна територія, анклав, напіванклав, ексclave, імперія, метрополія, колонія, деколонізація, домініон, країни у складі Співдружності, самопроголошена держава, спірна територія, проста держава, складна держава, видо-вжена держава, компактна держава, фрагментована держава, державний лад, форма державного правління, республіка, президентська республі-

ка, парламентська республіка, монархія, абсолютна монархія, конституційна монархія, теократична монархія, джамахірія, адміністративно-територіальний устрій, форма державного устрою, федеративна держава, унітарна держава, конфедеративна держава (конфедерація), столиця, місто-держава.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи дані додатка В.1 “Політична карта світу”, на контурній карті способом кольорового фону позначити:

а) форми правління держав світу: республіки – зеленим, монархії – червоним, країни у складі Співдружності – жовтим;

б) штрихуванням позначити федеративні держави.

2. Побудувати гістограму розподілу кількості держав і залежних країн за макрорегіонами світу (дод. В.1, В.2).

3. Побудувати графік “Динаміка кількості держав на політичній карті світу за 1900–2012 р.” (дод. В.3).

4. Письмово пояснити особливості державотворчих процесів у ХХ ст. – на початку ХХІ ст. та спрогнозувати зміни на політичній карті світу в ХХІ ст. Обґрунтувати причини цих змін у ХХІ ст.

Література

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. – К. : Картографія, 2010. – 328 с.
2. Атлас світу. – К. : Картографія, 2004. – 140 с.
3. *Блій де. Г.* Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ “Україна” О. І. Шаблія]. – К. : Либідь, 2004. – 740 с.
4. *Дністрянський М. С.* Геополітика : навч. посібник / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 436 с.
5. *Дубович І. А.* Країнознавчий словник-довідник / І. А. Дубович. – К. : Знання, 2008. – 839 с.
6. *Книш М. М.* Завдання до виконання практичних робіт з курсу “Політична карта світу” для студентів географічного факультету / М. М. Книш. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 80 с.
7. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
8. *Масляк П. О.* Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П. О. Масляк, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Лібра, 1996. – 328 с.

9. *Ровенчак І. І.* Політична карта світу / І. І. Ровенчак // Економічна і соціальна географія світу : навч. посібник / [за ред. С. П. Кузика]. – Львів : Світ, 2002. – С. 36–47.
10. *Шаповал В. М.* Державний лад країн світу : довідник / В. М. Шаповал. – К. : Укр. центр правничих студій, 1999. – 320 с.
11. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis. – 10th ed. – Boston : McGraw Hill, 2009. – 546 p.

Словник термінів

Абсолютна монархія – різновид монархії, за якого керівника держави – монарха – розглядають як головне джерело законодавчої і виконавчої влади; він визначає розмір оподаткування, розпоряджається фінансами держави.

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території країни на окремі частини (адміністративно-територіальні одиниці: краї, області, провінції, штати, департаменти, райони тощо), на основі якого діють і створені органи державної влади та управління на місцях.

Анклав (від фр. *enclave*, від лат. *inclavare* – закривати на ключ) – територія, або частина однієї держави, оточеної зі всіх сторін територією іншої держави, або частина території однієї держави, яка не має спільних меж зі своєю материнською частиною і є оточеною територією іншої держави.

Видовжена держава – держава у якій довжина щонайменше у шість разів більша від середньої ширини. Держави такої форми, як правило, містять кілька природних або культурних зон.

Деколонізація – ліквідація колоніального панування метрополії, відновлення суверенності народів колоніальних та залежних країн як повноважних суб'єктів міжнародного права і міжнародних відносин.

Держава – політична форма організації суспільства, що складається у результаті виникнення і діяльності публічної влади – системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території в межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.

Державна територія – це частина Земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні і територіальні води, а також повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад – спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначається формою державного правління та формою державного устрою.

Джамахірія (араб. *دَيْرِيَامَج*) – форма державного устрою, відмінна від монархії і республіки, обґрунтована в Третій Всесвітній Теорії Муаммара Каддафі і викладена в першій частині Зеленої книги. Слово “джамахірія” – неологізм, утворений шляхом заміни в корені слова “джумхурія” (республіка) однієї “джумхур” (народ) на множину “джамахір” (маси).

Домініон – країна, яка, зберігаючи зовнішній і внутрішній суверенітет, проголошує своїм главою держави монарха тієї країни, з якою вона пов’язана колоніальним минулим.

Ексклав (від фр. *exclave*, від лат. *ex* – поза, *clavis* – ключ) – частина території держави, географічно відокремлена від основної та оточена територіями інших країн (як мінімум двох, тобто не є анклавом).

Залежна територія – країна, яка не має незалежності, проте володіє усіма характеристиками країни: територія, кордони, населення і т. д.

Імперія (від лат. *imperium* – військова влада) – первісно у Римі це форма управління державою, яка нагадує військову владу (єдиний керівник – імператор, накази якого всі повинні виконувати без заперечень). Згодом цим терміном стали позначати велику державу, створену шляхом включення у свій склад територій інших держав, колоніальних володінь тощо.

Колонія (від лат. *colonia* – поселення) – у минулі часи так називали поселення, створене на завойованих землях або представниками певного етносу на землях інших етносів. У політичному розумінні – це країна, політично й економічно залежна від метрополії. Колонії можуть мати різний статус: заморська територія, асоційована територія тощо.

Компактна держава – держава, форма території якої є між круглою та прямокутною, без особливих звивин.

Конституційна монархія – різновид монархії, за якого владу монарха обмежено конституцією, законодавчі функції передано парламенту, виконавчі – уряду. Монарх юридично є верховним носієм виконавчої влади, головою судової системи; формально він призначає уряд, змінює міністрів, має право розпоряджатися військовими і політичними силами, видавати накази, скасовувати прийняті парламентом закони, розпускати парламент тощо. Фактично, ці повноваження, зазвичай, належать уряду.

Конфедеративна держава (конфедерація, від лат. confederatio – союз, об’єднання) – постійний союз суверенних держав, створений для досягнення політичних або військових цілей. Конфедерація утворює центральні органи, які мають повноваження, делеговані їм державами –

членами союзу. Ці органи не мають прямої влади над державами, що входять до конфедерації. В конфедерації не існує єдиної цілісної території і громадянства, єдиної валюти, податкової і правової систем.

Країна – територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більш культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Країни у складі Співдружності (Співдружність націй) – міждержавне об'єднання у складі Великобританії і більшості її колишніх домініонів, колоній і залежних територій. Головою об'єднання вважають королеву Великобританії, представлену в країнах генерал-губернаторами. Усі держави, які входять до Співдружності, мають повний суверенітет у своїх внутрішніх і зовнішніх справах.

Метрополія (*μητροπολίτης* від гр. *μητρο* – мати і *πολίτης* – місто, буквально “материнське місто”) – у стародавній Греції так називали міста-держави. Згодом назву почали застосовувати для позначення країни, яка володіє колоніями.

Місто-держава – незалежна політична одиниця, що складається з одного міста з обов'язковим запліччям. Стародавні міста-держави Греції мають сучасний еквівалент у Сінгапурі.

Монархія (від гр. *monarchia* – єдиновладдя) – форма державного правління, за якої верховна влада цілком або частково належить одній особі і, зазвичай, передається у спадок. Розрізняють конституційну, абсолютну та теократичну монархії.

Напіванклав – ексclave, що має вихід до моря.

Парламентська республіка – різновид республіки, за якого визнають верховенство парламенту, перед яким уряд несе колективну відповідальність за свою діяльність. Уряд залишається при владі доти, доки він має підтримку парламентської більшості. У випадку втрати підтримки уряд йде у відставку або через керівника держави розпускає парламент.

Підопічна територія – залежна територія, управління якою було передано ООН певній державі.

Політична карта світу – політична геопросторова організація людства у глобальному масштабі та відображення її структурних особливостей.

Президентська республіка – різновид республіки, за якого в особі президента поєднано повноваження голови держави і голови уряду.

Проста держава – єдина централізована держава, яка не має у своєму складі самостійних державних утворень, а має тільки адміністративно-територіальний поділ. Просту державу ще називають унітарною.

Республіка (від лат. *respublica*, від *res* – справа і *publicus* – суспільний) – форма державного правління, за якого верховну владу країни формують виборчим шляхом. Вирізняють парламентську і президентську республіки.

Самопроголошена держава (невизнана держава) – світове геополітичне утворення, яке не має загального міжнародного визнання, проте фактично цілковито або частково є суверенною країною. Здебільшого такі держави є субнаціональними регіонами, які відокремились від своїх держав. Деякі з них користуються військовою/економічною/політичною та часто неформальною дипломатичною підтримкою третіх країн, зацікавлених у їхньому існуванні.

Складна держава – держава, до складу якої входять інші державні утворення з певним рівнем суверенітету. Розрізняють такі види складних держав: федерація, конфедерація, імперія.

Спільна територія – це територія, на яку претендують дві або більше держав.

Столиця – основне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. Вона зазвичай є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суверенна держава – держава, яка має чітко визначену територію, на якій вона здійснює внутрішній і зовнішній суверенітет, має постійне населення, уряд, не залежить від інших держав, має повноваження і здатність вступати в міжнародні відносини з іншими суверенними державами.

Теократична монархія (від гр. *theokratia*, буквально – влада Бога, від *theos* – Бог і *kratos* – сила, влада) – різновид монархії, в якій як політичну, так і духовну владу зосереджено в руках церкви.

Унітарна держава (від фр. *unitaire*, від лат. *unitas* – єдність) – держава з єдиним законодавством і єдиними централізованими органами влади, що не поділена на самоврядні одиниці.

Федеративна держава (федерація, від лат. *foederatus* – об'єднаний у союз) – форма державного устрою, за якої з двох, кількох або багатьох держав (штатів, республік, провінцій та ін.) створено одну державу зі спільними органами управління і єдиним громадянством.

Форма державного правління – система співвідношення між видами влади (виконавча, законодавча, судова) у певній країні. За формою державного правління країни поділяють на республіки і монархії.

Форма державного устрою – територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні і конфедеративні держави.

Фрагментована держава – держава, яка складається з двох або більше територіальних одиниць, відокремлених чужоземною територією або водним простором. Субтипами є “материк–материк”, “материк–острів”, “острів–острів”.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтесь з формами правління держав світу. Побудуйте графічну модель “Форми правління держав світу”.

2. Ознайомтесь з формами державного устрою. Побудуйте графічну модель “Форми державного устрою”.

3. Побудуйте гістограму розподілу форм правління за макрорегіонами світу; позначте кількість держав з різними формами правління (дод. В.1).

4. Побудуйте гістограму розподілу форм державного устрою за макрорегіонами світу; цифрами надпишіть кількість держав з різними формами державного устрою (дод. В.1).

5. Опрацюйте розділ 4.1 “Формування політичної карти світу як відображення історичних геополітичних тенденцій” навчального посібника М. С. Дністрянського “Геополітика” [4, с. 126–132]. Зверніть увагу на чинники, які вплинули на формування політичної карти світу.

6. Прочитайте тему 4 “Політична карта світу” (автор теми – проф. І. І. Ровенчак) навчального посібника за редакцією С. П. Кузика “Економічна і соціальна географія світу” [9, с. 36–47]. Які характерні особливості актуальної політичної карти світу вирізняє автор?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Історичні етапи формування політичної карти світу.
2. Особливості формування політичної карти світу в ХІХ ст.
3. Формування політичної карти світу в ХХ ст.
4. Причини державотворчих процесів у ХХ ст.
5. Формування політичної карти світу на початку ХХІ ст.
6. Прогнозні зміни політичної карти світу в ХХІ ст.
7. Сучасний розподіл держав на політичній карті світу.
8. Підходи до типізації держав на політичній карті світу.
9. Залежні території на політичній карті світу.
10. Анклави на політичній карті світу.
11. Спірні території на політичній карті світу.
12. Теократичні монархії на політичній карті світу.
13. Абсолютні монархії на політичній карті світу.

14. Конституційні монархії на політичній карті світу.
15. Конфедерації на політичній карті світу.
16. Самопроголошені держави на політичній карті світу.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть головну форму геопросторової організації політичної сфери суспільства на глобальному рівні.
2. Вкажіть, як поділяють держави світу за формою правління. Яка форма державного правління домінує на політичній карті світу?
3. Вкажіть форму державного устрою, яку має значна кількість держав світу. Які особливості політико-територіального поділу федерації?
4. Назвіть тенденції формування і реформування державного устрою, які простежуються на початку XXI ст. в країнах світу?
5. Назвіть найдавніші і новоутворені столиці.
6. Назвіть макрорегіон, у якому розташовано найбільше залежних країн і територій.

Тема 4

ІНДЕКС ПОЛІТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості політичної глобалізації у світі; ознайомлення з критеріями та показниками глобалізації; формування навичок з обчислення індексу політичної глобалізації, типізації країн за індексом глобалізації, побудови синтетичних карт за проблематикою вивчення.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність поняття “політична глобалізація”;
 - критерії та показники для обчислення індексу політичної глобалізації;
 - методичку розрахунку індексу політичної глобалізації;
 - головних суб’єктів глобального регулювання;
 - особливості геопросторової організації країн за індексом політичної глобалізації;
 - головні тенденції політичної глобалізації у світі на початку ХХІ ст.;
- вміти**
- розрахувати індекс політичної глобалізації;
 - побудувати типологію країн за індексом політичної глобалізації;
 - складати синтетичні карти, таблиці;
 - прогнозувати зміни політичної глобалізації у світі в ХХІ ст.

Головні терміни та поняття: політична глобалізація, індекс політичної глобалізації, критерії політичної глобалізації, суб’єкти глобального регулювання, міжнародна організація, міждержавна (міжурядова) організація (міжнародна формальна організація), міжнародна неурядова організація (міжнародна неформальна організація), міжнародна організація глобального типу, регіональна міжнародна організація, транснаціональна корпорація, Комісія з глобального управління.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитись з критеріями та показниками політичної глобалізації (дод. Д.1).

2. Використовуючи дані додатка Д.2 “Участь держав у міжнародних політичних процесах”, розрахувати індекс політичної глобалізації за країнами світу:

$$I_{п.гл} = \frac{I_{м.о} + I_{м.м} + I_{р.д}}{3},$$

де $I_{м.о}$ – членство у міжнародних організаціях;
 $I_{м.м}$ – участь у міжнародних миротворчих місіях;
 $I_{р.д}$ – кількість ратифікованих міжнародних договорів.
 Часткові індекси ($I_{м.о}$, $I_{м.м}$, $I_{р.д}$) розраховують за формулою:

$$I = \frac{x - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}},$$

де x – фактичне значення цього показника в країні;
 x_{\min} – мінімальне значення цього показника у світі;
 x_{\max} – максимальне значення цього показника у світі.
 Результати обчислення записати у таблицю “Індекс глобалізації”:

Таблиця

Індекс глобалізації

Країна	Субіндекс членства у міжнародних організаціях, $I_{м.о}$	Субіндекс участі у міжнародних миротворчих місіях, $I_{м.м}$	Субіндекс ратифікації міжнародних договорів, $I_{р.д}$	Інтегральний індекс політичної глобалізації, $I_{п.гл}$

3. Згрупувати країни за індексом політичної глобалізації. Виокремити п’ять груп країн за значенням індексу (дуже високий, високий, середній, низький, дуже низький). Результати групування записати у таблицю “Групування держав світу за індексом глобалізації”:

Таблиця

Групування держав світу за індексом глобалізації

Значення індексу	Значення інтегрального індексу політичної глобалізації, $I_{п.гл}$	Країни
Дуже високий		
Високий		
Середній		
Низький		
Дуже низький		

Щоб здійснити групування, розраховані індекси політичної глобалізації записати у спадаючому або зростаючому порядку. Упорядкований ряд інтегральних індексів політичної глобалізації розбити на групи за принципом побудови інтервалів за природними розривами. Його сутність полягає в тому, що для межі інтервалів обирають такі місця, в яких статистичний ряд має найбільші розриви.

4. На контурну карту способом картограми нанести виокремлені групи країн за індексом політичної глобалізації.

Для кожної групи визначити відповідний ступінь зафарбування чи штрихування. Розробити легенду карти та відповідно до неї здійснити побудову карти.

Література

1. *Бebик В. М.* Сучасна глобалістика: правові концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бебик, С. О. Щергін, Л. О. Дегтерьова. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
2. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов]. – 3-ге вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
3. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. *Книш М. М.* Глобалізація: сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Серія : Географія. – № 1. – 2007. – С. 72–78.
5. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – 440 с.
6. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
7. *Шепелєв М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
8. *Шепелєв М. А.* Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
9. Foreign Policy [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.foreignpolicy.com>.
10. Kearney A. T. / Foreign Policy : Globalization Index [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.atkearney.com>.
11. KOF Index of Globalization [Electronic resource]. – Mode of access : <http://globalization.kof.ethz.ch>.

Словник термінів

Індекс глобалізації КОФ (англ. *KOF Index of Globalization*) – індекс, яким вимірюють глобалізацію за економічними, політичними і соціальними показниками життя суспільства. Методику його розрахунку створено 2002 р. на базі Швейцарського економічного інституту (англ. *Swiss Economic Institute*) і Федерального швейцарського технологічного інституту (англ. *Swiss Federal Institute of Technology*).

Індекс політичної глобалізації – інтегральний показник, який відображає участь країни у глобальному політичному житті.

Комісія з глобального управління – міжнародна організація, яка об'єднує 28 індивідуальних членів з різних країн світу. Створена під егідою ООН 1992 р. з метою аналізу головних рушійних сил глобальних змін, дослідження глобальних проблем, що постали перед світовим співтовариством, оцінки адекватності структурної організації світу (світоустрою), підготовки рекомендації з її реконструкції та удосконалення.

Критерії політичної глобалізації – до критеріїв політичної глобалізації належать: членство у міжнародних організаціях, участь у миротворчих місіях, кількість ратифікованих міжнародних договорів.

Міждержавна (міжурядова) організація (міжнародна формальна організація) – міжнародна організація, засновником і членом якої є держави.

Міжнародна неурядова організація (міжнародна неформальна організація) – міжнародна організація, яка об'єднує фізичних або юридичних осіб; діяльність здійснює поза межами офіційної зовнішньої політики держав.

Міжнародна організація – об'єднання держав або національних товариств неурядового характеру для досягнення спільних цілей у галузі політичного, економічного, соціального, науково-технічного, культурного життя; одна з найважливіших форм багатостороннього співробітництва між державами. Міжнародні організації створюють на основі угод між її учасниками; діяльність кожної міжнародної організації регламентують її статутом. Розрізняють міждержавні (міжурядові) та міжнародні неурядові організації.

Міжнародна організація глобального типу – об'єднує країни або інші суб'єкти незалежно від того, де, в якій частині світу вони розташовані (ООН, МВФ, СБ, МБРР, ВООЗ).

Політична глобалізація – див.: *Тема 1*.

Регіональна міжнародна організація – об'єднує країни, розташовані в якомусь певному регіоні, зазвичай, компактно, в територіальній близькості (ЄС, АСЕАН, НАФТА, СНД).

Суб'єкти глобального регулювання – міжнародні формальні (ООН, ЮНЕСКО, МВФ, СБ, МОП, СОТ) і неформальні (Велика сімка, G-20, G-15, БРІКС)

організації, транснаціональні корпорації, окремі індивідууми (наукові працівники, окремі особистості, такі як Дж. Сорос, Б. Гейтс), рішення і поведінка яких впливають на перебіг світових процесів.

Транснаціональна корпорація (ТНК, англ. *Transnational Corporation, Multinational Enterprise, Multinational Company, Multinational Corporation*) – компанія (корпорація), яка володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. У географічній структурі ТНК вирізняють базову країну (країна, в якій розташована штаб-квартира материнської компанії ТНК) й приймаючі країни (іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з різними методиками розрахунку індексу політичної глобалізації (дод. Д.1). Зверніть увагу на показники, які враховують при розрахунку індексу.

2. Порівняйте ранжування країн світу за індексом політичної глобалізації, розрахованим за вищезазначеними методиками (дод. Д.3). Яке місце займає Україна за індексом політичної глобалізації в світі і чому?

3. Ознайомтеся із додатком Д.4 “Міжнародні агенції з вивчення політичної глобалізації”. Яка мета діяльності таких організацій та де територіально вони розташовані?

4. Опрацюйте розділ 5 “Різні шляхи до спільної долі” доповіді Б. Гаврилишина Римському клубу “Дорогокази в майбутнє” [2, с. 189–199]. Подумайте, які шляхи для розв’язання проблеми пропонує автор та які з них можна використати для України?

5. На основі опрацьованої літератури з тематики практичної роботи побудуйте графічну модель суб’єктів глобального регулювання. Яке місце новітнім групам держав (G-7, G-15, G-20, G-77, БРІКС) на ній відведено?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Індекс політичної глобалізації: наукові підходи до методики розрахунку.
2. Критерії політичної глобалізації.
3. Участь країн у міжнародних організаціях.
4. Участь країн у миротворчих місіях.
5. Ранжування країн за індексом політичної глобалізації.
6. Міжнародні агенції з дослідження політичної глобалізації.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть відомих Вам суб'єктів глобального регулювання, яких вивела на світову арену політична глобалізація.
2. Зазначте причини створення Комісії з глобального управління та її країн-членів.
3. Назвіть причини лідерства розвинених країн у процесах політичної глобалізації.
4. До чого може призвести відсутність ефективного глобального регулювання?
5. Обґрунтуйте, чому дедалі вагоміша роль інституцій глобального управління зумовлює до зменшення автономій та суверенітету націй-держав.
6. Назвіть країну, яка 2011 р. зайняла перше місце у світі за індексом політичної глобалізації КОФа.
7. Вкажіть чинники, які вплинули на високий рівень політичної глобалізації країн першої десятки.
8. Вкажіть країну, що розвивається, яка є лідером політичної глобалізації. Назвіть причини.
9. Проаналізуйте структуру інтегрального індексу політичної глобалізації. Вкажіть субіндекс, який найбільше впливає на рівень політичної глобалізації.
10. Вкажіть країну, яка 2011 р. зайняла останнє місце у світі за індексом політичної глобалізації КОФа. Назвіть причини.

Тема 5

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості актуальної та майбутньої системи глобального управління; ознайомлення з ключовими суб'єктами глобального управління, сценаріями глобального розвитку; формування навичок із аналізу ролі ключових суб'єктів глобального управління у становленні нового світового порядку та проектуванні сценаріїв глобального розвитку.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність та наукові підходи до трактування категорії “глобального управління”;
 - українських та зарубіжних вчених, які зосереджують увагу на проблематиці глобального управління;
 - ключових суб'єктів глобального управління;
 - механізми глобального управління: гармонізація, примус, дифузія;
 - тенденції у формуванні світоустрою у період трансформації Вестфальської системи;
 - головні концепції глобального управління;
 - сценарії глобального розвитку, запропоновані Комісією з глобального управління (оптимістичний, поляризований, песимістичний);
 - принципи глобального управління Лісабонської групи (кооперація, солідарність, субсидізація, культурна диверсифікація);
 - сценарії глобального розвитку Лісабонської групи (апартеїд, виживання, “Тріади”, глобальної інтеграції, СОТ, регіоналізація);
- вміти**
- побудувати графічну модель актуальної системи глобального управління;
 - аналізувати головні концепції глобального управління та сценарії глобального розвитку;
 - укладати та обґрунтовувати власні сценарії глобального розвитку.

Головні терміни та поняття: глобальне управління, глобальне регулювання, інституційна система управління, суб'єкти глобального управління, політична система мондіалізму, Комісія з глобального управління, Лісабонська група, наднаціональні інституційні структури управління,

міжнародні режими (угоди), міжнародна організація, глобальний уряд, глобальне управління без глобального уряду, глобальна інституційна система (ГІС), глобальна інтеграція, глобальна валюта, глобальне суспільство, глобальне громадянське суспільство, локальне суспільство, світова еліта, золотий мільярд, глобальне місто, індекс глобальних міст, глобальна компанія, глобальний маркетинг, “Тріада”, правило “Тріади”, електронний (віртуальний) уряд, неформальні центри сили, масонство, ілюмінати, космополітизм, космополіт.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися із науковими підходами до трактування категорії “глобальне управління” українських і зарубіжних вчених (дод. Е.1).

2. Розробити типологію суб’єктів глобального управління: за рівнем розповсюдження впливу (глобальні, макрорегіональні, регіональні); за складом суб’єктів (об’єднання держав, держави, фінансові/промислові корпорації, міждержавні громадські організації, приватні особи); за сферою діяльності (політика, економіка, екологія, юриспруденція, культура, охорона здоров’я тощо) (дод. Е.3).

3. Побудувати графічну модель актуальної інституційної системи глобального управління, зазначивши її ключові суб’єкти (дод. Е.3).

4. Ознайомитися і у письмовій формі викласти ідеї головних концепцій глобального управління і сценаріїв глобального розвитку (Комісії з глобального управління і Лісабонської групи) (дод. Е.2).

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Глобальное управление : учеб. пособие / [под ред. А. И. Соловьева]. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 250 с.
3. Доклад о мировом развитии 2002 года. Создание институциональных основ рыночной экономики / [пер. с англ.]. – М. : Весь мир, 2002. – С. 171–195.
4. Кочетов Э. Г. Глобалистика как геэкономика, как реальность, как мировоззрение: Новый ренессанс – истоки и принципы его построения, фундаментальные опоры, теоретический и методологический каркас / Э. Г. Кочетов. – М. : Прогресс, 2001. – 704 с.
5. Кочетов Э. Г. Глобалистика: теория, методология, практика / Э. Г. Кочетов. – М. : НОРМА, 2002. – 648 с.
6. Лукашевич В. М. Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – С. 292–331.

7. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. І. Кутайні]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
8. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. О. С. Кучика]. – К. : Знання, 2007. – 749 с.
9. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org>.
10. Поручник А. Формування інституційних передумов системи глобального управління [Електронний ресурс] / А. Поручник, Ю. Гайдай. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mer/2009_8_9/08-3612/3_Poruchnik_Gayday.pdf.
11. Сенченко М. І. Латентні структури світового порядку : нариси з конспірології / М. І. Сенченко. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2005. – 312 с.
12. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
13. Шепелєв М. А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
14. International organizations and groups [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/appendix/appendix-b.html>.
15. Countries of the World and International Organizations: Sources of Information [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/96-816.pdf>.
16. Yearbook of International Organizations [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/yearbook>.

Словник термінів

Глобальна валюта (світова валюта) – валюта, з допомогою якої здійснюють значну частину інтернаціональних платежів і яка виконує функції основної резервної валюти. Сьогодні світовою валютою вважають долар США та євро; претендує на такий статус китайський юань.

Глобальна інтеграція – згуртування, об'єднання різнопрофільних за сферою діяльності державних і громадських структур, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародних відносин у рамках усього світу.

Глобальна інституційна система (ГІС) – сукупність держав або їхніх представницьких органів, міжнародних організацій глобального типу (мають відповідний статус при ООН), представників великого транснаціонального бізнесу (*глобальні мережеві структури*), які тісно взаємодіють між собою та на яких покладено завдання вирішення основних стратегічних

питань глобального значення. Останніми роками складовими елементами ГІС також вважають: неформальні центри сили, глобальні міста, регіони та центри генерування знань, глобальні засоби масової інформації, глобальну інфраструктуру.

Глобальна компанія – бізнес-одиноця, яка у своїй міжнародній діяльності використовує концепцію глобального маркетингу.

Глобальне громадянське суспільство – планетарна сукупність усіх громадян світу, їхніх вільних об'єднань і асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що перебувають за межами новоствореної глобальної держави (наддержавних, міждержавних структур), її директивного регулювання і регламентації. Функціонування глобального громадянського суспільства гарантують та охороняють політичні структури глобального світу.

Глобальне місто (світове місто, місто світу, центр світу, альфа-місто, англ. global city) – місто, яке вважають полюсом росту для своєї країни та регіону; вважають важливим елементом світової економічної системи, що значною мірою впливає на великі регіони планети. Поняття введено 1991 р. Саскіа Сасеном (*S. Sassen*).

Глобальне регулювання – спільні дії учасників міжнародних відносин, спрямовані на досягнення керованості, а, отже, і стабільності міжнародної системи. Передбачає добровільні та злагоджені дії з узгодження інтересів та створення на цій основі спільних інститутів і режимів.

Глобальне суспільство (англ. *global society*) – суспільство, яке охоплює усю земну кулю і громадянами якого є всі жителі планети Земля.

Глобальне управління (англ. *global governance*) – процес вироблення, прийняття та реалізації стратегічних рішень, спрямованих на підтримку або трансформацію світового порядку з метою здійснення впливу на спрямованість розвитку глобального суспільства (*М. А. Шенєлев, 2004*).

Глобальне управління без глобального уряду – концепція, запропонована А. Наймом (Бостонський університет, США). Ідея полягає в тому, що наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. внаслідок зростання кількості та активності міжнародних акторів (транснаціональних корпорацій, міжнародних урядових і неурядових організацій) держава не здатна контролювати власні господарські процеси. Вона змушена делегувати управлінські повноваження або на локальний (місцеве самоврядування), або на глобальний (міжнародні структури) рівні.

Глобальний маркетинг – маркетингова діяльність ТНК, яка розглядає світовий ринок як єдине ціле (“Весь світ – мій ринок!”). В основу концепції покладено формування однорідного ринку країн Північної Америки, Західної Європи, Японії (“Триади”) завдяки інтенсивному розвитку транспорту, зв'язку, туризму тощо.

Глобальний уряд (світовий уряд, англ. global government, world government) – одна спільна політична влада для усього людства. Його передумовою є становлення та розвиток міжнародних організацій, міжурядових агенцій, сітьових мереж тощо.

Електронний (віртуальний) уряд (англ. e-Government) – модель державного управління, яку засновано на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення суспільного контролю над нею.

Золотий мільярд – термін, яким позначають населення розвинутих країн з достатньо високим рівнем життя в умовах обмежених ресурсів. Чисельність цього населення в мільярд пов'язана з сумарною чисельністю населення таких країн та об'єднань держав, як: США, Канада, Австралія, Європейський Союз, Нова Зеландія, Ізраїль, Ліхтенштейн, Монако, Люксембург, Андорра, Ватикан, Мальта до початку третього тисячоліття.

Ілюмінати (лат. illuminati – освічений, просвітлений) – загальна назва реальних та фіктивних товариств, які колись існували чи й існують зараз, які за свою мету ставлять світове панування, боротьбу з Церквою (спільнота віруючих християнського віросповідання). Прагнуть керувати світовими справами таємно, змінивши суспільно-політичний лад на прямо протилежний.

Індекс глобальних міст (англ. Global Cities Index) – індекс, яким вимірюють економічний, культурний, політичний вплив глобальних міст на довколишню територію. Методику його розрахунку укладено 2008 р. на базі дослідного центру “Чикагська рада з міжнародних відносин” (“*The Chicago Council on Global Affairs*”) і Міжнародної консалтингової компанії *A. T. Kearney*.

Інституційна система управління – система прийняття рішень глобального порядку, яку побудовано за матричним принципом управління. Центри цієї мережевої структури (Рада Безпеки ООН, МВФ, СБ, СОР, G-7, G-15, G-20, БРІКС, бізнес-форуми, глобальні міста тощо) взаємозалежні, проте ієрархічно не підпорядковані. Управління здійснюють у вигляді проєктів, з якими кожен з центрів виступає у цій мережі.

Комісія з глобального управління – див.: *Тема 4*.

Космополіт – послідовник теорії космополітизму, що заперечує інтереси своєї батьківщини, патріотизм і проголошує перевагу інтересів людства над інтересами окремих народів.

Космополітизм – ідеологія, яка закликає відмовитися від національного суверенітету, національних традицій і культури задля вселюдської культури і традицій.

Лісабонська група – заснована Р. Петрелла, головою програми *FAST* при комісії

ЄС у Брюсселі, як форум для обговорення глобальних проблем, аналізу глобальних трансформацій, що впливають на розвиток національних економік та розробку нових інституційних рішень і кооперування зусиль глобальних акторів. Вона отримала таку символічну назву до 500-ої річниці відкриття Нового світу.

Локальне суспільство (англ. *local society*) – суспільство, яке формується та розвивається в межах окремої країни, групи держав, регіону світу.

Масонство (*франкмасонство*, англ. *freemasonry* – *вільне мулярство*) – морально-етичний рух, що виник у XVIII ст. в Англії, а згодом поширився у вигляді таємних товариств в інших країнах Європи. Має на меті “освітній” вплив на владні структури та проникнення в них.

Міжнародна організація – див.: *Тема 4*.

Міжнародний режим (*угода*) – зафіксована на світовому або міждержавному рівнях домовленість, спрямована на зменшення військової небезпеки та обмеження розповсюдження зброї та військової техніки.

Наднаціональні інституційні структури управління – норми політичної, економічної, правової, етичної діяльності та правила, що регулюють взаємостосунки різних країн, а також інституційні органи управління, сформовані на основі добровільного обмеження національного суверенітету державами і передачі цим органам низки регулюючих функцій у певній галузі життєдіяльності.

Неформальні центри сили – інститути (“Велика сімка”, “Тріада”, Паризький і Лондонський клуби кредиторів та ін.), вплив яких нині є доволі вагомим і продовжує зростати в умовах невизначеності та недостатньої формалізованості глобальних “правил гри”. Як і ТНК вони потребують визначення статусу при ООН, який даватиме змогу не тільки презентувати і реалізувати економічні інтереси певних груп, а й стати повноцінними учасниками колективного процесу формування глобальних регулятивних норм.

Політична система мондіалізму – система глобальної олігархії, яка забезпечує підтримання влади транснаціональних еліт. Інститутами політичної системи мондіалізму є глобальні держави, глобальні медіа-корпорації, транснаціональні фінансово-політичні об’єднання, міжнародні регулюючі органи, міжнародні неурядові організації, світові клани. Вони формують глобальну політичну культуру, яка здійснює нормативно-цілісне забезпечення глобальної влади транснаціональних еліт. Формуються специфічні способи і методи її підтримання, які визначають характер режиму функціонування політичної системи мондіалізму.

Правило “Тріади” – використовують у глобальному маркетингу: якщо товар (послуга) користується попитом на ринках Північної Америки, Західної Європи та Японії, то буде користуватися попитом і в усьому світі.

Світова еліта – група людей, які відіграють визначальну роль у політичному, економічному, науковому, культурному тощо житті населення усієї Землі.

Суб'єкти глобального управління – держави або їхні представницькі органи в міжнародних урядових і неурядових організаціях; мережеві структури глобального типу (ТНК, ТНБ тощо); неформальні центри сили (G-7, G-15, G-20, G-77, БРІКС тощо); міжнародні організації системи ООН (МВФ, СБ, СОТ, ЮНКТАД); бізнес-форуми; інноваційні центри; глобальні міста; глобальні, світові і регіональні держави; інститути громадянського суспільства; інститути захисту навколишнього середовища; глобальні засоби масової інформації.

“Триада” – неформальне інституційне об'єднання глобального типу найрозвинутіших країн, яке складається з Японії, країн Західної Європи і Північної Америки.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з розділом 12.1 “Формування глобальної системи регулювання світогосподарських відносин” колективної монографії “Глобалізація і безпека розвитку” [1, с. 521–540]. Яких суб'єктів глобального регулювання називають автори? Чому нині очевидно є певна нерівномірність розвитку різних компонентів системи глобального регулювання? Вкажіть головного суб'єкта системи глобального регулювання (управління) економічних процесів.

2. Прочитайте розділ 2 “Неформальні норми і зв'язки” праці “Доповідь про світовий розвиток 2002 року” [3, с. 171–178]. Яка роль формальних інститутів та їхня взаємодія з неформальними? Чому для бідних країн важливими є сила неформальних інститутів.

3. Опрацюйте статтю “Формування інституційних передумов глобального управління” (автори – А. Поручник, Ю. Гайдай) [10, с. 42–78]. Яким суб'єктам, на думку авторів, належить ключове місце у глобальній інституційній системі з адекватним функціональним розподілом професійних і організаційних компетенцій.

4. Ознайомтеся з розділом IV “Глобалізація управління – функціональна характеристика мондіалізаційного процесу” монографії М. А. Шепелева “Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку” [13, с. 242–258]. Чому вчений вважає, що держави як такі були і залишаються головними суб'єктами глобального управління (виконують фундаментальну роль)?

5. Прочитайте тему 14 “Проблеми та основні напрями формування глобального регулювання світосистемних відносин” навчального посібника

В. М. Лукашевича “Глобалістика” [6, с. 317–331]. На які актуальні чинники становлення нової глобальної регулюючої системи наголошує автор? Чому вчений вважає, що нині ще не позначені навіть загальні контури системи глобального регулювання?

6. Ознайомтеся з глобальними містами світу (дод. Е.4) та критеріями, які використовують експерти Міжнародної консалтингової компанії А.Т. Кеарнеу для розрахунку індексу глобальних міст. Укладіть першу десятку глобальних міст. Зверніть увагу, в якому макрорегіоні світу зосереджено найбільше глобальних міст. Поясніть їхню роль у системі глобального управління.

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Роль Комісії з глобального управління у формуванні світоустрою в ХХІ ст.
2. Внесок Лісабонської групи у формування системи глобального управління в ХХІ ст.
3. Роль транснаціональних корпорацій у становленні глобальної системи управління.
4. Значення неформальних міжнародних організацій у розвитку глобальної системи управління.
5. Давоський форум та його місце в глобальній системі управління.
6. Становлення кіберпростору та глобальна система управління.
7. Світові міста та їхній вплив на формування глобальної системи управління.
8. Соціальний форум та його вплив на прийняття глобальних рішень.
9. Глобальні міста як важливі центри інституційної системи глобального управління.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте співвідношення понять “глобальне управління” та “глобальне регулювання”.
2. Вкажіть, які компоненти містить структура сучасної системи глобального управління (за сферами, рівнями, суб’єктами, формами і методами впливу на світові процеси).
3. Назвіть чинники становлення нової системи глобального управління.
4. У чому полягає об’єктивна необхідність реформування глобальної системи регулювання?
5. Назвіть ключових суб’єктів актуальної системи глобального управління.

6. З'ясуйте, чому зараз формується песимістичний сценарій глобального управління.
7. Зазначте принципи глобального управління, запропоновані Лісабонською групою.
8. Вкажіть головні механізми глобального управління.
9. Охарактеризуйте головні концепції глобального управління.
10. Розкрийте особливості сценаріїв глобального управління, запропонованих Комісією з глобального управління.

Тема 6

ТИПОЛОГІЯ ПРОГНОЗОВАНОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Мета: засвоєння студентами знань про міжнародні і світові політичні моделі нового світового порядку; ознайомлення із оптимістично-ліберальною концепцією Ф. Фукуями, концепцією “зіткнення цивілізацій” С. Гантінгтона, однополюсною концепцією світового порядку З. Бжезінського*, двополюсною концепцією “Північ–Південь”; формування навичок із аналізу ролі ООН та регіональних об’єднань у становленні нового світового порядку.

У результаті вивчення теми студентів необхідно:

знати	• співвідношення понять: міжнародний порядок, світовий порядок, новий світовий порядок;• сутність понять: однополюсна, двополюсна, багатопольсна геополітична модель світу;• особливості оптимістично-ліберальної концепції Ф. Фукуями;• головні тези концепції “зіткнення цивілізацій” С. Гантінгтона;• ключові моменти однополюсної концепції світового порядку З. Бжезінського;• сутність двополюсної концепції “Північ–Південь”;• головні ідеї реформування ООН;
вміти	• виокремити та пояснити ключові ідеї концепцій світового порядку;• аналізувати роль ООН та регіональних об’єднань у становленні нового світового порядку;• виокремити та пояснити ключові проблеми глобалістики, висвітлені в резолюціях ООН.

Головні терміни та поняття: актуальна світова система, міжнародний порядок, світовий порядок, новий світовий порядок, мондіалізм, мондіалізація, геополітична модель світу, однополюсна (уніполярна) модель світу, двополюсна (біполярна) модель світу, багатопольсна (мультиполярна) модель світу, теорія еліт, конспірологічна теорія, теорія змови, світовий уряд, глобальний уряд, цивілізація.

* Тут і надалі при перекладі прізвищ іноземних авторів українською мовою дотримуються правила транслітерації затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 “Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею”. Винятком є опубліковані перекладні праці, які подано в переліку літератури до теми згідно з оригіналом перекладного видання.

Завдання семінарського заняття

1. Поняття про “міжнародний порядок”, “світовий порядок”, “новий світовий порядок” та геополітичні моделі світу (однополюсна, дво-полюсна, багатополюсна).
2. Оптимістично-ліберальна концепція Ф. Фукуями (*F. Fukuyama*).
3. Концепція “зіткнення цивілізацій” С. Гантінгтона (*S. Huntington*).
4. Однополюсна концепція світового порядку З. Бжезінського (*Z. Brzezinski*).
5. Двополюсна концепція “Північ–Південь”.
6. Регіональні об’єднання як перехідна ланка до нового світового порядку.
7. “Саміт тисячоліття” Генеральної Асамблеї ООН та його вплив на створення моделей нового світового порядку.

Література

1. Агаев З. Движение Неприсоединения не кануло в лету / З. Агаев, С. Крылов // Междунар. жизнь. – № 4. – 1996. – С. 9–15.
2. Бебик В. М. Сучасна глобалістика: правові концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бебик, С. О. Щергін, Л. О. Дегтерьова. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
3. Бжезінский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезінский. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 256 с.
4. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів–Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2000. – 236 с.
5. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 203 с.
6. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов]. – 3-тє вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
7. Гаджиев К. С. Геополитические горизонты России: контуры нового мирового порядка / К. С. Гаджиев. – М. : Экономика, 2007. – 751 с.
8. Гантингтон С. Одинокая супердержава / С. Гантингтон // Актуальные проблемы Европы : сб. обзоров и рефератов / [РАН ИНИОН. Центр научн. исслед. глоб. и регион. проблем]. – М. : РОССПЭН, 2003. – С. 9–37.
9. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон ; [пер. з англ.]. – Львів : Кальварія, 2006. – 473 с.

10. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
11. *Дністрянський М. С.* Політична географія та геополітика України : навч. посібник / М. С. Дністрянський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – С. 22–27.
12. *Книш М. М.* Наукові підходи до формування нового світового порядку / М. М. Книш // Вісник Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка. Серія : Географія. – Вип. 59. – 2010. – С. 158–167.
13. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – С. 275–292.
14. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. І. Кутайні]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
15. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. О. С. Кучика]. – К. : Знання, 2007. – 749 с.
16. *Ровенчак І. І.* Міжнародні політичні, військові та економічні організації : навч.-метод. посібник / І. І. Ровенчак, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 142 с.
17. Саммит тысячелетия Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/conferen/millennium/summit.htm>.
18. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
19. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії : підручник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 474–479.
20. *Уткин А. Й.* Мировой порядок XXI века / А. Й. Уткин. – М. : ЭКСМО, 2002. – 512 с.
21. *Фукуяма Ф.* Конец истории? / Ф. Фукуяма // Вопр. философии. – № 3. – 1990. – С. 136–148.
22. *Хеффе О.* Всемирная федеративная республика / О. Хеффе // Актуальные проблемы Европы : сб. обзоров и рефератов / [РАН ИНИОН. Центр научн. исслед. глоб. и регион. проблем]. – М. : РОС-СПЭН, 2003. – С. 9–20.
23. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 373–381.
24. *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 238–252.
25. *Шепелєв М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
26. *Шепелєв М. А.* Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.

Словник термінів

Актуальна світова система – сукупність міжнародних суб'єктів, що взаємодіють у геополітичному просторі на глобальному рівні. Актуальна світова система функціонувала в рамках трьох геополітичних моделей: уніполярної, біполярної та мультиполярної. Актуальний стан світової системи можна охарактеризувати поєднанням трьох згаданих моделей: на політичному рівні встановлено уніполярність як глобальну політичну домінацію США, яка реалізує власну світову стратегію через посередництво міжнародних інституцій (ООН, НАТО, СОТ, МВФ тощо); на військово-політичному рівні зберігається біполярність, що виявляється в ядерному паритеті між США та Росією; на економічному рівні посилюється мультиполярність, яка проявляється через технологічну конкуренцію глобальних економічних лідерів – США, ЄС, Китаю і Японії.

Багатополюсна геополітична модель світу (мультиполярна геополітична модель світу) – модель світу, яка передбачає існування кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси.

Геополітична модель світу (політичний образ світу, політична схема світу, політична картина світу) – структура розподілу центрів геополітичної сили щодо вирішення питань на глобальному рівні. Вирізняють такі геополітичні моделі світу: однополюсна, двополюсна, багатополюсна.

Двополюсна геополітична модель світу (біполярна геополітична модель світу) – модель світу, яка передбачає існування двох наддержав, відносини між якими є визначальними для міжнародної політики. Кожна наддержава домінує у коаліції союзних держав і змагається з іншою наддержавою за вплив серед союзних держав.

Конспірологічна теорія – див.: *теорія змови*.

Міжнародний порядок – зразок діяльності, яка спрямована на підтримку елементарних або первинних цілей держав або міжнародного суспільства (Х. Булл). Нинішній міжнародний порядок і система міжнародних відносин базується на положеннях Вестфальських мирних договорів 1648 р., які започаткували систему політичної рівноваги, яка знайшла свій прояв у правовому оформленні національно-державного суверенітету у міжнародних відносинах. Створення ООН було спробою побудови міжнародного порядку і формування міжнародного співтовариства.

Мондіалізація – процес формування світового політичного порядку, пов'язаний зі створенням інститутів, норм і процедур глобального управління. Первинно поняття мондіалізація застосовували до міст і муніципалітетів, які проголошували себе містами “громадян світу”, демонструючи у такий спосіб свою небайдужість до глобальних проблем і бажання розділити від-

повідальність за долю людства. Ідею запропоновано самопроголошеним громадянином світу Гаррі Девісом 1949 р. та підтримано Робертом Сар-разаком (Франція). Останній ще 1945 р. створив “Фонд громадян світу”. Першим “містом світу” стало 20 липня 1949 р. французьке місто Каор.

Мондіалізм (від лат. *mundi*, фр. *monde* – мир) – політико-ідеологічна доктрина нового світового порядку. В її основі є пропагування єдності людства на Землі, націленість на встановлення наддержавницьких законів і федеративних структур на усій планеті, з урахуванням різноманіття культур і особистостей. Представники мондіалізму виступають за утворення нової політичної організації, яка керуватиме усім людством. В глобалістиці мондіалізм трактують як процес формування світового порядку, пов’язаний зі створенням інститутів, норм і процедур глобального управління.

Новий світовий порядок – ідеологічна і геополітична концепція ліберальних політиків Заходу, які розробили засади політичної глобалізації. Відомий український вчений О. Білорус позначає “новий світовий порядок” терміном “глобалізм”, під яким розуміє: “деспотичну політичну, економічну владу глобальних корпорацій”.

Однополюсна геополітична модель світу (уніполярна геополітична модель світу) – модель світу, яка передбачає існування однієї наддержави, багатьох слабких держав та відсутності великих впливових держав. За таких умов наддержава сама вирішує важливі міжнародні питання, жодна комбінація слабких держав не здатна їй у цьому завадити.

Світовий порядок – це порядок серед усього людства як цілого, який відображає такі його фундаментальні інтереси, як виживання, добробут. Його розглядають як систему зв’язків між суб’єктами світової політики – державами, міждержавними і наддержавними організаціями, а також впливовими, у політичному і фінансовому аспектах, окремими громадянами або групами громадян.

Світовий уряд (глобальний уряд) – концепція єдиної політичної влади над усім людством.

Теорія еліт – концепція поділу суспільства на певні прошарки.

Теорія змови (від лат. *conspiracy theory* – конспірологічна теорія) – сукупність гіпотез, які пояснюють життєво важливу подію або хід історії як результат змови зі сторони деякої групи осіб, які керують даним процесом з користі або амбіцій. Теорія змови є крайнім проявом теорії еліт. З-поміж глобальних змов вирізняють: економічні змови, змови виробників, комп’ютерні змови, змови банкірів, масонські змови, мондіалістські змови, арабські змови, єврейські змови, китайські змови, змови сект тощо.

Цивілізація (від лат. *civilis* – гідний, вихований, громадський) – людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження,

розвиток, загибель чи перетворення цивілізацій) має стійкі особливі риси соціально-політичної організації, економіки й культури (наука, технологія, мистецтво і т.д.), спільні духовні цінності та ідеали, світогляд (ментальність). Виділяють глобальні, світові, локальні цивілізації.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Прочитайте частину 4 “Конфлікти цивілізацій” монографії С. Гантінгтона “Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку” [9, с. 226–342]. У чому сутність глобальної політики цивілізації, запропонованої автором?

2. Ознайомтесь зі статтею Ф. Фукуями “Кінець історії” [21]. Чому автор вважає, що капіталістична система – це найдосконаліша форма суспільного устрою, і тому вона повинна існувати вічно?

3. Прочитайте розділ 2 “Динаміка нового глобального безладу” монографії З. Бжезінського “Вибір: світове панування чи світове лідерство” [5, с. 47–81]. Вкажіть, які головні аргументи наводить автор на користь однополюсної будови світу. Чому ми маємо докладати всіх зусиль для розбудови глобального суспільства, що ґрунтуватиметься на спільних інтересах? Як автор обґрунтовує необхідність глобального лідерства США?

4. Ознайомтесь з головними ідеями “Саміту тисячоліття” Генеральної Асамблеї ООН [17]. Які з запропонованих ідей актуальні для України?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Підходи до розуміння поняття “політична модель світу”.
2. Однополюсна політична модель світу.
3. Двополюсна політична модель світу.
4. Багатополюсна політична модель світу.
5. Утопічні політичні моделі світу.
6. Геополітична модель світу в працях Ф. Фукуями.
7. Геополітична модель світу в працях С. Гантінгтона.
8. Геополітична модель світу в працях З. Бжезінського.
9. Геополітична модель світу в працях Д. Спіро.
10. Геополітична модель світу “Північ–Південь”.
11. Внесок українських вчених у розробку політичних моделей світу.
12. Роль регіональних об’єднань у становленні політичних моделей світу.
13. Роль ООН у формуванні світового порядку в ХХІ ст.
14. Роль Європейського Союзу у формуванні світового порядку в ХХІ ст.
15. Напрями трансформації актуального світового порядку.

Запитання для самоперевірки

1. З'ясуйте відмінність між поняттями “міжнародний порядок”, “світовий порядок”, “новий світовий порядок”. Чому при переході від міжнародного порядку до світового порядку нації-держави втрачають частину свого суверенітету?
2. Вкажіть утопічні теорії (іхніх авторів), у яких закликали не тільки до побудови досконалого суспільства, але й до об'єднання всіх людей і країн у єдине суспільство.
3. Розкрийте зміст поняття “кінець історії” в авторському контексті американського політолога Ф. Фукуями. Що, на думку вченого, є межею можливого вдосконалення людства?
4. Вкажіть головний елемент нової системи міжнародних відносин за С. Гантінгтоном. Чому автор вважає, що найбільше протистояння відбувається між Заходом та рештою цивілізацій?
5. Поясніть, як З. Бжезінський обґрунтовує роль США у формуванні нового світового порядку. Що таке “наддержава-плюс” і “наддержава-мінус”?
6. Зазначте переваги й недоліки однополярної, двополярної і багатополярної геополітичних моделей світу.
7. Як можна подолати сучасні негативні тенденції трансформації актуального світового порядку?
8. Які наслідки може мати трансформація актуального світового порядку для України?

Тема 7

ТИПОЛОГІЯ КРАЇН ЗА ІНДЕКСОМ ПРОТЕСТНОСТІ

Мета: засвоєння студентами знань про наявність протестного потенціалу у країнах світу на початку ХХІ ст.; причини та наслідки активізації протестних настроїв; просторові особливості протестної активності у світі.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність індексу протестності, індексу Джині, індексу корупції, індексу щастя;
 - індикатори протестності;
 - типологію країн за індексом протестності, індексом Джині;
 - найпоширеніші протестні організації та акції у світі та їхню мету;
 - антиглобалістичні рухи;
 - просторові особливості поширення протестних акцій та антиглобалістичних рухів у світі;
- вміти**
- аналізувати і систематизувати поширення протестних акцій у світі;
 - встановлювати зв'язок між протестними настроями та процесами корупції, розриву між багатими й бідними в світі й за окремими регіонами;
 - розробити типологію країн за індексом протестності;
 - укладати першу десятку країн за індексом протестності;
 - скласти таблиці, гістограми, аналітичні карти.

Головні терміни та поняття: протест, протестний потенціал, протестна активність, індекс протестності, індекс Джині, міжнародний індекс щастя, альтерглобалізм, антиглобалізм, Соціальний форум, глокалізація, периферія, суспільно-географічна периферія, перехідна зона, полюс зростання, пояс дроблення, китаїзація, американізація, європеїзація, бразилізація, ефект глобальної гнучкості, глобальне безробіття, гуманітарна катастрофа, біженець, стратифікація, страйк, мітинг, демонстрація, мафія, безробіття, асиметричний розподіл доходу, абсолютне злидарство, відсталість, соціальна нерівність, соціальна піраміда, соціальна поляризація, соціальний пріоритет.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з додатком И.1 “Індекс протестності”. Проаналізувати просторові особливості поширення протестної активності у світі.

2. Розробити типологію країн за індексом протестності (дод. И.1). Виокремити п’ять типів країн: з дуже високим, високим, середнім, низьким, дуже низьким рівнем схильності до протестних настроїв. Результати записати у таблицю “Типологія країн світу за індексом протестності”.

Таблиця

Типологія країн світу за індексом протестності

Тип країн	Значення індексу протестності, $I_{пр}$	Країни за регіонами світу				
		Європа	Америка	Африка	Азія	Океанія

3. На контурну карту способом картограми нанести виокремлені типи країн за індексом протестності.

4. За даними додатка И.2 “Індекс Джині” зобразити графічно у двополярній системі координат індекс Джині – індекс протестності країн одного з макрорегіонів (за вибором студента). Розробити двокомпонентну типологію країн за співвідношенням розриву між багатими і бідними та протестними настроями. З’ясувати залежність між індексом Джині та індексом протестності.

Література

1. *Агитон К.* Альтернативный глобализм: новые мировые движения протеста / К. Агитон. – М. : Гилея, 2004. – 208 с.
2. Альтерглобализм: теория и практика “антиглобалистского движения” / [под ред. А. В. Бузгалина]. – М. : Едиториал, 2003. – 256 с.
3. Антиглобализм и глобальное управление: Доклады, дискуссии, справочные материалы. – М. : МГИМО (У) МИД России, 2006. – 440 с.
4. *Бузгалин А. В.* Альтерглобализм: в поисках позитивной альтернативы новой империи [Электронный ресурс] / А. В. Бузгалин. – Режим доступа : <http://www.socionauki.ru/journal/articles/129833>.
5. *Войтович Р. В.* Глобальна інтеграція як форма суспільного розвитку [Електронний ресурс] / Р. В. Войтович. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10vrvfsr.pdf.
6. *Войтович Р. В.* Обернені форми глобалізації: теоретичний та ідеологічний аспекти [Електронний ресурс] / Р. В. Войтович. – Ре-

- жим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/FILOSOFIYA%5C06vrvtia.pdf>.
7. Гелд Д. Глобалізація/антиглобалізація / Д. Гелд, Е. Мак-Грю. – К. : КІС, 2004. – 180 с.
 8. Глобалістика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
 9. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
 10. Глобалістика. Международный междисциплинарный энциклопедический словарь / [за ред. И. Мазур, А. Чумаков]. – СПб. : Питер, 2006. – 1160 с.
 11. Лукашевич В. М. Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – 440 с.
 12. Пятаков А. Н. Латиноамериканский альтерглобализм – новый фактор региональной политики : автореф. дисс. канд. полит. наук [Электронный ресурс] / А. Н. Пятаков. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/305856.html>.
 13. Шепелєв М. А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепелєв. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
 14. Шепелєв М. А. Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
 15. Mattich A. Introducing the Revolting Index [Electronic resource] / A. Mattich. – Mode of access : <http://blogs.wsj.com/source/2011/02/25/introducing-the-revolting-index>.
 16. Peoples Global Action [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp>.

Словник термінів

Абсолютне злидарство – становище, коли населення або його частина може задовольняти тільки мінімальні потреби у продовольстві, одязі, житлі, тобто потреби, що забезпечують підтримку життя.

Альтерглобалізм – (Глобальний рух за справедливість, Рух рухів, контрглобалізація – від фр. *altermondialisme*) соціальний рух, політика якого близька до класичного антиглобалізму, але який підтримує деякі аспекти глобалізації, передусім міжнародну інтеграцію, наполягаючи, що значення демократії, економічного правосуддя, екологічного захисту і прав людини повинні стояти попереду економічних турбот. Альтерглобалізм не протистоїть глобалізації загалом, а натомість пропонує інші, більш людські проекти глобалізації.

Американізація (вестернізація) – вплив США на поп-культуру, бізнес-

моделі, мову і політику інших країн. Термін, введений 1907 р., спочатку вживали для характеристики зростання популярності американського способу життя в Канаді. Власне у США термін застосовують до процесу асиміляції іммігрантів, в той час як за межами США термін використовують найчастіше в негативному контексті, порівнюючи його з втратою традиційної культури та звичаїв.

Антиглобалізм – загальний термін, який описує політичну позицію людей, що протистоять політиці глобалізації. Прихильники антиглобалізму об'єднані ідеєю протистояння політичній владі транснаціональних корпорацій за рахунок суверенітету держав, що проявляється у вигляді торгових договорів та впливу міжнародних економічних організацій.

Асиметричний розподіл доходу – відхилення від справедливого розподілу доходів. У справедливій системі розподілу складається симетричний розподіл доходів. Різко асиметричною вважають систему, коли, наприклад, 20% населення отримує більшу частину національного доходу країни.

Безробіття – переважання пропозиції вільної робочої сили над попитом, їхня кількісна і структурна (територіальна, професійно-кваліфікаційна та ін.) розбіжність; одна з важливих характеристик соціально-економічного життя загалом, і ринку праці зокрема.

Біженець – жертва переслідувань за ознакою раси, етнічного походження, релігійного вірування, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичної орієнтації, яка знаходиться за межами країни постійного проживання й громадянином якої вона є.

Бразилізація – одна з альтернативних форм глобалізації. Як тенденція суспільного розвитку, характеризує напівіндустріальну модель держави з нестабільною системою зайнятості населення та умовами праці, які не відповідають правовому полю, зумовлює виникнення категорії громадянина, який постійно змінює місце праці, форму діяльності та професію. Остання тенденція стає поширеною і у високорозвинутих державах, які до того мали ефективну систему зайнятості. За умов бразилізації держава перекладає функції з реалізації соціальної безпеки та соціального добробуту людини власне на людину стимулюючи виникнення *ефекту глобальної гнучкості*. Це зумовлює формування громадянського суспільства “постнаціонального характеру”, що вирізняється високою економічною активністю та системою зайнятості, позбавленою національних кордонів (яка позбавляє людину потреби належати до однієї національної держави). Як певна ідеологія, бразилізація проявляється у здатності держави “дочекатися відстаючих сусідів”, аби разом мати змогу реалізувати спільну та збалансовану стратегію суспільного розвитку.

Відсталість – одна з головних ознак країн, що розвиваються, яка характеризує стан економіки і соціальної сфери, і проявляється через багатуокладну

структуру господарства, неоднорідну соціальну структуру, сировинний характер економіки і традиційну структуру виробництва, низький рівень промисловості і гіпертрофований розвиток сфери послуг, просторовий дуалізм, низький рівень життя населення, нерівноправне положення в міжнародному географічному поділі праці.

Глобальне безробіття – тотальна заміна людини у виробничих процесах “розумними високими технологіями”.

Глокалізація (англ. *glocalization*, від *glo* – глобалізація й *localization* – локалізація) – у широкому розумінні явище світоглядного рівня, яке відображає такий прошарок світової свідомості, для якого притаманне водночас і відстоювання спільнотами своєї самобутності (локальності), і прагнення до стирання колишніх просторових меж та зміцнення зовнішніх зв'язків. У вузькому розумінні – явище маркетингу, яке характеризує таку видозміну продукту чи послуги, за якої вони можуть продаватися глобально, але водночас підходити споживачам на локальному ринку. Глокалізовані продукти підвищують інтерес до себе у кінцевого споживача. Вважають, що тезою глокалізації є фраза: “думай глобально – дій локально”.

Гуманітарна катастрофа – явище, що виникає у результаті наслідків воєнних дій, природних катаклізмів, економічної блокади чи політичних рішень і спричинює людські жертви переважно серед мирного населення.

Демонстрація – масова хода на знак вираження будь-яких громадсько-політичних настроїв.

Ефект глобальної гнучкості – присутність представника окремої національної спільноти в тому регіоні (країні) світу, де його знання та досвід знаходять реалізацію.

Європеїзація (англ. *europenisation*) – первинно, це здійснення європейського культурного впливу. В сучасних умовах – це процес змін на внутрішньому політичному рівні, рівні політичних акцентів (преференцій) та інституцій, спричинений впливом європейської інтеграції та створенням ЄС.

Індекс Джині (*індекс концентрації доходів*, англ. *Index of concentration of incomes, Income concentration index, Gini coefficient*) – вимірює дисперсію багатства у суспільстві і засвідчує ступінь розшарування суспільства. Чим більше значення цього індексу, тим більший розрив між багатими і бідними в країні.

Індекс протестності – визначає схильність країн до протестних акцій. Обчислюють за допомогою трьох показників: середній вік населення, рівень безробіття, ВВП на особу.

Китаїзація (*сінісізація*) – одна з альтернативних форм глобалізації, яка проявляється у поширенні системи китайських цінностей на глобальний

світ, що зумовлює стандартизацію розвитку окремих країн світу, які відчувають свою геополітичну та гео економічну залежність від Китаю.

Корупція – підкупність, продажність урядовців і громадських діячів; пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення.

Мафія – таємна, здебільшого бандитська, організація, яка шляхом терору й залякування втручається в політичне життя країни.

Міжнародний індекс щастя (індекс щастя, МІЩ, англ. Happy Planet Index) – індекс, який відображає добробут людей та стан навколишнього середовища. Запропоновано 2006 р. *New Economic Foundation (NEF)*. Головне завдання індексу – відобразити “реальний” добробут нації, оскільки кінцева мета більшості людей не бути багатими, а бути щасливими та здоровими.

Мітинг – масові збори з приводу обговорення якихось злободенних питань, переважно політичних.

Перехідна зона – територія просторових змін, де межують периферії двох прилеглих світів або регіонів; характеризується поступовим зміщенням (а не раптовим зникненням) властивостей, які відрізняють сусідні географічні одиниці одну від іншої.

Периферія (гр. *periphēreia* – коло, дуга, поверхня) – місцевість, віддалена від центру, околиця.

Полюс зростання – міський центр із певними рисами, який за умов інвестиційної підтримки стимулюватиме регіональний економічний розвиток у своєму запліччі.

Пояс дроблення – регіон, затиснутий між міцними зовнішніми культурно-політичними силами; він перебуває під постійним тиском і часто фрагментований агресивними противниками. Класичні приклади: Південно-Східна Азія, Східна Європа.

Протест – масове, колективне заперечення чого-небудь, яке виявляється в активних діях (мітингах, страйках, заявах і т.д.).

Протестна активність – реальне залучення громадян до різних форм протестної діяльності та її динаміка.

Протестний потенціал – наміри (схильність) громадян брати участь в акціях протесту за певних умов.

Соціальна нерівність – значна диверсифікація доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення.

Соціальна піраміда – графічне зображення соціальної структури у вигляді піраміди, в основі якої лежать нижчі верстви, а на вершині – вищі верстви.

Соціальна поляризація – розподіл населення, суспільства на низку верств або групи, які конфліктують між собою і різняться матеріальним положенням та інтересами.

Соціальний пріоритет – соціальне завдання, визначене групою або суспільством як найбільш невідкладне, яке вимагає першочергового розв’язання.

Соціальний форум (Всесвітній соціальний форум, анти-Давос) – добровільне зібрання противників сучасних глобалізаційних тенденцій, яке вперше пройшло 2001 р. у м. Порт-Аллегрі. Ключову роль в антиглобалізаційному русі відіграло друге зібрання (лютий 2002 р.), на яке прибуло 60 тисяч осіб, які представляли інтереси близько п’яти тисяч організацій із 123-х країн світу. Форум показав прийнятну модель співпраці представників різних рухів, політичних партій, організацій, парламентських представників. На другому зібранні підписано і прийнято Хартію принципів соціального форуму та єдину декларацію форуму. Тепер форум проходить щороку, проте ефективність його роботи знижується. Також форум започаткував проведення регіональних соціальних зібрань, таких як Перший Європейський соціальний форум, який пройшов у листопаді 2002 р. у Флоренції.

Страйк – форма боротьби, яка полягає в колективному відмовленні робітників і службовців від праці з пред’явленням підприємцям або урядові економічних і політичних вимог. Форми страйку: повне або часткове припинення праці, сидячий та італійський страйк (різке зниження темпу праці, або виконання праці виключно згідно з посадовими інструкціями); локальний, галузевий, загальний (охоплює усю країну).

Стратифікація – у розшарованому (стратифікованому) суспільстві ієрархія соціальних класів.

Суспільно-географічна периферія – частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їхній вектор не співпадає з вектором розвитку ядер суспільного життя.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з додатком И.5 “Антиглобалістичні рухи”. Вкажіть макрорегіон, у якому найбільша ймовірність нових спалахів протестних настроїв. Поясніть причини і можливі наслідки.

2. За даними таблиці “Типологія країн світу за індексом протестності” побудуйте гістограму розподілу країн за індексом протестності по макрорегіонах світу. Вкажіть кількість країн кожного типу.

3. За даними додатка И.1 “Індекс протестності” укладіть десятку країн, найбільше схильних до протестних настроїв. З’ясуйте причини, про-

аналізувавши індикатори, за якими розрахований цей індекс. У якому регіоні розташована переважна більшість таких країн?

4. Складіть три аналітичні карти: “Рівень безробіття”, “Середній вік населення”, “Рівень економічного розвитку”. Порівняйте їх з картою “Типологія країн за індексом протестності”. З’ясуйте кореляційну залежність між ними.

5. За допомогою додатка И.2 “Індекс Джині” розробіть типологію країн за значенням індексу Джині. Зверніть увагу на країни з найбільшим ступенем соціальної нерівності. З’ясуйте причини. У якому макрорегіоні розташована найбільша кількість таких країн?

6. Порівняйте показники протестності у країнах світу зі значеннями індексу сприйняття корупції та індексу щастя (дод. И.3, И.4). Встановіть залежність між цими показниками.

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Антиглобалістичні рухи в Європі.
2. Протестні настрої в Південній Америці.
3. Антиглобалістичні рухи в Північній Америці.
4. Протестні настрої на Близькому Сході.
5. Протестні настрої в Південно-Східній Азії.
6. Протестні настрої в Африці.
7. Антиглобалістичні рухи в Австралії та Океанії.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність індексу протестності.
2. Розкрийте сутність явища “глокалізація”.
3. Вкажіть індикатори, які використовують для обчислення індексу протестності.
4. Поясніть причини високого рівня протестної активності в країнах Північної Америки.
5. Вкажіть, чи впливають на протестну активність антиглобалістичні рухи.
6. Вкажіть на відмінність між антиглобалізмом і альтерглобалізмом.

2.2. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ ЗІ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Продовжіть визначення: політико-географічна глобалістика – це:

- а) науковий напрям глобалістики, спрямований на дослідження просторових аспектів гетерогенності політичного глобального простору в процесі становлення єдиного взаємопов'язаного світу;
- б) процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства;
- в) комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості;
- г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою;
- ґ) міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, породжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних та подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів;
- д) перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Продовжіть визначення: глобалістика – це:

- а) науковий напрям глобалістики, спрямований на дослідження просторових аспектів гетерогенності політичного глобального простору як цілісності;
- б) процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства;
- в) комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості;
- г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою;
- ґ) міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, народжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних та подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів;

2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1

д) перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Продовжіть визначення: глобалізм – це:

- а) науковий напрям глобалістики, спрямований на дослідження просторових аспектів гетерогенності політичного глобального простору як цілісності;
- б) процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства;
- в) комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості;
- г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою;
- г') міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, народжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних та подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів;
- д) перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Вкажіть, яке із запропонованих визначень подає трактування “глобалізації”:

- а) науковий напрям, який використовує дані суспільних, природних і технічних наук для виявлення найвірогідніших варіантів здійснення соціально-економічних процесів в історично певні відрізки часу;
- б) процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства;
- в) комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості;
- г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою;
- г') міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, народжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних та подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів;

д) перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї земної кулі; це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Вкажіть: процес формування нового світового порядку; процеси, які посилюють взаємозалежність в усьому світі, розширюють коло суб'єктів міжнародних відносин і спрямовані на формування глобального суспільства – це:

а) геоглобалістика;	б) глобальні проблеми;
в) глобалістика;	г) глобалізм;
г) політична глобалізація;	д) глобальне моделювання.

Вкажіть: науковий напрям, який сформувався в результаті побудови глобальних моделей і досліджень з їхньою допомогою різних сценаріїв світового розвитку – це:

а) геоглобалістика;	б) глобальні проблеми;
в) глобалістика;	г) глобалізм;
г) політична глобалізація;	д) глобальне моделювання.

Вкажіть: комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості – це:

а) геоглобалістика;	б) глобальне моделювання;
в) глобалістика;	г) глобалізм;
г) глобальні проблеми;	д) глобальні сценарії.

Вкажіть: об'єкт дослідження політико-географічної глобалістики – це:

а) економічні глобальні проблеми;	б) альтернативні моделі світового розвитку;
в) політичні глобальні проблеми;	г) соціальні глобальні проблеми;
г) політична глобалізація;	д) правильна відповідь: б), в), г).

Вкажіть: дослідження геопросторових аспектів політичної глобалізації в процесі становлення єдиного взаємопов'язаного світу – це:

а) предмет політико-географічної глобалістики;	б) об'єкт політико-географічної глобалістики;
в) завдання політико-географічної глобалістики;	г) цілі політико-географічної глобалістики.

Вкажіть: які з перелічених компонентів є структурними одиницями глобалістики:

а) глобалізація;	б) глобальне моделювання;
в) світове господарство;	г) політико-географічна глобалістика;

2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1

- г) глобальні проблеми; д) правильна відповідь: а), б), в);
е) правильна відповідь: б), г), г); е) правильна відповідь: а), в), г), г').

Вкажіть: які з перелічених компонентів є структурними одиницями політико-географічної глобалістики:

- а) глобалізація; б) глобальне політичне моделювання;
в) політична глобалізація; г) політико-географічні аспекти глобальних проблем;

- г) глобальні проблеми; д) правильна відповідь: а), б), в), г), г);
е) правильна відповідь: е) правильна відповідь: б), в), г).

а), в), г);

Вкажіть: наслідком якого процесу є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн:

- а) глобалізація; б) глобальне моделювання;
в) глобалістика; г) глобалізм;
г) глобальні проблеми; д) глобальні сценарії.

Вкажіть: синонімом до якого терміна є поняття “глобальні сценарії”:

- а) геоглобалістика; б) глобальне політичне моделювання;
в) глобалізм; г) світове господарство;
г) глобальні проблеми світу; д) глобалістика.

Продовжіть визначення: глобалістика – це:

- а) міждисциплінарна область наукових знань;
б) галузева дисципліна суспільної географії;
в) просторова дисципліна політичної географії;
г) допоміжна дисципліна суспільної географії;
г) галузева дисципліна географії населення;
д) суміжна дисципліна соціальної географії.

Вкажіть, хто із перелічених вчених є автором праці “Глобалістика” (Дніпропетровськ, 2001):

- а) О. Білорус; б) В. Лукашевич; в) М. Шепелєв;
г) В. Дергачов; г) Є. Левченюк; д) Ю. Гладкий.

Вкажіть, хто із перелічених авторів визначив глобалістику як “науку про глобальний світ і його проблеми”:

- а) Б. Прикін; б) Г. Хозин; в) М. Шепелєв;
г) І. Василенко; г) Є. Левченюк; д) В. Логвина.

Вкажіть, хто із перелічених авторів визначив глобалістику як “науку, що зосереджує свої зусилля на проблемах глобального розвитку, його якості і безпеки”:

а) Б. Прикін;	б) Г. Хозин;	в) М. Шепелєв;
г) В. Дергачов;	г) Є. Левченко;	д) О. Білорус.

Вкажіть, хто із перелічених авторів визначив глобалістику як “науку, що вивчає глобальний світ як цілісність, що динамічно розвивається”:

а) Б. Прикін;	б) Г. Хозин;	в) М. Шепелєв;
г) В. Дергачов;	г) І. Василенко;	д) В. Логвина.

Вкажіть, в яких роках відбулося зародження глобалістики як науки:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
г) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках розвитку глобалістики сформувався напрям “глобальне моделювання”:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
г) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Скільки етапів у розвитку глобалістики вирізняють вчені:

а) один;	б) три;	в) десять;
г) чотири;	г) п’ять;	д) два.

Вкажіть, у яких роках тривав п’ятий етап формування глобалістики:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
г) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, на які роки розвитку глобалістики припадає реалізація проєктів “Межі росту” та “Світова динаміка”:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
г) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках тривав третій етап формування глобалістики:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
г) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, на які роки розвитку глобалістики припадає прийняття стратегії “Сталого розвитку” та “Декларації тисячоліття”:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
ґ) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках тривав четвертий етап формування глобалістики:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
ґ) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках розвитку глобалістики сформувався напрям “політико-географічна глобалістика”:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
ґ) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках тривав перший етап формування глобалістики:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
ґ) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, у яких роках тривав другий етап формування глобалістики:

а) до 1960 року;	б) 1980–1990 роки;
в) 1960–1970 роки;	г) 1990–2000 роки;
ґ) 1970–1980 роки;	д) з 2001 року і до сьогодні.

Вкажіть, яку назву має остання, станом на сьогодні (2011), доповідь Римського клубу:

а) “Межі росту”;	б) “Декларація тисячоліття”;
в) “Дороговкази в майбутнє”;	г) “Межі приватизації”;
ґ) “Синій економіці – 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць”;	д) “Межі росту – через тридцять років”.

Вкажіть, хто із перелічених вчених є автором доповіді Римського клубу “Межі росту” (1972):

а) Д. Медоуз;	б) С. Гантінгтон;	в) Е. Ласло;
г) Г. Паулі;	ґ) Б. Гаврилишин;	д) О. Гіаріні.

Вкажіть, хто із перелічених вчених є автором доповіді Римського клубу “В Мережі: гіпотетичне суспільство” (1999):

а) Д. Медоуз;	б) С. Гантінгтон;
в) Ж.-Л. Себріан;	г) Ф. Фукуяма;
г) Б. Гаврилишин;	д) С. Капіца.

Вкажіть, в якому році опублікована перша доповідь Римського клубу:

а) 2011 р.;	б) 2005 р.;	в) 1999 р.;
г) 1972 р.;	г) 1980 р.;	д) 2002 р.

Вкажіть, хто із перелічених вчених є автором/співавтором трьох доповідей Римського клубу:

а) Д. Медоуз;	б) Е. Вайзаккер;
в) П. Бергер;	г) Г. Паулі;
г) Б. Гаврилишин;	д) Е. Манн Борґезе.

Вкажіть, автором якої доповіді Римського клубу є український вчений:

а) “Межі росту”;	б) “Здатність керувати”;
в) “Межі росту – через тридцять років”;	г) “Дилема зайнятості і майбутнє праці”;
г) “Межі приватизації”;	д) “Дороговкази в майбутнє”.

Вкажіть, у якій із аналітичних записок Римського клубу здійснено аналіз сучасного розвитку людства та гіпотез, які колись висували члени клубу:

а) “Межі росту”;	б) “Людяність перемагає”;
в) “Межі росту – через тридцять років”;	г) “Управління морями як глобальним ресурсом”;
г) “Крім віку відходів”;	д) “Третій світ: три четвертих світу”.

Вкажіть, у якій із доповідей Римського клубу найбільше йдеться про проблеми у країнах, що розвиваються:

а) “Межі росту”;	б) “Третій світ: три четвертих світу”;
в) “Цілі для людства”;	г) “Брати до уваги природу”;
г) “Енергія: зворотній відлік”;	д) “Революція босоногих”.

Вкажіть, яку кількість доповідей підготували члени Римського клубу станом на початок 2012 р.:

а) 25;	б) 35;	в) 30;
г) 40;	г) 33;	д) 55.

Вкажіть, яку максимальну кількість членів може мати Римський клуб:

- а) 50 осіб; б) 125 осіб; в) 75 осіб;
г) 150 осіб; г) 100 осіб; д) 200 осіб.

Вкажіть, в якому місті розташована штаб-квартира Римського клубу:

- а) м. Нью-Йорк; б) м. Париж; в) м. Москва;
г) м. Рим; г) м. Цюрих; д) м. Женева.

Вкажіть, в якому році відбулося перше зібрання учасників Римського клубу:

- а) 1945 р.; б) 1972 р.; в) 1950 р.;
г) 1991 р.; г) 1968 р.; д) 2000 р.

Вкажіть, хто із перелічених діячів став засновником Римського клубу:

- а) Б. Гаврилишин; б) З. Бжезінський; в) С. Гантінгтон;
г) Ф. Фукуяма; г) Д. Медоуз; д) А. Печчеї.

Вкажіть, яка тематика домінувала в доповідях Римського клубу на початковому етапі його утворення (до 1980 р.):

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
б) проблеми розвитку країн, що розвиваються, та побудова в них інформаційного суспільства;
в) екологія, цілі розвитку людства, відвернення ядерної війни;
г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова аграрного суспільства;
г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку, визначення цілей подальшого розвитку людства, переоцінка ролі енергетичних ресурсів у житті суспільства;
д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Вкажіть, яка тематика домінувала в доповідях Римського клубу в 1980–2000 роках:

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
б) проблеми розвитку держав, що розвиваються, та побудови в них інформаційного суспільства;
в) екологія, раціональне використання природних ресурсів, оцінка майбутнього розвитку морів та океанів;
г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова інформаційного суспільства в країнах, що розвиваються;

- г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку, визначення моделей розвитку людства;
- д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Вкажіть, яка тематика домінує в доповідях Римського клубу початку ХХІ ст.:

- а) навчання, зайнятість, проблеми народонаселення, ІТ-технології, побудова інформаційного суспільства;
- б) проблеми розвитку країн, що розвиваються, та побудови в них інформаційного суспільства;
- в) екологія, цілі розвитку людства, відвернення ядерної війни;
- г) обмеження природних ресурсів, висока смертність населення, побудова аграрного суспільства;
- г) демографічні проблеми, перегляд міжнародного порядку;
- д) побудова індустріального суспільства, перерозподіл багатства у світі, відхід від енергозберігаючих технологій.

Продовжіть речення: почуття загрози, небезпеки – це:

- а) межі росту;
- б) технопесимізм;
- в) алармізм;
- г) нульовий ріст;
- г) технооптимізм;
- д) альтернативістика.

Вкажіть, який з перелічених термінів запозичено в глобалістику з математики та означає ріст досліджуваної величини в геометричній прогресії, при якому величина зростає зі швидкістю, пропорційною її величині:

- а) алармізм;
- б) експоненціальний ріст;
- в) альтернативістика;
- г) межі росту;
- г) нульовий ріст;
- д) органічний ріст.

Для дослідження якої сфери суспільства в глобалістику залучено термін “експоненціальний ріст”:

- а) економіки;
- б) медицини;
- в) народонаселення;
- г) аграрної сфери;
- г) екології;
- д) сфери дозвілля.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: дальший розвиток світової цивілізації, який передбачає припинення кількісного росту, це:

- а) межі росту;
- б) технопесимізм;
- в) експоненціальний ріст;
- г) нульовий ріст;
- г) технооптимізм;
- д) органічний ріст.

Вкажіть, як названо запропонований учасниками Римського клубу 1974 р. “сценарій” світового розвитку, коли жодна частина системи не зазнає збитків:

- а) альтернативістика; б) органічний ріст;
- в) експоненціальний ріст; г) нульовий ріст;
- г) технооптимізм; д) межі росту.

Вкажіть, в якому році учасниками Римського клубу запропоновано принцип “нульового росту” світової цивілізації:

- а) 1972 р.; б) 1974 р.; в) 1980 р.;
- г) 1991 р.; г) 2005 р.; д) 2011 р.

Продовжіть речення: система поглядів, відповідно до якої технічним досягненням і науково-технічному прогресу загалом надають першочергове значення в подоланні проблем і протиріч, що виникають у процесі розвитку суспільства – це:

- а) межі росту; б) технопесимізм;
- в) органічний ріст; г) нульовий ріст;
- г) технооптимізм; д) альтернативістика.

Продовжіть речення: система поглядів, відповідно до якої науково-технічний прогрес і його досягнення розглядають як головну причину порушення балансу між суспільством і природою, появу і різке загострення екологічних, ресурсних, соціальних та інших проблем сучасного суспільства – це:

- а) межі росту; б) технопесимізм;
- в) органічний ріст; г) нульовий ріст;
- г) технооптимізм; д) альтернативістика.

Продовжіть визначення: альтернативістика – це:

- а) принцип подальшого розвитку світової цивілізації, який передбачає припинення кількісного росту;
- б) одне з головних понять глобалістики, яке характеризує уявлення про те, що фізичні розміри нашої планети й обмеженість її природних ресурсів передбачають існування межі експоненціального росту народонаселення, промислового і сільськогосподарського виробництва;
- в) напрям у сучасних дослідженнях майбутнього, який передбачає вивчення можливих шляхів переходу до цивілізації, альтернативної існуючій і здатній, на відміну від неї, успішно справлятися з глобальними проблемами сучасності;
- г) світогляд, тип свідомості, спосіб бачення навколишнього світу, коли глобальна складова є домінуючою;

Вкажіть наймолодшу суверенну державу на політичній карті Океанії:

- а) Вануату; б) Маршаллові Острови; в) Науру;
г) Мікронезія; г) Палау; д) Кірибаті.

Вкажіть найдавнішу державу світу:

- а) Китай; б) Японія; в) Іспанія;
г) Індія; г) Сан-Марино; д) Афганістан.

Вкажіть найдавнішу державу Європи:

- а) Іспанія; б) Англія; в) Франція;
г) Сан-Марино; г) Монако; д) Люксембург.

Вкажіть, яка країна Латинської Америки першою здобула незалежність:

- а) Мексика; б) Гаїті; в) Аргентина;
г) Бразилія; г) Венесуела; д) Колумбія.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: країна, яка, зберігаючи зовнішній і внутрішній суверенітет, проголошує своїм главою держави монарха тієї країни, з якою вона пов'язана колоніальним минулим – це:

- а) мандатна територія; б) домініон; в) анклав;
г) заморська територія; г) залежна територія; д) метрополія.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: країна, яка володіє колоніями – це:

- а) домініон; б) анклав; в) монархія;
г) екслав; г) метрополія; д) республіка.

Продовжіть речення: залежна територія, управління якою передано ООН певній державі – це:

- а) підопічна територія; б) заморська територія; в) екслав;
г) мандатна територія; г) залежна територія; д) домініон.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: територія, на яку претендують дві або більше держав – це:

- а) заморська територія; б) залежна територія; в) напіванклав;
г) спірна територія; г) підопічна територія; д) екслав.

Вкажіть різновид республіки, при якому в особі президента поєднано повноваження голови держави і голови уряду – це:

- а) парламентська республіка; б) президентська республіка;
в) президентсько-парламентська республіка; г) парламентсько-президентська республіка;

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: унітарна держава – це:

- а) територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади;
- б) держава з єдиним законодавством і єдиними централізованими органами влади, що не поділена на самоврядні одиниці;
- в) форма державного устрою, при якій з двох, кількох або багатьох держав створюється одна держава зі спільними органами управління і єдиним громадянством;
- г) залежна територія, управління якою передано ООН певній державі.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: частина території держави, географічно відокремлена від основної та оточена територіями інших країн – це:

- а) домініон;
- б) анклав;
- в) унітарна держава;
- г) ексclave;
- г) метрополія;
- д) республіка.

Встановіть відповідність між терміном та його означенням: країна, політично й економічно залежна від метрополії – це:

- а) домініон;
- б) спірна територія;
- в) нейтральна територія;
- г) колонія;
- г) метрополія;
- д) імперія.

Продовжіть речення: єдина централізована держава, яка не має у своєму складі самостійних державних утворень, а має тільки адміністративно-територіальний поділ – це:

- а) проста держава;
- б) колонія;
- в) складна держава;
- г) співдружність;
- г) самопроголошена держава.

Встановіть відповідність між залежною країною та державою-сувереном:

- а) о. Норфолк;
- б) о-ви Кука;
- в) о. Нова Каледонія;
- г) Північні Маріанські о-ви;
- 1) Нова Зеландія;
- 2) Франція;
- 3) США;
- 4) Австралія.

Встановіть відповідність між залежною країною та державою-сувереном:

- а) Кайманові о-ви;
- б) о. Гренландія;
- в) Балеарські о-ви;
- г) о. Таїті;
- 1) Іспанія;
- 2) Велика Британія;
- 3) Франція;
- 4) Данія.

2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1

Встановіть відповідність між залежною країною та державою-сувереном:

а) Фарерські о-ви;	1) Чилі;
б) о. Пасхи;	2) Велика Британія;
в) о. Тайвань;	3) Китай;
г) о. Таїті;	4) Данія.

Встановіть відповідність між країною та її столицею:

а) Таджикистан;	1) Бужумбура;
б) Бахрейн;	2) Манама;
в) Габон;	3) Душанбе;
г) Бурунді;	4) Лібрєвіль.

Встановіть відповідність між країною та її столицею:

а) Кірибаті;	1) Берн;
б) Македонія;	2) Пномпень;
в) Швейцарія;	3) Баїрікі;
г) Камбоджа;	4) Скоп'є.

Встановіть відповідність між країною та її столицею:

а) Лаос;	1) Таллінн;
б) Азербайджан;	2) Катманду;
в) Непал;	3) В'єт'ян;
г) Естонія;	4) Баку.

Встановіть відповідність між столицею та країною:

а) Тирана;	1) Лівія;
б) Рига;	2) Камерун;
в) Тріполі;	3) Латвія;
г) Яунде;	4) Албанія.

Встановіть відповідність між столицею та країною:

а) Токіо;	1) Беліз;
б) Додома;	2) Японія;
в) Бельмопан;	3) Австралія;
г) Канберра;	4) Танзанія.

Встановіть відповідність між країною та формою правління:

а) Ватикан;	1) конституційна монархія;
б) Мальта;	2) абсолютна монархія;
в) Іспанія;	3) теократична монархія;
г) Бруней;	4) республіка.

Встановіть відповідність між країною та формою правління:

а) Албанія;	1) конституційна монархія;
б) Саудівська Аравія;	2) абсолютна монархія;
в) Швеція;	3) республіка;
г) Катар;	4) теократична монархія.

Встановіть відповідність між країною та формою правління:

а) Грузія;	1) абсолютна монархія;
б) Бахрейн;	2) конституційна монархія;
в) Ватикан;	3) республіка;
г) Бруней;	4) теократична монархія.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Бразилія – Ріо-де-Жанейро – республіка – федерація;
 б) Нігерія – Лагос – республіка – унітарна;
 в) Малайзія – Куала-Лумпур – монархія – унітарна;
 г) Індонезія – Джакарта – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) М'янма – Янгон – республіка – федерація;
 б) Непал – Катманду – республіка – унітарна;
 в) Оман – Маскат – конституційна монархія – унітарна;
 г) Сирія – Дамаск – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Сент-Люсія – Кастрі – монархія – федерація;
 б) Суринам – Бельмопан – республіка – унітарна;
 в) Барбадос – Бріджтаун – країна у складі Співдружності – унітарна;
 г) Венесуела – Каракас – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Гренада – Сент-Джорджес – республіка – унітарна;
 б) Барбадос – Бріджтаун – республіка – унітарна;
 в) Гайана – Джорджтаун – країна у складі Співдружності – унітарна;
 г) Сент-Кітс і Невіс – Бастер – країна у складі Співдружності – федерація.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Ангола – Луанда – республіка – федерація;
- б) Свазіленд – Масеру – республіка – унітарна;
- в) Уганда – Кампала – країна у складі Співдружності – унітарна;
- г) Малаві – Лілонгве – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) М'янма – Янгон – республіка – унітарна;
- б) Саудівська Аравія – Ер-Ріяд – конституційна монархія – унітарна;
- в) Узбекистан – Астана – республіка – унітарна;
- г) ОАЕ – Абу-Дабі – абсолютна монархія – федерація.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Бельгія – Брюссель – республіка – унітарна;
- б) Ірландія – Рейк'явік – республіка – федерація;
- в) Швеція – Осло – конституційна монархія – унітарна;
- г) Хорватія – Загреб – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Вірменія – Тбілісі – республіка – унітарна;
- б) Камбоджа – Пномпень – республіка – унітарна;
- в) Малайзія – Куала-Лумпур – конституційна монархія – унітарна;
- г) Ліван – Бейрут – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Габон – Лібревіль – республіка – федерація;
- б) Гвінея – Малабо – республіка – унітарна;
- в) Зімбабве – Мбабане – республіка – унітарна;
- г) Ботсвана – Габороне – республіка – унітарна.

Вкажіть, у якому варіанті відповіді правильно поєднано: назва країни – столиця – форма правління – адміністративно-територіальний устрій:

- а) Куба – Гавана – країна у складі Співдружності – унітарна;
- б) Венесуела – Каракас – республіка – унітарна;
- в) Болівія – Сукре – республіка – федерація;
- г) Нікарагуа – Манагуа – республіка – унітарна.

Вкажіть, яка із держав має вищий індекс політичної глобалізації КОФ, 2011:

- а) Греція; б) Малаві;
в) Габон; г) Португалія;

Вкажіть, яка із перелічених держав входить у першу десятку за значенням індексу політичної глобалізації КОФ, 2011:

- а) Росія; б) Велика Британія; в) Бельгія;
г) США; г) Південна Африка; д) Японія.

Вкажіть, яка із перелічених держав не входить у першу десятку за значенням індексу політичної глобалізації КОФ, 2011:

- а) Нідерланди; б) Італія; в) Франція;
г) Польща; г) Австрія; д) США.

Вкажіть, яка вага субіндексу “економічна глобалізація” в обчисленні індексу глобалізації КОФ:

- а) 10%; б) 25%; в) 30%;
г) 36%; г) 40%; д) 50%.

Вкажіть, яка вага субіндексу “політична глобалізація” в обчисленні індексу глобалізації КОФ:

- а) 15%; б) 26%; в) 36%;
г) 38%; г) 40%; д) 42%.

Вкажіть автора концепції “центральної направляючої сили”:

- а) Р. Фолк; б) С. Мендловіц; в) О. Білорус;
г) М. Шепелєв; г) Е. Кочетов.

Назвіть авторів постановки проблеми глобального управління:

- а) Р. Фолк, С. Мендловіц; б) О. Білорус, Д. Лук’яненко;
в) Е. Кочетов, А. Поручник; г) З. Бжезінський, А. Страус;
г) А. Уткін, В. Іноземцев.

Вкажіть причину, яка поставила на порядок денний проблему регулювання суспільних відносин:

- а) глобалізація; б) регіоналізація; в) фрагментація;
г) мілітаризація; г) мондіалізація.

Вкажіть вченого, який увів до широкого обігу категорію глобального управління:

2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1

- а) Р. Фолк; б) В. Брандт; в) С. Мендловиц;
г) А. Уткін; г) М. Шепелев.

Встановіть відповідність між типом інституту глобального управління та його назвою:

а) трансрегіональна система
колективної безпеки;	1) Міжнародний спеціальний
трибунал;
б) фінансовий інститут;	2) НАТО;
в) інститут вільної торгівлі;	3) СОТ;
г) інститут юрисдикції;	4) МВФ.

Вкажіть, яке із перелічених міст належить до першої десятки глобальних міст (2010):

а) Москва;	б) Відень;	в) Берлін;
г) Лос-Анджелес;	г) Кейптаун;	д) Осло.

Вкажіть, в якого із перелічених міст вищий ранг за індексом глобальних міст (2010):

а) Сінгапур;	б) Бостон;	в) Хошимін;
г) Париж;	г) Дубаї;	д) Лондон.

Вкажіть, яке із перелічених міст не належить до першої десятки глобальних міст (2010):

а) Москва;	б) Чикаго;	в) Токіо;
г) Лос-Анджелес;	г) Гонконг;	д) Сеул.

Вкажіть, яку із перелічених організацій вважають найбільш закритим для громадськості суб'єктом міжнародного управління:

а) ООН;	б) Лондонський клуб кредиторів;
в) Римський клуб;	г) Більдербергський клуб.

Вкажіть автора оптимістично-ліберальної концепції нового світового порядку:

а) Ф. Фукуяма;	б) З. Бжезінський;	в) С. Рудницький;
г) С. Гантінгтон;	г) Б. Гаврилишин.	

Вкажіть автора однополюсної концепції світового порядку:

а) С. Гантінгтон;	б) Ю. Липа;	в) Б. Гаврилишин;
г) Ф. Фукуяма;	г) З. Бжезінський.	

Вкажіть автора концепції “зіткнення цивілізацій”:

а) С. Гантінгтон;	б) Ю. Липа;	в) С. Рудницький;
г) Ф. Фукуяма;	г) З. Бжезінський.	

Вкажіть доповідь Римського клубу з проблематики нового світового порядку:

- а) “Межі зростання”; б) “Межі приватизації”;
в) “Дороговказ в майбутнє”; г) “Цілі для людства”.

Вкажіть автора доповіді Римського клубу “Дороговказ в майбутнє”:

- а) Ф. Фукуяма; б) Б. Гаврилишин;
в) З. Бжезінський; г) С. Гантінгтон.

Вкажіть рік видання доповіді Римського клубу “Дороговказ в майбутнє”:

- а) 1977 р.; б) 1980 р.;
в) 2005 р.; г) 1991 р.

Вкажіть групу чинників, які, на думку Б. Гаврилишина, сприятимуть світовій інтеграції:

- а) релігія, культура, загроза тотального знищення;
б) культура, взаємозалежність між країнами;
в) загроза тотального знищення, взаємозалежність між країнами, усвідомлення цілісності світу.

Вкажіть групу чинників, які, на думку Б. Гаврилишина, стримують світову інтеграцію:

- а) відмінність релігійних поглядів, різний рівень економічного розвитку;
б) конфлікти, ідеологічні розбіжності, відмінності в релігійних поглядах;
в) конфлікти, культурні розбіжності.

Вкажіть, як ще називають оптимістично-ліберальну концепцію нового світового порядку Ф. Фукуяма:

- а) концепція “Північ–Південь”; б) концепція “зіткнення цивілізацій”;
в) концепція “Захід–Схід”; г) концепція “кінець історії”.

Досконалість розвитку якої форми суспільного устрою покладено Ф. Фукуямою в основу концепції “кінець історії”:

- а) капіталістичної; б) рабовласницької;
в) феодальної; г) постіндустріальної?

Вкажіть працю, в якій Ф. Фукуяма сформулював концепцію “кінець історії”:

- а) “Велика шахівниця”; б) “Кінець історії і остання людина”;
в) “Дороговказ в майбутнє”; г) “Одинока супердержава”.

Вкажіть, посилення ролі якої держави на світовій арені намагається виправдати Ф. Фукуяма в праці “Кінець історії і остання людина”:

- а) США;
- б) Китай;
- в) Росія;
- г) Індія.

Вкажіть, вирішенню яких проблем буде присвячено майбутнє людства, згідно з твердженнями Ф. Фукуями:

- а) міжнародних політичних та етнічних конфліктів;
- б) буденних економічних та технічних проблем;
- в) міжнародних екологічних та соціальних проблем.

Вкажіть рік видання праці “Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку” С. Гантінгтона:

- а) 1980 р.;
- б) 1977 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1996 р.

Вкажіть автора праці “Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку”:

- а) Ф. Фукуяма;
- б) Б. Гаврилишин;
- в) З. Бжезінський;
- г) С. Гантінгтон.

Вкажіть, що, згідно з науковими розробками С. Гантінгтона, стало причиною Першої світової війни:

- а) конфлікт націй;
- б) боротьба ідеологій;
- в) зіткнення цивілізацій;
- г) екологічна катастрофа.

Вкажіть, що, згідно з науковими розробками С. Гантінгтона, стало причиною Другої світової війни:

- а) конфлікт націй;
- б) боротьба ідеологій;
- в) зіткнення цивілізацій;
- г) економічна криза.

Вкажіть, що, згідно з науковими розробками С. Гантінгтона, може стати передумовою Третьої світової війни:

- а) конфлікт націй;
- б) боротьба ідеологій;
- в) зіткнення цивілізацій;
- г) економічна криза.

Вкажіть, скільки основних цивілізацій виокремлює С. Гантінгтон:

- а) п'ять;
- б) дев'ять;
- в) десять;
- г) вісім.

Вкажіть, яка із перелічених держав, на думку С. Гантінгтона, є наддержавою:

а) Німеччина;	б) США;	в) Велика Британія;
г) Китай;	г) Росія;	д) Південна Африка.

Вкажіть ознаки відмінностей цивілізацій за С. Гантінгтоном:

- а) мова, традиції, релігія;
- б) мова, економічний уклад, екологічна ситуація;
- в) екологічний та економічний уклад, релігійна ситуація.

Вкажіть, до якої групи держав зачислив Україну С. Гантінгтон:

а) наддержава;	б) регіональна держава;
в) вторинна регіональна держава;	г) світова держава;
г) стержнева держава;	д) держава-лідер.

Вкажіть автора праці “Велика шахівниця. Панування Америки і його геостратегічні імперативи”:

а) Ф. Фукуяма;	б) Б. Гаврилишин;
в) З. Бжезінський;	г) С. Гантінгтон.

Вкажіть автора праці “Вибір: світове панування чи світове лідерство”:

а) Ф. Фукуяма;	б) Б. Гаврилишин;
в) З. Бжезінський;	г) С. Гантінгтон.

Вкажіть основну ідею праці “Велика шахівниця. Панування Америки і його геостратегічні імперативи”:

- а) американська гегемонія на фоні роздрібнених, але сильних європейських держав;
- б) європейська гегемонія на фоні занепаду США;
- в) китайська гегемонія на фоні занепаду європейських держав;
- г) індійська гегемонія на фоні роздрібнення США.

Вкажіть причину ймовірності коаліції між Китаєм, Індією, Японією та Росією (за З. Бжезінським):

- а) коаліція ймовірна завдяки спільності континентального розташування;
- б) коаліція ймовірна завдяки спільності культурного та релігійного розвитку;
- в) коаліція ймовірна завдяки спільності соціально-економічного розвитку;
- г) коаліція малоймовірна через історичні конфлікти та взаємні територіальні претензії.

Вкажіть, за яких умов, згідно зі З. Бжезінським, США виконуватиме роль “наддержави-мінус”:

- а) здійснюватиме світове панування, нав’язуючи світу силовими методами свої правила гри;
- б) здійснюватиме регіональне панування та розв’язуватиме екологічні конфлікти;
- в) стане світовим лідером і гарантом міжнародної безпеки;
- г) реалізуватиме економічну підтримку країн, що розвиваються.

Вкажіть, за яких умов, згідно зі З. Бжезінським, США виконуватиме роль “наддержави-плюс”:

- а) здійснюватиме світове панування, нав’язуючи світу силовими методами свої правила гри;
- б) здійснюватиме регіональне панування та розв’язуватиме екологічні конфлікти;
- в) стане світовим лідером, виступатиме гарантом міжнародної безпеки;
- г) реалізуватиме економічну підтримку країн, що розвиваються.

Вкажіть, у якому році видано доповідь ООН “Повістка дня для світу”:

- а) 2000 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 2010 р.;
- г) 1992 р.

Вкажіть, у якому році відбулася Сесія Тисячоліття Генеральної Асамблеї ООН:

- а) 2000 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 2010 р.;
- г) 1992 р.

Вкажіть, яка інституція, згідно з Сесією Тисячоліття Генеральної Асамблеї ООН, повинна стати центром формування нового світового порядку:

- а) Міжнародний валютний фонд;
- б) Співдружність Незалежних Держав;
- в) Організація Об’єднаних Націй;
- г) Світовий банк;
- г) Європейський Союз;
- д) Римський клуб.

Вкажіть, протистояння яких держав покладено в основу концепції “Північ–Південь”:

- а) багатих і бідних;
- б) християнських і мусульманських;
- в) індустриальних і аграрних;
- г) демократичних і тоталітарних.

2.2. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 1

- б) порядок серед усього людства як цілого, який відображає такі його фундаментальні інтереси, як виживання, добробут;
- в) модель світу, яка передбачає існування кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси;
- г) зразок діяльності, спрямованої на підтримку елементарних або первинних цілей держав або міжнародного суспільства.

Продовжіть визначення: мультиполярна геополітична модель світу – це:

- а) сукупність гіпотез, які пояснюють життєво важливу подію або хід історії як результат змови зі сторони деякої групи осіб, які керують даним процесом з користі або амбіцій;
- б) порядок серед усього людства як цілого, який відображає такі його фундаментальні інтереси, як виживання, добробут;
- в) модель світу, яка передбачає існування кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси;
- г) зразок діяльності, спрямованої на підтримку елементарних або первинних цілей держав або міжнародного суспільства.

Продовжіть визначення: теорія змови – це:

- а) сукупність гіпотез, які пояснюють життєво важливу подію або хід історії як результат змови зі сторони деякої групи осіб, які керують даним процесом з користі або амбіцій;
- б) порядок серед усього людства як цілого, який відображає такі його фундаментальні інтереси, як виживання, добробут;
- в) концепція єдиної політичної влади над усім людством;
- г) зразок діяльності, спрямованої на підтримку елементарних або первинних цілей держав або міжнародного суспільства.

Продовжіть визначення: однополюсна геополітична модель світу – це:

- а) сукупність гіпотез, які пояснюють життєво важливу подію або хід історії як результат змови зі сторони деякої групи осіб, які керують даним процесом з користі або амбіцій;
- б) модель світу, яка передбачає існування кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси;
- в) модель світу, яка передбачає існування однієї наддержави, багатьох слабких держав, відсутність великих впливових держав;
- г) зразок діяльності, спрямованої на підтримку елементарних або первинних цілей держав, або міжнародного суспільства.

Продовжіть речення: мондіалізм – це:

- а) сукупність гіпотез, які пояснюють життєво важливу подію або хід історії як результат змови зі сторони деякої групи осіб, які керують даним процесом з користі або амбіцій;
- б) модель світу, яка передбачає існування кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси;
- в) модель світу, яка передбачає існування однієї наддержави, багатьох слабких держав, відсутність великих впливових держав;
- г) політико-ідеологічна доктрина нового світового порядку, основою якої є пропагування єдності людства на Землі, націленість на встановлення наддержавницьких законів і федеративних структур на усій планеті.

Продовжіть визначення: система поглядів, що передбачає критичну оцінку глобалізаційних процесів, визнання кризових явищ у головних економічних процесах сучасності і пошук шляхів реформування існуючої системи або її докорінної зміни – це (... *впишіть термін*).

Вкажіть приблизну кількість неурядових організацій, що залучаються до боротьби з неоліберальною глобалізацією (2011):

- а) 10 тис. одиниць;
- б) 30 тис. одиниць;
- в) 50 тис. одиниць;
- г) 5 тис. одиниць.

Вкажіть організацію, яка ідеологічно та інституційно об'єднала різні антиглобалістські рухи: (... *впишіть назву організації*).

Вкажіть, у якому році створено організацію “Світовий соціальний форум” (ССФ):

- а) 1991 р.;
- б) 2000 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 1999 р.;
- г) 2005 р.;
- д) 1972 р.

Вкажіть назву форуму антиглобалістських сил з усього світу, який виступає як альтернатива Світовому економічному форуму (СЕФ): (... *впишіть назву форуму*).

Вкажіть місто у Бразилії, у якому щорічно відбувається Світовий соціальний форум (ССФ) антиглобалістів:

- а) Ріо-де-Жанейро;
- б) Белен;
- в) Сан-Паулу;
- г) Порту-Алегрі.
- г) Салвадор.
- д) Бразилія.

Вкажіть французького громадського діяча, якому належить ініціатива створення Світового соціального форуму (ССФ):

- а) Б. Кассен;
- б) Бен-Ладен;
- в) Ж. Ширак;
- г) М. Мосс.

Вкажіть антиглобалістський політичний рух, створений у Франції на підтримку оподаткування фінансових операцій на користь громадян: (... *впишіть назву руху*).

У якому році у Франції створено антиглобалістський рух "АТТАК" на підтримку оподаткування фінансових операцій на користь громадян:

- а) 1991 р.;
- б) 1998 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 2007 р.?

Вкажіть відомого американського економіста, лауреата Нобелівської премії, який 1972 р. висунув пропозицію про введення податку на вільне переміщення фінансів у світовій економіці: (... *впишіть прізвище вченого*).

Вкажіть антиглобалістську модель економічної поведінки, засновану на повазі прав виробників і дбайливого ставлення до навколишнього середовища, яка б могла значно згладити нерівність у розподілі доходів і запобігти деградації довкілля: (... *впишіть назву моделі*).

Вкажіть запропоновану антиглобалістами альтернативну систему обміну місцевими товарами і послугами з використанням власної валюти: (... *впишіть назву системи*).

Вкажіть тип економіки, запропонований антиглобалістами, який дає змогу здійснити перерозподіл матеріальних цінностей у суспільстві на добровільній основі: (... *впишіть назву типу економіки*).

Вкажіть державу, яка належить до першої десятки країн світу за індексом протестності, 2011 р.:

- а) Норвегія;
- б) Іран;
- в) Пакистан;
- г) Китай.

Вкажіть державу, яка належить до останньої десятки країн світу за індексом протестності, 2011 р.:

- а) Малайзія;
- б) Чилі;
- в) Японія;
- г) Австрія.

Вкажіть державу, яка не належить до першої десятки країн світу за індексом протестності, 2011 р.:

а) Камерун;	б) Нігерія;
в) Гватемала;	г) Болівія.

Вкажіть державу із максимальним абсолютним значенням індексу протестності, 2011 р.:

а) Венесуела;	б) Кенія;
в) Індія;	г) Туніс.

Вкажіть державу із мінімальним абсолютним значенням індексу протестності, 2011 р.:

а) Південна Африка;	б) Гонконг;
в) Болгарія;	г) Швеція.

2.3. ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, САМОСТІЙНИХ РОБІТ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

“Політико-географічні аспекти глобальних проблем”

Тема 8

ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС МИРУ

Мета: засвоєння студентами знань про концепції позитивного і негативного миру; ознайомлення з методикою розрахунку глобального індексу миру (ГІМ); головними індикаторами миролюбності країн; географією поширення миролюбності країн на початку ХХІ ст.; науковими підходами щодо проблем обмеження миру; формування навичок зі складання узагальнюючих таблиць й аналітичних карт за проблематикою дослідження.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

<i>знати</i>	• сутність концепцій позитивного та негативного миру;• методику кількісної оцінки миру;• показники наявності та відсутності миру;• три головні елементи миру: суспільно-політичний мир, національна безпека, демілітаризація;
<i>вміти</i>	• ранжування країн за глобальним індексом миру (ГІМ);• аналізувати ранжування країн за глобальним індексом миру;• виявляти визначальні чинники високого та низького рівня миролюбності країн;• складати аналітичні карти;• визначати середній бал ГІМ для розвинутих країн та країн, що розвиваються;• розробляти типологію країн світу за ГІМ;• прогнозувати зміну в розвитку миролюбності країн на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу у ХХІ ст.

Головні терміни та поняття: мир, позитивний мир, негативний мир, озброєний мир, суспільно-політичний мир, миролюбність, мирне політичне мислення, мирний час, глобальний індекс миру (ГІМ), проект глобального індексу миру (ГІМ), боротьба за мир, інфраструктура миру, “мирні дивіденди”, Міжнародний день миру, Нобелівська премія миру,

Пагвоський рух вчених, Занепокоєні філософи за мир, Федерація за всезагальний мир, Університет миру, пацифізм, пацифікація, безпека, міжнародна безпека, колективна безпека, національна безпека, ядерна безпека, міжнародна розрядка, небезпека, структурне насильство.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з концепціями позитивного та негативного миру.
2. Використовуючи додаток К.2 “Глобальний індекс миролюбності”, здійснити аналіз ранжування країн за глобальним індексом миру (ГІМ). Визначити різницю (в балах) між найбільш миролюбнішою і найменш миролюбнішою країною світу.
3. Розрахувати середній глобальний індекс миролюбності кожного макрорегіону світу. Побудувати гістограму розподілу глобального індексу миролюбності в макрорегіонах світу. Зазначити макрорегіональні тенденції миролюбності.
4. Розробити типізацію країн світу за глобальним індексом миру, виокремити країни: з найвищим, високим, середнім, низьким і дуже низьким ГІМ. Результати записати у таблицю “Типізація країн світу за глобальним індексом миру”.

Таблиця

Типізація країн світу за глобальним індексом миру

Групи країн	Значення глобального індексу миру (ГІМ)	Кількість країн у групі	Назва країн, що належать до групи
Найвищий ГІМ			
Високий ГІМ			
Середній ГІМ			
Низький ГІМ			
Дуже низький ГІМ			

5. На контурну карту способом картограми нанести виокремлені групи країн за рівнем миролюбності.

Література

1. Глобалистика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

3. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам (A/59/565 + Corr.1) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/secureworld/report.htm>.
4. Доклад о развитии человечества 2005 (ПРООН) : “Международное сотрудничество на перепутье: Помощь, торговля и безопасность в мире неравенства” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/en/media/hdr05_ru_complete.pdf.
5. *Зайдельман Р.* Теории конфликтов и мира: концепции, подходы и методы [Электронный ресурс] / Р. Зайдельман. – Режим доступа : <http://poli.vub.ac.be/publi/etni-3/seidemann.htm>.
6. *Капитоненко М. Г.* Міжнародні конфлікти : навч. посібник / М. Г. Капитоненко. – К. : Либідь, 2009. – 352 с.
7. *Рапопорт А.* Могут ли исследования мира быть прикладными / А. Рапопорт // Теория международных отношений : хрестоматия / [под ред. П. А. Цыганкова]. – М. : Гардарики, 2002. – С. 203–213.
8. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
9. *Швейцер А.* Проблема мира в современном мире : речь, произнесенная А. Швейцером на церемонии вручения ему Нобелевской премии мира в Осло 4 ноября 1954 года [Электронный ресурс] / А. Швейцер. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Schweitzer/Prob_Mir.php.
10. *Шепелєв М. А.* Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
11. Bonn International Center for Conversion [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bicc.de>.
12. Global Peace Index, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.visionofhumanity.org/info-center/global-peace-index-2011/>; <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2011/05/2011-GPI-Results-Report-Final.pdf>; <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/PDF/2011/2011%20GPI%20Results%20Report.pdf>.
13. Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung [Electronic resource]. – Zugriffsbetriebsart : <http://www.hsfk.de>.
14. Institute for Economics and Peace [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.economicsandpeace.org>.
15. Journal of Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://jpr.sagepub.com>.
16. Peace Research Institute Oslo [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.prio.no>.
17. Pugwash Conferences on Science and World Affairs [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.pugwash.org>.

18. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.sipri.org>.
19. Tami Steinmetz Center For Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.tau.ac.il/peace>.

Словник термінів

Безпека – стан захищеності, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує.

Боротьба за мир – зусилля, спрямовані на встановлення миру.

Глобальний індекс миру (ГІМ, англ. *Global Peace Index (GPI)*) – міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру. Для його розрахунку відібрано 23 головні і 33 допоміжні показники, що відображають наявність або відсутність миру.

Занепокоєні філософи за мир – організація філософів у Північній Америці, які орієнтуються на критику мілітаризму і встановлення справедливого і тривалого миру. Створена 1981 р. у відповідь на посилення мілітаризму у США. Організація налічує 500 членів, проводить щорічні конференції та видає Щорічні бюлетні.

Інфраструктура миру – система урядових та приватних організацій, які здійснюють роботи в напрямі моніторингу миру, підтримання мирного стану на регіональному та світовому рівнях, запобігають виникненню військових конфліктів, війн тощо.

Колективна безпека – колективна захищеність держав і товариств від внутрішніх і зовнішніх загроз. Колективна безпека включає систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, з надання колективної відсічі агресії та колективної допомоги. Ця співпраця може здійснюватися і в рамках ООН, міжнародних організацій або на регіональній основі.

Мир – стан спокою і гармонії, період між війнами. Мир не означає відсутності конфліктів, а згоду вирішувати конфлікти без застосування насилля, що приводить до війни.

Мирне політичне мислення – розгляд правлячою елітою людства як єдиної системи, всередині якої мирні умови співжиття значною мірою сприяють її прогресивному розвитку.

Мирний час – епоха або відрізок часу в історії окремої держави чи коаліції держав, позначена відсутністю відкритих військових конфліктів та війн між народом, що живе на цій території, та іншими народами. Мирний час ґрунтується на невоєнній зовнішній політиці між державами, врахуванні національних інтересів кожної зі сторін, а також на договорах або інших документах, узгоджених між сторонами.

“*Мирні дивіденди*” (англ. “*peace dividend*”) – політичне гасло, популяризоване президентом США Дж. Бушем-старшим та прем’єр-міністром Великої Британії М. Тетчер на початку 90-х років ХХ ст. Гасло проголошує економічний ефект від зниження витрат на оборону. Термін часто використовували наприкінці холодної війни, коли країни Заходу суттєво скоротили військові витрати.

Миролюбність – діяльність, заснована на політиці миру і дружби, неохильність до війни, ворожнечі.

Міжнародна безпека – система міжнародних відносин, заснована на дотриманні усіма державами загально визнаних принципів і норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози.

Міжнародна розрядка – процес зниження або ліквідації небезпечних протиріч у міжнародних відносинах і, як наслідок, зменшення рівня військової напруги у зв’язку з досягнутим врегулюванням спірних питань політичними засобами на основі взаємних уступок і домовленостей. Може бути: тимчасовою або довготерміновою; глобальною чи регіональною; двосторонньою або багатосторонньою.

Міжнародний день миру (англ. *International Day of Peace*) – встановлений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 30 листопада 1982 р. З 2002 р. Міжнародний день миру щорічно відзначають 21 вересня, як день глобального припинення вогню і відмови від насильства. Генеральна Асамблея ООН пропонує усім державам і народам припинити воєнні дії протягом цього дня.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечують сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Негативний мир (англ. *negative peace*) – традиційна концепція, яка трактує мир як відсутність війни або організованого насилля; відсутність прямого насильства між індивідами, суспільними групами, державами.

Нобелівська премія миру (англ. *Nobels fredspris*) – одна з п’яти Нобелівських премій, яку започаткував шведський промисловець та винахідник Альфред Нобель. Її вручають громадським діячам, лідерам держав, приватним особам за: багаторічні миротворчі зусилля, внесок у мирну співпрацю народів, допомогу беззахисним та біженцям, діяльність зі створення інфраструктури миру, зміцнення братерства між народами, просування економічних та соціальних можливостей для бідних тощо.

Озброєний мир – стан буття спільноти, коли немає “ні війни, ні миру”.

Пагвоський рух вчених (англ. *Pugwash Conferences on Science and World Affairs*)

– рух вчених, які виступають за мир, роззброєння та міжнародну безпеку, за запобігання світової термоядерної війни та за наукову співпрацю. Пагвоський рух зародився 1955 року, коли 11 всесвітньо відомих учених, у тому числі Альберт Ейнштейн, Фредерік Жоліо-Кюрі, Бертран Рассел, Макс Борн, Персі Вільямс Бріджмен, Леопольд Інфельд, Лайнус Полінг, Джозеф Ротблат виступили з маніфестом, в якому закликали зібрати конференцію проти використання ядерної енергії у військових цілях. Учасники руху організували до сьогодні 59 конференцій з проблематики збереження миру у світі: перша відбулася в липні 1957 р. (м. Пагвош, Канада), остання – в липні 2011 р. (м. Берлін, Німеччина). Для поширення ідей учасників Пагвоського руху випускають періодичні видання: “*Proceedings of the Pugwash Conferences on Science and World Affairs*” (щорічно з 1957 р.), “*Pugwash Newsletter*” (щоквартально з 1963 р.), “*Pugwash Occasional Papers*” (щоквартально з 2000 р.).

Пацифізм – філософія, практична діяльність, спрямована на заперечення війни як засобу вирішення конфліктів.

Пацифікація (від лат. *pacificatio* – умиротворення, замирення, успокоєння)

– урядова політика, спрямована на замирення (певною мірою, *пацифізм*, що впроваджується насильницькими методами) злокалізованих етносів (національних меншин).

Позитивний мир – концепція миру, запропонована в 1960-х роках норвезьким вченим Й. Галтунгом (*Johan Galtung*) та американськими вченими С. Мендловіцом та Р. Фальком. У теорії Й. Галтунга “позитивний мир” трактують як стан, у якому відсутнє структурне насильство, яке є причиною міжнародних конфліктів, а також протистояння між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються; відсутність прямого насильства, а також наявність соціально справедливого (через рівні можливості) розподілу ресурсів та цінностей, у результаті якого усі учасники відносин задовольняють свої інтереси.

Проект глобального індексу миру (ГІМ) – започаткував австралійський підприємець і філантроп С. Кілелеа (*Steve Killelea*). Його результати публікує *Інститут економіки і миру* (*Institute for Economics & Peace*) – аналітичний центр, що спеціалізується на дослідженні взаємозалежності між економічним розвитком і миром. Мета проекту – створення моделі кількісної оцінки стану миру та ранжування за ГІМ країн світу.

Структурне насильство – насильство, яке пов’язане з соціальною структурою, що проявляється у нерівномірному розподілі доходів, нерівномірному доступі до ресурсів, освіти, медичного обслуговування тощо.

Суспільно-політичний мир – соціальний стан буття спільноти, який характеризується відсутністю відкритої збройної боротьби у масштабних

і явно виражених формах, у якому переважають ненасильницькі засоби здійснення політики.

Університет миру (англ. *The University for Peace (UPEACE)*) – науково-освітній заклад, який створено під егідою ООН 1980 р. на території Коста-Рики. Метою створення закладу є забезпечення людства вищим навчальним закладом з питань миру та пропаганда розуміння, толерантності та мирного співіснування. Сьогодні в університеті перебуває 192 студенти з 55-ти країн світу, що робить університет одним із найбільших закладів такого типу.

Федерація за всезагальний мир (UPF, англ. Universal Peace Federation) – всесвітній союз федерацій та людей доброї волі, які присвятили себе діяльності на користь миру. Федерацію засновано 2005 р. в м. Нью-Йорк. Основні цілі організації: посилення міжрелігійного діалогу, мирне співіснування та співробітництво, відповідальність та етика в засобах масової інформації, формування нової парадигми освіти, посилення ролі сім'ї в суспільстві. Ресурсами федерації створено телевізійний канал “*United Peace Television*”, який транслюють через Інтернет.

Ядерна безпека – важлива складова в системі загальної і національної безпеки; пов'язана зі станом ядерних об'єктів як військового, так і цивільного призначення, що виключає виникнення ядерних катастроф, які завдають незворотної екологічної шкоди стану біосфери та екосистемам, існуванню суспільства і життєдіяльності самої людини.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Прочитайте підрозділ 3.3 “Сучасні концепції міжнародної безпеки” колективної монографії “Глобалізація і безпека розвитку” [2, с. 86–91]. Чому провідні країни, на думку авторів, повинні відмовитися від загального протистояння і перейти до стратегії захисту своїх інтересів мирними засобами? Законспекуйте означення понять: “міжнародна безпека”, “національна безпека”. За рахунок яких вимірів вчені істотно розширюють традиційне тлумачення понять?

2. Ознайомтеся із Проектом глобального індексу миру [12]. Вкажіть, на які три групи розбивають головні показники (дод. К.1). Показники якої групи, на думку експертів, є найважливішими і що про це засвідчує?

3. За якими критеріями автори Проекту глобального індексу миру [12] визначають рівень захищеності країн на міжнародній арені?

4. Вкажіть показники, за якими автори Проекту глобального індексу миру [12] визначають стан суспільної безпеки та соціальної захищеності в країні (дод. К.1).

5. За даними додатка К.2 “Глобальний індекс миролюбності” встановіть першу десятку наймиролюбніших країн і найменш миролюбних країн. Охарактеризуйте їхнє географічне положення.

6. Опрацюйте “Доповідь про розвиток людини 2005 ПРООН” [4]. На яких аспектах безпеки в сучасному світі наголошують автори доповіді?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Концепція позитивного миру.
2. Концепція негативного миру.
3. Концепція пацифізму.
4. Проблема миру у доповідях Римського клубу.
5. Проблема миру у Доповідях про розвиток людини ПРООН.
6. Проект глобального індексу миру.
7. Пагвоський рух вчених: внесок у вивчення та становлення миру у світі.
8. Нобелівська премія миру: аналіз миротворчих зусиль XX – початку XXI ст.
9. Внесок у вивчення миру Інституту досліджень миру (Осло).
10. Внесок у вивчення миру Стокгольмського інституту міжнародних досліджень миру.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть три головні компоненти миру, які характеризують як внутрішню, так і зовнішню миролюбність країн.
2. З’ясуйте місце України в рейтингу глобального індексу миру 2011 р. Поясніть причину його пониження на 14 пунктів упродовж 2010 р.
3. Вкажіть головні причини високого рейтингу миролюбності розвинутих країн (крім США) і низького – країн, що розвиваються. Яка група показників, на Вашу думку, найбільше впливає на цей рейтинг.
4. Зазначте головні тенденції миролюбності (за ПІМ) у світі загалом та окремих макрорегіонах зокрема. Назвіть країни-лідери миролюбності у кожному макрорегіоні.
5. Вкажіть, чому в науковій літературі досі не існує єдиного підходу щодо проблеми збереження миру. Чи погоджуєтесь Ви з поглядом вчених, які вважають, що проблема встановлення міцного миру вимагає встановлення нового світового порядку, за якого повноваження розпоряджатися збройними силами і ядерною зброєю будуть передані наднаціональним утворенням, передусім ООН і Раді Безпеки або Світовому уряду.

Тема 9

ВІЙСЬКОВІ ВИТРАТИ КРАЇН

Мета: засвоєння студентами знань про особливості військового потенціалу країн світу; ознайомлення з критеріями та показниками військового потенціалу; формування навичок з обчислення показника військових витрат країн світу, типізації країн за розміром військових витрат, побудови аналітичних карт за проблематикою вивчення.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність поняття: військовий потенціал, військові витрати;
 - показники для обчислення навантаження військових витрат на економіку та населення країни;
 - першу десятку країн за: абсолютним максимальним та мінімальним показниками військових витрат; максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни; максимальним показником навантаження військових витрат на особу;
 - особливості геопросторової організації країн світу за показником навантаження військових витрат на економіку країни та на особу;
- вміти**
- перелік країн світу, які відмовилися від військових сил;
 - складати аналітичні карти на предмет військового потенціалу та військових витрат країн світу;
 - розраховувати рівень навантаження військових витрат на економіку та населення країни;
 - укладати “першу десятку” країн світу за рівнем військових витрат;
 - аналізувати причини відмови країн світу від регулярної армії та воєнізованих формувань.

Головні терміни та поняття: військовий потенціал, військові витрати, військова могутність, навантаження військових витрат на економіку, навантаження військових витрат на населення, армія (військо, збройні сили), регулярна армія, професійна армія, зброя, зброя масового знищення, біологічна зброя, геофізична зброя, інформаційна зброя, ядерна (атомна) зброя, озброєння, гонка озброєння, політика стримування, договір про нерозповсюдження ядерної зброї, система ПРО (протиракетної оборони), ядерного стримування теорія, стратегічна комп’ютерна ініціатива (СКІ), прискорена стратегічна комп’ютерна ініціатива, холодна війна, ядерна гонка, ядерний клуб, конверсія, мілітаризм, мілітаризація, демілітаризація, військово-промисловий комплекс, насильство, небезпека, агресія.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитись із додатком Л.1 “Розмір військових витрат за країнами світу, 2010 р.”. Запропоновані країни, за розміром військових витрат, розбити на сім груп. Заповнити таблицю “Групування країн світу за розміром військових витрат”.

Таблиця

Групування країн світу за розміром військових витрат

Розмір військових витрат, млн дол. США	Країни, які належать до групи

2. Розрахувати рівень навантаження військових витрат на:

- а) економіку країни (% військових витрат до ВВП країни);
- б) населення країни (дол. США на особу) (дод. В.1).

Заповнити таблицю “Навантаження військових витрат за країнами світу”.

Таблиця

Навантаження військових витрат за країнами світу

№ за пор.	Країна	Навантаження військових витрат на економіку країни, % до ВВП	Навантаження військових витрат на населення, дол. США на особу

3. Використовуючи дані додатка Л.1 “Розмір військових витрат за країнами світу, 2010” й таблиці “Навантаження військових витрат за країнами світу”, укласти “першу десятку” країн світу за рівнем військових витрат з:

- а) абсолютним максимальним показником військових витрат;
- б) абсолютним мінімальним показником військових витрат;
- в) максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країн;
- г) максимальним показником навантаження військових витрат на особу.

4. Використовуючи дані таблиці “Навантаження військових витрат за країнами світу”, побудувати картосхему “Військові витрати країн світу”:

- а) способом картограми показати навантаження військових витрат на економіку країни, а способом значків – навантаження військових витрат на особу;

б) способом картодіаграми показати розміри військових витрат країн світу; способом картограми всередині картодіаграмної фігури показати навантаження військових витрат на економіку країни;

в) на врізці карти побудувати кругову діаграму “Розподіл військових витрат за макрорегіонами світу”.

5. Ознайомитись із додатком Л.2 “Країни світу без збройних сил”. Пояснити причини, які зумовили відмову країн від збройних сил. Обґрунтувати позитивні та негативні сторони цього рішення.

Література

1. Атлас вчителя / [відп. ред. В. В. Молочко]. – К. : Картографія, 2010. – 328 с.
2. Глобалістика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
3. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Глобальні проблеми світу : атлас. – К. : Картографія, 2009. – 144 с.
5. Коллінз Дж. Военная география для профессионалов и непрофессионалов / Дж. Коллинз. – М. : Научная книга, 2005. – 568 с.
6. Національна безпека і оборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD99_ukr.pdf.
7. Пархомчук О. С. Проблема демілітаризації та конверсії в міжнародних відносинах : конспект лекцій [Електронний ресурс] / О. С. Пархомчук. – Режим доступу : <http://parelst.narod.ru/012.htm>.
8. Розмір військових витрат за країнами світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures.
9. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелев. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
10. Шепелев М. А. Глобалістика / М. А. Шепелев. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
11. Щорічник СІПРІ 2010 : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.
12. Bonn International Center for Conversion [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bicc.de>.
13. Stockholm International Peace Research Institute [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.sipri.org/yearbook>.

Словник термінів

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) – в міжнародному праві протизаконне використання збройних сил однією державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави. Обов'язковою ознакою агресії є першість або ініціатива (використання однією з держав збройної сили першою) агресивного наміру. Означення агресії прийнято 29-ою Сесією ГА ООН 1974 р.

Армія (*військо, збройні сили*; фр. *l'armée*, від лат. *armo* – озброюю) – організовані збройні сили для ведення воєнних дій; сукупність збройних сил держави.

Біологічна зброя – бойові речовини на основі токсинів, вірусів, бактерій. Біологічну зброю до сьогодні (01.01.2013 р.) відкрито не використовували. Її використання суперечить міжнародному праву. Відповідно до “Конвенції про заборону розробки, виробництва і збереження бактеріологічної (біологічної) зброї і токсинів та їх знищення” (1975), виготовлення біологічної зброї заборонено.

Військова могутність (англ. *military power*) – кількість військової техніки та вміння її використовувати як для захисту власної території, так і в разі можливих дій на чужій території.

Військовий потенціал – можливість держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час. Виявом військового потенціалу є військова могутність держави.

Військові витрати – показник, який характеризує діяльність у військовій сфері за певний час. Військові витрати вимірюють у грошовому еквіваленті.

Військово-промисловий комплекс (ВПК) – авторство терміна належить президенту США Д. Ейзенхауеру, який, покидаючи свій пост, 17 січня 1961 р. у прощальній промові застеріг націю про необхідність захистити себе від зростаючого впливу “з боку військово-промислового комплексу”. До складу ВПК зачисляють: великі монополії, фірми, корпорації, які пов'язані з військовим виробництвом; вищі військові структури і генералітет; державну бюрократію, пов'язану з аспектами військової діяльності; мілітаризовану науку, в якій зайняті висококваліфіковані дослідники; ідеологічний та інформаційно-пропагандистський апарат.

Геофізична зброя – сукупність засобів, які використовують у військових цілях, з допомогою яких штучним шляхом викликають руйнівну дію природних процесів. Залежно від середовища, в якому відбуваються ці процеси, геофізичну зброю поділяють на: літосферну, гідросферну, атмосферну і геокосмічну.

Гонка озброєння – конкуренція між двома і більше державами за кращі збройні сили. Проявляється у збільшенні кількості виробництва зброї, збільшенні чисельності армії, військової техніки тощо.

Демілітаризація – ліквідація на основі міжнародного договору військових укріплень і споруд на певній території, а також заборона мати на ній військову промисловість, військові бази, утримувати збройні сили.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї – багатосторонній міжнародний акт, розроблений Комітетом з роззброєння ООН з метою: обмеження кола країн, які володіють ядерною зброєю; забезпечення необхідного міжнародного контролю за виконанням зобов'язань взятих державами – обмеження можливості виникнення військового конфлікту з застосуванням ядерної зброї; створення широких можливостей для мирного використання атомної енергії. Договір погоджений Генеральною Асамблеєю ООН (1968) та вступив у силу (1970). Учасники договору – усі незалежні держави світу, за винятком Ізраїлю, Індії, Пакистану і Північної Кореї.

Зброя – сукупність технічних пристроїв та засобів, що застосовують для пошкодження живої сили противника, його техніки, спорядження та інших цілей під час ведення бойових дій.

Зброя масового знищення – зброя, призначена для нанесення масових втрат або руйнувань на великій площі. Виділяють хімічну, біологічну, ядерну зброю масового знищення.

Інформаційна зброя – засоби, які використовують для впливу на розум противника з тим, щоб змусити його виконувати бажання іншої сторони конфлікту. На відміну від традиційних засобів впливу, інформаційна зброя зберігає “тіло”, проте змінює “дух”. Головна відмінність інформаційної зброї від звичайної: стандартна зброя спрямована на руйнування свого об'єкта, інформаційна зброя ніколи не руйнує свій об'єкт, а використовує його, щоб змінити поведінку об'єкта в потрібному напрямі.

Конверсія (фр. *conversion*, лат. *conversio* – перетворення, зміна) – перепрофілювання промисловості з випуску військової продукції на виробництво товарів широкого вжитку.

Мілітаризація (фр. *militarization*, від лат. *militaris* – військовий) – підпорядкування економічного, громадянського й політичного життя країни військовим цілям і завданням; дії державних органів у сфері економіки, політики та соціуму, спрямовані на нарощування військової міці держави.

Мілітаризм (лат. *militaris* – військовий) – система політичних, ідеологічних та економічних засобів, які використовують панівні кола для нарощування військової могутності держави. Для мілітаризму характерна гонитва озброєння.

Навантаження військових витрат на економіку – показник, який визначає пропорції національних ресурсів, що витрачають у військових цілях (частка військових витрат до ВВП, %).

Навантаження військових витрат на населення – показник, який характеризує рівень військових витрат на особу (доларів США).

Насильство – застосування сили для досягнення будь-чого; примусовий вплив; застосування фізичної або військової сили.

Небезпека – стан загрози, коли будь-кому, будь-чому щось загрожує.

Озброєння (бойове озброєння) – комплекс матеріальних засобів активної (наступальної) чи пасивної (захисної) дії, спрямованої на допомогу власнику під час бойових дій. Озброєння поділяють на наступальне озброєння, захисне озброєння та бойову техніку. Засоби, що застосовують для психологічної війни (агітація, пропаганда та ін.), та інші нематеріальні засоби дії на супротивника під час війни не належать до категорії озброєння.

Політика стримування – активна політика протидії військово-політичної експансії будь-якої держави або коаліції держав шляхом раціонального використання комплексної системи політичних, економічних, військових та інших заходів. Найсуттєвіший напрям політики стримування названо “стримуванням” (наприклад, ядерне стримування).

Прискорена стратегічна комп’ютерна ініціатива (ASCI, англ. Accelerated Strategic Computing Initiative) – програма Пентагону (1995–2010), націлена на використання комп’ютерної техніки для визначення параметрів ядерних вибухів та обрахунків функціонування старіючих американських ядерних боеголовки у випадку їхнього запуску. Програма зініційована мораторієм на проведення підземних ядерних випробувань 1992 р. Результатом втілення програми є створення серії суперкомп’ютерів *ASCI Red* (1997–2005), *ASCI White* (2001–2006) тощо. Програму замінено програмою “Розширене моделювання та комп’ютерна програма” (2010).

Професійна армія – армія, в якій військова служба є для усього особового складу головною професією і родом діяльності.

Розширене моделювання та комп’ютерна програма (ASC, англ. Advanced Simulation and Computing Program) – програма Пентагону та Міністерства енергетики США (з 2010 р.) з всебічного використання комп’ютерної техніки та програм для підтримки боєдатності ядерного потенціалу США. Передбачає: розробку комп’ютерних програм симуляторів протікання ядерної війни та її наслідків, програм з оцінки та діагностики стану ядерних боезарядів США; подальше вдосконалення суперкомп’ютерів.

Система ПРО (протиракетної оборони) – комплекс сил і засобів, а також заходів і бойових дій з захисту від ракетно-ядерного удару противника

шляхом влучення його балістичних ракет або їхніх головних частин на траєкторії польоту.

Стратегічна комп'ютерна ініціатива (СКІ, англ. *Strategic Computing Initiative*) – програма Пентагону (1983–1993), якою передбачено створення військових роботів з комп'ютерним управлінням, що здійснюватимуть контроль за ядерною зброєю. Однією із цілей програми було створення штучного інтелекту. На початку 90-х років ХХ ст. замінено на “Прискорену стратегічну комп'ютерну ініціативу”.

Суперкомп'ютер (англ. *supercomputer*) – обчислювальна машина, яка значно перевищує за своїми технічними параметрами (швидкість обробки інформації, потужність тощо) існуючі сьогодні комп'ютери. Це переважно системи високопродуктивних серверних комп'ютерів, з'єднані між собою високошвидкісними магістралями, для досягнення ефекту максимальної продуктивності в рамках опрацювання даних.

Холодна війна – глобальна геополітична, економічна й ідеологічна конфронтація між СРСР і його союзниками, з однієї сторони, та США і його прихильниками, з іншої, яка тривала з середини 1940-х років до початку 1990-х років.

Ядерна гонка – протистояння між СРСР та США за перевагу в сфері ядерної зброї під час холодної війни. Іноді термін використовують для означення протистояння між Індією й Пакистаном у кінці 90-х років ХХ ст.

Ядерна зброя (атомна зброя) – сукупність ядерних боєзасобів, засобів їх транспортування до цілі і засобів керування. Відноситься до зброї масового знищення.

Ядерний клуб – умовне означення групи *ядерних держав* – країн, які здійснюють розробку, виробництво та випробування ядерної зброї. За статусом у клубі держави поділяються на: “старі” ядерні держави – США, Росія, Велика Британія, Франція, Китай (були ініціаторами підписання “Договору про нерозповсюдження ядерної зброї”); “молоді” ядерні держави – Ізраїль, Індія, Пакистан, Південна Корея; країни, які мали ядерну зброю, але добровільно відмовилися від неї – Південна Африка, Україна, Білорусь, Казахстан; країни, які підозрюються у розробці ядерної зброї – Іран, Сирія, Саудівська Аравія, М'янма, Північна Корея; країни, які надають свою територію для розташування ядерної зброї інших країн – Німеччина, Італія, Туреччина, Бельгія, Нідерланди; країни, які згорнули власні ядерні програми – Австралія, Алжир, Аргентина, Бразилія, Єгипет, Ірак, Лівія, Мексика, Румунія, Тайвань, Швеція, Швейцарія, Сербія; інші країни із значним науково-виробничим ядерним потенціалом – Болгарія, Іспанія, Канада, Норвегія, Польща, Японія.

Ядерного стримування теорія – комплекс обґрунтованих політичних функцій ядерної зброї, який передбачає попередження використання будь-якою країною ядерної зброї першою з побоюванням перед збитками, які будуть нанесені у відповідь.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із темою 4.1 “Сучасні геополітичні концепції і доктрини безпеки” колективної монографії “Глобалізація і безпека розвитку” [3, с. 103–111]. Які особливості сучасних геополітичних концепцій і доктрин безпеки зазначає автор? Вкажіть найсуттєвіші положення неореалістичних концепцій про міжнародну безпеку.

2. Використовуючи дані додатка Л.1 “Розподіл військових витрат за країнами світу, 2010”, побудуйте гістограму “Розподіл військового навантаження на економіку в розрізі макрорегіонів світу”. З чим пов’язані диспропорції розподілу військового навантаження за макрорегіонами світу?

3. Використовуючи дані додатка Л.1 “Розподіл військових витрат за країнами світу, 2010”, побудуйте гістограму “Розподіл військового навантаження на населення в розрізі макрорегіонів світу”. Визначте макрорегіони з найбільшим та найменшим показником військового навантаження.

4. Ознайомтеся із ранжуванням держав світу за військовим потенціалом (дод. Л.3). Які чинники впливають на ранг держави у світі за військовим потенціалом? Який військовий потенціал: держав глобальних лідерів початку ХХІ ст.; держав-членів Ради Безпеки ООН; регіональних держав; України?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Місце і роль міжнародних організацій у системі глобальної та європейської безпеки.
2. Нова стратегія Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).
3. Нова глобальна роль і політизація діяльності НАТО.
4. Проблеми глобальної інтеграції систем міжнародної безпеки.
5. Роль регіональних систем безпеки.
6. Нова концепція сучасного атлантизму – доктрина “розширення та експансії”.
7. Глобалізація процесів роззброєння і міжнародної безпеки.
8. Відносини безпеки України з її сусідами.
9. Євроатлантична співпраця України в системі глобальної безпеки.

10. Стратегічні та політичні зрушення в системі Євроатлантичної безпеки.
11. Планетарні наслідки ядерного конфлікту.
12. Природні особливості сучасної мілітаризації.
13. Політика планетарної безпеки.
14. Світова торгівля зброєю і політика роззброєння.
15. Політичні аспекти попередження ядерної катастрофи.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть місце, яке займає демілітаризація в ієрархії глобальних проблем.
2. Зазначте особливості міжнародної безпеки сучасного світового розвитку.
3. Вкажіть на можливі планетарні наслідки, до яких може спричинити подальший розвиток і вдосконалення військової техніки.
4. Змодельуйте результати ядерного конфлікту і біосферної ядерної катастрофи.
5. Розкрийте типологію країн за ознакою нерозповсюдження ядерної зброї.
6. Розкрийте суть розробленої США концепції “прямого захисту” від ядерного удару.
7. Зазначте основні положення концепції “прямого захисту” від ядерного удару.
8. Чому перенесення гонитви озброєння в космос не забезпечить міжнародної стабільності у світі?
9. Розкрийте суть програми Пентагону “Стратегічна комп’ютерна ініціатива”. Чому експерти наголошують, що небезпека ядерної війни зростає з кожним роком?

Тема 10

ТИПОЛОГІЯ КРАЇН ЗА СХИЛЬНІСТЮ ДО РОЗПАДУ

Мета: засвоєння студентами знань про проблеми фрагментації політичного простору на початку ХХІ ст.; відокремлення і формування нових країн; ознайомлення з засадами теорії Четвертого світу; типології країн за ступенем схильності до розпаду; формування навичок зі складання узагальнюючих таблиць й аналітичних карт за проблематикою дослідження.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність сецесіонізму в сучасному світі;
 - форми сецесіонізму: сепаратизм, ірредентизм;
 - зони поширення сецесіонізму;
 - основні ідеї теорії Четвертого світу;
 - індикатори схильності країн до розпаду;
 - типологію країн за індексом схильності до розпаду;
 - особливості геопросторової організації країн за індексом схильності до розпаду;
- вміти**
- аналізувати і систематизувати процеси сецесіонізму у сучасному світі;
 - показати на карті зони поширення сецесіонізму;
 - розробити типологію країн за індексом схильності до розпаду;
 - складати синтетичні карти, гістограми, таблиці за проблематикою вивчення.

Головні терміни та поняття: етнополітична карта світу, сецесіонізм, сецесія, контрсецесіонізм, сепаратизм, ірредентизм, анексія, експансія, спірні території, етнічна територія, транскордонні райони, теорія Четвертого світу, теорія доміно, етнос, етногенез, етнічна парціація, етнічна сепарація, етнічна консолідація, етнічні стереотипи, етнофобія, нація, геноцид, етноцид, лінгвоцид, індекс схильності країн до розпаду.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи дані додатка М.1 “Рейтинг країн найбільш схильних до розпаду”, ознайомитися із субіндексами та інтегральними індексами схильності країн до розпаду.

2. Використовуючи дані додатка М.1 “Рейтинг країн найбільш схильних до розпаду”, укласти та запам’ятати першу і останню десятку країн, найбільш схильних до розпаду.

3. За даними додатка М.1 “Рейтинг країн найбільш схильних до розпаду”, розробити типологію країн за індексом схильності до розпаду, виокремивши п’ять типів країн: з дуже високим, високим, середнім, низьким і дуже низьким рівнем схильності країн до розпаду. Заповнити таблицю.

Таблиця

Типологія країн світу за індексом схильності країн до розпаду

Тип країн	Значення інтегрального індексу схильності країн до розпаду, I_{ip}	Перелік країн за регіонами				
		Європа	Америка	Африка	Азія	Океанія

4. На контурній карті способом картограми показати виокремлені п’ять типів країн за індексом схильності країн до розпаду.

5. За даними таблиці “Типологія країн світу за індексом схильності країн до розпаду”, побудувати гістограму розподілу країн за індексом схильності до розпаду по макрорегіонах, вказавши кількість країн кожного типу.

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl1970.shtml.
3. Жук П. Етнополітична карта світу ХХІ століття : метод. і предметний коментарі / П. Жук [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2000. – 240 с.
4. Попов Ф. А. География сецессионизма в современном мире : автореф. дис. канд. геогр. наук [Электронный ресурс] / Ф. А. Попов. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/geografiya-setsessionizma-v-sovremennom-mire>.
5. Проблемы геоконфликтологии : в 2 т. / [под ред. Н. С. Мироненко]. – М. : Пресс-Соло, 2004. – Т. 1. – 220 с.; Т. 2. – 316 с.
6. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів, 2011. – 528 с.

7. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
8. Теория четвертого мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dergachev.ru/book-geor-2004/3-2.html>.
9. Цапок С. О. Етнодемографічна картина сучасного світу (енциклопедичне дослідження) / С. О. Цапок. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 490 с.
10. Шепелєв М. А. Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
11. Ambrosio T. Irredentism: Ethnic Conflict and International Politics / T. Ambrosio. – Westport : Praeger Publishers, 2001. – 226 p.
12. Crisis, Fragile and Failed States [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.crisisstates.com/download/drc/Failed State.pdf>.
13. Encyclopedia of the Stateless Nations / J. Minahan. – N.Y. : Greenwood Publishing Group, 2002. – 2241 p.
14. Lehning P. B. Theories of Secession: an Introduction / P. B. Lehning // Theories of secession. – London ; N.Y. : Routledge, 1998. – P. 1–11.
15. Minority Rights Group International [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.minorityrights.org>.
16. Nietschmann B. The Fourth World: Nations Versus States / B. Nietschmann // Recording the World. Geopolitical Perspectives on the Twenty-first Century / [edited by G. J. Demko, W. B. Wood]. – N.Y. : Westview Press, 1994. – 350 p.
17. The Failed States Index, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings; <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>.

Словник термінів

Анексія (від лат. *annexio* – приєднання) – насильницьке приєднання (загарбання) однією державою частини або всієї території іншої держави чи народності; насильницьке утримання народності в кордонах чужої держави.

Геноцид – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. Геноцид є крайньою формою дискримінації.

Експансія (від гр. *expansio* – поширення, розширення) – розширення сфери впливу великих держав, що здійснюють економічними, військовими і дипломатичними методами.

Етнічна консолідація (від гр. *θνικός* – племінний, народний і лат. *consolidate* – зміцнення) – об'єднання чи навіть злиття споріднених і етнокультурно близьких етнічних спільнот в один етнос.

Етнічна парціація (від гр. *θνικός* – племінний, народний і фр. *parceler* – поділити на частини) – процес поділу єдиного етносу на кілька частин, кожна з яких, набуваючи власної етнічності, майже не ототожнює себе зі своїм етнічним предком.

Етнічна сепарація (від гр. *θνικός* – племінний, народний і лат. *separatus* – відокремлений) – процес відокремлення від етносу якоїсь його частини, що згодом може розвинутися в окремий етнос.

Етнічна територія (етнічна земля) (від гр. *θνικός* – племінний, народний) – територія переважного розміщення певного етносу; зазвичай охоплює ареал його історичного формування і компактного розселення, а також змішування з іншими етносами.

Етнічні стереотипи (від гр. *θνικός* – племінний, народний) – культурно-побутові стандарти, штампи, навички поведінки, які, передаючись зв'язками між поколіннями у процесі етногенезу та адаптації до довкілля, сформувавши неповторне обличчя етносів.

Етногенез (від гр. *θνος* – плем'я, народ і *γένεσις* – походження) – процес утворення етнічної спільноти. Складовими етногенезу є антропогенез, культурогенез, у тім числі лінгвогенез, психогенез.

Етнополітична карта світу – відображає межі етнодержавних утворень, які необов'язково мають бути повністю незалежними державами, а просто самостійними автономіями.

Етнос (від гр. *θνος* – плем'я, народ) – стійка природно та історично сформована між поколіннями на певній території динамічна людська спільнота, що має самоназву, усвідомлює свою єдність, протиставляє себе іншим аналогічним утворенням та відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами.

Етнофобія (від гр. *θνικός* – племінний, народний та *φοβος* – страх, ворожість, ненависть) – упереджене вороже ставлення до представників певного етносу.

Етноцид – знищення культури народу; різновид етнонаціональної політики (політичної поведінки), спрямованої на знищення конкретного народу (етносу). На відміну від геноциду, який досягає тієї самої мети шляхом фізичного винищення людей, належних до етносу, етноцид можуть провадити комплексом заходів, що руйнують системні зв'язки всередині народу, підштовхуючи його представників до переходу в іншу етнічну якість. Головна лінія в політиці етноциду – знищення основних ознак етносу (етнічної території, мови, культури, історичної пам'яті, самосвідомості). Найбільше зусиль у здійсненні політики етноциду докладають для знищення національних мов (*лінгвоцид*). Світове співтовариство, міжнародне право й гуманістична мораль рішуче засуджують будь-які прояви етноциду й розглядають його як злочин проти людства.

Індекс схильності країн до розпаду – інтегральний показник, який за допомогою 12-ти субіндексів (демографічне падіння, еміграція населення, масове невдоволення, свобода людини, нерівномірний розвиток, економічний стан, відношення населення до уряду, комунальні послуги, дотримання прав людини, активність спецслужб, фракційність еліт, зовнішнє втручання) відображає ступінь схильності країн до розпаду.

Ірредентизм (ревізіонізм) – форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з приєднанням до складу вже існуючої держави; політичний рух, метою якого є анексія у сусідніх держав територій, населених меншиною тієї самої національності, що і держава, яка виступає за анексію.

Контрсецесіонізм – політичний рух, що активізує свою діяльність під впливом позитивного результату, досягнутого на певній території іншим сецесіоністським рухом. Наприклад, відокремлення Еритреї від Ефіопії дало поштовх розвитку сецесіонізму афарів на території Еритреї.

Нація (від лат. *natio* – плем'я, народ) – політична спільнота громадян певної держави – *політична нація*; етнічна спільнота (етнос) з єдиною мовою і самосвідомістю (як особистим відчуттям “національної ідентичності”, так і колективним усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших).

Сепаратизм (від лат. *separatus* – окремий, особливий) – форма сецесіонізму, коли діяльність політичного опозиційного руху пов'язана з досягненням повної політичної незалежності.

Сецесія (від лат. *secessio* – відокремлююся) – вихід зі складу держави якоїсь її частини.

Сецесіонізм (від лат. *secession* – відхід убік, відділення) – політичний рух, спрямований на вихід частини території держави з її складу (сецесія) з метою формування нової незалежної держави або приєднання до існуючої. Розрізняють дві форми сецесіонізму: сепаратизм, ірредентизм.

Спірні території – див.: *Тема 3*.

Теорія доміно – стверджує, що політична дестабілізація в одній державі може спричинити порушення порядку в сусідній державі, зумовлюючи до ланцюга подій, який, у свою чергу, може вплинути на низку суміжних держав.

Теорія Четвертого світу – теорія, створена вченими з середовища пригнічених етносів, народів і націй; торкається глобальних проблем етногенезу і етноциду з боку суверенних країн (195 країн станом на 01.01.2013 р.) стосовно більш як 5000 етносів, народів і націй. Згідно з цією теорією, невизнані міжнародним правом народи продовжують протистояти сучасним державам. На думку авторів теорії Четвертого світу, сучасна політична карта світу – це своєрідна сукупність імперій, які окупували

більшість народів і намагаються зменшити рівень біологічного та культурного різноманіття світу.

Транскордонні райони – регіони по обидва боки від державного кордону, які активно взаємодіють між собою.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з теорією Четвертого світу [8, 14]. Вкажіть макрорегіон, в якому, на Ваш погляд, найбільша ймовірність виникнення нових держав. Чому в умовах глобалізації відбувається фрагментація політичного простору?

2. Прочитайте методичний і предметний коментар, поданий у колективній праці “Етнополітична карта світу XXI століття” [3, с. 6–15]. Вкажіть, на підставі якої методики автори спрогнозували один із варіантів політичної карти на середину XXI ст. (дод. М.2). Чому вони вважають, що ця карта сприятиме становленню гармонійної геополітичної структури світу?

3. Ознайомтеся із розділом 1 “Методичні основи прогнозних рішень” колективної праці “Етнополітична карта світу XXI століття” [3, с. 11–15]. Вкажіть, які етнодержавні утворення прогнозують на території Європи на середину XXI ст., а також на території України.

4. Опрацюйте вступну частину енциклопедичного дослідження С. О. Цапок “Етнодемографічна картина сучасного світу” [9, с. 5–8]. Зверніть увагу на вплив етнодемографічної строкатості на державотворення.

5. Використовуючи додаток М.1 “Рейтинг країн найбільш схильних до розпаду”, проаналізуйте субіндекси, які використали автори проекту для розрахунку інтегрального індексу схильності країн до розпаду. З’ясуйте, які субіндекси найбільше впливають на схильність країн до розпаду (мають найбільші значення інтегрального індексу). У якому регіоні розташована переважна більшість цих країн.

6. Ознайомтеся із додатком М.3 “Класифікація країн за кількістю та чисельністю етнічних спільнот на території”. Обґрунтуйте необхідність урахування цієї класифікації при поясненні процесів сецесіонізму в світі.

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Базові засади теорії Четвертого світу.
2. Чинники зміни етнополітичної карти світу в ХХІ ст.
3. Прогнозні зміни на етнополітичній карті Європи.
4. Прогнозні зміни етнополітичної карти Азії.
5. Прогнозні зміни етнополітичної карти Африки.
6. Прогнозні зміни етнополітичної карти Америки.
7. Можливі зміни етнополітичної карти України в ХХІ ст.

Запитання для самоперевірки

1. Чому деякі вчені вважають, що політична карта світу до середини ХХІ ст. зазнає значних змін? Зазначте тенденції, які зумовлять до її фрагментації.
2. Чому вчені вважають, що становлення гармонійної геополітичної структури світу неможливе без повної реалізації прав народів на самовизначення аж до створення суверенних національних держав?
3. Вкажіть макрорегіон, політична карта якого зазнає найбільших змін у разі реалізації прав народів на самовизнання. Назвіть документ, який нині стримує ці процеси.
4. Поясніть, яку мету ставили перед собою автори проекту, що намагалися визначити міру схильності країн до розпаду. Які запропоновані ними індикатори найбільше впливають на цей процес?
5. Яка тенденція нині має домінувати при формуванні політичної карти світу – фрагментації чи глобалізації? Яка відмінність між поняттями “політична карта світу” і “етнополітична карта світу”?
6. Який з принципів нині гарантує стабільність у світі: непорушності кордонів чи відповідність державних кордонів історичним правам та інтересам народів?
7. Назвіть чинники, які даватимуть змогу спрогнозувати достатньо ймовірний у загальних рисах варіант політичної карти світу на середину ХХІ ст.

Тема 11

ГЕОГРАФІЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Мета: засвоєння студентами знань про особливості та географію поширення збройних конфліктів на початку ХХІ ст.; ознайомлення з формами, сторонами, об'єктами та наслідками збройного конфлікту, проблемами врегулювання збройних конфліктів; формування навичок зі складання аналітичних карт, будови графіків та гістограм за проблематикою дослідження.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність поняття “збройний конфлікт”;
 - види конфлікту: малий і великий збройні конфлікти, одностороннє насильство;
 - форми конфлікту: збройний, політичний тиск, економічна блокада, інформаційний;
 - сторони збройних конфліктів: суверенні держави, національно-визвольні рухи, терористичні угруповання, сепаратистські сили, сецесіоністські рухи, транснаціональні корпорації, окремі індивіди;
 - об'єкти конфлікту: влада, ідеологічні або культурні цінності, територія, природні ресурси, матеріальні ресурси;
 - наслідки збройних конфліктів;
 - проблеми врегулювання збройних конфліктів;
 - географічні особливості поширення збройних конфліктів на початку ХХІ ст.;
- вміти**
- аналізувати таблиці розподілу збройних конфліктів за об'єктами та рівнем інтенсивності;
 - складати аналітичні карти на предмет географії збройних конфліктів у світі;
 - будувати графіки, гістограми з динаміки гостроти та інтенсивності збройних конфліктів;
 - будувати структурні діаграми з розподілу збройних конфліктів за стадіями розвитку за регіонами світу;
 - прогнозувати зміни в розвитку збройних конфліктів у ХХІ ст.

Головні терміни та поняття: конфлікт, фази конфлікту, управління конфліктом, збройний конфлікт, об'єкти збройного конфлікту, суб'єкти конфлікту (сторони конфлікту), великий збройний конфлікт, малий збройний конфлікт, асиметричний конфлікт, етнонаціональний конфлікт,

міжнародний конфлікт, баланс сил, війна, військовий стан, воєнний час, мобілізація, світова війна, громадянська війна, інформаційна війна, екологічна війна, екоцид, одностороннє насильство, врегулювання міжнародного конфлікту, компроміс, переговори, посередництво, постконфліктне будівництво, інтервенція, гуманітарна інтервенція, колективна безпека, миротворчість, миротворчі сили ООН, сильна держава, слабка держава, колабораціонізм, окупація, капітуляція.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи дані таблиці “Динаміка великих збройних конфліктів у світі за 1999–2009 рр.”, побудувати графік розподілу кількості збройних конфліктів у світі загалом та за об’єктами конфлікту (влада, територія) зокрема.

2. Використовуючи дані додатка Н.1 “Барометр конфліктів, 2010”, побудувати гістограму розподілу збройних конфліктів за інтенсивністю у розрізі макрорегіонів світу.

3. Використовуючи дані додатка Н.1 “Барометр конфліктів, 2010”, на контурній карті показати способом картограми рівень інтенсивності збройних конфліктів (у балах).

Таблиця

Динаміка великих збройних конфліктів у світі за 1999–2009 рр.

Макро-регіон	Рік																					
	1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т	В	Т
Африка	9	1	7	1	7	0	6	0	5	0	3	0	3	0	3	0	1	0	3	0	4	0
Америка	1	0	0	0	2	0	2	0	1	0	2	0	2	0	2	0	3	0	3	0	3	0
Азія	2	4	2	5	2	5	2	4	2	5	2	2	3	4	3	3	2	4	3	4	3	4
Європа	0	2	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0
Близький Схід	1	1	1	2	1	2	0	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Всього	13	8	10	9	12	8	10	7	9	8	8	5	9	7	9	6	7	7	10	6	11	6
Загалом	21		19		20		17		17		13		16		15		14		16		17	

Примітка: Сторони конфлікту: В – влада, Т – територія.

Джерело: Щорічник СІПРІ 2010 : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.

4. Використовуючи дані додатка Н.1 “Барометр конфліктів, 2010”:

а) визначити в кожному макрорегіоні країну з найтривалішим та найінтенсивнішим збройним конфліктом;

- б) вказати домінуючі протиріччя збройних конфліктів в кожному макрореєоні та у світі загалом;
- в) зазначити глобальні і макрореєональні тенденції збройних конфліктів.

Література

1. Глобалістика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам (A/59/565 + Corr.1) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/secureworld/report.htm>.
4. Доклад о развитии человечества 2005 (ООН) : “Международное сотрудничество на перепутье: Помощь, торговля и безопасность в мире неравенства” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hdr.undp.org/en/media/hdr05_ru_complete.pdf.
5. Европеизация и расширение конфликтов : конкретные исследования европейской периферии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/ecr/ecr_1_18.pdf.
6. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти : навч. посібник / М. Г. Капітоненко. – К. : Либідь, 2009. – 352 с.
7. Ландабасо Ангуло А. И. Терроризм и этнополитические конфликты / А. И. Ландабасо Ангуло. – Кн. 2. : Терроризм сегодня. – М. : РАН ; Институт Европы, 2004. – 414 с.
8. Суліма Є. М. Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
9. Шепелєв М. А. Глобалістика / М. А. Шепелєв. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
10. Щорічник СІПРІ 2010 : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.
11. Conflict Barometer 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2010.pdf.

Словник термінів

Асиметричний конфлікт – конфлікт, у якому протистоять суб'єкти із нерівними ресурсними та силовими можливостями / або асиметричними інтересами.

Баланс сил – концепція, яка описує: стан рівноваги міжнародної системи внаслідок силового паритету між основними акторами; політику,

спрямовану на підтримання такого паритету в міжнародній системі. Механізм балансу сил реалісти вважають одним із найефективніших шляхів запобігання військовим конфліктам.

Великий збройний конфлікт – конфлікт, кількість жертв якого протягом календарного року перевищує 1000 осіб.

Війна – міжнародний або внутрішній конфлікт, в якому кількість загиблих перевищує 1000 осіб. Розрізняють війни: справедливі і несправедливі; визвольні і загарбницькі; світові і локальні.

Війна світова – суспільно-політичне явище; продовження політичної боротьби держав, націй засобами збройного насилля. Світова війна характеризується масштабом (кількість учасників, озброєння, театр військових дій), завданнями і метою. Одне з головних завдань – змінити систему міжнародних відносин, сфери впливу і панування. У ХХ ст. було дві світові війни: в першій (1914–1918 рр.) брали участь 33 держави, в другій (1939–1945 рр.) – 72 держави.

Військовий стан – особливий режим у країні або окремій її частині, який вводять за рішенням вищих органів державної влади у виняткових обставинах (війна, стихійне лихо, загроза державного перевороту тощо). При введенні військового стану усі функції органів державної влади з питань виробництва, оборони, забезпечення громадянського порядку, державної безпеки переходять до військових органів.

Воєнний час – період перебування держави у стані війни з іншою державою.

Врегулювання міжнародного конфлікту – віднайдення такого стану рівноваги у відносинах між його суб'єктами, порушення якого не було б вигідне жодному з них (стан оптимальності).

Геоконфліктологія – наука, яка вивчає сукупну дію географічних, політичних та інших чинників на виникнення, перебіг та наслідки політичних, у тому числі військових, конфліктів.

Громадянська війна – це збройний конфлікт всередині держави, де уряд є одним із активних учасників і в якому обидві сторони продовжують боротьбу незалежно від втрат.

Гуманітарна інтервенція – силове втручання третьої сторони в хід конфлікту, формальною причиною до чого є запобігання поневірянь мирного населення.

Екологічна війна – цілеспрямований техногенний вплив “невійськовими” засобами на певні ділянки біосфери і космічний простір, який неминуче спричиняє природні катаклізми (землетруси, повені, цунамі, затяжні дощі, посуху і т.д.), “погодні” та кліматичні зміни, “озонові дирки”, а також руйнування екосистеми, порушення фізичного і психологічного здоров'я населення; нанесення умисних збитків державі з допомогою

екологічної зброї, в якій як засоби ураження використовують спеціальні засоби і різноманітні екологічні чинники.

Екоцид – вплив на навколишнє середовище з ворожими намірами; найнебезпечніший за своїми намірами вид антропогенної екологічної катастрофи.

Етнонаціональний конфлікт – конфлікт, основною передумовою якого є приналежність до різних етнічних або національних груп. Вирізняють: регіональні етнічні конфлікти (виходять за межі держав); внутрішні етнічні конфлікти (виникають у межах однієї держави); громадянські війни (внутрішні етнічні / ідеологічні конфлікти).

Збройний конфлікт – військове зіткнення, яке не досягає масштабів війни; форма вирішення протиріччя між країнами або всередині країни.

Інтервенція – насильницьке втручання третіх сторін (зовнішніх акторів) у міжнародний або внутрішній конфлікт.

Інформаційна війна – стан сторін-супротивників, за якого здійснюють активний інформаційний вплив на інформаційний ресурс один одного з метою отримання вигоди у матеріальній та інтелектуальній сферах. Головна мета такої війни: здобуття політичної, військової, економічної та соціальної перемоги за рахунок примусу противника до прийняття рішення, яке відповідає намірам іншої сторони.

Капітуляція – у міжнародному праві припинення боротьби і здача збройних сил однією з воюючих держав. Беззастережну капітуляцію підписують, зазвичай, при повному розгромі збройних сил.

Колабораціонізм (від фр. *collaboration* – співробітництво) – в юридичному трактуванні міжнародного права свідоме, добровільне співробітництво з ворогом у його інтересах на шкоду своїй державі чи її союзників. Термін часто використовують у вузькому розумінні – як співробітництво з окупантами.

Коллективна безпека – див.: *Тема 8*.

Компроміс – результат переговорів, прийнятний для усіх учасників конфлікту.

Конфлікт – ситуація, за якої учасники відносин, об'єднані одним і тим самим об'єктом, усвідомлюють несумісність їхніх інтересів стосовно нього і діють з урахуванням такого усвідомлення.

Малий збройний конфлікт – конфлікт, кількість жертв якого протягом календарного року не перевищує 25 осіб.

Миротворчі сили ООН (миротворчий контингент ООН) – військові контингенти країн-членів ООН, виділені за Статутом ООН з метою запобігання або ліквідації загрози миру і безпеки шляхом спільних

примусових дій (військова демонстрація, блокада тощо), якщо заходи економічного і політичного характеру виявляться або виявилися недостатніми.

Миротворчість (*peacekeeping*, від англ. *peace* – мир, *take* – робити, творити, здійснювати) – спосіб керування міжнародним конфліктом, коли треті сторони намагаються припинити його насильницьку фазу мирними засобами.

Міжнародний конфлікт – соціально-політичне явище, обумовлене гострими розбіжностями між учасниками міжнародних відносин, які характеризуються взаємними намаганнями домогтися власних інтересів за рахунок обмеження інтересів і цілей протилежної сторони.

Мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду (воєнного часу).

Об'єкти збройного конфлікту – матеріальні або нематеріальні ресурси, стосовно яких інтереси суб'єктів конфлікту є несумісними і повне володіння або контроль над якими не можуть досягти однозначно усі сторони конфлікту. Ними можуть бути: територія, політичний вплив, військова присутність, ідеологічні або культурні цінності.

Одностороннє насильство – навмисне застосування зброї проти мирного населення урядом або офіційно визнаним угрупованням, що спричинює не менше як 25 смертей протягом календарного року.

Окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) – у військовій справі та в міжнародному праві тимчасове заняття озброєними силами території супротивника.

Переговори – процес узгодження інтересів сторін конфлікту шляхом спілкування, під час якого кожна сторона намагається змінити позицію опонента.

Посередництво – засіб управління конфліктом, коли третя сторона, яка не є безпосереднім суб'єктом конфлікту, без застосування примусу змінює хід переговорів між сторонами конфлікту, прагнучи наблизити їх до взаєморозуміння.

Постконфліктне будівництво – діяльність із нейтралізації негативних наслідків конфлікту (економічних, екологічних, демографічних, соціальних тощо), усунення причин конфлікту.

Сильна держава (англ. *strong state*) – країна, яка інтегрує суспільство, визначає його колективні цілі, має чітку зовнішньополітичну стратегію, захищає власний політичний, економічний та соціокультурний суверені-

тет та нав'язує його іншим державам (сусідам першого, другого та інших порядків).

Слабка держава (англ. *weak state*) – держава, в якій президент/уряд не в змозі гарантувати безпеку усіх суспільних груп, які проживають на її території.

Суб'єкти конфлікту (*сторони конфлікту*) – ініціатори конфлікту. Ними можуть бути: суверенні держави, національно-визвольні рухи, терористичні угруповання, сепаратистські сили, транснаціональні корпорації, окремі індивіди.

Управління конфліктом – система зусиль міжнародного співтовариства або окремих держав із запобігання криз, які загрожують насильством; трансформація військового конфлікту у мирну форму розв'язання протиріч. Вирізняють такі форми управління міжнародним конфліктом: запобігання, стримування, деескалація, трансформація, врегулювання.

Фази конфлікту – стан конфліктного процесу у визначений період часу. Вирізняють такі фази конфлікту: латентна (нульова), ініціація (початок), ескалація, інституціоналізація, деескалація, врегулювання (розв'язання), постконфліктне будівництво й примирення.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Опрацюйте розділ 1 “Поняття про феномен міжнародного конфлікту” навчального посібника М. Г. Капітоненка “Міжнародні конфлікти” [6, с. 8–45]. Зверніть увагу на функції конфлікту та фази розвитку міжнародного конфлікту, які виокремлено автором.

2. Ознайомтесь із розділом 2 “Тенденції збройних конфліктів: одностороннє насильство проти мирного населення” доповіді “Щорічник СІПРІ 2010” [10]. Подумайте, чим зумовлені геопросторові закономірності в поширенні одностороннього насильства.

3. Використовуючи вихідні дані “Барометра конфліктів, 2010” [11] (дод. Н.1), проаналізуйте географію збройних конфліктів в Африці. Поясніть, чому Африка на початку ХХІ ст. є найконфліктнішим макрорегіоном світу.

4. Ознайомтесь з доповіддю ПРООН про людський розвиток 2005 “Міжнародна співпраця на роздоріжжі. Допомога, торгівля і безпека в світі нерівності” [4], присвяченою насильницькому конфлікту. Проаналізуйте природно-ресурсні конфлікти. Вкажіть природні ресурси, які домінують у збройних конфліктах.

5. Прочитайте Доповідь Групи високого рівня по загрозах, викликах і змінах Генеральної Асамблеї ООН на тему “Більш безпечний світ: наша

спільна відповідальність” [3]. Які аргументи на користь загальної системи колективної безпеки висловлюють автори доповіді? Які шляхи недопущення міждержавних та внутрішніх військових конфліктів запропоновано у доповіді?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Поняття збройного конфлікту.
2. Причини виникнення збройних конфліктів у світі.
3. Етапи зародження та розвитку збройних конфліктів.
4. Наслідки збройних конфліктів.
5. Проблеми врегулювання збройних конфліктів.
6. Поняття асиметричних збройних конфліктів.
7. Типологія асиметричних збройних конфліктів.
8. Природно-ресурсні збройні конфлікти.
9. Регіони можливого виникнення збройних конфліктів у світі в XXI ст.
10. Сучасні концепції стабільності й безпеки.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність збройних конфліктів.
2. Назвіть причини виникнення збройних конфліктів.
3. Вкажіть, як впливає горизонтальна нерівність на виникнення збройних конфліктів.
4. Назвіть найпоширеніших суб'єктів збройних конфліктів на початку XXI ст.
5. Вкажіть домінуючі протиріччя збройних конфліктів на території Африки на південь від Сахари.
6. Вкажіть домінуючі протиріччя збройних конфліктів на Близькому Сході.
7. Охарактеризуйте інтенсивність збройних конфліктів у світі та за окремими макрорегіонами на початку XXI ст.
8. Опишіть географію миротворчих місій ООН.
9. Назвіть організацію, яка здійснює моніторинг збройних конфліктів.
10. Вкажіть глобальну тенденцію збройних конфліктів у світі та можливості їхнього виникнення на території України.

Тема 12

АНАЛІЗ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: засвоєння студентами знань про: тероризм як глобальну проблему; причини активізації терористичної діяльності на початку ХХІ ст.; наслідки терористичних атак; антитерористичну стратегію світового співтовариства; просторові аспекти терористичної діяльності.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- головних суб'єктів та об'єктів терористичної діяльності;
 - види терористичних атак;
 - атрибути організаційної структури нинішніх терористичних організацій;
 - особливості поведінки різних країн під час здійснення терористичних актів;
 - антитерористичні міжнародні конвенції ООН;
 - моделі протистояння світового співтовариства з міжнародним тероризмом;
 - інститути глобального співробітництва у боротьбі з тероризмом;
- вміти**
- аналізувати діяльність найактивніших терористичних організацій;
 - складати хронологічну таблицю утворення найактивніших терористичних організацій у світі;
 - будувати гістограму розподілу здійснених терористичних атак за макрорегіонами;
 - виокремлювати тенденції зміни (спад або зростання) терористичної діяльності за 2005–2010 рр. у різних макрорегіонах світу;
 - обчислювати і графічно зображати співвідношення різних видів терористичної діяльності у світі;
 - складати карти активності та наслідків терористичної діяльності в різних макрорегіонах та країнах.

Головні терміни та поняття: терор, тероризм, міжнародний тероризм, транснаціональний тероризм, новий тероризм, екотероризм, ядерний тероризм, кібертероризм, суб'єкти транснаціонального тероризму, терористична організація, терористичний акт, терорист-смертник, екстремізм, лівий екстремізм, правий екстремізм, фундаменталізм, релігійний фундаменталізм, секуляризація, ісламізм, адат, шаріат, джихад, великий джихад, малий джихад, джихад майном, джихад-наступ, захисний джи-

хад, чистий джихад, моджахед, “Зелений інтернаціонал”, кіднепінг, наркоторгівля, Контртерористичний комітет, Загальна конвенція боротьби з міжнародним тероризмом, антитерористична операція.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися з найактивнішими терористичними організаціями світу (дод. П.1). За даними додатка П.1 “Найактивніші терористичні організації світу” заповнити таблицю.

Таблиця

Найактивніші терористичні організації світу

Назва терористичної організації	Рік (період) утворення	Країна-походження	Головна мета організації

2. Використовуючи дані додатка П.2 “Терористична діяльність у світі”, побудувати гістограму розподілу здійснених терористичних атак 2010 р. за макрорегіонами. Зазначити макрорегіони, у яких упродовж 2005–2010 рр. кількість терористичних атак зростала / спадала. Вказати найактивніший за 2005–2010 рр. макрорегіон щодо кількості здійснених терористичних атак і світову тенденцію терористичної діяльності за цей період.

3. Використовуючи дані додатка П.3 “Види терористичних атак”, побудувати кругові діаграми, на яких показати співвідношення різних видів терористичних атак у світі за 2005 р. і 2010 р. Зазначити зміни, що відбулися у поширенні різних видів терористичних атак. Вказати найпоширеніші види терористичних атак у зазначений період.

4. Використовуючи дані додатків (дод. П.7, П.8) скласти картосхему “Географія терористичної діяльності”.

На контурній карті способом структурної картодіаграми показати:

- а) загальну кількість осіб, які потерпіли під час терористичних атак;
- б) частку від загальної кількості потерпілих убитих, поранених, захоплених заручників.

Значками різного розміру та кольору показати:

- а) смертність від тероризму;
- б) викрадення людей за країною здійснення терористичного акту.

Способом кольорового фону показати макрорегіони, у яких упродовж 2005–2010 рр. відбулося зростання (*теплий колір*) або спад (*холодний колір*) терористичних атак.

Література

1. *Бжезінський З.* Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів–Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2000. – 236 с.
2. *Бжезінський З.* Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 203 с.
3. *Бояр-Созонович Т. С.* Международный терроризм: политико-правовые аспекты / Т. С. Бояр-Созонович. – К. ; Одесса : Лыбидь, 1991. – 164 с.
4. *Василенко И. А.* Геополитика современного мира / И. А. Василенко. – М. : Гардарики, 2007. – 317 с.
5. *Гантінгтон С.* Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон ; [пер. з англ.]. – Львів : Кальварія, 2006. – 473 с.
6. Глобалістика : енциклопедія / [глав. ред. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков]. – М. : Радуга, 2003. – 1328 с.
7. Глобальная контртеррористическая стратегия ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://modelun.ru/resolutions/resolution_GA.pdf.
8. Глобальні зміни світу – 2025 : доповідь Нац. розвід. ради США ; [пер. з англ.]. – Львів : Літопис, 2010. – 188 с.
9. Глобальный обзор осуществления государствами-членами резолюции 1373 (2001) Совета Безопасности 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/451/23/PDF/N1145123.pdf?OpenElement>.
10. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.un.org/secureworld.
11. Зарубежные террористические организации : алфавитный указатель [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vimpel-v.com/terrorism/terror_org.shtml.
12. *Капітоненко М. Г.* Міжнародні конфлікти : навч. посібник / М. Г. Капітоненко. – К. : Либідь, 2009. – 352 с.
13. Конвенція Ради Європи з запобігання тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_712.
14. Контртеррористический комитет (Совет Безопасности ООН) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/sc/etc>.
15. *Ліпкан В. А.* Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко. – К. : Знання, 2002. – 254 с.
16. *Ліпкан В. А.* Основи терорології (синергетична теорія тероризму) / В. А. Ліпкан. – К. : КНТ, 2006. – 84 с.

17. *Ліпкан В. А.* Тероризм і національна безпека України : монографія / В. А. Ліпкан. – К. : Знання, 2000. – 184 с.
18. *Марченко А. В.* Аналіз факторів виникнення та експансії тероризму в сучасному світі [Електронний ресурс] / А. В. Марченко. – Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.uasocioprostir/files/magazine/1_2010/2_4_1.pdf.
19. Межрегиональный общественный фонд содействия стратегической безопасности : Терроризм : Террористические организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fssb.su/terror-organizations>.
20. Міжнародний координаційний антитерористичний комітет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antiteror.com.ua/info/terororg/index.html>.
21. Терроризм в XXI веке / [за ред. М. П. Требина]. – Минск : Харвест, 2003. – 816 с.
22. *Ткач В. Ф.* Антитерористична політика: світовий і національний контексти (на прикладі Центральної Азії, Росії та України) : автореф. дис. канд. політ. наук / В. Ф. Ткач. – К., 2012. – 20 с.
23. *Хорос В.* “Крона”, “корни” и “климат” терроризма / В. Хорос // МЭ и МО. – 2002. – №3. – С. 47–49.
24. *Шкурат І. В.* Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення [Електронний ресурс] / І. В. Шкурат. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf>.
25. National Counterterrorism Center : Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf.

Словник термінів

Адат (араб. *تادات*) – загальна назва звичаєвого права у мусульманських народів. Протиставляється релігійному праву – шариату.

Антитерористична операція (англ. *antiterrorist operation*) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою.

Великий джихад – боротьба мусульманина з невірними зовні.

Глобальний індекс тероризму (англ. *Global terrorism index, GTI*) – показник розроблено 2012 р. Інститутом економіки і миру (*Institute for Economics & Peace*). Відстежує зміну тенденцій у тероризмі з плином часу, подає аналіз його різних розмірів з точки зору географії поширення, методу виконання терористичного акту, діяльності терористичних організацій.

Розраховують на основі даних з Глобальної бази даних з тероризму (*Global Terrorism Database*), які збирає й узагальнює Національний консорціум з вивчення тероризму (*National Consortium for the Study of Terrorism*) заснований на базі університету м. Меріленд.

Джиз'я (буквально з араб. “подушовий податок із чоловіків-немусульман”) – податок, який сплачували особи чоловічої статі в мусульманських країнах раз або двічі на рік. В замість на сплату податку мусульманська держава гарантувала захист і недоторканість майна “невірним”. Від джиз'ї звільняли хворих, дітей, жінок та літніх людей. Позбутися такого податку можна було або прийнявши іслам, або ж почавши війну проти ісламської держави.

Джихад (араб. جهاد – зусилля) – боротьба за те, що є для мусульманина найблагороднішою і найвищою метою. Зазвичай слово “джихад” асоціюється зі збройною боротьбою мусульман, однак це розуміння є не зовсім точним. Кожен мусульманин зобов'язаний докладати зусиль для утвердження і захисту ісламу, витратити для цього свої матеріальні ресурси, розумові здібності і всі свої сили. У випадку крайньої необхідності мусульмани зобов'язані підніматися на збройну боротьбу проти ворогів своєї релігії. Джихадом є також боротьба з власними духовними чи суспільними соціальними пороками. Отже, джихад – це боротьба зі своїми пристрастями, усунення соціальної нерівності, постійне зусилля у справі розповсюдження ісламу, і, нарешті, ведення війни з агресором в ім'я Аллаха. В ісламській доктрині вирізняють такі види джихаду: чистий джихад, джихад майном, захисний джихад, джихад-наступ. Іноді ще теологи говорять про великий та малий джихад.

Джихад майном – основою слугує ідея встановлення порядку в суспільстві, захист мусульманських країн від нападу.

Джихад-наступ – боротьба з силами, що забороняють вільно проповідувати вчення Аллаха.

Екотероризм (екологічний тероризм, зелений тероризм) – вид тероризму, що здійснюють під гаслами підтримки збереження навколишнього середовища та прав тварин. ФБР США визначає екотероризм як використання загроз або насильства кримінального характеру проти невинних жертв або їхньої власності з боку організацій, спрямованих на охорону природи з політичних причин, часто включаючи дії символічного характеру.

Екстремізм (від лат. *extremus* – крайній) – схильність до крайніх поглядів і дій переважно в політиці, ідеологічному протиборстві. Розрізняють правий і лівий екстремізм.

Загальна конвенція боротьби з міжнародним тероризмом – документ, розроблений і затверджений Генеральною Асамблеєю ООН 2000 р. Його головною метою є забезпечення ефективних заходів щодо попередження актів

тероризму і гарантування того, що виконавці терористичних актів будуть позбавлені можливості уникнути правосуддя і покарання завдяки використанню процедури екстрадиції або переслідування терористів. Сьогодні в руслі боротьби з міжнародним тероризмом, окрім уже згаданої, ООН прийняло 12 окремих конвенцій, які висвітлюють питання окремих видів тероризму, таких як незаконне захоплення літаків, захоплення заручників, морський і бомбовий тероризм тощо.

Захисний джихад – боротьба проти сил, що шкодять ісламу та мусульманству.

“Зелений інтернаціонал” – транснаціональна організація, яка об’єднує ісламських терористів, які намагаються змінити сучасну політичну систему світу, оскільки вона не відповідає сподіванням і прагненням мусульман. Вони пропонують альтернативний західному світу проект світоустрою, який ґрунтується на засадах ісламу.

Ісламізм – вкрай войовнича і мобілізуюча ідеологія та практична діяльність всередині ісламського світу, орієнтована на створення умов, за яких будь-які протиріччя всередині суспільства і держави, де є мусульманське населення, а також міждержавні відносини вирішують на основі норм шаріату.

Кібертероризм – навмисна мотивована атака на інформацію, яку обробляють комп’ютер, комп’ютерна система або мережа, яка пов’язана з небезпечкою для життя і здоров’я людей або настанням інших тяжких наслідків, якщо такі дії вчинено з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування військового конфлікту.

Кіднепінг (від англ. *kid* – дитина і *par* – вирвати з рук) – викрадення людей з метою шантажу, отримання викупу.

Контртерористичний комітет – орган, створений при Раді Безпеки ООН після терористичних нападів в США 11 вересня 2001 р. (резолюція 1737 (2001) Ради Безпеки). Завданням комітету є зміцнення потенціалу держав-членів ООН з недопущення терористичних актів як на національному, так і на міжнародному рівнях; надання допомоги державам у боротьбі з тероризмом.

Лівий екстремізм – представлений крайніми революційними течіями в суспільнополітичному русі, для яких характерні надрадикальні вимоги (здебільшого нереальні для здійснення на певний час).

Малий джихад – боротьба мусульманина в собі: з пристрастями, спокусами зовнішнього світу тощо.

Міжнародний тероризм (англ. *international terrorism*) – здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих

держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їхньому життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих господарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної (ядерний тероризм), хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження.

Моджахед – учасник джихаду.

Наркоторгівля – торгівля забороненими законодавством держави наркотичними засобами. Це бізнес контрольований криміногенними структурами.

Новий тероризм – терористична діяльність, яка відрізняється від міжнародного і транснаціонального тероризму тим, що його організації побудовані за принципом “мережевої війни”, розробленої США наприкінці ХХ ст.

Правий екстремізм – представлений ультрареакційними партіями і угрупованнями, в новітній період передусім фашистського і профашистського ґатунку. Характерною ознакою правого екстремізму є прагнення протистояти прогресивним змінам у суспільстві, повернути його назад або принаймні зберегти без змін існуючий стан речей.

Релігійний фундаменталізм – течії у протестантській ідеології, ісламі та інших релігіях, представники яких виступають проти критичного перегляду застарілих релігійних понять; у широкому значенні – релігійні напрями, які проголошують незмінність догматики, збереження ортодоксії.

Секуляризація (від лат. *saecularis* – мирський, світський) – процес змін у взаємовідносинах релігії з суспільством у напрямі звільнення від релігійного впливу. В її суті – поділ людського буття на дві сфери: світську та релігійну, що не перетинаються одна з іншою.

Суб'єкти транснаціонального тероризму – формально недержавні організації і групи, які здійснюють свою діяльність на території декількох держав і мають розвинену інфраструктуру, включаючи органи управління і табори для підготовки бойовиків. Вони здійснюють терористичні акти для досягнення глобальних цілей, однак, зазвичай, не висувають конкретних вимог.

Терор (від лат. *terror* – страх, жах) – політика залякування, придушення політичного супротивника насильницькими засобами.

Тероризм (від лат. *terror* – страх, жах) – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення власних злочинних цілей.

Терорист – особа, яка здійснила терористичний акт, брала в ньому участь або є членом терористичної організації.

Терористична організація – стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організацію визнають терористичною, якщо хоча б один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації.

Терористичний акт – вбивства, поранення, викрадення, погрози та деякі інші акти насильства, які готують організації та здійснюють окремі особи стосовно державних або громадських діячів, цивільного населення.

Терорист-смертник – терорист, який здійснює терористичний акт, жертвуючи своїм життям.

Транснаціональний тероризм – терористична діяльність, спрямована на залякування і послаблення сучасної політичної системи світу.

Фундаменталізм (від лат. *fundamentum* – основа) – загальна назва вкрай консервативних філософських, моральних і соціальних течій. Фундаменталізм часто є реакцією на процеси глобалізації і секуляризації, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Чистий джихад – навчання мусульман правилам та принципам ісламу, проповідування ісламу.

Шаріат (араб. *شريعة* – належний (правильний) шлях, спосіб дії) – сукупність правових, морально-етичних і релігійних норм ісламу, що охоплює значну частину життя мусульманина і проголошена в ісламі як “вічне і незмінне” божественне настановлення.

Ядерний тероризм – гіпотетичний вид тероризму, в якому використовують ядерну зброю або радіоактивні матеріали. У зв'язку з високою небезпечкою, яка походить від радіоактивних матеріалів, і потенційно великих людських втрат, які може завдати подібна атака, ядерному тероризму приділяють значну увагу. Цей вид тероризму не здійснено реально (станом на 01.01.2013 р.). Іноді під ядерним тероризмом розуміють залякування (шантаж) однієї держави іншою загрозою застосування ядерної зброї.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся з “Доповіддю про тероризм, 2010” [25]. Вкажіть, які тенденції щодо терористичної діяльності відбуваються у світі. Назвіть макрорегіони-лідери: а) за кількістю терористичних атак; б) за

кількістю вбитих; в) за кількістю поранених; г) за кількістю захоплених заручників.

2. За даними додатка П.2 “Терористична діяльність у світі” побудуйте графік, на якому покажіть наслідки терористичної діяльності (кількість вбитих, поранених, захоплених заручників) у Південній Азії. Поясніть причини високої активності терористичної діяльності в цьому макрореєоні.

3. За даними додатка П.4 “Розподіл смертей за видами терористичних атак” побудуйте кругові діаграми (за 2005 р. і 2010 р.), на яких покажіть співвідношення окремих видів терористичних атак у загальній кількості. Чи змінилося за зазначений період співвідношення різних видів терористичних атак? Які види терористичних атак домінують?

4. Проаналізуйте додаток П.5 “Розподіл смертей за статусом жертв терористичних атак”. Поясніть причину високого рівня смертності серед військових і дітей.

5. Проаналізуйте додаток П.6 “Розподіл смертності від тероризму за приналежністю виконавця терористичного акту”. Поясніть високу кількість жертв серед ісламських екстремістів.

6. Проаналізуйте додаток П.9 “Глобальний індекс тероризму”. Обґрунтуйте взаємозв’язок між соціально-економічним розвитком держави та розвитком на її території терористичної діяльності.

7. Ознайомтеся із “Глобальною контртерористичною стратегією ООН” [7]. Поясніть, чому в стратегії наголошено на недопущенні кібертероризму.

Теми рефератів, доповідей, есе

1. Географія терористичної діяльності початку ХХ ст.
2. Терористична діяльність у світі в середині ХХ ст.
3. Терористична діяльність у світі наприкінці ХХ ст.
4. Проблеми релігійного тероризму на початку ХХІ ст.
5. Географія економічного тероризму на початку ХХІ ст.
6. Проблеми кібертероризму в ХХІ ст.
7. Становлення та перспективи розвитку екотероризму в ХХІ ст.
8. Процеси глобалізації та можливість розвитку терористичної діяльності на території України.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть, чому відсутність загальноприйнятого означення тероризму стримує розробку ефективної антитерористичної стратегії.
2. Назвіть відомі Вам види тероризму. Який вид тероризму домінував у світі у першій половині ХХ ст.? Який вид тероризму отримує поширення останніми роками.
3. Вкажіть відмінність між поняттями “міжнародний тероризм” і “транснаціональний тероризм”.
4. Назвіть три підходи щодо пояснення причин транснаціонального тероризму. Що є причиною, на Ваш погляд, активізації терористичної діяльності?
5. Назвіть вченого, який вбачає активізацію терористичної діяльності у фундаментальних протиріччях між західною та ісламською цивілізаціями.
6. Назвіть відомого американського політолога, який вважає, що транснаціональний тероризм представляє собою виклик однополярній будові світу при глобальному лідерстві США.
7. Вкажіть головних суб’єктів транснаціонального тероризму. З якою метою здійснюють терористичні акти транснаціональні терористичні організації?
8. Вкажіть технології, які відіграють вирішальну роль у побудові організаційної структури транснаціональних терористичних організацій.
9. Поясніть, чому нинішній тероризм є не тільки засобом вирішення політичних конфліктів, але й своєрідним бізнесом.
10. Вкажіть, чому транснаціональний тероризм за рівнем використання переваг глобалізації випереджує організації, що діють у сфері міжнародної безпеки.

Тема 13

**ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СВІТОВИХ ПРОЦЕСІВ
“ТРЕТЬОЇ ХВИЛІ” ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ**

Мета: засвоєння студентами знань про тенденції процесу демократизації у світі; ознайомлення з критеріями та показниками “третьої хвилі” демократизації; формування навичок з аналізу процесів демократизації та автократизації у світі, типізації країн за рівнем демократизації, складання узагальнюючих таблиць, графіків за проблематикою вивчення.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- сутність понять: демократизація, хвилі демократизації, демократія, ліберальна демократія, електоральна демократія, автократія;
 - критерії та показники для аналізу тенденцій “третьої хвилі” демократизації;
 - періоди дивергенції та конвергенції між демократіями та автократіями у світі;
 - статус політичного режиму регіональних держав;
 - особливості геопросторової організації країн за тенденціями змін політичного режиму на початку ХХІ ст.;
- вміти**
- будувати графіки динаміки демократій та автократій у світі;
 - аналізувати причини змін політичних режимів країн світу в ХХ ст. – на початку ХХІ ст.;
 - визначати найдемократичніші та найавторитарніші країни на політичній карті світу;
 - визначати вік безперервної електоральної традиції за країнами світу;
 - робити висновки про тенденції демократизації на всіх просторових рівнях.

Головні терміни та поняття: політичний режим, демократія, електоральна демократія, ліберальна демократія, пряма демократія (безпосередня демократія), представницька демократія (репрезентативна демократія), дефектна демократія, демократизм, демократизація, плюралізм, анократія, автократія, авторитаризм, тоталітаризм, диктатура, репресія, революція, лібералізація, лібералізм, “гуманітарна інтервенція”, “зміна режимів”, примусова демократизація, вибух демократії, хвиля демократизації, хвиля відкочування демократизації, процес поширення демократії, політія, відкрите суспільство, Інститут відкритого суспільства, “Політія”, “Freedom House”.

Завдання практичної роботи

1. Використовуючи статистичні дані аналітичного огляду організації “Freedom House” (дод. Р.1–Р.6) визначити за 1974–2010 рр. динаміку співвідношення демократій (у тім числі ліберальних) і автократій. За результатами розрахунків побудувати таблицю “Співвідношення демократій і автократій за 1974–2010 рр.”.

Таблиця

Співвідношення демократій і автократій за 1974–2010 рр.

Роки	Загальна кількість країн, к-сть одиниць	Кількість країн із демократією (електоральних), к-сть одиниць	Частка країн із демократією до загальної кількості країн, %	Кількість країн із ліберальною демократією, к-сть одиниць	Частка країн із ліберальною демократією в групі демократичних країн, %	Кількість країн із автократією, к-сть одиниць	Частка країн із автократією в загальній кількості країн, %

2. Використовуючи дані таблиці “Співвідношення демократій і автократій за 1974–2010 рр.”, побудувати графік “Динаміка демократій (у тім числі ліберальних) і автократій за 1974–2010 рр.”.

3. Використовуючи дані таблиці “Співвідношення демократій і автократій за 1974–2010 рр.”, визначити:

а) пік демократичних режимів (рік, коли зафіксовано найбільшу кількість демократичних країн);

б) роки найбільшої дивергенції та конвергенції між демократіями і автократіями; між електоральними і ліберальними демократіями.

4. Визначити динаміку зміни демократій і автократій за: 1974–2010 рр.; 1974–1980 рр.; 1981–1990 рр.; 1991–2000 рр.; 2001–2010 рр. Побудувати таблицю “Динаміка змін демократій і автократій”.

Динаміка змін демократій і автократій

Роки	Загальна кількість країн, к-сть одиниць	Збільшення (+) або зменшення (-) кількості демократій, к-сть одиниць	Темпи зміни, % до початкового періоду	Середньорічні темпи приросту, %
1974–1980 рр.				
1981–1990 рр.				
1991–2000 рр.				
2001–2010 рр.				

5. За даними таблиці “Динаміка змін демократій і автократій” визначити країни, які за період 1974–2010 рр.:

- не змінювали статусу політичного режиму;
- перейшли зі статусу авторитарного до демократичного режиму;
- перейшли зі статусу електоральної демократії до ліберальної, або навпаки;
- найчастіше змінювали статус політичного режиму.

Результат записати у вигляді таблиці “Зміни статусу політичного режиму країнами макрорегіону за 1974–2010 рр.”.

6. На контурну карту нанести способом якісного фону типи політичного режиму: демократії – синій колір (ліберальні демократії заштрихувати); автократії – червоний.

7. Скласти коротку пояснювальну записку до виконаних рисунків і таблиць, вказати на головні тенденції “третьої хвилі” демократизації**:

- роки дивергенції чи конвергенції між демократіями і автократіями;
- роки дивергенції чи конвергенції між електоральними і ліберальними демократіями;
- вказати найдемократичніші країни за 1974–2010 рр. (з балами політичних і громадянських свобод 1);

* Використовуємо дані додатків Р.1–Р.6: електоральні демократії (частково вільні) – бали від 1 до 5, у тому числі ліберальні демократії (вільні) – бали від 1 до 2,5; автократії (невільні) – бали від 5,5 до 7.

Зміни статусу політичного режиму країнами макрорегіону
за 1974–2010 рр.

Макро- регіон	Країни, які не змінили статусу політичного режиму: демокра- тичного (+), авто- кратичного (-)	Країни і роки зміни статусу автокра- тичного режиму на демокра- тичний	Країни і роки зміни статусу електо- ральної демократії на автократію	Країни і роки зміни електоральної демократії на ліберальну демократію
Західна Європа				
Центральна і Східна Європа				
Північна Африка				
Африканська Субсахара				
Південна Азія				
Східна і Південно- Східна Азія				
Південно- Західна Азія				
Північна Америка				
Латинська Америка				
Океанія				

г) вказати країни з найвищим рівнем автократії (за балами політичних і громадянських свобод від 5,5 до 7);

г) вік безперервної електоральної традиції за 1974–2010 рр. в ліберальних і автократичних країнах;

д) вказати статус політичного режиму регіональних держав;

е) зробити висновок: демократія зростає (за кількістю країн), стабільна чи відбувається “відтік демократії”.

Література

1. *Бєбик В. М.* Сучасна глобалістика: правові концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бєбик, С. О. Щєргін, Л. О. Дєгтерьова. – К. : Ун-тет “Україна”, 2006. – 208 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. *Даль Р.* Демократия и ее критики / Р. Даль ; [пер. с англ. под ред. М. В. Ильина]. – М. : РОССПЭН, 2003. – 576 с.
4. *Лукашевич В. М.* Глобалістика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – 440 с.
5. *Пшеворський А.* Перехід до демократії / А. Пшеворський // Політологія : хрестоматія. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 385–407.
6. Современная мировая политика. Прикладной анализ / [отв. ред. А. Д. Богатуров]. – М. : Аспект-Пресс, 2009. – 588 с.
7. Сравнительное изучение цивилизаций : хрестоматія ; учеб. пособие для вузов. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 556 с.
8. *Суліма Є. М.* Глобалістика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шєпєлев. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
9. *Хантингтон С.* Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации // МЭ и МО. – 1995. – №10. – С. 15–21.
10. *Хантингтон С.* Третья волна: демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М. : РОССПЭН, 2003. – 368 с.
11. *Шєпєлев М. А.* Глобалізація управління як мєгатєнденція сучасного світового розвитку / М. А. Шєпєлев. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
12. *Шєпєлев М. А.* Глобалістика / М. А. Шєпєлев. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2001. – Ч. 1. – 144 с.; Ч. 2. – 122 с.
13. Democracy Index [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Democracy_Index.
14. Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.
15. Global Report 2009 / Center for Global Policy [Electronic resource]. – Mode of access : <http://globalpolicy.gmu.edu>.
16. Open Society Foundations [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.soros.org>.

Словник термінів

Автократія (гр. *αὐτοκρ* – сам, *κράτος* – влада) – форма політичного режиму держави, за якого вся повнота влади в країні зосереджена в руках однієї особи (*самодержця*). Автократія буває тоталітарна (тоталітаризм) та авторитарна (авторитаризм).

Авторитаризм (авторитарна автократія) (лат. *autoritas* – повна влада) – політичний режим, для якого характерне зосередження необмеженої влади в руках однієї особи (монарха, диктатора) та опертя на диктаторські методи правління, застосування репресій, терору. Крайня форма авторитаризму – тоталітаризм.

Анократія – перехід режиму від автократії до демократії, який характеризується багатьма конституційними ознаками електоральної демократії, в якій легально діють опозиційні партії, однак у ній відсутня така невід’ємна демократична ознака, як чесна конкуренція, здатна усунути від влади опозицію.

Вибух демократії – раптовий відхід від автократичних режимів до більш відкритого правління, який розпочався у 1990-х роках. Його очолили латиноамериканські країни і соціалістичні країни Східної Європи.

Відкрите суспільство – суспільство, яке базується на визнанні того факту, що ніхто не має монополії на істину, що різні люди мають різні погляди та інтереси, і що існує потреба в установах, які б захищали права усіх людей і давали б їм змогу жити разом в мирі і злагоді. Термін запропонував 1945 р. філософ Карл Поппер у праці “Відкрите суспільство та його вороги”. Головними рисами, що характеризують відкрите суспільство, є верховенство права, демократично обрана влада, інститути громадянсько-го суспільства, захист прав меншин.

“Гуманітарна інтервенція” – концепція американських політиків, в якій виправдовувалося використання сили як необхідність боротьби з диктаторськими режимами в інтересах демократії.

Демократизація (фр. *democratisation*, англ. *democratization*) – процес утвердження принципів демократії в країні, процес установлення та розвитку демократичного ладу.

Демократизм – здійснення демократії.

Демократія (гр. *δημοκρατία*, від *δemos* – народ і *κράτος* – влада, буквально – народовладдя) – форма організації та функціонування політичної системи, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у розв’язанні державних справ у поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод.

Дефектна демократія – система панування, у якій доступ до влади регулюють шляхом дієвого універсального “виборчого режиму” (вільних, таємних, рівних і всезагальних виборів), однак при цьому відсутні гарантії базових політичних прав і громадянських свобод, а владний контроль і ефективність легітимної влади обмежені.

Диктатура (лат. *dictatura* – необмежена влада) – нічим не обмежена, не заборонена жодними законами влада (однієї особи, групи осіб, верстви тощо), що спирається безпосередньо на силу.

Електоральна демократія – система управління, в якій громадяни делегують свої права на здійснення своєї влади через вибори.

“Зміна режимів” – ідеї американських політиків, які побудовані на легалізації прецедентів збройних інтервенцій США. Вони передбачають можливість використання сили проти будь-якого уряду, недемократичного з точки зору США.

Інститут відкритого суспільства (англ. *Open Society Foundations, OSF*) – недержавна організація заснована 1979 р. у м. Нью-Йорк Джорджем Соросом. Діяльність організації спрямована на побудову, дослідження та моніторинг функціонування інфраструктури відкритого суспільства у світі, зокрема на “пострадянському” просторі. Фінансує програми та ініціативи у сфері освіти, громадянського суспільства, незалежних засобів масової інформації, розвитку мережі Інтернет та електронної пошти, видавництва, прав людини, мистецтва і культури, реформування соціальної, правової та економічної систем.

Лібералізація (лат. *liberalis* – вільний) – скасування або послаблення державного контролю над різними видами діяльності.

Лібералізм (лат. *liberalis* – вільний) – сукупність поглядів, що ґрунтуються на максимальному обмеженні втручання держави в економічну, громадську, релігійну діяльність тощо.

Ліберальна демократія (конституційна демократія, поліархія) – форма суспільно-політичного ладу, заснована на базі представницької демократії, в якій воля більшості та здатність обраних представників влади обмежені в ім’я захисту прав на дотримання належних правових процедур, приватну власність, недоторкання особистого життя, свободу слова, свободу зібрань і свободу віросповідань. Характерним елементом ліберальної демократії є відкрите суспільство.

Плюралізм (від лат. *pluralis* – множинний) – система влади, побудована на взаємодії і “протизві” основних партій та організацій.

Політичний режим – тип, характер влади в країні; сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадян і держави. Політичний режим визначається способом і характером формування представницьких установ, органів влади, співвідношенням законодавчої, виконавчої і судової влади, центральних і місцевих органів, становищем, роллю та умовами діяльності громадських організацій, рухів, партій, правовим статусом особи, ступенем розвитку демократичних свобод.

Політія – стан політичного режиму, який характеризується співвідношенням демократичних і автократичних ознак, на основі яких розраховують інтегральний показник політії. Політію оцінюють за шкалою в балах від

+10 (найвищий рівень демократії) до -10 (найвищий рівень автократії); країни з показниками від -5 до +5 є анократіями.

“*Політія*” (англ. *Polity*) – науковий проект, спрямований на збір та аналіз даних про політичні інтереси і режими країн світу. В останньому проекті “Політія-4” досліджували тенденції трансформації політичних режимів у країнах світу за останні два століття.

Представницька демократія (репрезентативна демократія) – демократія, за якої право ухвалювати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які повинні відстоювати інтереси тих, хто їх обрав.

Примусова демократизація – встановлення демократичного режиму шляхом використання таких засобів, як політичний тиск, введення економічних санкцій, підтримка опозиції, міжнародної ізоляції відповідного режиму.

Процес поширення демократії – трансформація тоталітарних і авторитарних режимів у демократичні.

Пряма демократія (безпосередня демократія) – сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюють безпосередньо всі громадяни на референдумах, зборах тощо.

Револуція (від лат. *revolutio* – відкочування, обертання, кругообіг) – докорінний переворот, глибинні швидкі якісні зміни встановленого політичного, економічного, соціального порядку суспільства здебільшого насильницьким способом.

Репресія (від лат. *repressio* – придушення) – покарання, утиски, що їх використовує влада для збереження встановленого порядку в державі.

Тоталітаризм (тоталітарна автократія) (лат. *totalitas* – цілісний від італ. *totalita* і прикм. італ. *totalitario* – той, що охоплює усе загалом) – політичний режим, що характеризується відсутністю демократичних свобод, диктатурою і цілковитим (тотальним) контролем держави над усіма сферами життя суспільства й особи.

Хвиля відкочування демократизації – період, коли в групі країн домінують тенденції, пов’язані з посиленням ролі антидемократичних сил, поразкою демократії та встановленням автократичних і тоталітарних режимів. Автор С. Гантінгтон вирізняє дві хвилі відкочування демократизації: перша – 1922–1942 рр., друга – 1958–1975 рр.

Хвиля демократизації – перехід групи країн від недемократичних режимів до демократичних, що відбувається у визначений період часу, кількість яких значно перевищує кількість переходів у протилежному напрямі в певний період (*відкочування демократизації*). Автор С. Гантінгтон виокремив три хвилі демократизації: перша – 1828–1926 рр.; друга – 1943–1962 рр.; третя – з 1974 р. і до сьогодні.

“Freedom House” – організація, яка здійснює моніторинг за свободою у світі; здійснює розрахунок індексу свободи. Для його розрахунку користується двома критеріями свободи: політичні права (конкуренція, опозиція, участь) і громадянські свободи (право на відкрите висловлювання своїх поглядів і свободу об’єднання). Оцінюють за семибальною шкалою, де 1 бал означає найвищу ступінь свободи, а 7 балів – найнижчу. За значенням індексу свободи держави поділяють на три групи: вільні (ліберальна демократія; значення індексу 1–2,5), частково вільні (електоральна демократія; 2,5–5,5), невольні (автократія; 5,5–7).

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтесь із монографією С. Гантінгтона “Третья волна: демократизация в конце XX века” [10, с. 23–35]. Розкрийте суть розробленої автором концепції “третьої хвилі демократії”. Зазначте особливості “третьої хвилі” демократії та чинники її формування. На які два етапи вчений поділяє “третью хвилю” демократії?

2. Ознайомтесь зі статтею С. Гантінгтона “Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации” [9, с. 15–23]. На яких закономірностях поширення демократизації наголошує автор? Чому вчений вважає, що ймовірність демократизації залежить від політичної культури, яка ґрунтується на панівній релігії? Як пояснити тезу, що у деяких культур і релігій “відсутній ген демократії”?

3. Прочитайте розділ 3 “Протиріччя поширення демократії” праці “Современная мировая политика. Прикладной анализ” [6, с. 64–81]. Розкрийте суть запропонованих США концепцій “гуманітарної інтервенції”, “зміни режимів”. Чому демократизація світу перестала бути проектом мирної трансформації?

4. Ознайомтеся із науковим проектом “Політія–4” [15]. Розкрийте основні завдання проекту “Політія–4”. Який інтегральний індекс використовують автори проекту для оцінки політичних режимів у країнах світу? Які типи політичного режиму виокремлюють автори проекту? Чому тенденція збільшення кількості анократій у світі є причиною для занепокоєння?

5. За даними “Freedom House” “Динаміка індексу свободи в Україні” (дод. Р.2) охарактеризуйте зміни демократій в Україні за 1991–2010 рр. Визначте місце України у світовому рейтингу країн за індексом свободи. Вкажіть періоди найнижчого і найвищого значення цього показника. Які тенденції поширення демократії, на Ваш погляд, спостерігаються нині в Україні: розширення чи звуження?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Концепція “відкритого суспільства”.
2. Геопросторова організація авторитаризму у світі.
3. Геопросторова організація тоталітаризму у світі на початку ХХІ ст.
4. Внесок Інституту відкритого суспільства у процес демократизації в світі.
5. Проблеми демократизації в Західній Європі.
6. Проблеми та перспективи демократизації в Центральній і Східній Європі.
7. Проблеми та перспективи демократизації в Азії.
8. Проблеми та перспективи демократизації на Африканському континенті.
9. Демократичні революції початку ХХІ ст.
10. Концепції “гуманітарної інтервенції”.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає різниця між широким та вузьким трактуванням демократії?
2. Зазначте принципів ознаки демократії. Вкажіть причини неоднорідності демократій.
3. Вкажіть особливості функціонування демократій в країнах, що розвиваються. Розкрийте типи демократій у цих країнах. Назвіть терміни, які використовують для позначення демократій у країнах, що розвиваються.
4. Вкажіть, які особливості мінімалістського і максималістського підходів до демократії.
5. Назвіть головний критерій політичного розвитку за С. Гантінгтоном.
6. Назвіть атрибутивні ознаки ліберальної демократії.
7. Зазначте, як автори проекту “Політія-4” називають перехідну форму від демократії до автократії.
8. Назвіть американського політолога, якому належить важлива роль у розробці теорії демократизації. Хто з українських вчених займається аналогічною проблематикою?
9. Чи існує зв’язок між демократією і рівнем економічного розвитку, політичною культурою, етнічною різноманітністю, формою правління?
10. Вкажіть, чому на початку ХХІ ст. більшість західних аналітиків вважають, що демократія є універсальною формою політичного правління і має стати панівною в рамках Вестфальської системи націй-держав? Чи поділяєте Ви такі погляди?

Тема 14

ТИПОЛОГІЯ КРАЇН ЗА ІНДЕКСОМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета: засвоєння студентами знань про сталий розвиток у глобалістиці, наукові підходи до трактування сталого розвитку, завдання концепції сталого розвитку, інновації щодо оцінки сталого розвитку; ознайомлення із ключовою роллю ООН та її спеціалізованих організацій у розробці стратегії сталого розвитку.

У результаті вивчення теми студентові необхідно:

- знати**
- етимологію термінологічного поєднання “сталий розвиток”;
 - сутність концепції “сталий розвиток”;
 - антропоцентричний і екоцентричний підхід до сталого розвитку;
 - методики розрахунку індексу сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП) та екологічного сліду споживання (ЕСС);
 - геопросторову організацію сталого розвитку у країнах світу;
 - стратегію сталого розвитку, розроблену міжнародними організаціями;
- вміти**
- аналізувати різні підходи до трактування “сталий розвиток”;
 - порівнювати особливості геопросторової організації країн за індексом людського розвитку (ІЛР) та сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП);
 - розробити типологію країн за індексом сталого розвитку людського потенціалу та екологічним слідом споживання;
 - скласти таблиці, аналітичні і синтетичні карти.

Головні терміни та поняття: сталий розвиток, індекс сталого розвитку, екологічний слід, глобальний гектар (гга), Глобальна мережа слід, водний слід виробництва, водний слід кінцевого продукту, водний стрес, екологічна безпека, біопродуктивність, екологічна ємність території, екологічна криза, екологічний ризик, екосистема, геосоціосистема, глобальна економічна рівновага, граничне споживання ресурсів (екологічний простір), торгівля квотами на викиди, зелена економіка, громадянське суспільство, моніторинг сталого розвитку, нормативні параметри сталого розвитку, природно-ресурсний потенціал території, картування природних послуг, техносфера, адаптований екологічно чистий внутрішній

продукт, екопоселення, соціальна звітність, корпоративний соціальний звіт, стандарт GRI, індекс сталого розвитку Доу Джонса, індекс розвитку людського потенціалу (індекс людського розвитку), індекс Живної Планети, Програма з навколишнього середовища (ЮНЕП), “Наше спільне майбутнє”, “Попередження людству від вчених світу”, Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД), Звіт всесвітнього фонду природи про Живу Планету, Всесвітній фонд природи, День Землі.

Завдання практичної роботи

1. Ознайомитися із методикою розрахунку та особливостями геопросторової організації країн за індексом сталого розвитку людського потенціалу (дод. С.1).

2. Порівняти рейтинги країн за індексом людського розвитку та індексом сталого розвитку людського потенціалу (дод. С.1). З’ясувати вплив екологічної складової індексу на зміни рейтингу країн.

3. Розробити типологію країн світу за індексом сталого розвитку людського потенціалу (дод. С.1). Виокремити країни з дуже високим, високим, середнім, низьким і дуже низьким значеннями сталого розвитку людського потенціалу. Результати записати у таблицю.

Таблиця

Типологія країн світу за індексом сталого розвитку людського потенціалу

Тип країн за індексом сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП)	Значення індексу сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП)	Країни за регіонами світу					
		Європа	Північна Америка	Латинська Америка і країни Карибського басейну	Африка	Азія	Океанія

4. На контурну карту способом картограми нанести виокремлені типи країн за індексом сталого розвитку людського потенціалу.

Література

1. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук’яненко [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Глобальні проблеми світу : атлас. – К. : Картографія, 2009. – С. 132–135.
3. Доклад о мировом развитии 2002 года. Создание институциональных основ рыночной экономики ; [пер. с англ.]. – М. : Весь мир, 2002. – С. 171–195.

4. Доклад о развитии человечества 2010 (ПРООН) : “Реальное богатство народов: путь к развитию человека” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010>; <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/ru>.
5. Доклад о развитии человечества 2010: новые оригинальные индикаторы прослеживают воздействие нищеты, гендерных проблем и неравенства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hdr.undp.org/en/media/PR2-HDR10-3Indices-Rus.pdf>.
6. Доклад о развитии человечества 2011 (ПРООН) : “Устойчивость и справедливость: лучшее будущее для всех” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011>; <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/download/ru>.
7. Доповідь Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з сталого розвитку (м. Йоганнесбург, Південна Африка, 26 серпня – 4 вересня 2002 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unescap.org/esd/environment/.../JPOI-WSSD_PlanImplR.pdf.
8. *Дубас Р. Г.* Економіка природокористування : навч. посібник / Р. Г. Дубас. – К. : МП Леся, 2007. – С. 127–152.
9. Звіт про Живу Планету, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wwf.panda.org/uk/news_ukr/publications_video/?195952/Living-planet-report-2010.
10. *Кочетов Э. Г.* Глобалистика: теория, методология, практика / Э. Г. Кочетов. – М. : НОРМА, 2002. – 648 с.
11. *Лукашевич В. М.* Глобалистика : навч. посібник / В. М. Лукашевич. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Львів : Новий Світ-2000, 2010. – С. 292–331.
12. *Нємець Л. М.* Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку : автореф. на здоб. ступ. д-ра геогр. наук / Л. М. Нємець. – Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна, 2004. – 34 с.
13. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org>.
14. *Рижак Л.* Філософія сталого розвитку людства : навч.-метод. посібник / Л. Рижак. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 518 с.
15. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wdc.org.ua/uk>.
16. Сталий розвиток : навч. посібник / [за ред. Л. Ц. Масловська, А. П. Садовенко, В. І. Серєда]. – К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. – 240 с.
17. *Сулїма Є. М.* Глобалистика : підручник / Є. М. Суліма, М. А. Шепєлев. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с.
18. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals>.

19. *Шепєлев М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепєлев. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
20. Ecological Footprint Atlas, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/ecological_footprint_atlas_2010.
21. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.
22. Human Development Reports [Electronic resource]. – Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/statistics/>; www.Hdr.undp.org.
23. Human Sustainable Development Index, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ourworld.unu.edu/en/the-2010-human-sustainable-development-index>; <http://owe.unu-mc.org/2608/2010-Human-Sustainable-Development-Index.pdf>.
24. List of countries by ecological footprint [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_ecological_footprint.
25. Peoples Global Action [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp>.
26. Sustainable Development Indicators [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.ieep.eu/assets/443/sdi_review.pdf.
27. *Timothy J. Fik.* The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / Fik J. Timothy. – 2th ed. – Boston, 2000. – 294 p.

Словник термінів

Адаптований екологічно чистий внутрішній продукт (ЕЧВП) – валовий внутрішній продукт за вирахуванням вартостей видобутих ресурсів і екологічної шкоди навколишньому природному середовищу в результаті забруднення води і повітря.

Біопродуктивність – показник, який виміряє наявні біологічно продуктивні ділянки суші та водного простору, які постачають відновлювані ресурси та поглинають CO₂. Розраховують в глобальних гектарах. Станом на початок 2011 р. біопродуктивність Землі оцінено в 11,9 млрд га або 1,8 га на одну особу.

Водний слід виробництва – показник, який вимірює використання води у різних країнах. Він оцінює об'єм *зеленої* (дощової) та *блакитної* (відкритої) води, використаної у виробництві товарів сільського господарства від злаків до худоби – основне використання води – а також *сірої* (забрудненої) води, генерованої у сільському та домашньому господарстві та промисловості.

Водний слід кінцевого продукту – відображає весь об’єм води, використаної чи забрудненої на кожному послідовному кроці ланцюга виробництва та споживання. Іноді цей показник ще називають “*віртуальною водою*”. Наприклад, кінцевий водний слід чашки чорної кави, за оцінками WWF, 140 л, латте з цукром у пластиковому стаканчику – 200 л.

Водний стрес – показник, який розраховують як пропорцію суми блакитного та сірого водного сліда виробництва до наявних відновлюваних водних ресурсів.

Всесвітній фонд природи (англ. *World Wide Fund for Nature, WWF*) – міжнародна організація, заснована 1961 р., яка займається різними видами природоохоронної діяльності по всьому світу. Її місія полягає в припиненні деградації природних систем планети та побудові майбутнього, в якому людина й природа житимуть у гармонії, шляхом збереження біорізноманіття планети, раціонального використання природних ресурсів, сприяння зменшенню забруднення і марнотратного споживання.

Геосоціосистема – просторово відмежована система, в якій функціонально поєднано екологічний, соціальний, економічний, демографічний, гуманітарний, технічний та інші блоки, де відбуваються усі організовані й реалізовані людьми екологічні, соціально-економічні, демографічні, інформаційні та інші процеси.

Глобальна економічна рівновага – такий стан економіки, за якого чисельність населення та обсяг капіталу залишаються незмінними, а між чинниками, що впливають на їхнє збільшення або зменшення, існує стійкий баланс.

Глобальна мережа слід (*Всесвітня мережа екологічного відбитку*, англ. *Global Footprint Network*) – незалежний аналітичний центр, заснований 2003 р., який має представництва в США, Бельгії та Швейцарії. Головною метою діяльності є поширення в суспільстві ідей про сталий розвиток шляхом зменшення екологічного сліду.

Глобальний гектар – одиниця виміру екологічного сліду. За один глобальний гектар (1 гга) приймають один гектар земної поверхні із середньою здатністю виробництва ресурсів та асиміляції відходів. Загальна площа продуктивної території й акваторії Землі, за оцінками міжнародної організації *Global Footprint Network*, становить 13,6 млрд гга, або 2,1 гга на особу (2010 р.).

Граничне споживання ресурсів (екологічний простір) – інтенсивність споживання природних ресурсів, яка не перевищує інтенсивності їхнього відновлення.

Громадянське суспільство – частина суспільного життя поза межами державної влади, яка не підлягає довільному втручанням і регулюванню з боку держави, або сукупність недержавних, невідних організацій, асоціацій,

союзів, створених громадянами відповідно до їхніх невід’ємних прав з метою реалізації різноманітних інтересів.

День Землі (англ. *Earth Day*) – загальна назва заходів, які відбуваються навесні й покликані спонукати людей бути уважнішими до тендітного й вразливого довілля планети Земля. Вперше заходи з нагоди Дня Землі пройшли 1971 р. У 2009 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила *Міжнародний день Матері-Землі* (англ. *International Mother Earth Day*), який щороку святкують 22 квітня.

Екологічна безпека – складова національної та транснаціональної безпеки, що визначає захищеність права людини на безпечне для життя і здоров’я навколишнє середовище та забезпечує необхідні умови для відтворення природних ресурсів шляхом регулювання техногенної діяльності.

Екологічна ємність території – узагальнений показник межового природно-техногенного навантаження, за якого не виникає загрози розвитку екологічної кризи в межах конкретної території.

Екологічна криза – невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Екологічний ризик – ймовірність несприятливих екологічних наслідків під час будь-яких (навмисних чи випадкових, поступових чи катастрофічних) антропогенних змін природних об’єктів і чинників.

Екологічний слід (*екологічний відбиток, екологічний слід споживання*, англ. *ecological footprint*) – критичний показник оцінки споживання ресурсів людиною, який визначають як частину суші і води, що необхідна для підтримки відповідного рівня життя певної кількості людей (використання землі під житло, під шляхи сполучення, сільськогосподарське, промислове виробництво, утилізацію відходів тощо). Термін введено 1992 р. Вільямом Різом; 2003 р. розроблено методологію розрахунку екологічного сліду за країнами світу та введено нову розрахункову одиницю: глобальний гектар (гга) на душу населення. Станом на початок 2011 р. екологічний слід людства у межах Землі, за даними “Звіту Всесвітнього фонду природи про Живу планету”, становить 18 млрд гга або 2,7 гга на особу.

Екопоселення – поселення людей, які прагнуть створити модель сталого життя. Це можуть бути як нові поселення, так і відроджені села.

Екосистема – природна чи створена людиною функціональна система всієї сукупності живих істот, пов’язаних між собою трофічними та іншими зв’язками, яка взаємодіє з відносно однорідним абіотичним (наземним, ґрунтовим, водним) середовищем.

Звіт всесвітнього фонду природи про Живу планету (англ. *WWF Living Planet Report*) – наукова доповідь, яку публікують з 1998 р. раз на два роки. Ініціаторами її підготовки є Всесвітній фонд Природи (*WWF*) разом з Лондонським зоологічним товариством (*Zoological Society of London*) і Всесвітньою мережею екологічного відбитка (*Global Footprint Network*). Доповідь базується на двох головних показниках, таких як *Індекс Живої Планети* (оцінює стан біорізноманіття світу) та *Екологічний слід* людства (оцінює потребу людини у природних ресурсах).

Зелена економіка (екологічна економіка) – модель господарської системи, яка передбачає гармонійне поєднання економічних потреб суспільства з потребою постійного відновлення і збереження довкілля. Вона пропонує бізнесу та урядам перейти до збалансованих шляхів розвитку, що передбачають вирішення проблем енергетики та забезпечення екологічно чистими продуктами харчування, приділення уваги питанню використання земель та плануванню землекористування, оптимальному розподілу обмежених ресурсів та покращенню управління ресурсами.

Індекс Живої Планети (ІЖП) – показник, який обчислюють з 1970 р. Всесвітнім фондом природи. Відстежує загальні зміни у популяції різних видів тварин, віддзеркалюючи зміни у біорізноманітті, а, отже, екосистемі Землі. Розраховують на основі даних про зміну чисельності близько 8 000 популяцій 2 544 видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій та риб.

Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), індекс людського розвитку (ІЛР) (англ. *Human Development Index, HDI*) – узагальнюючий показник для порівняння оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. Розроблено 1990 р. пакистанським економістом Махбубом ель Хаком (*Mahbub ul Haq*), з 1993 р. використовують в ООН у щорічному звіті про розвиток людського потенціалу. При обчисленні індексу враховують три показники: середня тривалість майбутнього життя при народженні; грамотність дорослого населення та охоплення населення трьома ступенями освіти (початковим, середнім, вищим); величина реального ВВП на душу населення.

Індекс сталого розвитку (ІСЛ), індекс сталого розвитку людського потенціалу (ІСРЛП) (англ. *Human Sustainable Development Index, HSDI*) – індикатор розвитку країн світу; запропоновано 2008 р. Чулун Тогтох (*Chuluun Togtokh*), який взяв за основу методику розрахунку індексу людського розвитку й доповнив її показником викидів CO₂ на душу населення.

Індекс сталого розвитку Доу Джонса (індекс глобальної сталості, англ. Dow Jones Sustainability World Index, DJSI) – показник, який використовують з 1999 р. з метою розрахунку вартості акціонерного капіталу та оцінки фінансової діяльності компаній, що є міжнародними лідерами сталого розвитку. Передбачає оцінку показників: економічного функціонування;

впливу на навколишнє середовище; соціальної діяльності; корпоративного управління; зміни ділового клімату; стандартів у галузі постачання та умов праці.

Картування природних послуг – серія аналітичних і синтетичних карт, яка надає інформацію про те, у яких регіонах світу локалізовані природні послуги та де їх використовують, де природні послуги є найбільш потрібними, де деградація екосистем найбільш вплине на людей.

Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (ЮНСЕД) – форум, який з 1989 р. функціонує під егідою ООН для забезпечення взаємодії держав у ключових проблемах навколишнього середовища (захист атмосфери, охорона земельних і водних ресурсів, використання нових методів біотехнологій, призупинення деградації навколишнього середовища). Головна діяльність: підготовка міжнародних робочих програм і організація раз в десять років самітів на рівні глав держав.

Перший саміт відбувся 1992 р. під назвою “*Міжнародна конференція з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (Саміт Землі)*” (*United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro, 1992*). На конференції розглянуто оточуюче середовище і соціально-економічний розвиток як взаємопов’язані і взаємозалежні області. Головним документом конференції став “*Порядок денний на XXI століття*” (“*Agenda 21*”), який розглянуто як програму всесвітнього співробітництва.

Наступний саміт мав назву “*Світовий саміт зі сталого розвитку (Саміт Землі 2002, Ріо+10)*” (“*World Summit on Sustainable Development (Earth Summit 2002)*”) та відбувся в м. Йоганнесбург (Південна Африка) з 26 серпня по 4 вересня 2002 р. Результатом стало підписання “*Йоганнесбурзької декларації зі сталого розвитку*” та “*Йоганнесбурзького плану з імплементації*”.

20–22 червня 2012 р. у м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбулася “*Конференція ООН зі сталого розвитку*”, відома також під назвою “*Ріо+20*” (“*RIO+20 United Nations Conference on Sustainable Development*”). Головними питаннями порядку денного були проблеми пов’язані з дотриманням сталого розвитку в економічній, соціальній сферах, збереження природного середовища. Саміт завершився підписанням підсумкової декларації “*Майбутнє, якого ми хочемо*” (“*The future we want*”).

Корпоративний соціальний звіт – публічний інструмент інформування акціонерів, працівників, партнерів, клієнтів та громадськості про те, в який спосіб, як і якими темпами компанія реалізує закладені у своєму стратегічному плані цілі щодо економічної та екологічної стабільності, а також соціального добробуту, про реалізовані протягом року внутрішні та зовнішні соціальні проекти.

Моніторинг сталого розвитку – система спостереження, аналізу та прогнозування змін показників сталого розвитку внаслідок впливу антропогенної діяльності на навколишнє природне середовище та соціальну сферу з метою запобігання виникненню негативних наслідків для життєдіяльності населення, обґрунтування та прийняття управлінських рішень.

“Наше спільне майбутнє” – доповідь міжнародної Комісії з навколишнього середовища і розвитку, яка широко відома як *“Доповідь Г. Х. Брундтланда”* ГА ООН (1987). У доповіді наголошено на необхідності створення глобальної програми змін, метою яких є вирішення спільних найголовніших завдань у контексті комплексного вирішення проблем довкілля і природних ресурсів та соціально-економічного розвитку. Деградація природного життєвого довкілля, яку спочатку розглядали як проблему розвинутих країн і як побічний ефект промислових успіхів, згодом переросла у глобальну. Вона є складовою частиною взаємопов’язаної еколого-економічної кризи, в якій опинилися найбільш розвинені країни світу.

Ноосфера (від гр. *νοῦς* – розум, дух) – етап розвитку біосфери, на якому людина, свідомо використовуючи свої знання, підтримуватиме існування ноосфери та сприятиме її розвитку. Засновником вчення про ноосферу є В. Вернадський.

Нормативні параметри сталого розвитку – значення показників розвитку, за яких досягають мети сталого розвитку.

“Попередження людству від вчених світу” – звернення, яке 1992 р. підписало понад 1700 провідних вчених світу, у тім числі чимало тогочасних Нобелівських лауреатів. У зверненні наголошено на необхідності вирішення глобальних екологічних проблем, які ставлять під загрозу існування людства.

Природно-ресурсний потенціал території – сукупність природних ресурсів, які можуть бути реально використані у господарській діяльності за наявних технологій та соціально-економічних відносин.

Програма з навколишнього середовища (ЮНЕП) – постійно діючий орган при ООН, створений 1972 р. для координації зусиль держав у сфері охорони навколишнього середовища і розробки шляхів вирішення глобальних екологічних проблем. У межах програми видано низку звітів про стан навколишнього середовища світу.

Соціальна звітність – добровільна презентація інформації про соціальну, економічну та екологічну результативність компанії, яка стандартизує таку інформацію відповідно до однієї з систем показників результативності та надає її в публічному доступі усім заінтересованим сторонам.

Сталий розвиток (стійкий розвиток, англ. sustainable development – такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Стандарт GRI (англ. *Global Reporting Initiative*) – одна із форм оприлюднення даних комерційних організацій, у рамках проекту “Соціальна звітність”. Розроблено некомерційною організацією *Global Reporting Initiative* 2000 р. під назвою “Рекомендації зі звітності в галузі сталого розвитку” (“*Sustainability Reporting Guidelines*”). В основу рекомендацій покладено концепцію сталого розвитку. Соціальна звітність, згідно з цим стандартом, передбачає оприлюднення даних про економічну, соціальну та екологічну результативність компанії. Остання охоплює такі питання, як екологічна стратегія організації, цілі та досягнення зі збереження довкілля за звітний період, впровадження енергоощадних технологій, висвітлення проблем із утилізації відходів тощо.

Техносфера – світ речей, сукупність технічних засобів і пристроїв, продуктів діяльності людини – світ створений людиною (на відміну від біосфери).

Торгівля квотами на викиди (парникових газів або інших забруднюючих речовин) – ринкова форма вирішення проблеми глобального скорочення забруднення навколишнього середовища, яка полягає в тому, що одна країна (зазвичай, значно розвинутіша) з економічних міркувань надає перевагу фінансувати природоохоронні заходи в інших країнах для скорочення викидів, що відповідають сумарним для обох країн зобов'язанням згідно з міжнародними угодами. Торгівля квотами на викиди парникових газів стимулювала прийняття Кіотського протоколу (1997) на Третій конференції країн-учасниць Рамкової конвенції ООН зі змін клімату.

Завдання та вправи для самостійної роботи

1. Ознайомтеся із методикою розрахунку та особливостями геопросторової організації країн за індексом екологічного сліду споживання (дод. С.2). Вкажіть субіндекси екологічного сліду. З'ясуйте, які субіндекси найбільше впливають на визначення інтегрального індексу екологічного сліду споживання. Яке місце України у світі за цим індексом.

2. Розробіть типологію країн світу за інтегральним індексом екологічного сліду споживання (дод. С.2). Результати запишіть у таблицю і нанесіть на контурну карту.

3. Розробіть типологію країн за викидами CO₂ на особу. Результати запишіть у таблицю і способом картограми нанесіть на карту. Поясніть особливості геопросторової організації країн за даними показниками та з'ясуйте місце в рейтингу України.

4. Укладіть першу та останню десятку країн за індексом сталого людського розвитку.

5. Ознайомтеся з “Йоганнесбурзькою декларацією зі сталого розвитку” (дод. С.4). Вкажіть головні напрями даної стратегії та інструменти їх реалізації. Зазначте головні принципи сталого розвитку.

6. Ознайомтеся з “Планом виконання рішень Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку: Викорінення злиднів” (дод. С.5). Обґрунтуйте, чому викорінення злиднів є важливою проблемою політико-географічної глобалістики.

7. Прочитайте “Цілі розвитку тисячоліття”, розроблені та затверджені ООН (дод. С.6). Яка із цілей найактуальніша для України та чому?

8. Ознайомтеся з “Картиною світу 2025” (дод. С.7). З якими з імовірних напрямів розвитку подій Ви погоджуєтесь, а які заперечуєте і чому? Яка з ключових невизначеностей світу найбільше торкається України, які потенційні наслідки вона може мати для нашої держави?

Тему рефератів, доповідей, есе

1. Роль Програми з розвитку ООН у формуванні світоустрою в ХХІ ст.
2. Доповідь про розвиток людства 2010 та її внесок у політико-географічну глобалістику.
3. Доповідь про розвиток людства 2011: нові політико-глобалістичні виклики для людства.
4. Індекси оцінки та аналізу сталого розвитку людства.
5. Регіональні відмінності сталого розвитку людства в Європі.
6. Макрорегіон Азія: територіальні відмінності сталого розвитку в ХХІ ст.
7. Проблеми сталого розвитку людства в Латинській Америці.
8. Виклики сталого розвитку людства в Африці.
9. Сталий розвиток Північної Америки: критичний аналіз із позиції глобалістики.

Запитання для самоперевірки

1. Чому вчені розглядають сталий розвиток як нову парадигму людської цивілізації?
2. Вкажіть принципи сталого розвитку людської цивілізації.
3. Вкажіть зв'язок між теорією “межі росту” і “сталий розвиток”.
4. Зазначте нові зв'язки, які виникають між глобальною економікою і глобальною екологією.
5. Розкрийте сутність антропоцентричного трактування сталого розвитку.

6. Розкрийте сутність екоцентричного трактування сталого розвитку.
7. Зазначте основні завдання концепції сталого розвитку.
8. Назвіть авторів стратегії сталого розвитку.
9. Назвіть світові саміти зі сталого розвитку.
10. Назвіть основні положення кодексу поведінки держав в умовах загострення глобальних проблем.

2.4. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ЗІ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Продовжіть визначення: захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечують сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам – це:

- а) міжнародна безпека;
- б) національна безпека;
- в) небезпека;
- г) насильство.

Продовжіть визначення: традиційна концепція, яка трактує мир як відсутність війни або організованого насилля; відсутність прямого насильства між індивідами, суспільними групами, державами – це:

- а) озброєний мир;
- б) позитивний мир;
- в) негативний мир;
- г) миролюбність.

Продовжіть визначення: філософія, практична діяльність, спрямована на заперечення війни як засобу вирішення конфліктів – це:

- а) озброєний мир;
- б) мир;
- в) негативний мир;
- г) позитивний мир;
- г) пацифізм;
- д) національна безпека.

Продовжіть визначення: діяльність, заснована на політиці миру і дружби, неохильність до війни, ворожнечі – це:

- а) озброєний мир;
- б) миролюбність;
- в) негативний мир;
- г) позитивний мир;
- г) пацифікація;
- д) національна безпека.

Продовжіть визначення: міра кількісної оцінки, що враховує культурні атрибути та інститути, які пов'язані зі станом миру – це:

- а) озброєний мир;
- б) пацифізм;
- в) негативний мир;
- г) позитивний мир;
- г) пацифікація;
- д) глобальний індекс миру.

Продовжіть визначення: насильство, яке пов'язане з соціальною структурою, що проявляється у нерівномірному розподілі доходів, нерівномірному доступі до ресурсів, освіти, медичного обслуговування тощо – це:

- а) структурне насильство;
- б) озброєний мир;
- в) тероризм;
- г) позитивний мир;
- г) пацифікація;
- д) глобальний індекс миру.

Продовжіть визначення: урядова політика, спрямована на замирення (певною мірою насильницькими методами) злокалізованих етносів – це:

- а) міжнародна безпека; б) озброєний мир;
- в) тероризм; г) позитивний мир;
- г) пацифікація; д) глобалізація.

Вкажіть, хто із перелічених осіб започаткував проект Глобального індексу миру:

- а) Ф. Фукуяма; б) З. Бжезінський; в) С. Рудницький;
- г) С. Гантінгтон; г) Б. Гаврилишин; д) С. Кіллелеа.

Вкажіть, хто із перелічених осіб запропонував концепцію “позитивного миру”:

- а) Ф. Фукуяма; б) З. Бжезінський; в) Й. Галтунг;
- г) С. Гантінгтон; г) Б. Гаврилишин; д) С. Кіллелеа.

Вкажіть рік у якому засновано Пагвоський рух вчених:

- а) 1945 р.; б) 1991 р.; б) 1972 р.;
- г) 1955 р.; г) 2000 р.; д) 1980 р.

З перелічених показників, вкажіть той, що має більшу вагу при обчисленні показника Глобального індексу миру:

- а) кількість зовнішніх і б) сприйняття злочинності в суспільстві;
внутрішніх воєн;
- в) політична нестабільність; г) потенціал терористичних актів;
- г) військовий потенціал; д) число ув’язнених на 100 тис. населення.

З перелічених показників, вкажіть той, що має більшу вагу при обчисленні показника Глобального індексу миру:

- а) чисельність збройних сил б) сприйняття злочинності в суспільстві;
на 100 тис. населення;
- в) військовий потенціал; г) потенціал терористичних актів;
- г) число жертв д) число ув’язнених на 100 тис. населення.
організованого конфлікту;

З перелічених показників вкажіть той, який має більшу вагу при обчисленні показника Глобального індексу миру:

- а) чисельність збройних сил б) сприйняття злочинності в суспільстві;
на 100 тис. населення;
- в) число ув’язнених на г) обсяг поставок основних видів звичайного
100 тис. населення; озброєння на 100 тис. населення;
- г) військовий потенціал; д) рівень організованого конфлікту.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до першої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ісландія;	б) Гамбія;	в) Зімбабве;
г) Монголія;	г) Йорданія;	д) Куба.

З поданого переліку, вкажіть державу із вищим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ізраїль;	б) Росія;	в) Польща;
г) США;	г) Нова Зеландія;	д) Китай.

З поданого переліку, вкажіть державу із вищим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Марокко;	б) Австралія;	в) Німеччина;
г) Ліван;	г) Австрія;	д) Коста-Рика.

З поданого переліку, вкажіть державу із вищим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Естонія;	б) Болгарія;	в) Аргентина;
г) Японія;	г) Італія;	д) Намібія.

З поданого переліку, вкажіть державу із вищим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Саудівська Аравія;	б) Україна;	в) Чехія;
г) Уругвай;	г) Гана;	д) Сінгапур.

З поданого переліку, вкажіть державу із вищим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Оман;	б) Туніс;	в) Мексика;
г) США;	г) Фінляндія;	д) Швейцарія.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ісландія;	б) Японія;	в) Австралія;
г) Австрія;	г) Нова Зеландія;	д) Норвегія.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ісландія;	б) Нідерланди;	в) Данія;
г) Австрія;	г) Нова Зеландія;	д) Норвегія.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Франція;	б) Японія;	в) Данія;
г) Австрія;	г) Нова Зеландія;	д) Канада.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ісландія;	б) Словенія;	в) Данія;
г) Південна Корея;	г) Нова Зеландія;	д) Норвегія.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Фінляндія;	б) Словенія;	в) Австрія;
г) Канада;	г) США;	д) Норвегія.

З поданого переліку, вкажіть державу із нижчим рангом за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Норвегія;	б) Словенія;	в) Данія;
г) Чехія;	г) Нова Зеландія;	д) Саудівська Аравія.

Вкажіть, яка з перелічених європейських держав має вищий ранг за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ісландія;	б) Франція;	в) Португалія;
г) Чехія;	г) Німеччина;	д) Швеція.

Вкажіть, яка з перелічених американських держав має вищий ранг за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Мексика;	б) Чилі;	в) США;
г) Канада;	г) Аргентина;	д) Панама.

Вкажіть, яка з перелічених азійських держав має вищий ранг за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Південна Корея;	б) Непал;	в) Японія;
г) Китай;	г) Сінгапур;	д) Шрі-Ланка.

Вкажіть, яке місце у ранжуванні держав світу за значенням Глобального індексу миру (2011) займає Нова Зеландія:

а) 10;	б) 45;	в) 2;
г) 15;	г) 8;	д) 1.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ізраїль;	б) Непал;	в) Австралія;
г) Монголія;	г) Данія;	д) Албанія.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Італія;	б) Фінляндія;	в) Росія;
г) Чехія;	г) Молдова;	д) Гана.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ємен;	б) Норвегія;	в) Австрія;
г) Китай;	г) Сомалі;	д) Ісландія.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Грузія;	б) Китай;	в) Катар;
г) Чилі;	г) США;	д) Пакистан.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Ефіопія;	б) Швеція;	в) Саудівська Аравія;
г) Нова Зеландія;	г) Афганістан;	д) Туреччина.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Північна Корея;	б) Бельгія;	в) Польща;
г) Колумбія;	г) Панама;	д) Ірландія.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Іспанія;	б) Канада;	в) Бразилія;
г) Ірак;	г) Грузія;	д) Нова Зеландія.

Вкажіть, яка з перелічених держав належить до останньої десятки країн світу у ранжуванні за значенням Глобального індексу миру (2011):

а) Лівія;	б) Швеція;	в) Сінгапур;
г) Італія;	г) Естонія;	д) Японія.

Вкажіть концепцію, в рамках якої тривалий час розвивалася наука про мир:

- а) “мир як відсутність війни або організованого насильства”;
- б) “мир як відсутність структурного насильства”;
- в) “розвиток співробітництва у глобальному масштабі і глобальне об’єднання людського суспільства”.

Вкажіть інституцію, вчені якої розробили глобальний індекс миру (ГІМ):

- а) Інститут економіки і миру;
- б) “Freedom House”;
- в) Стокгольмський інститут дослідження миру;
- г) Інститут регіональних досліджень НАН України.

Вкажіть світові військові витрати на одного жителя 2010 року (за даними СІПРІ):

- а) 1050 дол. США;
- б) 517 дол. США;
- в) 1700 дол. США;
- г) 217 дол. США;
- г) 2500 дол. США.

Вкажіть частку військових витрат країн, що розвиваються, у загальносвітових за 2010 рік (за даними СІПРІ):

- а) 43,3 %;
- б) 38,1 %;
- в) 24,3 %;
- г) 74,6 %.

Вкажіть частку військових витрат держав Європи у загальносвітових за 2010 р. (за даними СІПРІ):

- а) 25,4 %;
- б) 3,8 %;
- в) 1,9 %;
- г) 43,3 %;
- г) 24,3 %.

Вкажіть частку військових витрат держав Північної Америки у загальносвітових за 2010 р. (за даними СІПРІ):

- а) 25,4 %;
- б) 3,8 %;
- в) 1,9 %;
- г) 43,3 %;
- г) 24,3 %.

Вкажіть частку військових витрат держав Азії у загальносвітових за 2010 р. (за даними СІПРІ):

- а) 25,4 %;
- б) 3,8 %;
- в) 1,9 %;
- г) 43,3 %;
- г) 24,3 %.

Вкажіть частку військових витрат держав Латинської Америки і країн Карибського басейну у загальносвітових за 2010 р. (за даними СІПРІ):

- а) 25,4 %;
- б) 3,8 %;
- в) 1,9 %;
- г) 43,3 %;
- г) 24,3 %.

Вкажіть частку військових витрат держав Африки у загальносвітових за 2010 р. (за даними СППРІ):

- а) 25,4 %; б) 3,8 %; в) 1,9 %;
г) 43,3 %; г) 24,3 %.

Вкажіть країну світу, на яку припадає основна частка зростання обсягів військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) США; б) Індія; в) Бразилія;
г) Китай; г) Росія.

Вкажіть країну Північної Африки, на яку припадає основна частка зростання військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) Єгипет; б) Алжир;
в) Туніс; г) Марокко.

Вкажіть країну Східної Азії, яка мала найбільший абсолютний і відносний приріст військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) Японія; б) Китай;
в) Південна Корея; г) Північна Корея.

Вкажіть, яка країна Південної Азії за 1999–2010 рр. була лідером за обсягами зростання військових витрат (за даними СППРІ):

- а) Пакистан; б) Бангладеш; в) Бутан;
г) Індія; г) Непал.

Вкажіть країну Африки на південь від Сахари, на яку припадають найбільші обсяги військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) Нігерія; б) Сомалі; в) Свазіленд;
г) Судан; г) Південна Африка.

Вкажіть країну Латинської Америки, на яку припадає основна частка зростання обсягів військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) Аргентина; б) Колумбія; в) Перу;
г) Венесуела; г) Бразилія.

Вкажіть країну Латинської Америки з найвищими темпами зростання військових витрат за 2000–2010 рр. (за даними СППРІ):

- а) Аргентина; б) Колумбія; в) Перу;
г) Венесуела; г) Бразилія.

Вкажіть частку військових витрат, яка припадала на першу десятку країн світу 2010 р. (за даними СППРІ):

- а) 90,5 %; б) 75,3 %; в) 19,5 %;
г) 88,4 %; г) 51,5 %.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Китай;
- б) Туреччина;
- в) Південна Корея;
- г) Греція.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Канада;
- б) Росія;
- в) Сінгапур;
- г) Бразилія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Іран;
- б) Пакистан;
- в) Саудівська Аравія;
- г) Болівія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Швейцарія;
- б) Об'єднані Арабські Емірати;
- в) Польща;
- г) Японія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Велика Британія;
- б) Україна;
- в) Чехія;
- г) Австралія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Мексика;
- б) Аргентина;
- в) Німеччина;
- г) Швеція.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Монако;
- б) Індія;
- в) Фінляндія;
- г) Ірак.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Венесуела;
- б) Португалія;
- в) Філіппіни;
- г) Італія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Ісландія;
- б) Франція;
- в) Єгипет;
- г) Словаччина.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним абсолютним показником військових витрат (млн дол. США):

- а) Саудівська Аравія; б) Південна Африка;
в) Колумбія; г) Кувейт.

Вкажіть розмір військових витрат Сполучених Штатів Америки за 2010 р.:

- а) 687 млрд дол. США; б) 114 млрд дол. США;
б) 500 млрд дол. США; г) 61 млрд дол. США.

Вкажіть розмір військових витрат Китаю за 2010 р.:

- а) 114 млрд дол. США; б) 57 млрд дол. США;
в) 52 млрд дол. США; г) 687 млрд дол. США.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни (% до ВВП):

- а) США; б) Судан;
в) Болівія; г) Саудівська Аравія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни (% до ВВП):

- а) Канада; б) Куба;
в) Еритрея; г) Індонезія.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни (% до ВВП):

- а) Кот-д'Івуар; б) Сомалі;
в) Мадагаскар; г) Південний Судан.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни (% до ВВП):

- а) Чилі; б) Грузія;
в) Північна Корея; г) Ізраїль.

Вкажіть країну, яка належить до першої десятки країн світу за максимальним показником навантаження військових витрат на економіку країни (% до ВВП):

- а) Об'єднані Арабські Емірати; б) Білорусь;
в) Ізраїль; г) Гана.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Гаїті;	б) Соломонові Острови;
в) Ісландія;	г) Велика Британія.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Туркменистан;	б) Ірландія;
в) Замбія;	г) Сент-Люсія.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Україна;	б) Мальдівські Острови;
в) Філіппіни;	г) Сент-Вінсент і Гренадини.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Тувалу;	б) Марокко;
в) Монако;	г) Бразилія.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Нова Зеландія;	б) Ватикан;
в) Японія;	г) Нікарагуа.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Нідерланди;	б) Панама;
в) Саудівська Аравія;	г) Палау.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Австрія;	б) Самоа;
в) Китай;	г) Сінгапур.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Афганістан;	б) Кувейт;
в) Коста-Рика;	г) Аргентина.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Гренада;	б) Уганда;
в) Болівія;	г) Замбія.

Вкажіть державу, яка загалом не має військових сил:

а) Ірак;	б) Кірибаті;
в) Чад;	г) Оман.

Вкажіть державу, яка не має регулярної армії, але має воєнізовані підрозділи:

- а) Гаїті;
- б) Австралія;
- в) Чилі;
- г) Південна Корея.

Вкажіть державу, яка не має регулярної армії, проте має воєнізовані підрозділи:

- а) США;
- б) Ісландія;
- в) Колумбія;
- г) Ангола.

Вкажіть державу, яка не має регулярної армії, проте має воєнізовані підрозділи:

- а) Індонезія;
- б) Росія;
- в) Монако;
- г) Канада.

Вкажіть державу, яка не має регулярної армії, проте має воєнізовані підрозділи:

- а) Норвегія;
- б) Єгипет;
- в) Еквадор;
- г) Панама.

Вкажіть, який субіндекс враховують при обчисленні інтегрального індексу схильності держав до розпаду:

- а) демографічне зростання;
- б) монолітність еліт;
- в) імміграція населення;
- г) демографічне падіння.

Вкажіть, який субіндекс не враховують при обчисленні інтегрального індексу схильності держав до розпаду:

- а) активність спецслужб;
- б) економічний стан;
- в) зовнішнє втручання;
- г) соціальні послуги.

Вкажіть державу, яка належить до першої десятки держав світу найбільш схильних до розпаду, 2011 р.:

- а) Афганістан;
- б) США;
- в) Пакистан;
- г) Португалія.

Вкажіть державу, яка належить до останньої десятки за індексом схильності держав до розпаду, 2011 р.:

- а) Іспанія;
- б) Угорщина;
- в) Швеція;
- г) Панама.

Вкажіть державу, яка не належить до першої десятки держав світу за індексом схильності держав до розпаду, 2011 р.:

- а) Чад;
- б) Ірак;
- в) Зімбабве;
- г) Ефіопія.

Вкажіть державу із максимальним абсолютним значенням індексу схильності держав до розпаду, 2011 р.:

а) Сомалі;	б) Ємен;
в) Кот-д'Івуар;	г) Гаїті.

Вкажіть державу із мінімальним абсолютним значенням індексу схильності держав до розпаду, 2011 р.:

а) Німеччина;	б) Данія;
в) Ісландія;	г) Фінляндія.

Вкажіть, яку із перелічених країн зачислено до типу країн із дуже високою схильністю до розпаду, 2011 р.:

а) Кіпр;	б) Бразилія;
в) Південна Африка;	г) Ємен.

Вкажіть, яку із перелічених країн зачислено до типу країн із дуже низькою схильністю до розпаду, 2011 р.:

а) Греція;	б) Бутан;
в) Бурунді;	г) Ірландія.

Вкажіть причини збройних конфліктів після закінчення "холодної війни":

- а) боротьба за контроль над видобутком, виробництвом та експортом природних ресурсів;
- б) високий рівень бідності і соціальної нерівності;
- в) зловживання владою в інтересах певної групи населення;
- г) прикордонні територіальні суперечки;
- г) доступ до озброєння;
- д) правильна відповідь: а), б), в), г), г').

Вкажіть відповідність між країною та причиною природно-ресурсного конфлікту:

а) Ангола;	1) опіум;
б) Афганістан;	2) мідь;
в) Сьєрра-Леоне;	3) нафта;
г) Перу;	4) алмази.

Вкажіть, чим проявляються основні наслідки збройних конфліктів:

- а) прямими втратами життя людей та інвалідністю;
- б) збільшенням бідності;
- в) скороченням економічної активності;
- г) знищенням інфраструктури базових послуг;
- г) високим рівнем військових витрат;
- д) правильна відповідь: а), б), в), г), г').

Вкажіть, які збройні конфлікти кількісно переважають протягом останніх років:

- а) з приводу влади;
- б) з приводу території;
- в) з приводу природних ресурсів;
- г) інтернаціональні.

Вкажіть причину інтернаціоналізованих збройних конфліктів:

- а) природні ресурси;
- б) влада;
- в) територія;
- г) глобальна війна з тероризмом.

Вкажіть кількість збройних конфліктів, які точилися у світі 2010 р.:

- а) 21;
- б) 12;
- в) 19;
- г) 17.

Вкажіть загальносвітову тенденцію великих збройних конфліктів за 2000–2010 рр.:

- а) кількість конфліктів рівномірно зменшується;
- б) кількість конфліктів рівномірно збільшується;
- в) зміна кількості конфліктів відбувається циклічно.

Вкажіть макрорегіон, який протягом 2000–2009 рр. посідав перше місце за кількістю великих збройних конфліктів:

- а) Азія;
- б) Латинська Америка;
- в) Африка;
- г) Європа.

Вкажіть макрорегіон, який 2010 р. був лідером за кількістю збройних конфліктів:

- а) Азія;
- б) Латинська Америка;
- в) Африка;
- г) Європа.

Вкажіть міждержавний конфлікт в Африці упродовж 1998–2009 рр.: (... *впишіть назву*).

Вкажіть міждержавний конфлікт в Азії упродовж 1997–2003 рр.: (... *впишіть назву*).

Вкажіть міждержавний конфлікт на Близькому Сході 2003 р.: (... *впишіть назву*).

Вкажіть, що було предметом протиріччя у великому збройному конфлікті між США та Іраком:

- а) влада;
- б) територія.

Вкажіть, що було предметом протиріччя у збройному конфлікті 1997–2003 рр. між Індією та Пакистаном:

- а) влада; б) територія.

Вкажіть, що було предметом протиріччя у збройному конфлікті між Ефіопією та Еритреєю упродовж 1998–2008 рр.:

- а) влада; б) територія.

Вкажіть підтип країн, що розвиваються, у яких за період 2000–2010 рр. відбулася половина збройних конфліктів світу:

- а) нові індустріальні країни; б) країни-експортери нафти;
в) малі острівні країни з високим доходом; г) найменш розвинені країни.

Вкажіть підтип країн, в яких проявляються найбільші ризики щодо виникнення збройних конфліктів:

- а) нові індустріальні країни; б) країни-експортери нафти;
в) малі острівні країни з високим доходом; г) найменш розвинені країни.

Вкажіть, які збройні конфлікти домінували у першій половині ХХ ст.:

- а) міждержавні; б) внутрішньодержавні.

Вкажіть, які збройні конфлікти домінували у другій половині ХХ ст.:

- а) міждержавні; б) внутрішньодержавні.

Продовжіть визначення: військовий збройний конфлікт, у якому кількість жертв перевищує 1000 осіб – це:

- а) війна; б) малий збройний конфлікт;
в) великий збройний конфлікт; г) одностороннє насильство.

Вкажіть, які види збройних конфліктів домінують на початку ХХІ ст.:

- а) міждержавні збройні конфлікти; б) внутрішньодержавні збройні конфлікти;
в) транснаціональні збройні конфлікти; г) одностороннє насильство.

Гіпотетична світова війна із застосуванням зброї масового знищення – це:

- а) гіперконфлікт; б) макроконфлікт;
в) регіональний конфлікт; г) субрегіональний конфлікт.

Вкажіть глобальну тенденцію збройних конфліктів на початку ХХІ ст.:

- а) кількість конфліктів збільшується; б) кількість конфліктів повільно зменшується;
в) кількість конфліктів залишається незмінною; г) кількість конфліктів швидко зменшується.

Продовжіть визначення: конфлікт, у якому протистоять суб'єкти із нерівними ресурсними та силовими можливостями / або протилежними інтересами – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: конфлікт, кількість жертв якого протягом календарного року перевищує 1000 осіб – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: наука, яка вивчає сукупну дію географічних, політичних та інших чинників на виникнення, перебіг та наслідки політичних, у тім числі військових конфліктів, – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: військове зіткнення, яке не досягає масштабів війни; форма вирішення протиріччя між країнами або всередині країни – це (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: конфлікт, кількість жертв якого протягом календарного року не перевищує 25 осіб – це (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: спосіб керування міжнародним конфліктом, коли треті сторони намагаються припинити його насильницьку фазу мирними засобами – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: засіб управління конфліктом, коли третя сторона, яка не є безпосереднім суб'єктом конфлікту, без застосування примусу змінює хід переговорів між сторонами конфлікту, прагнучи наблизити їх до взаєморозуміння – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: у військовій справі та в міжнародному праві тимчасове захоплення озброєними силами території супротивника – це: (... *впишіть термін*).

Продовжіть визначення: у міжнародному праві припинення боротьби і здача збройних сил однією з воюючих держав – це: (... *впишіть термін*).

Вкажіть, яку із перелічених організацій класифікують як терористичну:

- а) Комітет сталого розвитку; б) Фронт визволення Землі;
в) Римський клуб; г) Пагвоський рух вчених.

Вкажіть, яка із перелічених терористичних організацій діє на території Сомалі:

а) Армія Бога;	б) Господня армія опору;
в) Аль-Шабааб;	г) ХАМАС.
- ***

Вкажіть, яка із перелічених терористичних організацій діє на Палестинській території:

а) Аль-Каїда;	б) ХАМАС;
в) Робітнича партія Курдистану;	г) Фронт визволення Землі.
- ***

Вкажіть, яка із перелічених терористичних організацій першою почала використовувати “пояс смертника” та вербувати до своїх лав жінок:

а) Аль-Каїда;	б) ХАМАС;
в) Робітнича партія Курдистану;	г) Фронт визволення Землі;
г) Тигри звільнення Таміл-Ілама;	д) Армія Бога.
- ***

Вкажіть, яку із перелічених терористичних організацій визначають як екотерористичну:

а) Аль-Каїда;	б) ХАМАС;
в) Господня армія опору;	г) Фронт визволення Землі;
г) Тигри звільнення Таміл-Ілама;	д) Армія Бога.
- ***

Вкажіть, яка із перелічених терористичних організацій здійснює свою діяльність винятково на території Європи:

а) Аль-Каїда;	б) Господня армія опору;
в) Тигри звільнення Таміл-Ілама;	г) Фронт визволення Землі;
г) Батьківщина басків та свобода;	д) Армія Бога.
- ***

Вкажіть, у якому регіоні світу 2010 р. у результаті терористичної діяльності було вбито найбільше людей:

а) Африка;	б) Близький Схід;
в) Східна Азія та Тихоокеанія;	г) Південна Азія;
г) Євразія;	д) Північна і Південна Америка.
- ***

Вкажіть, у якому регіоні світу спостерігаються стійкі тенденції до зменшення смертності у результаті терористичної діяльності:

а) Африка;	б) Близький Схід;
в) Східна Азія та Тихоокеанія;	г) Південна Азія;
г) Євразія;	д) Північна і Південна Америка.

2.4. Тестові завдання для перевірки знань зі змістового модуля 2

Вкажіть, у якому регіоні світу 2010 р. було здійснено найбільше терористичних атак:

а) Африка;	б) Близький Схід;
в) Східна Азія та Тихоокеанія;	г) Південна Азія;
г) Євразія;	д) Північна і Південна Америка.

Вкажіть осіб-виконавців терористичних актів, які кількісно переважають (2010):

а) християнські екстремісти;	б) ісламські екстремісти;
в) політичні анархісти;	г) кланові екстремісти.

Вкажіть, у якій державі 2010 р. померло найбільше осіб від здійснення терористичних актів:

а) Іран;	б) Уганда;
в) Росія;	г) Ірак;
г) Афганістан;	д) Сомалі.

Вкажіть, у якій державі 2010 р. зафіксовано максимальний показник викрадення людей (як різновид тероризму):

а) Іран;	б) Сомалі;
в) Пакистан;	г) Демократична Республіка Конго;
г) Бірма;	д) Філіппіни.

Вкажіть головну форму політичної самоорганізації суспільства у сучасному світі:

а) автократія;	б) анократія;
в) демократія;	г) поліархія.

Вкажіть універсальну форму організації спільноти людей упродовж усієї історії:

а) авторитаризм;	б) анократія;
в) демократія;	г) поліархія.

Вкажіть форму функціонування авторитаризму у Саудівській Аравії:

а) комуністичний однопартійний режим;	б) "султаністський" режим особистісної влади;
в) режим традиційної монархії;	г) військовий режим.

Вкажіть форму функціонування авторитаризму у Північній Кореї:

а) комуністичний однопартійний режим;	б) "султаністський" режим особистісної влади;
в) режим традиційної монархії;	г) військовий режим.

Вкажіть форму функціонування авторитаризму у М'янмі:

- а) комуністичний однопартійний режим;
 б) "султаністський" режим особистісної влади;
 в) режим традиційної монархії;
 г) військовий режим.

Вкажіть форму функціонування авторитаризму у Брунеї:

- а) комуністичний однопартійний режим;
 б) "султаністський" режим особистісної влади;
 в) режим традиційної монархії;
 г) військовий режим.

Вкажіть термін, який не характеризує демократію у країнах, що розвиваються:

- а) "делегативна демократія";
 б) "гібридна демократія";
 в) "неоліберальна демократія";
 г) "неліберальна демократія";
 г) "дефективна демократія".

Вкажіть термін, який характеризує демократію у розвинених країнах:

- а) "делегативна демократія";
 б) "гібридна демократія";
 в) "неоліберальна демократія";
 г) "неліберальна демократія";
 г) "дефективна демократія".

Вкажіть одного із засновників мінімалістського підходу до демократії:

- а) С. Гантінгтон;
 б) Ф. Фукуяма;
 в) Й. Шумпетер;
 г) З. Бжезінський;
 г) Т. Вантханен.

Вкажіть, у рамках якого підходу демократію трактують як систему управління, в якій громадяни делегують права на здійснення політичної влади через вибори:

- а) мінімалістського;
 б) максималістського;
 в) інституційного.

Вкажіть, у рамках якого підходу демократію трактують як наявність не тільки політичних свобод, але і громадянських:

- а) мінімалістського;
 б) максималістського;
 в) інституційного.

Вкажіть, у рамках якого підходу демократію розуміють як сукупність у тій чи іншій державі демократичних інститутів і принципів, які не зводяться тільки до виборів:

- а) мінімалістського;
 б) максималістського;
 в) інституційного.

Вкажіть, хто з вчених є прихильником інституційного підходу демократії:

- а) С. Гантінгтон; б) Ф. Фукуяма;
в) Й. Шумпетер; г) Т. Вантханен.

Вкажіть форму політичного режиму, яка об'єднує ознаки демократії і автократії:

- а) анократія; б) поліархія;
в) монархія; г) ліберальна демократія.

Вкажіть, хто з вчених є автором праці “Третя хвиля демократизації наприкінці ХХ століття”:

- а) С. Гантінгтон; б) Ф. Фукуяма;
в) Й. Шумпетер; г) З. Бжезінський.

Вкажіть, хто з вчених розробив концепцію “трьох хвиль демократії”:

- а) С. Гантінгтон; б) Ф. Фукуяма;
в) Й. Шумпетер; г) Т. Вантханен.

Вкажіть, у якому році розпочалася “третя хвиля демократії”:

- а) 1989 р.; б) 1974 р.;
в) 1960 р.; г) 1991 р.

Вкажіть, з якого субмакрорегіону розпочалася “третя хвиля демократизації”:

- а) Північна Європа; б) Африка на південь від Сахари;
в) Південна Європа; г) Північна Америка.

Вкажіть вченого, який акцентує на значенні культурного чинника в поширенні демократії:

- а) С. Гантінгтон; б) Ф. Фукуяма;
в) Й. Шумпетер; г) Т. Вантханен.

Вкажіть чинник, який спричинив нижчий рівень політичних і громадських свобод у мусульманських країнах:

- а) етнічний; б) економічний;
в) природно-ресурсний; г) релігійний.

Вкажіть вченого, який вважає, що встановлення стабільної демократії залежить від рівня економічного розвитку країн:

- а) С. Гантінгтон; б) Ф. Фукуяма;
в) Й. Шумпетер; г) З. Бжезінський.

Вкажіть форму правління, яка, на думку вчених, наносить шкоду ліберальній демократії у країнах, що розвиваються, і веде до політичної нестабільності:

- а) парламентська; б) президентська;
в) парламентсько-президентська; г) президентсько-парламентська.

Вкажіть чинники, які є серйозною перешкодою для становлення демократії в країнах, що розвиваються:

- а) слабе громадянське суспільство;
б) відсутність стійкої системи формальних політичних інститутів;
в) багатопартійна система;
г) високий рівень економічного розвитку;
ґ) релігійна ситуація.

Вкажіть складову, яка не властива моделі західної демократії:

- а) обмеження ролі держави;
б) вільна ринкова економіка;
в) наявність громадянського суспільства;
г) багатопартійна система;
ґ) невисокий рівень державності.

Вкажіть концепцію американських політиків, у якій вони виправдовували використання сили у боротьбі з диктаторськими режимами: (... *впишіть термін*).

Вкажіть складові політики “примусової демократизації”:

- а) дипломатичний тиск; б) введення економічних санкцій;
в) підтримання опозиції; г) міжнародна ізоляція;
ґ) захист прав людини. д) правильна відповідь: а), б), в), г), ґ).

Вкажіть країну, у якій стратегія “примусової демократизації” США зазнала найбільшої невдачі:

- а) Іран; б) Ірак;
в) Афганістан; г) Пакистан.

Вкажіть вченого, який наприкінці 1960-х років започаткував емпіричний аналіз процесів демократизації:

- а) Т. Вантханен; б) Й. Шумпетер;
в) С. Гантінгтон; г) Р. Гурр.

Вкажіть назву наукового проекту, розробленого американським вченим Р. Гурром і спрямованого на збір та аналіз даних про політичні інститути і режими незалежних країн світу: (... *впишіть назву проекту*).

Вкажіть країну із ліберальною демократією (2012):

а) Італія;	б) Казахстан;
в) Албанія;	г) Росія.

Вкажіть країну із автократією (2012):

а) Південна Африка;	б) Намібія;
в) Сенегал;	г) Південний Судан.

Вкажіть країну із автократією (2012):

а) Канада;	б) Куба;
в) Колумбія;	г) Венесуела.

Вкажіть країну із електоральною демократією (2012):

а) Парагвай;	б) Гайана;
в) Панама;	г) Сальвадор.

Вкажіть країну із ліберальною демократією (2012):

а) Македонія;	б) Болгарія;
в) Таджикистан;	г) Словаччина.

Вкажіть країну із ліберальною демократією (2012):

а) Мальдівські Острови;	б) Індія;
в) Північна Корея;	г) Сінгапур.

Вкажіть кількість анократій за даними проекту “Політія-4” на початок 2010 р.: (... *впишіть число*).

Вкажіть кількість країн з демократичними режимами за даними проекту “Політія-4” на початок 2010 р.: (... *впишіть число*).

Вкажіть кількість країн з анократичними режимами за даними проекту “Політія-4” на початок 2010 р.: (... *впишіть число*).

Вкажіть, вчені якого європейського університету вважають, що ступінь демократизації країни залежить від розподілу ресурсів (... *впишіть назву*).

Вкажіть, вчені якої країни розробили індекс інституційних основ демократії: (... *впишіть назву країни*).

Вкажіть країну, яка займає перше місце в рейтингу країн за індексом інституційних основ демократії: (... *впишіть назву країни*).

Вкажіть дві країни, які займають останні місця в рейтингу країн за індексом інституційних основ демократії: (... *впишіть назви країн*).

Вкажіть недержавну організацію, яка здійснює щорічні огляди свободи в світі, використовуючи критерії ліберальної демократії: (... *впишіть назву організації*).

Вкажіть, який рівень свободи (політичної і громадянської) мають країни, що набрали в середньому від 2,5 або менше балів за даними “Freedom House”:

- а) вільні; б) частково вільні; в) невольні.

Вкажіть, до категорії яких країн за рівень свободи (політичної і громадянської) належать країни, що набрали понад 5,5 балів за даними “Freedom House”:

- а) вільні; б) частково вільні; в) невольні.

Вкажіть, до категорії яких країн за рівень свободи (політичної і громадянської) належать країни, які набрали від 3 до 5,5 балів за даними “Freedom House”:

- а) вільні; б) частково вільні; в) невольні.

Вкажіть, яка країна не належить до першої десятки країн за індексом інституційних основ демократії, 2011 р.:

- а) США; б) Канада; в) Швеція;
г) Фінляндія; г) Нова Зеландія.

Встановіть відповідність між назвою конференції та часом її проведення:

- а) Стокгольмська конференція з навколишнього середовища; 1) 2012 р.;
- б) Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро; 2) 2002 р.;
- в) Світовий саміт із сталого розвитку в Йоганнесбурзі; 3) 1992 р.;

Вкажіть, в якому місті проходила конференція, на якій створено Комісію сталого розвитку:

- а) м. Стокгольм; б) м. Ріо-де-Жанейро; в) м. Йоганнесбург.

Вкажіть, в якому році створено Комісію сталого розвитку:

- а) 1992 р.; б) 2002 р.;
- в) 1972 р.; г) 2012 р.

Вкажіть, в якому році опубліковано доповідь Комісії з навколишнього середовища і розвитку “Наше спільне майбутнє”:

- а) 1972 р.; б) 1987 р.;
- в) 1992 р.; г) 2002 р.

Встановіть відповідність між країною та індексом сталого людського розвитку:

- а) Австралія; 1) дуже низький;
- б) Україна; 2) середній;
- в) Індія; 3) низький;

2.5. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

2.5.1. Тематика індивідуального навчально-дослідного завдання

1. Проблема поширення демократії в Латинській Америці і країнах Карибського басейну.
2. Проблема поширення демократії в Південно-Західній Азії.
3. Проблема поширення демократії в Африці.
4. Проблема поширення демократії в Південній Азії.
5. Проблеми збройних конфліктів у Північній Африці.
6. Проблеми збройних конфліктів в Африці на південь від Сахари.
7. Проблема збройних конфліктів на Близькому Сході.
8. Проблема збройних конфліктів у Південно-Східній Азії.
9. Проблема збройних конфліктів на пострадянському просторі.
10. Проблеми терористичної діяльності у Південно-Західній Азії.
11. Проблеми терористичної діяльності у Південній Азії.
12. Проблема терористичної діяльності в Західній Європі.
13. Проблема терористичної діяльності в Південній Америці.
14. Проблеми сецесіонізму в Африці.
15. Проблема сецесіонізму на пострадянському просторі.
16. Проблеми демілітаризації в Африці.
17. Проблеми демілітаризації у Південно-Західній Азії.
18. Проблеми демілітаризації у Південній Азії.
19. Проблеми демілітаризації у Східній і Південно-Східній Азії.
20. Проблеми протестної активності у Південно-Західній Азії.
21. Проблеми протестної активності у Західній Європі.
22. Проблеми протестної активності в Північній Африці.
23. Проблеми протестної активності на Близькому Сході.
24. Проблеми протестної активності в Північній Америці.
25. Проблеми сталого розвитку у Західній Європі.
26. Проблеми сталого розвитку в Африці на південь від Сахари.
27. Проблеми сталого розвитку в Центральній і Східній Європі.
28. Проблеми сталого розвитку в Східній Азії.
29. Проблеми сталого розвитку в Австралії та Океанії.
30. Проблеми сталого розвитку в Латинській Америці і країнах Карибського басейну.

2.5.2. Структура індивідуального навчально-дослідного завдання

Вступ.

1. Розкриття теоретичних основ досліджуваного політико-географічно-глобалістичного явища/процесу.

2. Передумови виникнення досліджуваного політико-географічно-глобалістичного явища/процесу.

3. Територіальні особливості поширення та прояву досліджуваного політико-географічно-глобалістичного явища/процесу.

4. Наслідки для соціально-економічного розвитку території дослідження та світових глобалізаційних процесів прояву досліджуваного політико-географічно-глобалістичного явища/процесу.

5. Ймовірні варіанти розвитку в часі та поширення в територіальних межах досліджуваного політико-географічно-глобалістичного явища/процесу.

Висновки.

Література.

2.5.3. Методичні вказівки до оформлення

1. Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконують на стандартних аркушах формату А-4, чорнилом одного кольору (синє або чорне). Поля: зверху, знизу, справа – 2 см, зліва – 2,5 см.

2. Кожен розділ розпочинають з нової сторінки. Новий підрозділ продовжують на тій сторінці, на якій завершився попередній.

3. Назва підрозділу чи розділу в тексті має відповідати його ж назві у змісті. Бажано дотримуватися й специфіки шрифтового оформлення (розмір шрифту, курсив, підкреслення тощо).

4. Нумерація сторінок індивідуального навчально-дослідного завдання наскрізна.

5. Нумерація таблиць у межах одного розділу наскрізна. Перша цифра – номер розділу, друга – порядковий номер таблиці в межах розділу (наприклад: 1.1, 2.3, 4.5 тощо). Під таблицею обов'язково роблять посилання на джерело інформації, з якого використано таблицю. Для цього в квадратних дужках вказують порядковий номер джерела, під яким воно розташоване в загальному списку літератури (наприклад: [5], [12] тощо). Крім самого номера джерела бажано зазначати й сторінку – [12, с. 34]. Останнє передусім стосується таблиць, запозичених зі статистичних щорічників, збірників.

6. Аналогічні зауваження стосуються й проблеми оформлення та підпису рисунків, діаграм.

7. Перелік літературних джерел, використаних при написанні індивідуального навчально-дослідного завдання, повинен містити не менше ніж 7 (сім) позицій. На кожне з використаних джерел повинно бути посилання в тексті: після цитати у квадратних дужках вказують порядковий номер джерела у списку літератури та номер сторінки, де надруковано цитовану частину тексту (наприклад: [4, с. 45]).

8. Літературні джерела подають в алфавітному порядку. Наводимо приклад оформлення літературних джерел.

Бібліографічне оформлення:

а) навчального посібника, підручника, монографії:

1. *Бєбик В. М.* Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посібник / В. М. Бєбик [та ін.]. – К. : Ун-т “Україна”, 2006. – 208 с.
2. *Бжезінський З.* Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – 203 с.
3. *Макар Ю. І.* Україна у міжнародних організаціях : навч. посібник / Ю. І. Макар. – К. : Професіонал, 2010. – 458 с.
4. Міжнародні організації : навч. посібник / [за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, З. І. Кутайні]. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
5. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 528 с.
6. Сталий розвиток : навч. посібник / [за ред. Л. Ц. Масловська, А. П. Садовенко, В. І. Серєда]. – К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. – 240 с.
7. *Трохимчук С. В.* Політична географія світу : навч. посібник / С. В. Трохимчук, О. В. Федунь. – К. : Знання, 2007. – 422 с.
8. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
9. *Шепєлев М. А.* Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку : монографія / М. А. Шепєлев. – К. : Генеза, 2004. – 512 с.
10. *Яценко Б. П.* Політична географія : навч. посібник / Б. П. Яценко. – К. : Вид-во Ін-ту сходознавства НАНУ, 2005. – 134 с.
11. Encyclopedia of the Stateless Nations / J. Minahan. – N.Y. : Greenwood Publishing Group, 2002. – 2241 p.

б) статистичного довідника:

1. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік. – Львів : Гол. упр. статист. у Львівській обл., 2011. – 320 с.

в) статті з періодичного видання:

1. *Книш М. М.* Глобалізація: сутність поняття / М. М. Книш // Наук. записки Терноп. пед. ун-ту. Серія : Географія. – № 1. – 2007. – С. 72–78.
2. *Книш М. М.* Моделі світу в теоріях і концепціях західних вчених / М. М. Книш // Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ. – № 2 (Вип. 24). – 2008. – С. 65–70.

г) Інформаційні ресурси:

1. Національна безпека і оборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD99_ukr.pdf.
2. Щорічник СІПРІ 2010 : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.
3. Journal of Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://jpr.sagepub.com>.
4. Peace Research Institute Oslo [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.prio.no>.
5. Pugwash Conferences on Science and World Affairs [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.pugwash.org>.
6. Tami Steinmetz Center For Peace Research [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.tau.ac.il/peace>.
7. The Club of Rome [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.

III. ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНИЙ РОЗДІЛ

ДОДАТКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ ТА САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Додаток А

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ГЛОБАЛІСТИКИ

1. *Глобалістика* – система наукових знань про генезис і сучасний стан глобальних проблем, класифікацію цих проблем і обґрунтування практичних шляхів їх розв'язання (Г. Г. Хозин, 1990).
2. *Глобалістика* – наука про вивчення найзагальніших закономірностей розвитку людства і розробку моделі науково-організованого життєздатного устрою у єдності і взаємодії глобальної екології, соціальної і економічної сфер діяльності в умовах антропогенного перевантаження Землі (А. П. Федотов, 1999).
3. *Глобалістика* (від лат. *globus* – земна куля) – сукупність наукових досліджень, націлених на виявлення сутності глобальних проблем або проблем, які торкаються інтересів людства в цілому та кожної людини зокрема, та пошук шляхів їх подолання (Нова філософська енциклопедія, 2001).
4. *Глобалістика* – наука, що зосереджує свої зусилля на проблемах глобального розвитку, його якості і безпеки (О. Г. Білорус, 2001).
5. *Глобалістика* – наука, що вивчає глобальний світ як цілісність, що динамічно розвивається (М. А. Шепєлев, 2001).
6. *Глобалістика* – самостійна наука, серцевиною якої виступає економічна складова – геоекономіка (Е. Г. Кочетов, 2002).
7. *Глобалістика* – наука про глобальний світ та його проблеми (І. А. Василенко, 2003).
8. *Глобалістика* – міждисциплінарна область наукових знань, спрямованих на виявлення сутності, причин і тенденцій процесів глобалізації, народжених нею глобальних проблем і пошук шляхів зміцнення позитивних і подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів (Глобалістика: енциклопедія, 2003).
9. *Глобалістика* – система міждисциплінарних наукових знань про життєво важливі загальнолюдські проблеми (В. Л. Логвина, 2006).
10. *Глобалістика* – сукупність наукових, філософських, культурологічних і прикладних досліджень, які направлені на вивчення різноманітних аспектів глобалізації та наслідків, які вона породжує (Є. В. Левченко, 2010).

11. *Глобалістика* – наука про глобалізм і глобалізацію, про їх зміст, тенденції розвитку і наслідки, про прогнозування майбутнього людства, окремих регіонів і країн (В. Н. Лукашевич, 2010).
12. *Геоглобалістика* – нова інтегральна наука, яка досліджує просторові аспекти гетерогенності суспільного глобального простору як цілісності, зумовлені процесами глобалізації та загострення глобальних проблем (М. М. Кніш, 2011).

ДОПОВІДІ РИМСЬКОГО КЛУБУ*

Рік видання	Назва	Автори
1	2	3
1972	Межі росту (<i>Limits to Growth</i>)	Д. Г. Медоуз та ін. (<i>D. H. Meadows & C</i>)
1974	Людство у пункті повороту (<i>Mankind at the Turning Point</i>)	М. Месарович, Е. Пестел (<i>M. Mesarovic, E. Pestel</i>)
1976	Перегляд міжнародного порядку (<i>Reshaping the International Order</i>)	Я. Тінберген (<i>J. Tinbergen</i>)
1977	Цілі для людства (<i>Goals for Mankind</i>)	Е. Ласло та ін. (<i>Er. Laszlo et al</i>)
1978	Енергія: зворотний відлік (<i>Energy, the Countdown</i>)	Т. Монбріал (<i>T. Montbrial</i>)
1979	Немає меж навчанню (<i>No Limits to Learning</i>)	Дж. Боткін та ін. (<i>J. Botkin & C</i>)
1979	Крім віку відходів (<i>Beyond the Age of Waste</i>)	Д. Габор, У. Коломбо (<i>D. Gabor, U. Colombo</i>)
1980	Третій світ: три четвертих світу (<i>Tiers-monde: Trois quart du monde</i>)	М. Гернер (<i>M. Guernier</i>)
1980	Діалог про багатство та добробут (<i>Dialogue on Wealth and Welfare</i>)	О. Джіарні (<i>O. Giarni</i>)
1980	Дороговкази в майбутнє (<i>Road Maps to the Future</i>)	Б. Гаврилишин (<i>B. Hawrylyshyn</i>)
1982	Мікроелектроніка і суспільство: добре це чи погано (<i>Microelectronics and Society, for Better or Worse</i>)	Г. Фрідріхс, А. Шафф (<i>G. Friedrichs, A. Schaff</i>)
1986	Майбутнє океанів (<i>The Future of the Oceans</i>)	Е. Манн Борґезе (<i>E. Mann Borgese</i>)
1988	Революція босоногих (<i>The Barefoot Revolution</i>)	Б. Шнейдер (<i>B. Schneider</i>)
1988	За межами росту (<i>Beyond the Limits to Growth</i>)	Д. Г. Медоуз та ін. (<i>D. H. Meadows & C</i>)
1993	Межі упевненості (<i>The Limits to Certainty</i>)	О. Джіаріні, В. Стагел (<i>O. Giarini, W. Stahel</i>)
1995	Брати до уваги природу (<i>Taking Nature into Account</i>)	В. ван Дірен (<i>W. van Dieren</i>)
1997	Четвертий фактор: подвоєння багатства, двохкратна економія ресурсів (<i>Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use</i>)	Е. Вейзаккер, А. Ловінс, Г. Ловінс (<i>E. Weizacker, A. Lovins, H. Lovins</i>)

* Укладено на основі: Reports to the Club of Rome // The Club of Rome [Electronic resource].
– Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.

1	2	3
1998	Межі соціальної єдності: конфлікти та порозуміння в плюралістичному суспільстві (<i>The Limits of Social Cohesion: Conflict Mediation in Pluralist Societies</i>)	П. Бергер (<i>P. Berger</i>)
1999	Управління морями як глобальним ресурсом (<i>The Oceanic Circle, Governing the Seas as a Global Resource</i>)	Е. Манн Борґезе (<i>E. Mann Borgese</i>)
1999	В Мережі: гіпотетичне суспільство (<i>Im Netz – Die hypnotisierte Gesellschaft</i>)	Ж.-Л. Себріан (<i>J.-L. Cebrían</i>)
2000	Людяність перемагає (<i>Menschlichkeit Gewinnt</i>)	Р. Могн та ін. (<i>R. Mohn & C</i>)
2001	Здатність керувати (<i>Capacity to Govern</i>)	Е. Дрор (<i>Y. Dror</i>)
2002	Мистецтво спонукає думати (<i>Die Kunst vernetzt zu Denken</i>)	Ф. Вестер (<i>F. Vester</i>)
2002	Майбутнє людей з обмеженими можливостями у світі (<i>The Future of People with Disability in the World</i>)	Р. де Л. Гарсія (<i>R. de L. Garcia</i>)
2003	Подвійна спіраль навчання та роботи (<i>The Double Helix of Learning and Work</i>)	О. Ґіаріні, М. Маліца (<i>O. Giarini, M. Malitza</i>)
2005	Межі приватизації (<i>Limits to Privatization</i>)	Е. Вайзаккер та ін. (<i>E. Weizacker & C</i>)
2006	Глобальне населення до і після: демографічна революція і інформаційне суспільство (<i>Global Population Blow-Up and After: The Demographic Revolution and Information Society</i>)	С. Капіца та ін. (<i>S. Kapitza & C</i>)
2006	Дилема зайнятості і майбутнє праці (<i>The Employment Dilemma and the Future of Work</i>)	О. Ґіаріні та ін. (<i>O. Giarini & C</i>)
2009	П'ятий фактор: трансформація глобальної економіки на основі 80% покращення ресурсної продуктивності (<i>Factor Five: Transforming the global economy through 80% improvements in resource productivity</i>)	Е. Вайзаккер та ін. (<i>E. Weizacker & C</i>)
2010	Синій економіці – 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць (<i>The Blue Economy – 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs</i>)	Ґ. Паулі (<i>G. Pauli</i>)
2012	2052: Глобальний прогноз на найближчі сорок років (<i>2052: A Global Forecast for the Next Forty Years</i>)	Й. Рандерс (<i>J. Randers</i>)
2012	Банкрутство природи: заперечуючи наші планетарні кордони (<i>Bankrupting Nature: Denying our Planetary Boundaries</i>)	Й. Рокстром, А. Війкман (<i>J. Rockstrom, A. Wijkman</i>)

Богдан Гаврилишин**РІЗНІ ШЛЯХИ ДО СПІЛЬНОЇ ДОЛІ***

До сучасного стану народи світу прийшли різними дорогами. Вони були то рівними, то звивистими, покрученими і навіть переривчастими, часом з різкими поворотами і змінами напрямку на протилежний. Хо́да змінювалася від надто повільної до такої швидкої, що перехоплювало подих, як останніми десятиліттями, коли численні зміни відбулися в короткий проміжок часу. Мотиви, турботи та пріоритети людини змінювалися від чисто фізичного виживання у боротьбі із силами природи до довгострокової безпеки соціального, духовного та інтелектуального задоволення, прагнення впливати на інших або владарювати над ними.

На цьому шляху людина намагалася пізнати явища навколишнього світу, їхнє походження, призначення, закони, яким вони підпорядковані, включаючи походження власне людини, манеру поведінки і долю. Людина потребувала відповіді на запитання, що і як робити, щоб на належному рівні й успішно виконувати завдання і реалізувати своє призначення. Вона добровільно або примусово об'єднувалася з іншими людьми, поступово утворюючи більші групи типу великих родин, племен націй, імперій. Могутність таких структур змінювалася з плином часу, зазнаючи іноді послаблення або розпаду, занепаду або воскресіння з новою силою. Існувало багато причин, що спонукали до об'єднання у більші політичні сутності: переваги спеціалізації, надійніша безпека, бажання відкривати й освоювати більші території і нові світи. Водночас існувало чимало витоків конфліктів: різні релігійні вірування, економічні інтереси, ідеології і боротьба за політичну владу.

Протягом останнього століття усі ці явища набули більшої сили. Релігії або втрачали здатність впливати на людей, або швидко відроджувалися. Технологічний прогрес характеризувався безпрецедентними темпами, що сприяло створенню великого багатства і водночас диференціації в суспільстві й у цілому примножувало силу людини, яку вона могла спрямовувати на добрі або злі вчинки. Деякі імперії досягли вершини свого розвитку лише для того, щоб швидко розпастися. Остання з найбільших воєн так чи інакше охопила фактично весь світ.

Ми живемо у світі, де існує близько 150 націй-держав, що різняться за площею, від карликових до супергігантів, перебувають на різних стадіях економічного розвитку, мають різні економічні системи та політичні режими від чисто авторитарних до таких, що характеризуються широким розподілом і багатим спектром цінностей, які кореняться у релігійних, ідеологічних, національних віруваннях та спрямуваннях. Оскільки країни стали більш доступними й відкритими одна для одної, відмінності між ними стали очевиднішими і часто були підсилені інформацією, яка зосереджена на крайнощах і виняткових, "сенсаційних" випадках, або використовувалася в пропагандистських цілях деякими режимами. Країни можна згрупувати у більш

* Друкується без змін за: Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов]. – 3-тє вид., доп. – К. : ПУЛЬСАРИ, 2009. – С. 189–199.

або менш однорідні блоки відповідно до їхнього рівня індустріалізації, економічних інтересів, панівної ідеології, форми політичного правління або належності до воєнних союзів. Світ поділено на країни, що більшою або меншою мірою протистоять між собою, зокрема Захід – Схід, Північ – Південь, розвинуті, нові індустріальні країни або країни, що розвиваються, НАТО, країни Варшавського договору або країни ОПЕК.

Організація Об'єднаних Націй – універсальна світова організація, що є ідеальною структурою для узаконення прагнень народів і визначення світових проблем та пріоритетів. Однак її можливості у врегулюванні серйозних конфліктів, розв'язанні спільних світових проблем, а також створенні механізмів дієвої інтеграції світової спільноти дуже обмежені.

Чи реально нині говорити про “спільну долю” і “світовий лад” з огляду на глобальне розмежування, численні конфлікти й відносну слабкість сучасних світових інституцій? Чи не доречніше було б обмежитись аналізом “світового безладдя”?

Фактори, що сприяють світовій інтеграції

Існують серйозні причини, які змушують нас висувати певні ідеї і готувати перші начерки або навіть проекти майбутнього світового ладу. Розвитку людства у цьому напрямі сприяє сукупність факторів, значення яких зростає. Найвагоміший серед них – загроза тотального фізичного знищення. Наявних нині арсеналів ядерних боеголовок цілком достатньо, аби багаторазово знищити рід людський і фактично усе живе на землі. Триває нарощування цієї сили. Дедалі ширшим стає усвідомлення реальності небезпеки. Баланс ядерного терору досить хиткий. Під загрозою, що нависає над усім людством, неможливе нормальне життя протягом тривалого часу.

Останніми десятиліттями на земній кулі внаслідок подальшого розвитку транспортних і комунікаційних технологій *різко скоротились і далі скорочуються відстані*. Нині стало можливим перевозити практично будь-що й у будь-яке місце світу протягом годин, тоді як у минулому це потребувало тижнів, якщо не місяців. Стало можливим чути і бачити повідомлення про події та явища, що відбуваються в будь-якому куточку нашої планети. Зростає усвідомлення цілісності світу і посилюється почуття невіддільності від нього. У той час як деінде все ще вибухають спалахи ворожнечі, зміцнюється почуття солідарності, що проявляється у добровільній допомозі біженцям або усиновленні дітей інших рас.

З економічного погляду світ також приречений на співіснування в умовах нерівномірного розподілу природних ресурсів та необхідності обмінів між ними через державні кордони. Існує лише кілька країн континентальних розмірів, які володіють широким спектром запасів природних ресурсів і могли б обрати шлях економічного самозабезпечення, але навіть у такому випадку дорогою ціною істотно нижчого життєвого рівня населення.

Переважає більшість решти країн, умови виробництва і споживання яких пристосовані до міжнародних потоків сировини і товарів, зазнала б економічної катастрофи, якби їй несподівано позбавили зв'язків з іншими.

Технологія – ще один фактор, що робить необхідною взаємозалежність. Теоретично кожна країна могла б із часом відкрити для себе будь-які технічні знання, які вже стали надбанням інших країн. Проте ціна подібного розв'язання проблем і необхідний для цього час роблять такий вибір ірраціональним. Існують серйозні перешкоди на

шляху переміщення технічного ноу-хау через державні кордони, особливо того, що має пряму комерційну цінність. Водночас ціна придбання того, що уже відомо в інших країнах, значно нижча, ніж вартість розроблення його, починаючи з нуля. Навіть така велика країна, як Китай, нещодавно обрала шлях імпорту зарубіжного ноу-хау як необхідну передумову успіху своїх чотирьох модернізацій.

Навіть *тенденції демографічного розвитку* підштовхують нас до більшої взаємозалежності. Багато країн, що розвиваються, мають вже велику густоту населення, що швидко зростає. Це може призвести до збільшення кількості населення майже вдвічі у наступні два з половиною – три десятиліття. Коли ці діти досягнуть повноліття, а рівень народжуваності знизиться, ці країни зіткнуться з проблемою, коли наявне потенційно працездатне населення не матиме достатньо можливостей для продуктивної праці. В індустріально розвинутих країнах відбувається старіння населення, спостерігається зменшення темпів приросту населення. Питома вага зайнятих у виробництві порівняно з питомою вагою споживачів знижується, і ця тенденція триватиме. У деяких країнах, наприклад, Австралії чи Канаді, все ще залишаються величезні простори і неосвоєні ресурси. Ці фактори впливатимуть як на міжнародну міграційну політику, так і на подальший міжнародний розподіл праці.

Несприятливі фактори

Існують певні потенціальні стримуючі фактори, які, можливо, не відвернуть наближення у кінцевому підсумку світового ладу, але, безумовно, уповільнять цей процес.

По-перше, це *ідеологічні розбіжності*. Існуючі ідеології радикально різняться рекомендаціями щодо способів організації та управління суспільствами. Що стосується економічних систем, то ідеологічні розбіжності, можливо, менш істотні, ніж здається на перший погляд. Цікаво було спостерігати, як соціалістичні країни повільно і неохоче знову відкрили для себе ефективність деяких елементів системи вільного підприємництва, а саме: прибутковості як критерію управління підприємством та вільного ринку, що в порівнянні з централізованим плануванням забезпечує раціональніший розподіл ресурсів. У свою чергу країни вільного підприємництва вели пошук більшого узгодження діяльності приватних підприємств, визначення національних пріоритетів і цілей.

До стримуючих факторів також належать *традиційні конфлікти* між країнами, що прагнуть підтримувати свою безпеку і територіальну цілісність, зберігати зони впливу, обстоювати свої національні інтереси або реалізовувати імперіалістичні мрії. Проте заспокоює той факт, що такі традиційні конфлікти, як правило, тривають недовго. Можуть змінюватись і змінюються уявлення про те, звідки слід чекати загрози національній безпеці, так само, як і погляди на те, що становить реальний національний інтерес. Імперії розпадалися без великого кровопролиття. Більшість країн – колишніх метрополій – швидко примирилися із втратою імперій. Багато країн, які вчора були смертельними ворогами, сьогодні стали друзями, що підтверджується сучасними взаєминами між Сполученими Штатами та Японією, Францією та Німеччиною, а також перспективою нових відносин між Китаєм та Японією.

Релігії також належать до факторів, що стримують прогрес світового єднання. Вони були однією з головних причин конфліктів протягом останнього тисячоліття. Відомі хрестові походи, релігійні війни, завоювання з метою нав'язати “істинну віру”

“язичникам” і навіть геноциди. Примітивна інтерпретація і цілеспрямовані спотворення окремих релігійних заповідей у минулому призводили до винищення одновірців “в ім’я любові до Бога”. Водночас у тих самих віровченнях можна знайти подібні заповіді, що закликають возлюбити ближнього свого, як самого себе. Складається враження, що людина перекручувала вчення своїх пророків замість того, щоб керуватися їхньою сутністю. Сучасне відродження ісламу може виявитися загрозливою і руйнівною силою. Швидкість його відродження, безперечно, призведе до певних нетривалих відхилень. І все-таки слід пам’ятати, що це релігія, прихильники якої після періоду піднесення, культурного розвитку і політичної експансії частково знищувалися, припинювалися, їм відводилася другорядна і залежна роль. Природно, що нове самоутвердження породжуватиме окремі ексцеси, доки та частина людства, що у духовному і світському житті слідує заповідям Корану, не відчує себе повністю відродженою, захищеною і впевненою в собі.

Чи існують реальні альтернативи?

Передбачити варіанти формування в кінцевому підсумку світового ладу теоретично можливо, але ймовірність появи кожного з них не дуже велика. Розглянемо такі варіанти.

Тотальне знищення або взаємна руйнація значної частини людства у світовій війні із застосуванням стратегічної ядерної зброї. Технічні засоби для цього існують. Напруженість у стосунках між супердержавами може викликати спокус застосування ядерної зброї. Проте ймовірність такої події дуже мала, її ціна для кожної причетної до цього сторони, навіть для можливого переможця, була б надто високою, оскільки заподіяна шкода напевно перевершила б здатність будь-якої країни до відродження. Розв’язування подібної війни позбавлене всякого сенсу. Спроби окремих терористичних або нав’язаних диктаторів спровокувати таку війну напевно “нейтралізувалися” б великими державами.

Створення *світової імперії* або *встановлення гегемонії* однією могутньою країною вже неможливе. Ймовірні спроби завоювати поодинокі нові країни, змушуючи великі держави зайняти позицію “невтручання” під загрозою розв’язання ядерної війни.

Занадто багато народів не так давно здобули незалежність, багато реалізували право на самовизначення не для того, щоб потім добровільно підкоритись поневоленню. Чим більше країн потраплять у залежність, тим боліснішими будуть проблеми співжиття й більшими відцентрові сили. Поодинокі держава буде неспроможна управляти великою кількістю народів, справлятися з проблемами складної структури суспільства, забезпечувати можливість підтримання імперії за допомогою терору. Імперія розпалася б ще в процесі створення.

Цілком логічно, що подальше існування нинішньої *рівноваги ядерного страху* між двома наддержавами – Сполученими Штатами і Радянським Союзом – не вічне. По-перше, до ядерних належить ще кілька держав. З часом може зрости значення Китаю на світовій арені, що порушить існуючу рівновагу. По-друге, здається безглуздим створення величезних арсеналів ядерних боеголовок, що дорого обходяться, без ядерних перспектив їх використання.

Повна *дезінтеграція світу* на ізольовані нації-держави. Такий варіант економічно неможливий. Він означав би масовий голод в одних країнах, повернення до примітивних способів існування – в інших, переведення “економічного годинника” на

десятиліття назад у решті країн. Населення у своїй переважній більшості не терпіло б довгий час такого становища.

Подальше укладання *всесвітніх торговельних угод* між усіма націями-державами та їхніми різними угрупованнями в умовах відсутності універсальних правил і без можливості звертатися до вищих інстанцій, наділених повноваженнями арбітражу і санкцій; така ситуація надто складна й нестабільна, аби існувати протягом тривалого часу.

Неминучість світового ладу

Шляхом виключення малоймовірних варіантів приходимо знову до ідеї “світового ладу” як нашого найвірогіднішого майбутнього, яке є неминучим у далекій перспективі. У XXI ст. мають визначитись його головні контури і, можливо, навіть певна форма. Мабуть, світовий лад матиме такі основні ознаки:

- співіснування різних культур, релігійних вірувань, переконань, способів життя;
- політичне правління базується на співпраці при владі за умови відсутності сильної верхівки і наявності постійних коаліцій на всіх рівнях правління, що функціонують на засадах колегіальності;
- істинно федеральний характер політичних інституцій зі взаємопов’язаними відповідальністю і виключним правом на ухвалення рішень на різних рівнях суспільної ієрархії – світовому, регіональному, державному, провінційному, окружному, громади і на рівні сусідської общини;
- надзвичайно децентралізована структура влади за широкої участі громадян у розробленні рішень з “представницькою демократією” на вищих рівнях і “прямою демократією” на нижчих рівнях правління.

Економічні системи регіонів і територій відрізнятимуться залежно від рівня економічного розвитку, співвідношення населення/ресурси та інших подібних визначників ефективності економіки. Система має бути так сконструйована, щоб забезпечувати економіці успішне проходження послідовних стадій розвитку, підтримуючи спеціалізацію господарської діяльності, що залежить від кліматичних умов, запасів природних ресурсів і схильності людей до вирівнювання винагород за працю та норм (а не природи) споживання.

Для досягнення світового ладу слід забезпечити низку передумов. Головні з них можна легко визначити.

Самовизначення і подальша децентралізація влади. Нещодавно утворилось або відродилося багато держав. Все ще існує низка спільнот із сильним почуттям національної ідентичності, які також повинні мати шанс самим вирішувати свою долю. Хоча це робить світову політику надто складною і на перший погляд, здається, відсуває перспективу появи світового ладу, проте це ще одна з істотних передумов його виникнення. Природно, що нові нації-держави радіють, отримавши незалежність. Спершу такі нації переповнені почуттям насолоди від повної незалежності, доки об’єктивна реальність не змусить їх відчувати також і гіркоту, доки не прийде усвідомлення того, що нація-держава як політична сутність – швидше етап в історії людства, ніж його кінцевий стан. Готовність добровільно інтегруватись у більші політичні й соціально-економічні структури може настати лише тоді, коли нові або відроджені нації:

- набули почуття власної гідності;

- переконалися у власній культурній життєздатності;
- досягли рівня економічного розвитку, що відповідає іншим державам-кандидатам на входження до нових, більших політичних структур;
- пересвідчилися на досвіді інших регіонів типу Західної Європи, що об'єднання у більші економічні й політичні структури зберігає можливість підтримувати повну культурну незалежність, життєздатність і контролювати вирішення питань, що безпосередньо стосуються їхніх народів.

Синхронізація стадій економічного розвитку. Важко було б без конфліктів об'єднати під одним політичним дахом країни, що перебувають на різних стадіях економічного розвитку. Це все одно, що зберегти в одній країні суттєву нерівність, а це вдається зробити за умов, коли маси переважно неосвічені або придушені грубим тоталітарним режимом, проте дія жодної з таких умов не може бути тривалою. Синхронізація уже супроводжує примусовий перерозподіл багатства організаціями такими, як ОПЕК, передбачаючи істотне уповільнення розвитку індустріальних країн і прискорений розвиток усе більшої кількості нових індустріальних держав.

Розпорошення багатства в країнах. Такий процес, напевно, також відбуватиметься з політичних і економічних причин. Він уже набув поширення у країнах представницької демократії з економічною системою вільного підприємництва. У цих країнах менш заможні громадяни (які становлять більшість) утворюють сильні політичні виборчі округи і домагаються використання заходів перерозподілу багатства. До того ж економічний розвиток, який обстоюють багаті соціальні верстви і користуються його плодами, не може довго тривати, якщо в більшості населення не зростає купівельна спроможність і воно не приєднується до ринкової системи. Вирівнювання може також відбуватися революційним шляхом, як у Китаї, де зрештою була рівномірно поширена бідність і так само мали намір рівномірно розподіляти багатство, яке лише збирався створити.

Еволюція і конвергенція сучасних суспільних укладів. Якщо має відбутися безконфліктне об'єднання країн в одній світовій структурі, то відповідні їхні цінності мусять стати більш сумісними, політичний процес подібнішим, а економічні системи, навіть залишаючись дещо різними, зрештою, не мають різко відрізнятись. Сучасні суспільні уклади мають розвиватись у певних напрямках, аби спричинити неминучу їхню конвергенцію.

Можна запропонувати такі основні висновки.

Крайності індивідуалістсько-конкуренційних цінностей неприйнятні у світі, де скорочуються простори і вичерпуються ресурси, де існують складні взаємозалежності в суспільствах та між ними. Повністю колективістський спосіб життя не зовсім відображає істинну природу людини та притаманні їй інстинктивні схильності. Неминучими і вірогідними здаються поширення та утвердження групово-кооперативних цінностей, що дозволяють людині пристосовуватися до співвітчизників, зберігаючи індивідуальність, підпорядковувати себе певним спільним цілям і вищим пріоритетам, не вдаючись до фізичного примусу, регламентованих законодавчих правил, громіздкого благодійного бюрократичного апарату.

Правління типу унітарної влади передбачає нав'язування народу волі верхівки й не може безмежно довго існувати в освіченому суспільстві, де люди прагнуть бути суб'єктами, а не лише об'єктами управління. Підтвердженням служить готовність багатьох людей в умовах тоталітарного режиму жертвувати привілеями, матеріальним

добробутом і власне життям, обстоюючи свої політичні права. Правління типу проти-ваги призводить до небажаних популяризації, конфліктів і чвар.

Далеко не найкращим способом подолання суперечностей між різними інтересами, поглядами і почуттями є простий вибір між “за і проти”. Політичні інституції покликані забезпечити способи узгодження різноманітних інтересів. Колегіальний тип правління передбачає застосування таких способів, причому не вдаючись до авторитарного нав’язування або надмірної “соціальної ентропії”. Це найкращий варіант політичного правління, який виробило людство на сьогодні.

Змінюються і далі змінюватимуться економічні умови життя людини та її пріоритети. Відтак постійно мають розвиватися системи, що регулюють створення багатства і його розподіл.

Адміністративно-командна система може сприяти швидкому проходженню початкового етапу індустріалізації в країні, та лише ціною дуже значних соціальних і політичних затрат. Вона стає надто обтяжливою на вищих стадіях економічного розвитку. Невгамовна система вільного підприємництва, за якої кожен індивідуум, кожен економічний суб’єкт або частина суспільства дбає про свій особливий економічний інтерес, здається, не в змозі досить успішно справитися з поточними проблемами слабоборозвинутих і високорозвинутих країн (тих, що стоять на порозі постіндустріального суспільства). Певна форма системи узгодженого вільного підприємництва, яка зберігає динаміку приватної ініціативи, автоматичні регулятивні механізми ринку і, крім того, створює такі умови, за яких навіть приватна власність слугує єдиній суспільній меті, є найжиттєздатнішою моделлю.

Вірогідність світового ладу

Названі передумови надто вибагливі. Виникає цілком законне запитання: чи можна їх виконати? На це є підстави сподіватись. Людина справлялася з надзвичайно складними проблемами тоді, коли вони були досить чіткими, мета приваблива або конче потрібна і, зрештою, проглядалися шляхи їх розв’язання. Впродовж останнього століття зберігалися виключно високі темпи технологічних і комерційних нововведень. Різні дослідження неодноразово приводили до одного висновку: схемі “попит – поштовх” належить основна роль у пробудженні здатності до новаторства серед окремих індивідуумів, груп і нації в цілому. Саме на цю схему слід покладатися, щоб досягти високого ступеня участі мас у політичному житті, створенні та апробуванні необхідних нових соціальних, політичних і економічних інституцій.

Повсюдно підвищується освітній рівень. Зв’язки між різними явищами та процесами у суспільстві, що визначають наше сьогодні і впливають на наше майбутнє, розширюються навіть за умов наявності багатьох викривлень. Напевно, поширюватиметься серед населення розуміння невідповідності між старими політико-економічними настановами і майбутніми потребами, так само, як і усвідомлення необхідності інституційних нововведень.

Позаду нас надзвичайно багатий історичний досвід: війни, що приносили біди переможцям, революції, що приводять до протилежних наслідків, шовінізм, расизм, експансіоністські імперіалістичні авантюри, що обов’язково породжують “володарів”, визвольні рухи як необхідний крок до суспільного повноліття. Той факт, що в сучасному світі існують принаймні зародкові моделі необхідних складових структури світового ладу, зумовлює вірогідність його виникнення у кінцевому підсумку. Є країни,

які надійно функціонують завдяки схильності людей до співпраці й добровільного підпорядкування суспільним потребам, де управління здійснюється таким чином, аби об'єднати різні мовні спільноти, зберегти їхню культурну неоднорідність, досягти високого ступеня участі мас у політичному житті, високої стабільності й плавного функціонування шляхом еволюційного розвитку; країни, які досягли економічного процвітання, не експлуатуючи колонії, і не вдаючись до насильного нав'язування державних пріоритетів, протиставляючи їх пріоритетам індивідуальним.

Ще впродовж десятиліть людство мандруватиме до мети звивистими шляхами. Проте з часом ці шляхи напевно зближаться. Ми не можемо покинути нашу планету. Ми не бажаємо її руйнації. Жодна частина людства не в змозі її привласнити. Нам слід пристосовуватися до правил співжиття, якими будемо керуватися в умовах майбутнього єдиного світового ладу, нашої спільної долі.

ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ*
(01.01.2013 р.)

№ з/п	Загальна назва держави (офіційна назва)	Столиця	Площа, тис. км ²	Населення, млн осіб	ВНП, млн дол.США	Форма правління	Форма устрою
1	2	3	4	5	6	7	8
Європа							
1	Австрія (Австрійська Республіка)	Відень	83,86	8,42	376 162	Республіка	Федерація
2	Албанія (Республіка Албанія)	Тирана	28,75	2,83	11 786	Республіка	Унітарна
3	Андорра (Князівство Андорра)	Андорра-ла-Велья	0,45	0,09	3 712	Конституційна монархія	Унітарна
4	Бельгія (Королівство Бельгія)	Брюссель	30,53	10,84	46 7472	Конституційна монархія	Федерація
5	Білорусь (Республіка Білорусь)	Мінськ	207,60	9,47	54 713	Республіка	Унітарна
6	Болгарія (Республіка Болгарія)	Софія	110,99	7,36	47 714	Республіка	Унітарна
7	Боснія та Герцеговина (Республіка Боснія та Герцеговина)	Сараєво	51,13	3,84	16 888	Республіка	Федерація
8	Ватикан (Держава-Місто Ватикан)	Ватикан	0,000 44	0,000 8	–	Абсолютна теократична монархія	–
9	Велика Британія (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії)	Лондон	244,89	62,30	2 246 079	Конституційна монархія	Федерація

* Укладено на основі: Атлас світу. – К. : Картографія. – 2004. – 140 с.; Gross domestic product 2010 / World Development Indicators database World Bank [Electronic resource]. – Mode of access : <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf>; List of countries by population [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_2011.

1	2	3	4	5	6	7	8
10	Греція (Грецька Республіка)	Афіни	131,96	10,79	304 865	Республіка	Унітарна
11	Данія (Королівство Данія)	Копенгаген	43,09	5,58	310 405	Конституційна монархія	Унітарна
12	Естонія (Естонська Республіка)	Таллінн	45,23	1,34	18 674	Республіка	Унітарна
13	Ірландія (Республіка Ірландія)	Дублін	70,27	4,58	203 892	Республіка	Унітарна
14	Ісландія (Республіка Ісландія)	Рейк'явік	102,82	0,32	12 594	Республіка	Унітарна
15	Іспанія (Королівство Іспанія)	Мадрид	505,99	46,20	1 407 405	Конституційна монархія	Унітарна
16	Італія (Італійська Республіка)	Рим	301,31	60,76	2 051 412	Республіка	Унітарна
17	Латвія (Латвійська Республіка)	Рига	64,61	2,07	24 010	Республіка	Унітарна
18	Литва (Литовська Республіка)	Вільнюс	65,30	3,20	36 306	Республіка	Унітарна
19	Ліхтенштейн (Князівство Ліхтенштейн)	Вадуц	0,16	0,04	4 826	Конституційна монархія	Унітарна
20	Люксембург (Велике Герцогство Люксембург)	Люксембург	2,59	0,51	55 096	Конституційна монархія	Унітарна
21	Македонія (Республіка Македонія)	Скоп'є	25,71	2,06	9 118	Республіка	Унітарна
22	Мальта (Республіка Мальта)	Валлетта	0,32	0,42	7 987	Республіка	Унітарна
23	Молдова (Республіка Молдова)	Кишинів	33,70	3,56	5 809	Республіка	Унітарна
24	Монако (Князівство Монако)	Монако	0,002	0,04	6 109	Конституційна монархія	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
25	Нідерланди (Королівство Нідерландів)	Амстердам	41,53	16,73	783 413	Конституційна монархія	Унітарна
26	Німеччина (Федеративна Республіка Німеччина)	Берлін	357,02	81,77	3 309 669	Республіка	Федерація
27	Норвегія (Королівство Норвегія)	Осло	323,76	4,99	414 462	Конституційна монархія	Унітарна
28	Польща (Республіка Польща)	Варшава	312,69	38,09	468 585	Республіка	Унітарна
29	Португалія (Португальська Республіка)	Лісабон	91,83	10,56	228 538	Республіка	Унітарна
30	Росія (Російська Федерація)	Москва	17 075,40	142,91	1 479 819	Республіка	Федерація
31	Румунія (Республіка Румунія)	Бухарест	238,39	21,47	161 624	Республіка	Унітарна
32	Сан-Марино (Республіка Сан-Марино)	Сан-Марино	0,06	0,03	1 900	Республіка	Унітарна
33	Сербія (Сербія)	Белград	88,40	7,12	39 128	Республіка	Унітарна
34	Словаччина (Словацька Республіка)	Братислава	49,03	5,45	89 034	Республіка	Унітарна
35	Словенія (Республіка Словенія)	Любляна	20,27	2,06	47 763	Республіка	Унітарна
36	Угорщина (Угорська Республіка)	Будапешт	93,03	10,72	130 419	Республіка	Унітарна
37	Україна (Україна)	Київ	603,70	45,66	137 929	Республіка	Унітарна
38	Фінляндія (Фінляндська Республіка)	Гельсінкі	338,15	5,40	238 801	Республіка	Унітарна
39	Франція (Французька Республіка)	Париж	543,97	65,35	2 560 002	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
40	Хорватія (Республіка Хорватія)	Загреб	56,54	4,29	60 852	Республіка	Унітарна
41	Чехія (Чеська Республіка)	Прага	78,87	10,56	192 152	Республіка	Унітарна
42	Чорногорія (Республіка Чорногорія)	Подгоріца	13,80	0,62	4 004	Республіка	Унітарна
43	Швейцарія (Швейцарська Конфедерація)	Берн	41,29	7,87	523 772	Республіка	Федерація
44	Швеція (Королівство Швеція)	Стокгольм	449,96	9,48	458 004	Конституційна монархія	Унітарна
Азія							
45	Азербайджан (Азербайджанська Республіка)	Баку	86,60	9,11	51 092	Республіка	Унітарна
46	Афганістан (Перехідна Ісламська Держава Афганістан)	Кабул	652,23	24,49	11 757	Республіка	Унітарна
47	Бангладеш (Народна Республіка Бангладеш)	Дакка	147,57	142,32	100 076	Республіка	Унітарна
48	Бахрейн (Держава Бахрейн)	Манама	0,71	1,23	20 595	Конституційна монархія	Унітарна
49	Бруней (Держава Бруней- Даруссалам)	Бандар-Сері- Бегаван	5,77	0,42	10 732	Абсолютна монархія	Унітарна
50	Бутан (Королівство Бутан)	Тхімпху	47,00	0,71	1 516	Конституційна монархія	Унітарна
51	В'єтнам (Соціалістична Республіка В'єтнам)	Ханой	331,04	87,84	103 572	Республіка	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
52	Вірменія (Республіка Вірменія)	Єреван	29,47	3,27	9 265	Республіка	Унітарна
53	Грузія (Республіка Грузія)	Тбілісі	69,49	4,47	11 667	Республіка	Унітарна
54	Ємен (Єменська Республіка)	Сана	527,97	23,83	26 365	Республіка	Унітарна
55	Ізраїль (Держава Ізраїль)	Тель-Авів	20,70	7,84	217 334	Республіка	Унітарна
56	Індія (Республіка Індія)	Нью-Делі	3 287,26	1 210,19	1 729 010	Республіка	Федерація
57	Індонезія (Республіка Індонезія)	Джакарта	1 919,32	237,64	706 558	Республіка	Унітарна
58	Ірак (Республіка Ірак)	Багдад	434,13	32,11	82 150	Республіка	Унітарна
59	Іран (Ісламська Республіка Іран)	Тегеран	1 645,16	76,04	331 015	Республіка	Унітарна
60	Йорданія (Йорданське Хашимітське Королівство)	Амман	88,95	6,26	27 574	Конституційна монархія	Унітарна
61	Казахстан (Республіка Казахстан)	Астана	2 724,90	16,67	142 987	Республіка	Унітарна
62	Камбоджа (Королівство Камбоджа)	Пномпень	181,04	13,40	11 343	Конституційна монархія	Унітарна
63	Катар (Держава Катар)	Доха	11,44	1,70	98 313	Абсолютна монархія	Унітарна
64	Киргизстан (Киргизька Республіка)	Бішкек	198,50	5,48	4 616	Республіка	Унітарна
65	Китай (Китайська Народна Республіка)	Пекін	9 537,59	1 339,73	5 878 629	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
66	Кіпр (Республіка Кіпр)	Нікосія	9,25	0,84	25 039	Республіка	Унітарна
67	Корея Південна (Республіка Корея)	Сеул	99,27	48,58	1 014 483	Республіка	Унітарна
68	Корея Північна (Корейська Народно- Демократична Республіка)	Пхеньян	122,76	24,05	22 850	Республіка	Унітарна
69	Кувейт (Держава Кувейт)	Ель-Кувейт	17,82	2,82	148 024	Конституційна монархія	Унітарна
70	Лаос (Лаоська Народно- Демократична Республіка)	В'єнтьян	236,80	6,35	7 491	Республіка	Унітарна
71	Ліван (Ліванська Республіка)	Бейрут	10,40	4,26	39 155	Республіка	Унітарна
72	Малайзія (Федерація Малайзія)	Путраджая	329,73	28,33	237 804	Конституційна монархія	Федерація
73	Мальдіви (Мальдівська Республіка)	Мале	0,30	0,32	1 480	Республіка	Унітарна
74	Монголія (Монголія)	Улан-Батор	1 566,50	2,74	6 083	Республіка	Унітарна
75	М'янма (Союз М'янма)	Найп'ідо	676,58	48,34	74 530	Республіка	Федерація
76	Непал (Королівство Непал)	Катманду	147,18	26,62	15 701	Конституційна монархія	Унітарна
77	Об'єднані Арабські Емірати (Об'єднані Арабські Емірати)	Абу-Дабі	83,60	8,26	230 252	Федерація абсолютних монархій	Федерація
78	Оман (Султанат Оман)	Маскат	309,50	2,77	46 114	Абсолютна монархія	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
79	Пакистан (Ісламська Республіка Пакистан)	Ісламабад	796,10	178,52	174 799	Республіка	Унітарна
80	Палестинські Території (Палестинські Території)	Східний Єрусалим (офіційно) Рамалла (фактично)	6,26	4,17	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
81	Саудівська Аравія (Королівство Саудівська Аравія)	Єр-Ріяд	2 248,00	27,14	375 766	Абсолютна теократична монархія	Унітарна
82	Сінгапур (Республіка Сінгапур)	Сінгапур	0,65	5,18	222 699	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
83	Сирія (Сирійська Арабська Республіка)	Дамаск	185,18	21,41	59 103	Республіка	Унітарна
84	Східний Тімор / Тімор- Лешті (Демократична Республіка Східний Тімор)	Ділі	14,60	1,07	701	Республіка	Унітарна
85	Таджикистан (Республіка Таджикистан)	Душанбе	143,10	7,62	5 640	Республіка	Унітарна
86	Таїланд (Королівство Таїланд)	Бангкок	513,12	65,93	318 847	Конституційна монархія	Унітарна
87	Туреччина (Турецька Республіка)	Анкара	779,45	73,72	735 264	Республіка	Унітарна
88	Туркменистан (Туркменистан)	Ашгабат	488,00	5,11	21 074	Республіка	Унітарна
89	Узбекистан (Республіка Узбекистан)	Ташкент	447,40	28,00	38 982	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
90	Філіппіни (Республіка Філіппіни)	Маніла	300,08	94,01	199 589	Республіка	Унітарна
91	Шрі-Ланка (Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка)	Шрі- Джаявардена- Пура-Котте	65,61	20,65	49 552	Республіка	Унітарна
92	Японія (Японія)	Токіо	372,82	127,73	5 497 813	Конституційна монархія	Унітарна
Африка							
93	Алжир (Алжирська Народна Демократична Республіка)	Алжир	2 381,74	37,10	159 426	Республіка	Унітарна
94	Ангола (Республіка Ангола)	Луанда	1 246,70	19,62	84 391	Республіка	Унітарна
95	Бенін (Республіка Бенін)	Порто-Ново	112,62	9,10	6 633	Республіка	Унітарна
96	Ботсвана (Республіка Ботсвана)	Габороне	185,89	2,03	14 857	Республіка	Унітарна
97	Буркіна (Буркіна-Фасо)	Уагадугу	267,91	15,73	8 820	Республіка	Унітарна
98	Бурунді (Республіка Бурунді)	Бужумбура	27,83	8,58	1 611	Республіка	Унітарна
99	Гана (Республіка Гана)	Аккра	238,53	24,23	31 306	Республіка	Унітарна
100	Габон (Габонська Республіка)	Лібревіль	267,67	1,53	13 011	Республіка	Унітарна
101	Гамбія (Республіка Гамбія)	Банжул	11,30	1,78	807	Республіка	Унітарна
102	Гвінея (Гвінейська Республіка)	Конакрі	245,86	10,22	4 511	Республіка	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
103	Гвінея-Бісау (Республіка Гвінея-Бісау)	Бісау	36,13	1,52	879	Республіка	Унітарна
104	Демократична Республіка Конго (Демократична Республіка Конго)	Кіншаса	2 344,89	67,76	13 145	Республіка	Унітарна
105	Джибуті (Республіка Джибуті)	Джибуті	23,20	0,91	1 049	Республіка	Унітарна
106	Екваторіальна Гвінея (Республіка Екваторіальна Гвінея)	Малабо	28,05	0,72	14 007	Республіка	Унітарна
107	Еритрея (Держава Еритрея)	Асмера	121,14	5,42	2 117	Республіка	Унітарна
108	Ефіопія (Федеративна Демократична Республіка Ефіопія)	Аддіс-Абеба	1 127,10	82,10	29 717	Республіка	Федерація
109	Єгипет (Арабська Республіка Єгипет)	Каїр	1 001,45	81,45	218 912	Республіка	Унітарна
110	Замбія (Республіка Замбія)	Лусака	752,61	13,05	19 193	Республіка	Унітарна
111	Зімбабве (Республіка Зімбабве)	Хараре	390,75	12,75	7 474	Республіка	Унітарна
112	Кабо-Верде (Республіка Кабо-Верде)	Прая	4,03	0,49	1 648	Республіка	Унітарна
113	Камерун (Республіка Камерун)	Яунде	475,44	19,41	22 394	Республіка	Унітарна
114	Кенія (Республіка Кенія)	Найробі	582,65	38,61	31 409	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
115	Коморські Острови (Федеративна Ісламська Республіка Коморські Острови)	Мороні	1,86	0,75	541	Республіка	Федерація
116	Конго (Республіка Конго)	Браззавіль	342,00	4,14	11 898	Республіка	Унітарна
117	Кот-д'Івуар (Республіка Кот-д'Івуар)	Ямусукро	320,76	21,40	22 780	Республіка	Унітарна
118	Лесото (Королівство Лесото)	Масеру	30,35	2,19	2 132	Конституційна монархія	Унітарна
119	Ліберія (Республіка Ліберія)	Монровія	111,37	3,48	986	Республіка	Унітарна
120	Лівія (Держава Лівія)	Тріполі	1 759,54	6,42	62 360	Республіка	Унітарна
121	Маврикій (Республіка Маврикій)	Порт-Луї	1,87	1,28	9 729	Республіка	Унітарна
122	Мавританія (Ісламська Республіка Мавританія)	Нуакшот	1 030,70	3,34	3 636	Республіка	Унітарна
123	Мадагаскар (Республіка Мадагаскар)	Антананаріву	587,04	20,70	8 721	Республіка	Унітарна
124	Малаві (Республіка Малаві)	Лілонгве	118,48	13,01	5 106	Республіка	Унітарна
125	Малі (Республіка Малі)	Бамако	1 248,57	14,52	9 251	Республіка	Унітарна
126	Марокко (Королівство Марокко)	Рабат	458,73	32,45	91 196	Конституційна монархія	Унітарна
127	Мозамбік (Республіка Мозамбік)	Мапуту	799,38	23,05	9 586	Республіка	Унітарна
128	Намібія (Республіка Намібія)	Віндгук	824,12	2,32	12 170	Республіка	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
129	Нігер (Республіка Нігер)	Ніамей	1 186,41	15,73	5 557	Республіка	Унітарна
130	Нігерія (Федеративна Республіка Нігерія)	Абуджа	923,77	162,47	193 669	Республіка	Федерація
131	Острів Святої Єлени / Велика Британія (Острів Святої Єлени)	Джеймстаун	0,12	0,004	–	Керована губернатором	Унітарна
132	Південна Африка (Південно-африканська Республіка)	Преторія	1 219,09	50,59	363 704	Республіка	Унітарна
133	Південний Судан (Республіка Південний Судан)	Джуба	640,00	8,26	–	Республіка	Унітарна
134	Руанда (Руандійська Республіка)	Кігалі	26,34	10,72	5 628	Республіка	Унітарна
135	Сан-Томе і Принсіпі (Демократична Республіка Сан-Томе і Принсіпі)	Сан-Томе	1,00	0,17	197	Республіка	Унітарна
136	Свазіленд (Королівство Свазіленд)	Мбабане	17,36	1,20	3 645	Конституційна монархія	Унітарна
137	Сейшельські Острови (Республіка Сейшельські Острови)	Вікторія	0,46	0,09	937	Республіка	Унітарна
138	Сенегал (Республіка Сенегал)	Дакар	196,71	12,86	12 954	Республіка	Унітарна
139	Сомалі (Сомалійська Демократична Республіка)	Могадішо	637,66	9,56	5 023	Республіка	Унітарна
140	Судан (Республіка Судан)	Хартум	1 886,07	30,89	62 046	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
141	Сьєрра-Леоне (Республіка Сьєрра-Леоне)	Фрітаун	71,74	6,00	1 905	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
142	Танзанія (Об'єднана Республіка Танзанія)	Додома	945,09	43,19	23 057	Республіка	Унітарна
143	Того (Тоголезька Республіка)	Ломе	56,79	5,75	3 153	Республіка	Унітарна
144	Туніс (Туніська Республіка)	Туніс	164,15	10,67	44 291	Республіка	Унітарна
145	Уганда (Республіка Уганда)	Кампала	241,04	32,94	17 011	Республіка	Унітарна
146	Чад (Республіка Чад)	Нджамена	1 284,00	11,27	7 588	Республіка	Унітарна
147	Центральноафриканська Республіка (Центральноафриканська Республіка)	Бангі	622,44	4,49	2 013	Республіка	Унітарна
Північна та Центральна Америка							
148	Антигуа і Барбуда (Антигуа і Барбуда)	Сент-Бжонс	0,44	0,09	1 015	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
149	Багамські Острови (Співдружність Багамських Островів)	Нассау	13,94	0,35	7 538	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
150	Барбадос (Барбадос)	Бриджтаун	0,43	0,28	3 203	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
151	Беліз (Беліз)	Бельмопан	22,97	0,32	1 432	Монархія у складі Співдружності	Унітарна

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
152	Гаїті (Республіка Гаїті)	Порт-о-Пренс	27,00	10,10	6 710	Республіка	Унітарна
153	Гондурас (Республіка Гондурас)	Тегусігальпа	112,09	8,30	15 400	Республіка	Унітарна
154	Гватемала (Республіка Гватемала)	Гватемала	108,89	14,71	41 190	Республіка	Унітарна
155	Гренада (Гренада)	Сент-Джорджес	0,34	0,11	628	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
156	Домініка (Співдружність Домініки)	Розо	0,75	0,07	383	Республіка	Унітарна
157	Домініканська Республіка (Домініканська Республіка)	Санто-Домінго	48,44	9,38	51 577	Республіка	Унітарна
158	Канада (Канада)	Оттава	9 970,61	34,61	1 574 052	Республіка у складі Співдружності	Федерація
159	Коста-Рика (Республіка Коста-Рика)	Сан-Хосе	51,10	4,30	34 564	Республіка	Унітарна
160	Куба (Республіка Куба)	Гавана	110,86	11,24	62 705	Республіка	Унітарна
161	Мексика (Мексиканські Сполучені Штати)	Мехіко	1 958,20	112,34	1 039 662	Республіка	Федерація
162	Нікарагуа (Республіка Нікарагуа)	Манагуа	131,81	5,82	6 551	Республіка	Унітарна
163	Панама (Республіка Панама)	Панама	75,52	3,41	26 777	Республіка	Унітарна
164	Сальвадор (Республіка Ель-Сальвадор)	Сан-Сальвадор	21,04	6,23	21 796	Республіка	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
165	Сент-Вінсент і Гренадини (Сент-Вінсент і Гренадини)	Кінгстаун	0,34	0,10	562	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
166	Сент-Кітс і Невіс (Федерація Сент-Кітс і Невіс)	Бастер	0,27	0,05	526	Монархія у складі Співдружності	Федерація
167	Сент-Люсія (Сент-Люсія)	Кастрі	0,62	0,17	932	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
168	Сполучені Штати Америки (Сполучені Штати Америки)	Вашингтон	9 372,61	312,91	14 582 400	Республіка	Федерація
169	Тринідад і Тобаго (Республіка Тринідад і Тобаго)	Порт-оф- Спейн	5,13	1,32	20 398	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
170	Ямайка (Ямайка)	Кінгстон	10,99	2,71	13 995	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
Південна Америка							
171	Аргентина (Аргентинська Республіка)	Буенос-Айрес	2 780,09	40,12	368 712	Республіка	Федерація
172	Болівія (Республіка Болівія)	Сукре (офіційно) Ла-Пас (фактично)	1 098,58	10,43	19 786	Республіка	Унітарна
173	Бразилія (Федеративна Республіка Бразилія)	Бразилія	8 512,00	192,38	2 087 890	Республіка	Федерація
174	Венесуела (Боліварська Республіка Венесуела)	Каракас	912,05	26,84	387 852	Республіка	Федерація

Продовження дод. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8
175	Гайана (Кооперативна Республіка Гайана)	Джорджтаун	215,08	0,78	2 222	Республіка	Унітарна
176	Еквадор (Республіка Еквадор)	Кіто	272,05	14,48	58 910	Республіка	Унітарна
177	Колумбія (Республіка Колумбія)	Санта-Фе-де-Богота	1 141,75	46,35	288 189	Республіка	Унітарна
178	Парагвай (Республіка Парагвай)	Асунсьйон	406,75	6,34	18 475	Республіка	Унітарна
179	Перу (Республіка Перу)	Ліма	1 285,22	29,80	153 845	Республіка	Унітарна
180	Суринам (Республіка Суринам)	Парамарибо	163,82	0,53	3 252	Республіка	Унітарна
181	Уругвай (Східна Республіка Уругвай)	Монтевідео	176,22	3,20	40 265	Республіка	Унітарна
182	Чилі (Республіка Чилі)	Сантьяго	756,10	17,25	203 443	Республіка	Унітарна
Австралія та Океанія							
183	Австралія (Австралійський Союз)	Канберра	7 682,30	22,81	924 843	Монархія у складі Співдружності	Федерація
184	Вануату (Республіка Вануату)	Порт-Віла	12,19	0,23	729	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
185	Палау (Республіка Палау)	Мелекеок	0,49	0,02	170	Республіка	Унітарна
186	Кірибаті (Республіка Кірибаті)	Південна Тарава	0,81	0,10	151	Монархія у складі Співдружності	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
187	Маршаллові Острови (Республіка Маршаллові Острови)	Далап-Уліга-Дарріт	0,18	0,05	156	Республіка	Унітарна
188	Науру (Республіка Науру)	округ Ярен	0,02	0,01	60	Республіка	Унітарна
189	Нова Зеландія (Нова Зеландія)	Веллінгтон	270,53	4,44	126 679	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
190	Папуа-Нова Гвінея (Незалежна Держава Папуа-Нова Гвінея)	Порт-Морсбі	462,84	7,01	9 480	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
191	Самоа (Незалежна Держава Самоа)	Апіа	2,83	0,18	1 049	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
192	Соломонові Острови (Соломонові Острови)	Хоніара	28,37	0,54	679	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
193	Тонга (Королівство Тонга)	Нукуалофа	0,75	0,10	357	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
194	Тувалу (Острови Тувалу)	Ваяку (на атолі Фунафуті)	0,02	0,010	–	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
195	Фіджі (Республіка Фіджі)	Сува	18,27	0,87	3 009	Республіка у складі Співдружності	Унітарна
196	Федеративні Штати Мікронезії (Федеративні Штати Мікронезії)	Палікір	0,71	0,10	287	Республіка	Федерація

ЗАЛЕЖНІ КРАЇНИ ТА ТЕРИТОРІЇ*

№ з/п	Загальна назва країни / держава-суверен (офіційна назва)	Адміністративний центр	Площа, тис. км ²	Населення, млн осіб	ВВП, млн дол. США	Форма правління	Форма устрою
1	2	3	4	5	6	7	8
Європа							
1	Гібралтар / Велика Британія (Гібралтар)	–	0,006	0,03	–	–	Унітарна
2	Фарерські Острови / Данія (Фарерські Острови)	Торсгавн	1,40	0,05	2 198	–	Унітарна
Азія							
3	Острів Різдва / Австралія (Острів Різдва)	Флаїнг-Фіш-Коув	0,14	0,001	–	–	Унітарна
Африка							
4	Західна Сахара / Марокко (Західна Сахара)	Ель-Аюн	266,77	0,55	–	–	Унітарна
5	Майотта / Франція (Майотта)	Мамудзу	0,37	0,21	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
6	Мелілья / Іспанія (Мелілья)	–	0,001	–	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
7	Реюньйон / Франція (Реюньйон)	Сен-Дені	2,51	0,82	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
8	Сеута / Іспанія (Сеута)	–	0,001	–	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
Америка							
9	Ангілья / Велика Британія (Ангілья)	Валлі	0,09	0,02	–	Керована губернатором	Унітарна

* Укладено на основі: Атлас світу. – К. : Картографія. – 2004. – 140 с.; Gross domestic product 2010 / World Development Indicators database World Bank [Electronic resource]. – Mode of access : <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf>.; List of countries by population [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_population_in_2011.

1	2	3	4	5	6	7	8
10	Антильські Острови / Нідерланди (Нідерландські Антильські Острови)	Віллемстад	0,80	0,02	–	Керована губернатором	Федерація
11	Аруба / Нідерланди (Аруба)	Оран'єстад	0,19	0,10	–	Керована губернатором	Унітарна
12	Бермудські Острови / Велика Британія (Бермудські Острови)	Гамільтон	0,05	0,06	5 715	Керована губернатором	Унітарна
13	Віргінські Острови / Велика Британія (Британські Віргінські Острови)	Род-Таун	0,13	0,28	–	Керована губернатором	Унітарна
14	Віргінські Острови / США (Американські Віргінські Острови)	Шарлотта-Амалія	0,35	0,11	–	Керована губернатором	Унітарна
15	Гваделупа / Франція (Гваделупа)	Бас-Тер	1,71	0,40	–	Керована губернатором	Унітарна
16	Гвіана / Франція (Гвіана)	Каєнна	83,53	0,78	–	Керована губернатором	Унітарна
17	Гренландія / Данія (Гренландія)	Нуук (Готхоб)	2 175,60	0,06	1 268	Самоврядна територія (Данський протекторат)	Унітарна
18	Кайманові Острови / Велика Британія (Острови Кайман)	Джорджтаун	0,26	0,05	–	Керована губернатором	Унітарна
19	Мартиніка / Франція (Мартиніка)	Фор-де-Франс	1,13	0,40	–	Заморський департамент Франції	Унітарна
20	Мідвей / США (Острови Мідвей)	–	0,005	–	–	–	Унітарна
21	Монтсеррат / Велика Британія (Монтсеррат)	Плімут	0,10	0,005	–	Керована губернатором	Унітарна
22	Острови Теркс і Кайкос / Велика Британія (Острови Теркс і Кайкос)	Коберн-Таун	0,50	0,04	–	Керована губернатором	Унітарна

1	2	3	4	5	6	7	8
23	Пуерто-Рико / США (Співдружність Пуерто-Рико)	Сан-Хуан	9,10	3,73	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
24	Сен-П'єр і Мікелон / Франція (Сен-П'єр і Мікелон)	Сен-П'єр	0,24	0,006	–	Керована префектом	Унітарна
25	Фолклендські (Мальвінські) Острови / Велика Британія (Фолклендські (Мальвінські) Острови)	Порт-Стенлі	12,17	0,003	–	Керована губернатором	Унітарна
Океанія							
26	Американське Самоа / США (Американське Самоа)	Паго-Паго	0,20	0,06	565	Монархія у складі Співдружності	Унітарна
27	Гуам / США (Гуам)	Аганья	0,54	0,02	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
28	Ніуе / Нова Зеландія (Ніуе)	Алофі	0,26	0,001	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
29	Нова Каледонія / Франція (Нова Каледонія)	Нумеа	19,06	0,25	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
30	Норфолк / Австралія (Острів Норфолк)	Кінгстон	0,04	0,002	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
31	Острови Кука / Нова Зеландія (Острови Кука)	Аваруа	0,24	0,01	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
32	Північні Маріанські Острови / США (Співдружність Північних Маріанських Островів)	Сайпан	0,48	0,05	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
33	Піткерт / Велика Британія (Піткерт)	Адамстаун	0,004	0,000 67	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
34	Токелау / Нова Зеландія (Токелау)	Атафу	0,01	0,001 4	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
35	Уолліс і Футуна / Франція (Острови Уолліс і Футуна)	Мата-Уту	0,26	0,013	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна
36	Французька Полінезія / Франція (Французька Полінезія)	Папеете	4,00	0,27	–	Внутрішнє самоуправління	Унітарна

ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ СУВЕРЕННИХ ДЕРЖАВ*

Роки	Європа	Азія	Африка	Америка	Океанія	Усього
1900	23	9	3	20	–	55
1923	32	13	4	22	2	73
1947	29	19	4	22	2	76
1966	34	38	39	25	3	139
1976	34	38	50	29	7	158
1991	41	40	53	35	14	183
2000	42	46	54	35	14	191
2003	43	47	54	35	14	193
2007	44	47	54	35	14	194
2010	44	47	54	35	14	194
2012	44	47 ¹	55	35	14	195

* Укладено на основі: Атлас вчителя : [відп. ред. В. В. Молочко]. – К. : Картографія. – 2010. – 328 с.; Книш М. М. Завдання до виконання практичних робіт з курсу “Політична карта світу” для студентів географічного факультету / М. М. Книш. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 32; Організація Об’єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.un.org.

¹ Членом ЮНЕСКО 2011 р. став суб’єкт міжнародних відносин – Палестинські Території (утворено в результаті Норвезьких мирних угод 1993 року). Палестинські Території не мають статусу повноправного члена ООН (30.12.2012 р. ООН надано статус Палестинським Територіям – держави спостерігача ООН), і не враховуються при підрахунку суверенних держав світу, оскільки їх не визнано двома державами – постійними членами Ради Безпеки ООН: США та Великою Британією, хоча їхнє існування визнано 122 державами світу (станом на 01.01.2013 р.).

ПОКАЗНИКИ ОБЧИСЛЕННЯ ІНДЕКСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Таблиця Д.1.1

Індекс глобалізації КОФ*
(KOF Index of Globalization)

Субіндекс (вага субіндексу, %)	Показник	Вага показника в субіндексі, %
Економічна глобалізація (36%)	Реальні потоки	50
	Торгівля (% від ВВП)	22
	Іноземні прямі інвестиції, потоки (% від ВВП)	29
	Іноземні прямі інвестиції, акції (% від ВВП)	22
	Портфельні інвестиції (% від ВВП)	27
	Обмеження	50
	Бар'єри на імпорт	22
	Середній рівень тарифів	28
	Податки на міжнародну торгівлю (% від поточних прибутків)	27
	Обмеження на рахунки	23
Соціальна глобалізація (38%)	Дані про персональні контакти	33
	Телефонний трафік	26
	Переказ коштів (% від ВВП)	3
	Міжнародний туризм	26
	Іноземне населення (% від загальної кількості населення)	20
	Міжнародна кореспонденція (листи, на особу)	25
	Дані про інформаційні потоки	36
	Користувачі Інтернету (на 1000 осіб)	36
	Телебачення (на 1000 осіб)	36
	Торгівля газетами з новинами	28
	Дані про культурну інтеграцію	31
	Кількість Макдональдсів (на особу)	43
	Кількість магазинів ІКЕА (на особу)	44
Торгівля книгами (% від ВВП)	13	
Політична глобалізація (26%)	Посольства в державі	25
	Членство у міжнародних організаціях	28
	Участь у місіях Ради Безпеки ООН	22
	Міжнародні договори	25

* Укладено на основі: KOF Index of Globalization: Methodology [Electronic resource]. – Mode of access : http://globalization.kof.ethz.ch/static/pdf/definitions_2011.pdf.

Таблиця Д.1.2

Індекс глобалізації А. Т. Kearney, Foreign Policy*
(Globalization Index)

Група показників	Показник
Залучення країни до міжнародних політичних процесів	Кількість міжнародних організацій, членом яких є країна
	Кількість місій Ради Безпеки ООН, у яких країна брала участь
	Кількість посольств, що розміщені в країні
	Кількість ратифікованих міжнародних угод
Поширення технологій	Кількість користувачів Інтернету на 1000 осіб
	Кількість Інтернет-хостів на 1000 осіб
	Кількість Інтернет-серверів на 1000 осіб
Персональні контакти громадян	Частка громадян, що здійснюють закордонні подорожі, у % до загальної кількості населення країни
	Кількість хвилин міжнародних телефонних розмов (як вхідних, так і вихідних) на жителя
	Сума міжнародних грошових переказів як з країни, так і в країну, у % до ВВП
Економічна інтеграція	Частка міжнародної торгівлі (експорт та імпорт товарів і послуг), у % до ВВП країни
	Частка прямих і портфельних інвестицій, які надходять у країну і виходять з неї, у % до ВВП

* Укладено на основі: Kearney A. T. / Foreign Policy : Globalization Index [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/globalization-index.html>.

УЧАСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ*

Назва держави	Членство у міжнародних організаціях, од.	Участь у міжнародних миротворчих місіях ООН, од.	Кількість ратифікованих міжнародних договорів, од.
1	2	3	4
Алжир	12	18,4	8
Аргентина	12	990,6	10
Австралія	10	85,0	8
Австрія	12	421,0	9
Бангладеш	8	8 561,8	8
Бельгія	13	16,1	8
Ботсвана	9	0,0	10
Бразилія	12	1 298,3	9
Болгарія	11	62,2	10
Канада	14	333,8	9
Чилі	12	579,7	9
Китай	10	1 014,3	6
Колумбія	10	0,0	8
Коста-Рика	9	0,0	10
Хорватія	10	34,3	10
Чехія	12	29,8	9
Данія	13	73,3	9
Єгипет	10	300,6	6
Естонія	12	2,0	9
Фінляндія	12	42,9	8
Франція	14	599,3	9
Німеччина	13	291,5	8
Гана	10	3 067,9	9
Греція	14	26,5	8
Гонконг	4	0,0	0
Угорщина	12	107,6	10
Індія	8	6 223,8	6
Індонезія	11	201,5	7
Іран	8	3,0	5
Ірландія	12	472,8	9
Ізраїль	9	0,0	5
Італія	13	236,4	9
Японія	11	30,0	9
Йорданія	9	3 040,7	10
Кенія	9	1 508,8	10
Південна Корея	10	44,5	8

* Укладено на основі: Kearney A. T. Globalization Index [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/globalization-index.html>.

1	2	3	4
Малайзія	10	102,1	7
Мексика	12	0,0	10
Марокко	9	1 706,8	6
Нідерланди	13	21,8	9
Нова Зеландія	10	13,5	9
Нігерія	11	2 993,3	9
Норвегія	11	61,8	9
Пакистан	8	9 375,3	6
Панама	9	0,0	10
Перу	11	232,1	9
Філіппіни	12	464,9	8
Польща	12	714,1	9
Португалія	13	38,7	9
Румунія	12	233,2	10
Росія	11	302,3	7
Саудівська Аравія	10	0,0	6
Сенегал	10	1 586,0	9
Сінгапур	10	0,0	8
Словаччина	12	298,7	10
Словенія	12	16,0	9
Південна Африка	11	224,0	9
Іспанія	13	255,8	9
Шрі-Ланка	8	852,3	7
Швеція	11	318,4	9
Швейцарія	10	30,1	8
Тайвань	3	0,0	0
Танзанія	11	17,4	10
Таїланд	11	94,0	6
Туніс	10	494,3	8
Туреччина	11	266,9	7
Уганда	9	29,4	9
Україна	9	820,3	8
Велика Британія	13	395,0	9
США	15	380,5	5
Венесуела	11	0,0	7
В'єтнам	9	0,0	8

ІНДЕКС ПОЛІТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КОФ, 2011*

(KOF Index of Political Globalization, 2011)

Ранг	Назва країни	Значення індексу	Ранг	Назва країни	Значення індексу
1	2	3	1	2	3
1	Франція	98,43	37	Туніс	88,00
2	Італія	98,37	38	Йорданія	87,37
3	Бельгія	98,13	39	Індонезія	87,11
4	Австрія	97,37	40	Україна	87,04
5	Іспанія	96,62	41	Китай	86,65
6	Швеція	96,30	42	Уругвай	86,63
7	Нідерланди	95,11	43	Перу	86,56
8	Португалія	95,08	44	Хорватія	86,48
9	Польща	94,90	45	Малайзія	85,91
10	Канада	94,64	46	Словаччина	85,89
11	Греція	94,11	47	Росія	85,69
12	Данія	93,95	48	Алжир	85,68
13	Швейцарія	93,81	49	Гана	85,65
14	Туреччина	93,68	50	Філіппіни	85,56
15	США	93,60	51	Кенія	85,25
16	Єгипет	93,56	52	Гватемала	83,87
17	Бразилія	93,50	53	Словенія	83,35
18	Німеччина	93,35	54	Ефіопія	83,27
19	Аргентина	93,28	55	Еквадор	82,24
20	Румунія	92,89	56	Нова Зеландія	82,20
21	Угорщина	92,87	57	Ізраїль	81,77
22	Індія	92,46	58	Ліхтенштейн	81,65
23	Норвегія	92,41	59	Таїланд	81,58
24	Австралія	91,71	60	Колумбія	81,17
25	Нігерія	91,16	61	Кіпр	80,71
26	Фінляндія	91,02	62	Болівія	79,67
27	Чилі	90,18	63	Сальвадор	78,94
28	Болгарія	90,14	64	Лівія	78,38
29	Пакистан	90,14	65	Бангладеш	78,27
30	Марокко	89,76	66	Литва	77,97
31	Чехія	89,54	67	Парагвай	77,48
32	Південна Корея	89,17	68	Замбія	77,45
33	Ірландія	89,07	69	Шрі-Ланка	77,13
34	Японія	88,60	70	Боснія та Герцеговина	76,37
35	Сенегал	88,43	71	Гвінея	76,27
36	Південна Африка	88,34	72	Катар	75,80

* Укладено на основі: KOF Index of Globalization, 2011 [Electronic resource]. — Mode of access : http://globalization.kof.ethz.ch/static/pdf/rankings_2011.pdf.

1	2	3	1	2	3
73	Малі	75,60	115	Камбоджа	62,75
74	Кот-д'Івуар	75,55	116	Панама	62,47
75	Бенін	75,26	117	Мавританія	62,26
76	Габон	75,21	118	Кувейт	62,23
77	Сінгапур	75,05	119	Таджикистан	62,11
78	Естонія	74,98	120	Коста-Рика	61,44
79	Буркіна	74,41	121	Бурунді	61,34
80	Уганда	74,27	122	Саудівська Аравія	60,40
81	Камерун	74,25	123	Суринам	58,90
82	Зімбабве	73,52	124	Латвія	58,62
83	Того	73,29	125	Нікарагуа	58,49
84	Нігер	73,20	126	Танзанія	58,37
85	Ямайка	72,89	127	Домініканська Республіка	58,14
86	Албанія	72,80	128	Азербайджан	57,87
87	Мексика	72,55	129	Судан	57,12
88	Ісландія	72,36	130	Молдова	56,72
89	Сербія	71,86	131	В'єтнам	56,69
90	Велика Британія	71,78	132	Лесото	55,70
91	Непал	70,92	133	Ірак	55,42
92	Іран	70,49	134	Об'єднані Арабські Емірати	54,18
93	Монголія	69,66	135	Гренада	53,71
94	Гондурас	69,57	136	Мальта	53,65
95	Казахстан	69,39	137	Ботсвана	53,20
96	Мадагаскар	68,76	138	Бруней	52,88
97	Фіджі	68,73	139	Грузія	52,03
98	Венесуела	68,64	140	Вірменія	51,75
99	Киргизстан	68,51	141	Тринідад і Тобаго	51,27
100	Мавританія	68,07	142	Ангола	51,03
101	Мозамбік	67,86	143	Македонія	50,67
102	Гамбія	67,43	144	Білорусь	49,60
103	Намібія	67,22	145	Самоа	49,00
104	Джібуті	66,84	146	Вануату	48,84
105	Руанда	66,66	147	Бахрейн	48,39
106	Демократична Республіка Конго	66,60	148	Гаїті	48,13
107	Ємен	65,98	149	Гайана	47,36
108	Чад	64,89	150	Афганістан	46,79
109	Малаві	64,40	151	Багамські Острови	46,77
110	Куба	64,23	152	Узбекистан	46,50
111	Центральноафриканська Республіка	63,80	153	Оман	46,22
112	Чорногорія	63,10	154	Папуа-Нова Гвінея	46,06
113	Сьєрра-Леоне	63,08	155	Ліберія	45,14
114	Ліван	63,08	156	Гвінея-Бісау	44,80

МІЖНАРОДНІ АГЕНЦІЇ З ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Агентство США з міжнародного розвитку (англ. *United States Agency for International Development, USAID*) – незалежне агентство федерального уряду США. Здійснює моніторинг та надання невійськової допомоги США іншим країнам світу. Основні напрями роботи зосереджено на: підтримці торгівлі, економічного зростання, охорони здоров'я; наданні невідкладної гуманітарної допомоги; сприянні у недопущенні військових, політичних, соціальних конфліктів; підтримці демократії та демократичних перебудов у суспільстві.

Офіційний сайт: <http://www.usaid.gov>.

Інститут Брукінгса (англ. *Brookings Institution*) – некомерційна громадська політична організація, заснована у м. Вашингтон (США) філантропом Робертом Брукінгсом (*Robert Brookings*) 1916 р. Спочатку функціонувала у складі трьох установ (Інститут урядових досліджень, Інститут економіки, Вища школа при Вашингтонському університеті); 1927 р. об'єднано в єдиний Інститут Брукінгса. Здійснює наукові дослідження й освітню діяльність у соціальній сфері, зокрема, економіці, управлінні, муніципальній політиці, зовнішній політиці, світовій економіці та розвитку.

Головні цілі інституту: зміцнення та поширення американської демократії; зміцнення економічного та соціального благополуччя, безпеки й можливостей для усіх американців; забезпечення більшої відкритості, безпеки, процвітання та стабільності міжнародної системи.

Програми й дослідження здійснені під егідою інституту: 1948 р. – розроблена програма США щодо відновлення Європи; з 1969 р. – серія досліджень “Встановлення національних пріоритетів”; з 1995 р. – дослідження проблем міської політики, ролі міст та міських агломерацій у світовій політиці та економіці, дослідження регіональних світових проблем; з 2002 р. – дослідження проблем близькосхідної політики, оборонних потреб і пріоритетів США у світі, проблем майбутньої війни, обґрунтування системи ПРО США.

Офіційний сайт: <http://www.brookings.edu>.

Інститут відкритого суспільства / Фонд Сороса (англ. *Open Society Institute, OSI*) – міжнародна благочинна організація, заснована фінансистом і філантропом Джорджем Соросом (*George Soros*) 1979 р. Ініціює та підтримує програми у сфері культури, мистецтва, охорони здоров'я, громадянського суспільства, сприяє розвитку ідей та механізмів відкритого суспільства (демократичного типу суспільства). Штаб-квартири фонду розташовані в м. Будапешт (Угорщина) та м. Нью-Йорк (США).

Офіційний сайт: <http://www.soros.org>.

Інститут економіки і миру (англ. *Institute for Economics and Peace, IEP*) – некомерційна дослідницька організація, що аналізує тенденції, пов'язані з формуванням людського благополуччя, безпеки, миролюбності у світовому масштабі. Метою організації є: розробка нових концептуальних засад для визначення та оцінки миру; розкриття взаємозв'язку між бізнесом, процвітанням, миролюбністю; сприяння більш глибокому розумінню ролі культурних, економічних і політичних чинників у становленні миру.

Організацію засновано в Австралії. Сьогодні представництва розташовано в м. Сідней (Австралія), м. Нью-Йорк і м. Вашингтон (США).

Під егідою організації укладено методику обчислення Глобального індексу миру (*Global Peace Index*); з 2007 р. здійснюють щорічні його розрахунки для держав світу, а 2011 р. укладено методику та здійснено розрахунки національного індексу миру для США (за окремими штатами).

Інститут 2012 р. уклав методику та обчислив у динаміці за період 2001–2011 рр. глобальний індекс тероризму (*Global Terrorism Index*) для 158 держав світу.

Офіційний сайт: <http://www.economicsandpeace.org>.

Міжнародна група із запобігання криз (англ. *The International Crisis Group*) – міжнародна антиконфліктна, некомерційна, неурядова організація. Засновано 1995 р. віце-президентом Світового банку М. Брауном (*M. Brown*), колишнім американським дипломатом М. Абрамовичем (*M. Abramowitz*), фахівцем з ліквідації наслідків стихійних лих Ф. Куні (*F. Cuny*). Мета організації: допомога урядам, міжурядовим організаціям, міжнародним співтовариствам у запобіганні смертоносних конфліктів і політичних криз, а також врегулюванні уже сформованих. Організація має 17 аналітичних груп у різних регіонах світу, які здійснюють збір інформації, моніторинг ситуації у районах ризику спалаху конфлікту, ескалації або відновленню конфлікту. Організація випускає щомісячний бюлетень “Огляд криз” (“*Crisis Watch*”).

Офіційний сайт: <http://www.crisisgroup.org>.

Національний фонд демократії (англ. *National Endowment for Democracy*) – організація, яку засновано 1983 р. Конгресом США. Головна мета діяльності: сприяння встановленню та розвитку демократії та свободи у світі. Організація надає гранти на дослідження у сфері розвитку демократії та прав людини в країнах світу, а також кошти на підтримку демократичних перетворень – фінансує опозиційні рухи. Фінансування фонду забезпечують уряд США, приватні філантропи й благодійні організації. Фонд публікує “Журнал демократії” (“*Journal of Democracy*”).

Офіційний сайт: <http://www.ned.org>.

Програма розвитку ООН (ПРООН) (англ. *United Nations Development Programme, UNPD*) – організації при ООН з надання допомоги країнам-учасникам у сфері розвитку. Діє з 1993 р. як результат злиття Спеціального фонду ООН (заснований 1958 р.) і Розширеної програми технічної допомоги (заснована 1949 р.). Мета організації: надання країнам-учасникам доступу до знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати краще життя. Здійснює діяльність у таких сферах: демократичне врядування, подолання бідності, запобігання кризам та їхнє подолання, енергетика та навколишнє природне середовище, ВІЛ/СНІД. Допомагає країнам, що розвиваються, отримувати та ефективно використовувати технічну допомогу. Декларує захист прав людини та створення рівних соціальних можливостей для жінок і чоловіків.

Офіційний сайт: <http://www.undp.org>.

Проект “Polity” – дослідження, організоване 1974 р. Т. Гарром (*T. Gurr*), наперед містило інформацію про характеристику політичних режимів країн світу з 1800 р. до 1971 р. Сьогодні підготовлено проект “*PolityIV*” під керівництвом М. Маршалла (*M. Marshall*, Університет Дж. Мейсона) і К. Джагерса (*K. Jaggers*, Університет штату Колорадо). Індекс *PolityIV* розраховують як різницю між показником виміру інституціоналізованості демократії (*DEMOC*) та показником виміру інституціоналізованості автократії (*AUTOC*) у країнах світу. Проект втілюють на базі Центру з вивчення стійкого миру (*Center for Systematic Peace*).

Офіційний сайт: <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>.

Римський клуб (англ. *The Club of Rome*) – міжнародна, неприбуткова, неурядова організація, що об'єднує науковців, економістів, бізнесменів, сучасних та колишніх урядовців, які стурбовані актуальними проблемами людства (політичними, економічними, соціальними, екологічними, культурними, технологічними), їхнім дослідженням і прогнозуванням у контексті світової проблематики. Організацію засновано 1968 р. італійським економістом і бізнесменом Ауреліо Печчеї як незалежну експертну групу для оцінки довгострокових наслідків існуючих проблем та перспектив розвитку людства. В основу діяльності Римського клубу покладено три принципи: глобальний погляд на комплексні, масштабні світові проблеми, які відображають дедалі зростаючу взаємозалежність країн; міждисциплінарний підхід до розгляду сукупності актуальних проблем (політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних, соціопсихологічних, технологічних) у їхній взаємодії, як частин єдиного цілого; розгляд довгострокових наслідків нинішніх проблем, а також політичних рішень і практичних заходів, які використовують у рамках сучасної політики.

За результатами досліджень періодично публікують доповіді на найактуальніші проблеми людства. Першу доповідь опубліковано 1972 р. – “Межі зростання” (Д. Медоуз). Всього підготовлено 32 доповіді (станом на початок 2013 р.). Також публікують окремі аналітичні розвідки й дослідження зі світових й регіональних проблем. Остання доповідь – 2012 р. “Банкрутство природи: заперечуючи наші планетарні кордони” (Й. Рокстром, А. Вейкман).

До складу Римського клубу входять 100 осіб, серед яких виходець з України Богдан Гаврилишин (автор доповіді “Дороговкази в майбутнє”, 1980 р.).

Офіційний сайт: <http://www.clubofrome.org>.

Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру (англ. *Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI*) – міжнародна неурядова організація, заснована 1966 р. у м. Стокгольм (Швеція) з метою дослідження проблем миру, міжнародних конфліктів та проблем роззброєння. З 1969 р. випускає “Щорічник СІПРІ” (“*SIPRI Yearbook*”), в якому публікує статистичну інформацію та аналітичні дослідження з проблематики: регіональної і глобальної безпеки; збройних конфліктів та шляхів їхнього вирішення; військових витрат і військової сили; контролю над озброєнням, роззброєнням та нерозповсюдженням зброї.

Офіційний сайт: <http://www.sipri.org>.

Фонд миру / Американський Фонд Миру (англ. *The Fund for Peace*) – некомерційна наукова та освітня установа, заснована 1957 р. у вигляді неурядової організації, спрямованої на запобігання збройним конфліктам та сприяння сталій безпеці. Фонд працює у руслі дослідження сталого розвитку та безпеки в державах, які не сформувався, з метою виявлення та попередження транснаціональних загроз, підтримки миру, безпеки й прав людини. З ініціативи Фонду фінансують програми у Нігерії, Уганді, Ліберії тощо. Фонд на конфліктних територіях співпрацює з приватним бізнесом з метою врахування інтересів останнього й гарантування безпеки місцевого населення.

Під егідою Фонду щорічно розраховують і публікують спеціально розроблений рейтинг “недездатних” держав світу (*Failed States Index*), який відображає здатність / нездатність влади контролювати цілісність території, а також демографічну, політичну й економічну ситуацію в країні.

Офіційний сайт: <http://www.fundforpeace.org/global>.

Фонд Форда (англ. *Ford Foundation*) – американський доброчинний фонд, створений з метою фінансування програм підтримки демократії, скорочення бідності, розширення міжнародного співробітництва та людського розвитку. Заснований 1936 р. Едселом Фордом як незалежна, некомерційна і неурядова організація. Штаб-квартира організації – м. Нью-Йорк (США).

Офіційний сайт: <http://www.fordfound.org>.

Швейцарський економічний інститут (англ. *Swiss Economic Institute*) і *Федеральний швейцарський технологічний інститут* (англ. *Swiss Federal Institute of Technology*) – наукові заклади, на базі яких розроблено методика (2002 р.) обчислення Індексу глобалізації КОФ (*KOF Index of Globalization*). Керівник проекту – Аксель Дрегер (*Axel Dreher*), професор економіки університету Рупрехт-Карлс (Німеччина, *Ruprecht-Karls-University Heidelberg*).

Керівництво проекту визначило глобалізацію як процес, який руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління. Цей процес також створює складні відносини взаємозалежності та взаємозв'язку через потоки людей, капіталів, зв'язків тощо. Відповідно, індекс містить змінні, які вимірюють політичний, економічний і соціальний аспект глобалізації.

Офіційний сайт: <http://www.globalization.kof.ethz.ch>.

A.T. Kearney – міжнародна консалтингова агенція (США), заснована Томасом Карнеї 1926 р. Сьогодні її представництва діють у 38-ми країнах світу. Організація тісно співпрацює з урядовими інституціями, надає послуги рекомендаційного характеру в аерокосмічній галузі, сфері оборони, сфері зв'язку та високих технологій, державному секторі, у сфері фармакології та охорони здоров'я, у комунальному господарстві, автомобілебудуванні та сфері транспорту, в інвестуванні, виробництві, маркетингу та продажу, злитті та поглинанні, стратегічному плануванні, стратегічному ІТ-розвитку, стійкому розвитку тощо.

Офіційний сайт: <http://www.atkearney.com>.

Foreign Policy – періодичне видання (журнал), засноване 1970 р. С. Гантінгтоном. Штаб-квартира видання – м. Вашингтон (США). Дослівно назву видання перекладають як “Міжнародні відносини”. Журнал виходить раз на два місяці в паперовому варіанті і щоденно (з 2009 р.) в електронному вигляді. Спеціалізується на висвітленні міжнародних політичних та економічних новин. З 2000 р. сумісно з консалтинговою агенцією *A.T. Kearney* обчислює та публікує індекс глобалізації країн світу (*Index of Globalization*), з 2008 р. – індекс глобальних міст (*Global Cities Index*).

Офіційний сайт: <http://www.foreignpolicy.com>.

Freedom House (буквальний переклад “Дім Свободи”) – міжнародна неурядова організація, яка проводить дослідження для підтримки демократії, політичних свобод і прав людини. Заснована 1941 р., з 1978 р. розпочала дослідження з оцінки стану політичних та громадянських свобод у світі. Штаб-квартира організації – м. Вашингтон (США). Публікує однойменний щорічний звіт (“*Freedom House*”) з оцінкою ступеня демократичних свобод по кожній країні світу.

Офіційний сайт: <http://www.freedomhouse.org>.

Transparency International – міжнародна неурядова організація з питань боротьби з корупцією та дослідження рівня корупції у світі. Заснована 1993 р. колишнім директором Світового банку Петером Айгеном у м. Берлін (Німеччина). Має представництва у всіх країнах світу. Одним із напрямів діяльності організації є розробка методики

індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) та його щорічне обчислення за країнами світу.

Офіційний сайт: <http://www.transparency.org>.

UBS Investment Bank – підрозділ швейцарської глобальної компанії UBS, який здійснює дослідження ринку капіталу, надає доступ до нього й проводить консультування для корпоративних та інституціональних клієнтів, урядів, приватних інвесторів тощо. Відстежує у світовому масштабі процеси злиття, поглинання, реструктуризації, фінансування й структурування позикових кредитів, інвестиційної активності, інвестиційного потенціалу та клімату й надає консалтингові послуги з зазначених процесів. Штаб-квартира організації розташована в м. Нью-Йорк (США).

Офіційний сайт: <http://www.ubs.com>.

УКРАЇНСЬКІ АГЕНЦІЇ

Відділ геополітики та глобалістики Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України – відділ створено 2000 р. Концептуальною основою досліджень відділу слугували чотири провідні напрями: теорія і методологія геополітики та геостратегії; геополітична думка країн Європи і США; українська геополітична думка у XX – початку XXI ст.; Україна у контексті світових геополітичних та геостратегічних тенденцій. Науково-дослідна робота відділу з 2005 року проводиться у контексті розробки загальноінститутської фундаментальної теми “Українознавство в системі освіти, науки, культури, державотворення”. Зокрема, відділ здійснює розробку такого аспекту цієї теми, як “Глобалізація і проблеми української національно-державної ідентичності”.

Завідувач відділу – д-р. філософ. наук, проф. В. С. Крисаченко.

Офіційний сайт: <http://www.nrius.org.ua>.

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України – утворений 1991 р. Здійснює дослідження актуальних проблем світової економіки, міжнародних економічних відносин, міжнародної політології, європеїстики, глобалістики; комплексно вивчає суспільно-політичні процеси в країнах, що розвиваються; ґрунтовно аналізує проблеми транскордонного і регіонального співробітництва. В Інституті сформувалися наукові школи “Політичної, економічної та соціальної глобалістики” і “Цивілізаційного аналізу сучасного світу”. На базі Інституту видають два наукові збірники: “Дослідження світової економіки” і “Дослідження світової політики”.

Завідувач Інституту – акад., д-р екон. наук, проф. Ю. М. Пахомов. В Інституті працює член-кор. НАН України, д-р екон. наук, проф. О. Г. Білорус.

Офіційний сайт: <http://www.iweir.org.ua>.

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України – утворений Указом Президента України № 127 від 4 березня 1992 р. Інститут 2002 р. підпорядковано Президентові України. Головними завданнями Інституту є наукове обґрунтування, аналіз та оцінка проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку України, її регіонів, дослідження проблемних питань економічного, демографічного, соціального, гуманітарного, етнополітичного, воєнно-політичного, зовнішньополітичного, інформаційного, екологічного розвитку України тощо; 2006 р. започатковано видання щоквартального науково-аналітичного збірника “Стратегічні пріоритети”.

У структурі Інституту створено Відділ глобалістики та безпекових стратегій, який здійснює наукові дослідження за напрямками: формування системи міжнародних відносин, міжнародних систем безпеки і співробітництва в умовах глобальних процесів, безпекових стратегій та засобів протидії сучасним глобальним викликам і загрозам; сучасні асиметричні виклики та загрози, їхній вплив на міжнародну та національну безпеку, визначення можливостей поглиблення участі України у зусиллях світової спільноти щодо протидії цим загрозам; формування внутрішньої та зовнішньої політики держави, реалізація концептуальних / нормативних засад політики національної безпеки України у контексті змін світової політичної системи в умовах глобальної економічної кризи; практичне забезпечення реалізації національних інтересів України у її відносинах із провідними світовими центрами сили, ключовими державами та міждержавними об'єднаннями, універсальними та регіональними структурами; трансформаційні процеси в архітектурі глобальної та регіональної безпеки, формування нових міжнародних механізмів забезпечення стратегічної стабільності в світі; міжнародно-правові засади глобальної та регіональної безпеки; практичні механізми забезпечення реалізації національних інтересів України у глобальному та регіональному вимірах; перспективи міжнародного співробітництва України у контексті реалізації політики європейської інтеграції; проблеми гарантування національної безпеки України.

Директор Інституту – А. В. Єрмолаєв.

Офіційний сайт: <http://www.niss.gov.ua>.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “ГЛОБАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ”*

Концепції та наукові підходи, в межах яких розвивається вчення про “глобальне управління”:

- різноманітність соціальних акторів (Д. Хелд (*D. Held*), 1999): глобальне управління означає не тільки формальні інститути і організації, через які відбувається створення норм та правил з метою підтримки світового порядку (державні інститути, міжурядові кооперативні зв’язки тощо), а й сітьові організації та групи тиску (ТНК, транснаціональні соціальні рухи, міжнародні неурядові організації тощо), що безпосередньо впливають на функціонування урядової системи та досягнення стратегічних цілей транснаціональних структур;
- формування “сучасної інформаційної еліти” (М. Хевсон (*M. Hewson*), 1999): вживання поняття “глобальне управління” є виправданим з огляду на вплив і значущість, яку мають фахівці з комп’ютерних технологій, програмісти, фінансові аналітики і брокери та інші фінансові посередники на вектор розвитку глобальної інформаційної, соціальної, фінансових систем та інших важливих суспільних інститутів;
- тип “світового уряду”, якому значну увагу приділяють міжнародні організації (Н. Крейг (*N. Craig*), 1994): необхідно дослідити історію становлення та розвитку міжнародних організацій, міжурядових та квазіурядових агенцій, сітьових мереж, як пріоритетних передумов формування майбутнього глобального уряду;
- урядова спроможність (В. Рейнік (*W. Reinicke*), 1998): можливість урядових структур формувати і застосовувати на практиці адекватні важелі для вирішення питання суспільної політики на різних рівнях: місцевому (локальному), національному, регіональному та глобальному;
- діяльність різноманітних економічних суб’єктів на національному і глобальному рівнях (Л. Фінкелстейн (*L. Finkelstein*), 1995): поняття “глобальне управління” означає управління зв’язками, які виходять за межі національних кордонів, без посилання на державний суверенітет;
- актори, які формують офіційну систему норм і правил (Дж. Розенау (*J. Rosenau*), 2003): абстрактний рівень керівництва на усіх рівнях людської діяльності, що складається із системи правил, в якій стратегічних цілей досягають шляхом реалізації функцій контролю. Глобальне управління підтримують системою правил, які слугують “рульовим механізмом”, що дає змогу лідерам досягати поставлених цілей;
- процедури колективного менеджменту (*Commission on Global Governance*, 1995): глобальне управління означає сумарну кількість шляхів, якими індивідууми, урядові і приватні інституції вирішують свої спільні справи;
- “глобальне управління без глобального уряду” (А. Наєм): наприкінці ХХ ст. –

* Укладено на основі: Поручник А. Формування інституційних передумов системи глобального управління [Електронний ресурс] / А. Поручник, Ю. Гайдай. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/3_Poruchnik_Gayday.pdf.

на початку XXI ст. внаслідок зростання кількості та активності міжнародних акторів (транснаціональних корпорацій, міжнародних урядових і неурядових організацій) держава не здатна контролювати власні господарські процеси. Вона змушена делегувати управлінські повноваження або на локальний (місцеве самоврядування), або на глобальний (міжнародні структури) рівні;

- ефективних установ (О. Янг (*O. Young*), 1999): глобальне управління означає формування та діяльність суспільних установ, здатних вирішувати конфлікти, полегшувати взаємодію у світі взаємозалежних і взаємопов'язаних акторів;
- “колективні заходи для усвідомлення та розв'язання глобальних проблем, які неможливо вирішити зусиллями кожного окремого уряду самостійно” (Т. Вайс, Р. Сакур (*T. Weiss, R. Thakur*), 1999): глобальне управління можна визначити як сукупність офіційних та неофіційних установ, механізмів, зв'язків і процесів між державами, ринками, громадянами та організаціями як на міждержавному, так і на неурядовому рівнях, завдяки яким формують колективні інтереси на глобальному рівні, встановлюють права й обов'язки, врегульовують розбіжності;
- процеси та інститути (Р. Кеохане, Дж. Най (*R. Keohane, J. Nye*), 2000): глобальне управління – інститути і процеси як формальні, так і неформальні, діяльність яких спрямована на обмеження колективних дій груп людей;
- глобальні режими (О. Янг, Дж. Розенау (*O. Young, J. Rosenau*), 1999): глобальне управління – вже діючі нині міжнародні режими – інституційні угоди (механізми), в яких держави як основні учасники прийняття рішень зосереджують свою увагу на різноманітних питаннях, що піднімають лідери міжнародної спільноти;
- глобальне управління – форма точкового або спорадичного регулювання, здійснення якого можливе лише в окремих транскордонних зонах і територіях (О. Соловйов, 2007);
- глобальне управління – процес спільного керування світоустроєм на основі створення загальноприйнятної ієрархічно впорядкованої глобальної інституційної системи, що базується на принципах відкритості та комплексності, і, залежно від організаційно-функціональних компетенцій її ключових суб'єктів (держав, міжнародних урядових і неурядових організацій, глобальних сітьових мереж, регіональних союзів тощо), всебічно враховує відображення й реалізацію їхніх стратегічних інтересів, репрезентацію права на ухвалення міжнародних рішень та гарантує безпеку їхнього взаємного співіснування у глобальному просторі (А. Поручник, 2009).

СЦЕНАРІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ*

(розробник – Лісабонська група)

У межах своєї дослідницької діяльності Лісабонська група запропонувала на розгляд експертам з питань глобального управління шість можливих сценаріїв глобального розвитку (рис. 1).

	Проринковий механізм глобального управління	Змішаний кооперативний механізм глобального управління	
Локалізація / фрагментація	Сценарій апартеїду	Сценарій “Триади”	
		Сценарій виживання	
Глобалізація / інтеграція	Сценарій типу ГАТТ / СОТ	Сценарій регіоналізованої глобальної системи	Сценарій глобальної інтеграції

Рис. 1. Сценарії глобального розвитку

Сценарій апартеїду. Зростання деструктивних зв’язків між країнами-учасницями “Триади” посилюватимуться у майбутньому завдяки загостренню конкурентної боротьби у сфері інтелектуальних знань і високих технологій, які впроваджуватимуть у виробничі процеси та призведуть до формування нової організаційної системи, оновленої енергетичної системи, інформаційної інфраструктури, телекомунікаційних послуг тощо. Такі тенденції глобального розвитку слугуватимуть причиною послаблення економічних і соціальних зв’язків між країнами “Триади”, а також зростання бідності, руйнування інфраструктури й виникнення локальних воєн в інших країнах. Культурна прірва розділятиме світ на “вбудований” і “виключений”. Міжнародними економічними процесами керуватиме світовий уряд, утворений країнами “Триади” за принципом ради директорів і дозволить проводити мінімальний діалог між двома світами.

Сценарій виживання. За таким сценарієм кожна компанія, місто, регіон, організація і громадська спільнота самостійно піклуватимуться про власний соціальний захист і економічний добробут. У світі домінуватиме філософія ринкової економіки, де кожен суб’єкт піклується про власне самовиживання за рахунок поразки іншого. Зростання конкурентної боротьби і постійна “технологічна гонитва” призведе до загрозливої форми нестабільності у глобальному середовищі. У цій ситуації муніципальна влада – єдиний продуцент стабільного економічного розвитку та нарощення конкурентоспроможності компанії на локальному рівні.

Сценарій “Триади”. Сценарій передбачає фрагментацію світу за умов досягнення консенсусу найрозвинутішими регіонами і забезпечення їхнього розвитку на принципі

* Укладено на основі: Поручник А. Формування інституційних передумов системи глобального управління [Електронний ресурс] / А. Поручник, Ю. Гайдай. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/3_Poruchnik_Gayday.pdf; The Group of Lisbon “Limits to competition”. – Cambridge ; London, 1995. – P. 81–83.

пах самоуправління світової економіки та суспільства. Глобальний економічний розвиток базуватиметься на економічній могутності та щільності коопераційних зв'язків між учасниками "Тріади", яка гарантуватиме підтримку іншим країнам світу і тим самим забезпечуватиме міжнародну стабільність. Країни-лідери скоротять військовий арсенал і генеруватимуть науковий та технологічний потенціал на користь суспільних потреб. Проте така конфігурація світу спричинить посилення процесу конкуренції між членами еліти, що, безперечно, поглибить розрив між "вбудованим" і "виключеним" світом.

Сценарій глобальної інтеграції. Передбачає побудову світового устрою на основі таких цінностей, як: суспільні блага, людська солідарність, справедливий розподіл благ, соціальна й екологічна підзвітність, діалог цивілізацій, повага та дотримання людських прав, культурна толерантність, які поступово сприятимуть подоланню нерівностей глобального соціально-економічного та технологічного розвитку. Глобальні проблеми є настільки масштабними та небезпечними, що єдиний можливий шлях їхнього розв'язання – кооперація зусиль з метою формування адекватної стратегії глобального розвитку і відповідних його регулятивних механізмів у межах ефективного "глобального уряду". Вільний ринок буде замінений соціально і екологічно орієнтованими економічними системами. Синтез ноу-хау, експертних оцінок і локальних рішень урядів та регіонів у всьому світі, їхня імплементація через плюралістичні форми економічних, технологічних і соціальних проектів розвитку стануть найуживанішим і найдієвішим механізмом.

Сценарій ГАТТ / СОТ ("Gattist"). Передбачає трансформацію світової економіки в інтегрований ринок товарів, послуг, капіталу і робочої сили, який спричинить фундаментальну перебудову банківської, страхової, монетарної та фіскальної систем, змін у сільському господарстві та механізмах соціального захисту. Така система базуватиметься на міцному антимонопольному законодавстві і відповідних інституціях регулювання та контролю.

Регіоналізована глобальна система. У цьому сценарії процеси й інституції світової економіки залежатимуть від двох рівнів кооперативної інтеграції: перший передбачає економічне співробітництво регіональних (міжконтинентальних) міжурядових організацій, таких як ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, на дво- та багатосторонній основі; другий – слугує формою загальнопланетарного уряду, який базується на спільних діях усіх регіональних інтеграційних угруповань.

КЛЮЧОВІ СУБ'ЄКТИ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН, англ. *Association of Southeast Asian Nations*) – геополітична та міжнародна організація, до якої входять десять держав, розташованих у Південно-Східній Азії. Створено 1967 р. Філіппінами, Малайзією, Індонезією, Сінгапуром і Таїландом, які прийняли *Бангкокську декларацію*. Згодом до них приєдналися Бруней, Камбоджа, Лаос, М'янма, В'єтнам. Штаб-квартира – м. Джакарта (Індонезія). Офіційна мова: англійська.

Особливістю цієї організації є співробітництво з деякими іншими країнами за ієрархічним принципом: визначають партнерів по діалогу, партнерів з консультацій, спостерігачів. Партнерами по діалогу АСЕАН є: Австралія, Європейський Союз, Канада, Нова Зеландія, Південна Корея, США, Японія. Партнери з консультацій: Росія, Китай.

Мета АСЕАН: прискорений економічний розвиток та соціальний прогрес у країнах-учасниках, захист миру та стабільності у регіоні, надання країнам-членам змоги мирно вирішувати суперечки, сприяння регіональній інтеграції та торгівлі.

Подальший розвиток організації вбачається у формуванні *Зони вільної торгівлі*, договір про яку підписано 1992 р. в м. Сінгапур.

Офіційний сайт: <http://www.aseansec.org>.

Африканський союз (АС, англ. *African Union*) – міждержавна організація, яка налічує 53 африканські країни. Заснована 2002 р. як спадкоємиця об'єднаних *Африканської економічної спільноти* й *Організації африканської єдності*. До організації входять усі країни Африканського континенту за винятком Марокко. Станом на початок 2012 р. чотири країни призупинили своє членство в АС: Еритрея (2009), Мадагаскар (2009), Нігер (2010), Кот-д'Івуар (2011). Штаб-квартира – м. Аддіс-Абеба (Ефіопія). Офіційна мова: арабська, англійська, іспанська, французька, португальська, суахілі.

Цілі АС: зміцнення єдності та солідарності африканських держав; захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держав-членів, просування та відстоювання загальних позицій з питань, що становлять інтерес для континенту та його народів; зміцнення миру, безпеки та стабільності на континенті; прискорення політичної та соціально-економічної інтеграції континенту; сприяння співробітництву у всіх сферах людської діяльності з метою підвищення рівня життя населення Африки; координація та гармонізація політики між існуючими і майбутніми регіональними економічними спільнотами з метою поступового досягнення цілей Африканського союзу; прогрес у розвитку континенту через сприяння у наукових дослідженнях у всіх сферах, насамперед у сфері науки і технологій; співробітництво з відповідними міжнародними партнерами в діяльності з викорінення хвороб та сприяння здоровому способу життя на континенті.

У довготерміновій перспективі серед планів АС є запровадження єдиної валюти (*афро*), створення спільних збройних сил та інших атрибутів країни, таких як кабінет міністрів при голові урядової організації.

Основні органи АС: *Асамблея* (найвищий політичний орган, складається з глав держав або урядів), *Комісія АС* (виконує функції секретаріату організації), *Виконавча рада* (складається з міністрів закордонних справ країн-членів), *Панафриканський Парламент*, *Економічна, соціальна і культурна рада*, *Африканський банк розвитку*.

У рамках АС прийнято такі важливі документи: Африканська конвенція про запобігання корупції та боротьбу з нею (2003), Африканський устав щодо демократії, виборів та державного управління (2007). Підтримують і попередні проекти: Нове партнерство для розвитку Африки (англ. *New Partnership for Africa's Development*, 2001), Африканська академія мов (2001).

Офіційний сайт: <http://www.africa-union.org>.

Більдерберзький клуб (група, конференція, англ. Bilderberg group) – найбільш таємна і закрита міжнародна неурядова організація світу. Бере свій початок від 29 травня 1954 р., коли в голландському готелі “Більдерберг” (м. Остерберк) зібралося 70 осіб, які отримали спеціальне запрошення від принца-консорта Нідерландів Бернарда Ліпше-Бістерфельда.

Проводить свою діяльність у формі неофіційних щорічних конференцій, на які запрошують орієнтовно 130 осіб. Вхід на конференцію тільки за особистими запрошеннями. Під час зібрань заборонено робити будь-які записи, заборонено робити заяви для преси, коментувати дискусії, які виникають в процесі конференції.

Сьогодні налічує 343 постійних члени, з яких 128 представляють США, 120 – Європу, 95 – Південно-Східну Азію. До участі в закритих засіданнях клубу запрошують представників найбільших міжнародних корпорацій, європейської аристократії і провідних чиновників високого рангу практично усіх країн світу. Тематикою дискусій є глобальні ключові проблеми людства: депопуляція населення Землі; закінчення “холодної війни”; консолідація світового капіталу тощо.

Не існує єдиної думки щодо істинних причин створення та функціонування клубу. Йозеф Аккерман, генеральний директор Deutsche Bank, вважає, що метою клубу є “знищення Європи”, і наводить приклади: відкриття європейських ринків для китайських товарів, зменшення оплати праці найманим працівникам у Європі. Американські експерти притримуються думки, що більдерберги прагнуть знищити США як гаранта світової демократії та свободи прав людини. Французький публіцист Тьєрі Мейсан, автор книги “Правдива історія Більдерберзького клубу”, висловлює думку, що головною метою організації є послаблення суверенітету провідних держав світу і “створення глобальної мережі гігантських картелей”, які управлятимуть політичним та економічним життям усіх країн світу, а також створення транснаціонального уряду.

Складною є внутрішня структура клубу, що будовою нагадує три кола: *Зовнішнє коло* – об'єднує 80% членів клубу, учасники кола знають тільки частину реальної стратегії та істинних цілей організації; *Комітет управління (Steering Committee)* – налічує 35 осіб, яким на 90% відомі цілі клубу; *Консультативний комітет (Advisory Committee)* – орієнтовно охоплює десять осіб, які розробляють стратегію діяльності клубу, володіють повнотою влади щодо прийняття рішень у період між засіданнями учасників клубу.

До 2011 р. наради клубу планували і проводили таємно під посиленою охороною спецслужб. Остання нарада клубу відбулася 9–12 липня 2011 р. у гірському курорті Швейцарії Сент-Моріц.

БРІКС (англ. *BRICS*) – група із п'яти країн, що швидко розвиваються: Бразилії, Росії, Індії, Китаю, Південної Африки. Вперше ідею створення БРІКС запропоновано 2001 р. Джимом О'Нейлом, аналітиком *Goldman Sachs*. До 2011 р. використовували аббревіатуру БРІК, оскільки Південна Африка приєдналася до об'єднання тільки

2011 р. Прогнозують, що до 2050 р. сумарна економічна потужність країн утворення перевищить сумарну економіку країн Великої сімки.

Станом на початок 2013 р. відбулося чотири саміти БРІКС: I – 2009 р. (м. Єкатеринбург, Росія), спільна заява країн БРІКС щодо глобальної продовольчої безпеки; II – 2010 р. (м. Бразилія, Бразилія), укладено договір про посилення впливу державами-учасницями в міжнародних організаціях, зокрема, Світовому банку та Міжнародному валютному фонді; III – 2011 р. (м. Санья, Китай), підписана декларація про основні напрями міжнародної політики та план подальших дій; IV – 2012 р. (м. Нью-Делі, Індія), розглянуто проблеми глобальної економіки, проблеми врегулювання ситуації навколо Сирії та Ірану, обговорено можливості створення Спільного банку розвитку. Заплановано, що наступний саміт БРІКС відбудеться 2013 р. на території Південної Африки, а 2015 р. на території Росії (м. Уфа).

Велика сімка (G-7, англ. Group of Seven; у минулому G-6 (Група шести) та G-8 (Група восьми)) – група, яка об'єднує сім розвинутих країн світу: США, Японію, Німеччину, Велику Британію, Францію, Італію, Канаду. Лідери держав-учасниць щороку зустрічаються для обговорення спільних економічних проблем, узгодження економічної політики. Також відбуваються щорічні зустрічі голів урядів, міністрів з питань охорони довкілля. Міністри фінансів зустрічаються чотири рази на рік.

Групу засновано 1975 р., коли відбулася перша зустріч у форматі шести країн (G-6). З 1976 р. до складу групи увійшла Канада й формат зустрічі отримав назву Велика сімка (G-7). Росія приєдналася до групи 1994 р., й формат зустрічі отримав назву “Політична вісімка” або “G-7 плюс 1”. З 1997 р. групу перейменували у “Велику вісімку” (G-8), але у зв'язку з військовими діями Росії на території Грузії з 2008 р. її виключено зі складу групи, якій повернуто назву “Велика сімка” (G-7).

Щороку змінюється місце проведення зустрічі членів групи у такому порядку: Франція, США, Велика Британія, Німеччина, Японія, Італія, Канада. Країну, яка приймає на своїй території учасників групи, визнають головною; вона формує порядок денний. У роботі групи беруть участь представники Європейського Союзу: вони не мають права голосу у формуванні резолюцій роботи групи та не мають права приймати на своїй території щорічні зібрання групи.

Останнім часом Велика Британія та Франція висловлюють бажання розширити групу завдяки долученню до неї п'яти країн, що розвиваються: Бразилії, Китаю, Індії, Мексики та Південної Африки – “Групи 5+”, які уже брали участь у попередніх зустрічах у форматі “G-7+5”. Висловлюють думки і про повернення Росії до складу групи.

Офіційний сайт: <http://www.g7.org>.

Група двадцяти (G-20, офіційна назва англ. Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors) – форма міжнародної наради міністрів фінансів та голів центральних банків, які представляють інтереси 19-ти найбільших національних економік (Австралія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Німеччина, Індія, Індонезія, Італія, Канада, Китай, Мексика, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція, Південна Африка, Південна Корея, Японія) та Європейського Союзу. Зазвичай, на зустрічах є присутніми представники Міжнародного валютного фонду та Світового банку. Загалом на G-20 припадає 90% світового ВВП, 80% світової торгівлі, 2/3 населення світу.

Групу створено 1999 р. для більш адекватного представлення на світовій арені держав, де активно розвивається ринкова економіка (*emerging-market countries*), та ведення діалогу з країнами, що розвиваються, з питань економічної та фінансової політики.

Станом на 2012 р. проведено шість самітів групи: Антикризовий саміт G-20: 2008 р., обговорення питань, пов'язаних зі світовою фінансовою кризою; Лондонський саміт G-20: 2009 р., обговорення питань з недопущення глобальної рецесії, дефляції, протекціонізму, застосування засобів для стабілізації світової економіки; Саміт G-20 в Пітсбурзі: 2009 р., обговорення питань підвищення банківських стандартів та обмеження необґрунтовано високих виплат топ-менеджерам; Саміт G-20 в Торонто: 2010 р., прийнято рішення про скорочення дефіциту бюджету членів групи до 2013 р. вдвічі; Сеульський саміт G-20: 2010 р., обговорення валютної політики США та Китаю, а також прогнозів темпів зростання економік азійських держав; Канський саміт G-20: 2011 р., прийняття рішення про посилення контролю за банківським сектором та недопущення повторної світової кризи.

Офіційний сайт: <http://www.g20.org>.

Група двадцяти чотирьох (G-24, Міжурядова група двадцяти чотирьох з міжнародних валютних питань і розвитку) – керівний орган G-77. Засновано 1971 р. для координації позицій країн, що розвиваються, на міжнародних фінансових і валютних ринках. Кількість учасників групи строго обмежено до 24-х (Алжир, Аргентина, Бразилія, Колумбія, Кот-д'Івуар, Демократична Республіка Конго, Єгипет, Ефіопія, Габон, Гана, Гватемала, Індія, Іран, Ліван, Мексика, Нігерія, Пакистан, Перу, Філіппіни, Південна Африка, Шрі-Ланка, Сирія, Тринідад і Тобаго, Венесуела), проте будь-який представник G-77 може брати участь у її роботі. Засідання групи відбуваються двічі на рік.

Офіційний сайт: <http://www.g24.org>.

Група п'ятнадцяти (G-15) – утворено 1989 р. в Белграді (Югославія) як результат Дев'ятого саміту Руху неприєднаних держав і Групи-77. Метою утворення є: сприяння економічному зростанню держав-учасниць; надання інформації іншим міжнародним організаціям про функціонування членів групи; активізація діалогу “Північ–Південь”; активізація співпраці між провідними країнами, що розвиваються (*leading developing countries*).

Первинно до її складу увійшло 15 держав, що й дало назву групі G-15 (Алжир, Єгипет, Нігерія, Сенегал, Зімбабве, Аргентина, Бразилія, Мексика, Ямайка, Перу, Венесуела, Індія, Індонезія, Малайзія, Шрі-Ланка, Югославія). З часом до складу групи увійшли Чилі, Іран та Кенія; Югославія перестала бути членом групи, проте назва групи не змінилася – G-15.

Раз на два роки відбувається саміт голів урядів та голів держав-учасниць; щороку провадять нараду міністри закордонних справ держав-учасниць групи. За час функціонування групи відбулося 15 самітів. Останній пройшов в Шрі-Ланці (м. Коломбо) 2012 р.

Офіційний сайт: <http://www.g15.org>.

Група-77 (G-77, англ. *Group of Seventy Seven*) – найбільша міждержавна організація країн, що розвиваються, яка діє в рамках ООН та її органів. Рішення про створення групи прийнято 1964 р. на Нараді міністрів країн, що розвиваються, Азії, Африки і Латинської Америки.

На початок 2011 р. до групи входить 130 країн, однак офіційна назва групи не змінилася: Афганістан, Алжир, Ангола, Антигуа та Барбуда, Аргентина, Багамські Острови, Бахрейн, Бангладеш, Барбадос, Беліз, Бенін, Бутан, Болівія, Боснія та Герцеговина, Ботсвана, Бразилія, Бруней, Буркіна, Бурунді, Камбоджа, Камерун, Кабо-Верде, ЦАР, Чад, Чилі, Китай, Колумбія, Коморські Острови, Демократична Республіка Конго, Республіка Конго, Коста-Рика, Кот-д'Івуар, Куба, Джибуті, Домініка, Домініканська Республіка, Тімор-Лешті, Еквадор, Єгипет, Сальвадор, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Ефіопія, Фіджі, Габон, Гамбія, Гана, Гренада, Гватемала, Гвінея, Гвінея-Бісау, Гайана, Гаїті, Гондурас, Індія, Індонезія, Іран, Ірак, Ямайка, Йорданія, Кенія, Кувейт, Лаос, Ліван, Лесото, Ліберія, Лівія, Мадагаскар, Малаві, Малайзія, Мальдівські Острови, Малі, Маршалові Острови, Мавританія, Маврикій, Мікронезія, Монголія, Марокко, Мозамбік, М'янма, Намібія, Непал, Нікарагуа, Нігер, Нігерія, Північна Корея, Оман, Пакистан, Манама, Папуа-Нова Гвінея, Парагвай, Перу, Філіппіни, Катар, Руанда, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Самоа, Сан-Томе і Принсіпі, Саудівська Аравія, Сенегал, Сейшельські Острови, Сьєрра-Леоне, Сінгапур, Соломонові Острови, Сомалі, Південна Африка, Шрі-Ланка, Судан, Суринам, Свазіленд, Сирія, Танзанія, Таїланд, Того, Тонга, Тринідад і Тобаго, Туніс, Туркменістан, Уганда, Об'єднані Арабські Емірати, Уругвай, Вануату, Венесуела, В'єтнам, Ємен, Замбія, Зімбабве.

За час функціонування групи із неї вийшли: Нова Зеландія (1964), Мексика (1994), Південна Корея (1996), Югославія (2003), Кіпр (2003), Мальта (2004), Палау (2004), Румунія (2007).

Головна мета G-77: торгово-економічна, фінансова та технічна співпраця між країнами, що розвиваються, а також напрацювання та узгодження спільної позиції на конференціях та зібраннях ООН. Основні сфери діяльності G-77: глобалізація і міжнародна економіка, торгівля і розвиток, соціальні виплати і статеві дискримінація, діалог "Північ-Південь", науково-технічний розвиток, інформаційно-комунікаційні технології, довкілля і розвиток тощо.

Офіційний сайт: <http://www.g77.org>.

Європейський Союз (ЄС, Європейська Унія, Європейська Співдружність, англ. European Union) – союз держав-членів європейської спільноти, створений згідно з Договором про Європейський Союз, який підписано 1992 р. й набрав чинності 1993 р. Створення Союзу бере початок з 1951 р., коли Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція та Італія підписали договір про заснування *Європейського об'єднання вугілля і сталі* (мета: об'єднання ресурсів з виробництва сталі та видобутку вугілля в межах європейського простору). Цими ж державами 1957 р. засновано *Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)* та *Європейське співтовариство з атомної енергії*. Домінуючу роль з трьох міждержавних утворень на Європейському континенті почало відігравати ЄЕС, яке поступово розширювало склад своїх членів: 1973 р. приєднання Великої Британії, Данії, Ірландії; 1981 р. – Греції; 1985 р. – Гренландії (Данія вийшла з Союзу); 1986 р. – Іспанія, Португалія. ЄЕС 1993 р. перейменовано в *Європейський Союз (ЄС, згідно з договором підписаним у м. Маастрихт (Нідерланди) 1991 р., та затвердженням 1992 р.)*, головною метою якого проголошено сприяння інтегруванню Європи в єдине економічне і політичне ціле для подальшого прогресу її народів. Визначено і цілі організації: досягнення високого рівня економічного розвитку й зайнятості; утворення єдиного простору без внутрішніх кордонів;

створення економічного й валютного союзу; здійснення спільної зовнішньої політики; здійснення спільної оборонної політики; захист прав та інтересів народів Союзу шляхом запровадження спільного громадянства. До ЄС 1995 р. приєдналися Австрія, Фінляндія і Швеція; 1999 р. в обіг введено єдину валюту у межах ЄС – євро; 2004 р. до ЄС вступають Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія, а 2007 р. – Болгарія та Румунія. Станом на 2012 р. ЄС налічує 27 держав. Офіційною столицею ЄС вважають Брюссель (Бельгія). Між Україною та ЄС 2009 р. підписано договір: “Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію”.

Головні органи ЄС: законодавча влада – *Європейський парламент* (вирішує законодавчі та бюджетні питання, здійснює контроль за роботою Європейської Комісії) та *Рада Європейського Союзу* (підписує міжнародні договори, вирішує законодавчі та бюджетні питання); виконавча влада – *Європейська Комісія* (здійснює законотворчу ініціативу й виконання бюджету, спостерігає за виконанням національних бюджетів держав-членів); судова влада – *Суд Європейського Союзу* (забезпечує однаманітність у інтерпретації європейських законів).

Офіційний сайт: <http://ec.europa.eu>.

Ліга арабських держав (Арабська ліга, араб. *الجامعة العربية*) – регіональна організація арабських держав Південно-Західної Азії, Північної та Південно-Східної Африки. Заснована 1945 р. й сьогодні налічує 22 держави-члени (1945 р. – Єгипет, Ірак, Йорданія, Ліван, Саудівська Аравія, Сирія, Ємен; 1953 р. – Лівія; 1956 р. – Судан; 1958 р. – Марокко, Туніс; 1961 р. – Кувейт; 1962 р. – Алжир; 1972 р. – Об’єднані Арабські Емірати; 1971 р. – Бахрейн, Катар, Оман; 1973 р. – Мавританія; 1974 р. – Сомалі; 1976 р. – Палестинські Території; 1977 р. – Джибуті; 1993 р. – Коморські Острови). До організації також входять три держави-спостерігачі: Еритрея (2003), Венесуела (2006), Індія (2007). Штаб-квартира організації – м. Каїр (Єгипет). Офіційна мова: арабська.

Головні цілі організації: встановлення тісніших відносин між державами-членами та координація взаємодії між ними з метою захисту своєї незалежності і суверенітету; вирішення загальних питань та інтересів арабських держав; збереження арабської культурної спадщини і розвиток культурного обміну між державами-членами; розробка та пропагування заходів у боротьбі зі злочинністю і наркоманією; вирішення проблем праці, передусім серед арабських заробітчан-емігрантів; підвищення ролі жінок в арабському світі; сприяння соціальному захисту дітей; заохочення молодіжних і спортивних програм.

Щороку провадять саміт на території однієї із держав-членів Ліги з метою вирішення поточних проблем країн-членів організації та виокремлення програми співпраці на рік.

Офіційний сайт: <http://www.arableagueonline.org>.

Лондонський клуб кредиторів (англ. *London Club*) – консультативний комітет найбільших банків-кредиторів; неформальна організація, до складу якої входять комерційні банки, перед якими мають заборгованість країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою. Зібрання клубу відбувається у зв’язку з переговорами між банками та урядами країн-боржників з питань реструктуризації приватної заборгованості.

Перше засідання Лондонського клубу відбулося 1976 р. стосовно переоформлення заборгованості Заїру (сьогодні – Демократична Республіка Конго). У 90-ті роки ХХ ст. через механізм Лондонського клубу пройшли такі країни, як Аргентина, Болівія, Бразилія, Болгарія, Мексика, Нігерія, Польща, Філіппіни та ін.

Лондонський клуб не має чітко визначеної структури і збирається у складі тих банків, які мають найбільші вимоги до країни-боржника, справу якої вони розглядають. Комерційні банки, які є головними кредиторами країни, утворюють *Банківський консультативний комітет* для захисту інтересів комерційних банків-кредиторів, до якого входить не більше 15-ти банків. У рамках Лондонського клубу банки укладають з урядом країни-боржника угоду або про щорічну реструктуризацію боргу, або про багаторічну реструктуризацію, якій підлягають лише виплати основного боргу. Всі інші прострочені суми необхідно виплатити в момент підписання угоди про реструктуризацію.

Лондонським клубом передбачено такі заходи, спрямовані на реструктуризацію боргу: викуп зі знижкою урядом країни-боржником приватного боргу своїх компаній в іноземних банків; обмін зі знижкою боргів на інші активи (наприклад, акції національних компаній), скорочення платежів для обслуговування боргу і надання нових позик для виплати старих боргів.

Однією з головних передумов підписання угоди про реструктуризацію є, зазвичай, прийняття країною програми Міжнародного валютного фонду зі структурної перебудови економіки і здійснення економічних реформ.

Офіційний сайт: <http://www.alclubs.org>.

МЕРКОСУР (англ. *MERCOSUR*, від ісп. *Mercado Comun del Cono Sur* – *Об'єднаний ринок країн південного конусу*) – міжнародна організація держав Південної Америки, заснована 1995 р. на основі Асунсьйонського договору (1991) про формування зони вільної торгівлі й митного союзу. Перші кроки до формування організації здійснені 1986 р. – угода про вільну торгівлю між Аргентиною та Бразилією. Сьогодні об'єднує: п'ять країн-членів – Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Венесуела; п'ять асоційованих членів – Чилі, Болівія, Перу, Колумбія, Еквадор; спостерігач – Куба. Штаб-квартира організації – м. Монтевідео (Уругвай). Офіційна мова: португальська, іспанська.

Головні цілі організації: створення спільного ринку країн Південної Америки; сприяння вільному руху капіталу і робочої сили; впровадження єдиного зовнішнього тарифу та координація політики у сфері промисловості, сільського господарства, транспорту; співробітництво у валютно-фінансовій сфері.

Головні органи МЕРКОСУР: *Рада спільного ринку* (провадить зустрічі на найвищому рівні, розробляє економічну політику організації, здійснює нагляд за виконанням програм лібералізації економіки країн-членів); *Група спільного ринку* (виконавчий орган, відповідає за реалізацію прийнятих Радою рішень, координація макроекономічної політики, співпраця з третіми державами, розробка програм для поступового формування спільного ринку; Групу формують представники міністерств закордонних справ, економіки, торгівлі, Центрального банку – вісім осіб з кожної країни (по одному керівнику та координатору від відомства); на рівні керівників зустрічі проходять раз на три місяці, на рівні координаторів – один раз на місяць; рішення у Групі приймають шляхом консенсусу); *Комісія торгівлі* (створена 1999 р. з метою вирішення торгівельних проблем між учасниками об'єднання); *Соціально-економічний кон-*

сультативний форум (контролює механізм регулювання торгівельної політики між країнами-членами та третіми країнами), *Адміністративний секретаріат* (розпочав роботу 1997 р., відповідає за архів, готує щорічний звіт про роботу організації); *Парламент МЕРКОСУР* (заснований 2004 р., кожна країна-учасниця має по 18 представників).

Офіційний сайт: <http://www.mercosur.int>.

Міжнародний валютний фонд (МВФ, англ. *International monetary Fund*) – міжнародна організація, заснована 1945 р. з метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом виділення коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. Членами організації є 187 країн світу (станом на 01.02.2012 р. не членами МВФ є: Північна Корея, Андорра, Монако, Ліхтенштейн, Науру, Південний Судан, Куба, Ватикан). Фонд має статус спеціалізованої установи ООН. Штаб-квартира організації – м. Вашингтон (США). Фінансування за рахунок щорічних внесків держав-членів (розмір внесків залежить від ваги держави у світовій економіці, його переглядають кожні п'ять років).

Головні цілі МВФ: сприяти міжнародній співпраці у валютно-фінансовій сфері; допомагати розширенню і збалансованому росту міжнародної торгівлі; забезпечити стабільність валют, підтримувати упорядковані співвідношення валютної системи серед держав-членів; не допускати знецінення валют з метою отримання конкурентних переваг; надавати допомогу в створенні багатосторонньої системи розрахунків між державами-членами.

Структура МВФ: *Рада керуючих* (вирішує ключові питання діяльності фонду; складається з двох представників від кожної країни-члена; засідання відбуваються один раз на рік; рішення приймають простою більшістю (понад 50% голосів), окремі важливі питання – “спеціальною більшістю” (70% або 85% голосів країн-членів); кожна країна має базових 250 голосів і додатково отримує по одному голосу за 100 тис. дол. США внеску в статутний капітал фонду); *Міжнародний валютний і фінансовий комітет* (складається з 24-х керуючих МВФ і збирається на сесії два рази на рік; комітет є дорадчим органом Ради керуючих); *Виконавча рада* (несе відповідальність за ведення справ МВФ, зокрема, надання кредитів країнам-учасникам і здійснення нагляду за їхньою політикою валютного курсу; складається з 24-х директорів, п'ять з яких призначають країни із найбільшими квотами: США, Німеччина, Японія, Велика Британія, Франція).

Офіційний сайт: <http://www.imf.org>.

Організація ісламського співробітництва (ОІС, до 28 червня 2011 р. *Організація Ісламська конференція*, англ. *Organization of Islamic Cooperation*, араб. *زواعتلا تمظنم* (يماالسال)) – міжнародна організація ісламських країн. Заснована 1969 р. на Конференції глав мусульманських держав у м. Рабат (Марокко). Сьогодні об'єднує 57 держав світу (Азербайджан, Алжир, Албанія, Афганістан, Бангладеш, Бахрейн, Бенін, Бруней, Буркіна, Габон, Гаяна, Гамбія, Гвінея, Гвінея-Бісау, Джибуті, Єгипет, Індонезія, Йорданія, Ірак, Іран, Ємен, Камерун, Казахстан, Катар, Киргизстан, Коморські Острови, Кот-д'Івуар, Кувейт, Ліван, Лівія, Мавританія, Малайзія, Малі, Мальдівські Острови, Марокко, Мозамбік, Нігерія, Нігер, ОАЕ, Оман, Пакистан, Палестинські Території, Саудівська Аравія, Сенегал, Сирія, Сомалі, Південний Судан, Суринам, Сьєрра-Леоне, Таджикистан, Того, Туніс, Туркменистан, Туреччина, Уганда, Узбекистан, Чад) та є найвпливовішою офіційною урядовою мусульманською міжнародною організацією.

Спостерігачами в організації є окремі держави (Росія, Боснія та Герцеговина, Центральнаафриканська Республіка, Таїланд, Північний Кіпр) і міжнародні організації (ООН, Рух неприєднання, Ліга арабських держав, Африканський союз, Організація економічного співробітництва). Офіційна мова: арабська.

Мета створення ОІС: співробітництво між мусульманськими державами; спільна участь у діяльності на міжнародній арені; досягнення стабільного розвитку країн-учасниць.

Керівні органи ОІС: *Зустріч королів, глав держав і урядів (саміт; узгодження спільної політики мусульманських держав, зустріч проходить раз на три роки); Конференція міністрів закордонних справ* (моніторинг та корекція планів спільної політики й розвитку мусульманських держав, проходить щорічно).

При ОІС створено кілька самостійних організацій: Ісламський банк розвитку, Ісламське агентство новин, Ісламська комісія з економічних і культурних питань, Центр дослідження ісламського мистецтва і культури, Ісламська торгово-промислова палата тощо.

Офіційний сайт: <http://www.oic-oci.org>.

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК, англ. *Organization of the Petroleum Exporting Countries*) – організація утворена 1960 р. Її заснували нафтовидобувні країни з метою стабілізації цін на нафту. Спочатку до складу організації увійшли Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія і Венесуела. Згодом до цих країн приєдналися: Катар (1961), Індонезія (1962–2008, з 01.11.2008 р. вийшла зі складу ОПЕК), Лівія (1962), Об'єднані Арабські Емірати (1967), Алжир (1969), Нігерія (1971), Еквадор (1973–1992, 2007), Габон (1975–1994), Ангола (2007). Сьогодні членами ОПЕК є 12 держав. Росія 2008 р. заявила про бажання вступу до ОПЕК. Штаб-квартира організації – м. Відень (Австрія).

Головні цілі ОПЕК: координація нафтової політики країн-членів; забезпечення стійких прибутків; регулярне постачання нафти споживачам; охорона довкілля.

Головними механізмами регулювання нафтового ринку ОПЕК вважає визначення загального граничного об'єму видобутку нафти й розподіл його між країнами-членами. Якщо ціни стають надто високими на нафту, то обсяг видобутку збільшують; коли ціни падають, то видобуток зменшують.

Для підтримки країн, що розвиваються, ОПЕК утворила *Фонд міжнародного розвитку ОПЕК* (1979). Фонд надає пільгові позики для здійснення проектів розвитку, регулювання платіжного балансу у найменш розвинутих країнах. Ресурси Фонду складаються з добровільних внесків держав-членів ОПЕК, а також прибутків від інвестиційних і кредитних операцій.

Офіційний сайт: <http://opes.org>.

Організація Об'єднаних Націй (ООН, англ. *United Nations*) – міжнародна організація, заснована 1945 р. на конференції в м. Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання та зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвитку співробітництва між державами світу.

Головні органи ООН: *Генеральна Асамблея* (головний дорадчий орган організації; збирається на щорічні сесії за участю президентів чи керівників держав-членів ООН; під час голосування кожна країна має один голос; рішення приймають більшістю у дві третини); *Рада Безпеки* (відповідає за підтримання миру та безпеки у відносинах

між країнами-членами ООН; її рішення (резолюції) є обов'язковими до виконання; налічує 15 членів, з яких п'ять є постійними (Китай, Франція, Росія, Велика Британія, США)); *Секретаріат* (забезпечує дослідження, збір інформації і коштів, які необхідні для функціонування ООН; проводить і організовує конференції); *Міжнародний суд* (метою організації є вирішення спорів між державами; суд розглядає справи, пов'язані з військовими злочинами, незаконним втручанням держав і етнічних чисток тощо; штаб-квартира у м. Гаага, Нідерланди); *Економічна і соціальна рада* (ЕКОСОП, сприяє міжнародному економічному і соціальному співробітництву і розвитку; налічує 54 члени ООН, яких обирають на трирічний термін); *Рада з опіки* (виконувала обов'язки спостерігача за підопічними територіями, що були колоніями. Оскільки 1994 р. остання із таких територій – Палау – отримала незалежність, з цього часу Рада формально припинила своє існування). Штаб-квартира розташована в м. Нью-Йорк.

Членами-засновниками організації є 51 держава світу (у тім числі Україна). Станом на 01.01.2013 р. членами ООН є 193 держави світу (з визнаних держав тільки Ватикан і Косово не є членами ООН).

Організацію фінансують за рахунок членських внесків держав-учасниць. Офіційні мови організації: арабська, китайська, англійська, російська та іспанська.

Офіційний сайт: <http://www.un.org>.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО, *Північноатлантичний Альянс*, англ. *North Atlantic Treaty Organization*) – міжнародна політично-військова організація, створена 1949 р. Налічує 28 держав-членів (1949 р. – Бельгія, Велика Британія, Данія, Франція, Нідерланди, Ісландія, Канада, Люксембург, Норвегія, Португалія, США, Італія; 1952 р. – Греція, Туреччина; 1955 р. – Німеччина; 1982 р. – Іспанія; 1999 р. – Чехія, Польща, Угорщина; 2004 р. – Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія; 2009 р. – Албанія, Хорватія). Штаб-квартира – м. Брюссель (Бельгія). Офіційна мова: французька, англійська.

Головним принципом НАТО є система колективної оборони, спільних організованих дій усіх її учасників у відповідь на атаку з боку зовнішнього противника.

Під егідою НАТО здійснюють програми: “Партнерство заради миру” (1994), “Рада Євро-Атлантичного партнерства” (1997), “Середземноморський діалог” (1994), “Стамбульська ініціатива співробітництва” (2004).

З 1994 р. Україна бере участь у програмі “Партнерство заради миру”; 2002 р. підписано “План дій Україна–НАТО”. Сьогодні процес вступу України в НАТО припинений.

Офіційний сайт: <http://www.nato.inf>.

Паризький клуб кредиторів (англ. *Paris Club*) – неформальна міжнародна організація, яка об'єднує інтереси країн-кредиторів. Клуб виник 1956 р. як зібрання приватних банків-кредиторів для врегулювання зовнішнього боргу Аргентини. Клуб не має чіткої організаційної структури й об'єднує 19 найбільших держав-економік світу: Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Росія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США. Асоційовані члени клубу: Об'єднані Арабські Емірати, Аргентина, Бразилія, Ізраїль, Кувейт, Мексика, Марокко, Нова Зеландія, Португалія, Південна Африка, Південна Корея, Тринідад і Тобаго, Туреччина. Зібрання клубу відбувається один раз на шість тижнів у м. Париж (Франція).

Умови за яких реструктурують борги країн, що розвиваються, Паризький клуб періодично переглядає. Найвідоміші з них: *Торонтські* (1988–1991 рр., стосувалися реструктуризації боргів найменш розвинутих країн, відповідно до яких країни-кредитори могли обрати одну із альтернатив взаємодії: часткове списання боргів (списання 33% чистої поточної вартості боргу і перенесення платежів за іншою частиною на 14 років під ринкову ставку з восьмирічним періодом); збільшення терміну погашення боргу (перенесення строків платежів на 25 років, включаючи 14 років пільгового періоду); використання пільгової відсоткової ставки (перенесення платежів за боргами на 14 років під ринкову відсоткову ставку, зменшену на 3,5 пункта, з восьмирічним пільговим періодом)); *Лондонські* (1991–1994 рр., за цими умовами країни-кредитори могли списати близько 50% чистої поточної вартості боргу шляхом: перенесення платежів на 23 роки з шестирічним пільговим періодом під пільгову відсоткову ставку; скорочення платежів для обслуговування боргу, відповідно до яких його розмір зменшується завдяки використанню пільгової відсоткової ставки, з виплатою іншої частини протягом 23-х років з п'ятирічним пільговим періодом; виплати всього боргу протягом 25-ти років із шістнадцятирічним пільговим періодом); *Неапольські* (діють з 1995 р.: країни, які отримали раніше пільги на основі Торонтських або Лондонських умов, можуть отримати подальші пільги від кредиторів у вигляді списання 67% чистої поточної вартості їхнього боргу. Якщо середній дохід на одну особу країни становить не більше як 500 дол. США, а відношення суми боргу до експорту не перевищує 35%, може бути списано не більш як 50% вартості боргу. Наприкінці 90-х років Неапольські умови застосовували з ініціативи МВФ і СБ для скорочення боргів найбідніших країн з високою заборгованістю); *Ліонські* (почали діяти з 1996 р. та передбачають скорочення чистої поточної вартості боргу на 80% з виплатою іншої частини протягом 40 років за восьмирічного пільгового періоду).

Уряд України 2001 р. провів переговори з Паризьким клубом та домовився реструктурувати державний борг на суму 580 млн дол. США на термін 12 років з пільговим періодом у три роки.

Офіційний сайт: <http://www.clubdeparis.org>.

Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА, англ. *North American Free Trade Agreement*) – угода про вільну торгівлю між Канадою, США і Мексикою, яка ґрунтується на моделі ЄС. Бере початок від 1947 р., коли підписано “*План Етмота*”, метою якого було стимулювання надходження інвестицій США у провідні галузі господарства Канади. Американсько-канадська угода про вільну торгівлю, підписана 1988 р., переросла 1994 р. у створення Північноамериканської асоціації вільної торгівлі. Офіційна мова: англійська, французька, іспанська.

Головна мета НАФТА: зняття бар'єрів у торгівлі між країнами-учасницями зони; стимулювання руху товарів і послуг між країнами; створення і підтримка умов для доброякісної конкуренції у зоні вільної торгівлі; залучення інвестицій у країни-члени зони; забезпечення належного й ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності в зоні.

Структура НАФТА: *Комісія з вільної торгівлі* (спостерігає за втіленням у життя угоди та вирішує спірні питання, які виникають між країнами-учасниками при інтерпретації угоди); *Координуючий секретаріат* (виконує поточні роботи з інформування учасників про тенденції та проблеми реалізації угоди, забезпечує моніторинг зони вільної торгівлі, готує щорічний звіт із роботи НАФТА).

Офіційний сайт: <http://www.nafta-sec-alena.org>.

Світова організація торгівлі (СОТ, англ. *World Trade Organization, WTO*) – міжнародна організація, яка виконує функції головного регулятора світової торгівлі. Вона виникла на основі Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ, заснована 1948 р.) 1995 р. Сьогодні налічує 156 членів, з яких 4 – митні території, 152 – суверенні країни. Ще 30 країн подали заявки на членство в СОТ. Штаб-квартира організації – м. Женева (Швейцарія). Україна стала членом організації 16 травня 2008 р.

Головні цілі СОТ: підвищення життєвого рівня; забезпечення повної зайнятості; постійне зростання доходів і ефективного попиту; розширення виробництва товарів і послуг та торгівля ними; оптимальне використання світових ресурсів згідно з цілями сталого розвитку; захист і збереження навколишнього середовища; забезпечення для країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн такої участі в міжнародній торгівлі, яка відповідає потребам їхнього економічного розвитку.

В основу регулювання міжнародної торгівлі СОТ покладено принципи: найбільшого сприяння, взаємності, зобов'язання, запобіжних заходів.

Офіційний сайт: <http://wto.org>.

Світовий банк (СБ, англ. *World Bank*) – міжнародна організація, заснована 1945 р. та спеціалізується на наданні допомоги з метою розвитку. Сьогодні її членами є 187 країн. Штаб-квартира – м. Вашингтон (США). СБ займається проблемами довготермінового економічного розвитку, зокрема приділяє увагу: лібералізації торгівлі, приватизації, реформі системи освіти й охорони здоров'я, інвестиціям в інфраструктуру, тобто реформам, які є запорукою довготермінового економічного зростання. На відміну від МВФ, СБ надає державам-членам довготермінові кредити.

Під поняттям СБ розуміють два юридичних суб'єкти: *Міжнародний банк реконструкції та розвитку* (МБРР) та *Міжнародну асоціацію розвитку* (МАР).

МБРР – створений 1945 р., зараз одна з найвпливовіших міжнародних фінансово-кредитних установ світу. Мета МБРР: сприяння реконструкції та розвитку територій його членів шляхом інвестування капіталу для відродження економік, у тім числі зруйнованих війною; сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі. Організація налічує 186 членів (початок 2012 р.). Україна стала членом МБРР 3 вересня 1992 р.

МАР – створена як філія МБРР 1960 р. Мета асоціації – підтримка економічного розвитку, підвищення продуктивності й життєвих стандартів у менш розвинутих країнах світу, що є членами асоціації. Для досягнення мети МАР надає безвідсоткові кредити на 35–40 років найбіднішим країнам (критерієм “бідності” є рівень ВВП на душу населення, що не перевищує 925 дол. США). Погашення кредитів розпочинається з одинадцятого року від початку їхнього використання. Членами МАР можуть бути тільки члени МБРР.

МБРР і МАР разом з *Міжнародною фінансовою корпорацією* (МФК; утворена 1956 р. з ініціативи США; мета – зростання продуктивності приватного підприємництва в країнах-членах, передусім у найменш розвинутих регіонах світу; членами можуть бути тільки члени МБРР), *Багатосторонньою агенцією гарантування інвестицій* (БАГІ; утворена 1988 р.; здійснює страхування капіталовкладень від політичних ризиків, на випадок експропріації, війни, інших обставин форс-мажору; стимулює потоки інвестицій між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються; налічує 172 держави-члена; членами можуть бути тільки члени МБРР) та *Міжнародним центром урегулювання інвестиційних суперечок* (МЦУІС; заснований 1966 р.;

налічує 143 члена; сприяє притоку іноземного капіталу шляхом створення умов для примирення й урегулювання спорів між урядами й іноземними інвесторами) утворюють *Групу Світового банку*.

Офіційний сайт: <http://www.worldbank.org>.

Співдружність Незалежних Держав (СНД, англ. *Commonwealth of Independent States*) – організація, яка виникла 1991 р. на зміну колишньому Радянському Союзу та об'єднує більшість пострадянських держав. До її складу входять дев'ять держав (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Узбекистан). Штаб-квартира – м. Мінськ (Білорусь). Робоча мова організації – російська. Україна є співзасновницею СНД, але Статут організації не ратифікувала, тому формально Україна є тільки спостерігачем в організації. Аналогічну позицію займає й Туркменистан.

Головні цілі СНД: співпраця в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній, культурній та інших галузях; забезпечення прав і свобод людини; мирне вирішення суперечок і конфліктів між державами організації; всебічний розвиток держав-членів у рамках єдиного економічного простору.

Офіційний сайт: <http://www.minsk.by>.

РАНЖУВАННЯ ЗА ІНДЕКСОМ ГЛОБАЛЬНИХ МІСТ, 2010*
(The Global Cities Index, 2010)

Ранг за значенням індексу	Назва міста	Ранг за чисельністю населення	Ранг за значенням ВВП
1	2	3	4
1	Нью-Йорк	6	2
2	Лондон	28	5
3	Токіо	1	1
4	Париж	20	6
5	Гонконг	31	14
6	Чикаго	25	4
7	Лос-Анджелес	12	3
8	Сінгапур	38	23
9	Сідней	43	24
10	Сеул	22	19
11	Брюссель	54	48
12	Сан-Франциско	46	16
13	Вашингтон	42	10
14	Торонто	36	20
15	Пекін	13	33
16	Берлін	48	46
17	Мадрид	34	22
18	Відень	55	40
19	Бостон	41	11
20	Франкфурт	64	20
21	Шанхай	7	21
22	Буенос-Айрес	11	12

* Укладено на основі: The Global Cities Index, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.foreignpolicy.com/node/373401>.

Довідка: При обчисленні Індексу глобальних міст до уваги брали п'ять груп показників: а) *рівень ділової активності*: кількість штаб-квартир організацій, які входять у список 500 найбільших компаній світу; розміри фондових і товарних ринків; кількість запропонованих бізнес-послуг; обсяги зовнішньоторговельних потоків вантажів через місто; кількість галузевих та економічних конференцій, які проходять у місті; б) *людський капітал*: кількість університетів у місті, які входять до провідних ВНЗ світу; кількість іноземних студентів, які навчаються у ВНЗ; кількість міжнародних шкіл початкового та середнього рівня; частка населення з вищою освітою; частка населення іноземного походження; в) *інформаційний обмін*: кількість кореспондентських пунктів ЗМІ глобального значення, які базуються в досліджуваному місті; об'єм міжнародних новин у провідних місцевих ЗМІ; інформаційна та комунікаційна інфраструктура; поширення широкополосного зв'язку тощо; г) *культурний рівень*: кількість іноземних туристів, які приймає місто; кількість музеїв, театрів, концертних та виставкових залів, а також інших культурних закладів світового рівня; кількість міжнародних спортивних змагань; кулінарна різноманітність у громадському харчуванні; г) *політична вага*: кількість іноземних посольств, консульств, представництв міжнародних компаній; кількість міжнародних конференцій, які проходять у місті; кількість політичних інституцій світового значення (за ступенем цитованості публікацій); оцінка участі міста в міжнародній політичній сфері через різноманітні механізми (інститут міст-побратимів, проекти в області міжнародної співпраці, заохочення міжнародної діяльності закладів та неурядових організацій тощо).

Укладено на основі: The Global Cities Index: Methodology [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/global-cities-index.html>.

Закінчення дод. Е.4

1	2	3	4
23	Стокгольм	59	52
24	Цюріх	61	58
25	Москва	19	13
26	Барселона	37	31
27	Дубаї	56	49
28	Рим	49	37
29	Амстердам	63	60
30	Мехіко	5	8
31	Монреаль	44	35
32	Женева	65	61
33	Маямі	58	54
34	Мюнхен	35	18
35	Сан-Паулу	3	9
36	Бангкок	32	42
37	Копенгаген	60	59
38	Хьюстон	40	17
39	Тайбей	53	26
40	Атланта	39	15
41	Стамбул	21	30
42	Мілан	52	39
43	Каїр	17	36
44	Дублін	62	55
45	Нью-Делі	2	32
46	Мумбаї	4	25
47	Осака	16	7
48	Куала-Лумпур	57	65
49	Ріо-де-Жанейро	14	27
50	Тель-Авів	50	40
51	Маніла	15	34
52	Йоганнесбург	45	43
53	Джакарта	24	47
54	Богота	29	45
55	Каракас	51	62
56	Найробі	47	64
57	Гуанджоу	27	38
58	Бангалор	30	53
59	Лагос	18	63
60	Карачі	10	50
61	Хошимін	33	56
62	Шеньчень	26	28
63	Калькутта	8	44
64	Дакка	9	50
65	Чунцин	23	57

Френсіс Фукуяма**КІНЕЦЬ ІСТОРІЇ***

Припустимо на мить, що фашизму і комунізму не існує: чи залишаються у лібералізму ще які-небудь ідеологічні конкуренти? Або інакше: чи існують у ліберальному суспільстві які-небудь невирішені у його рамках протиріччя? Напрошуються дві можливості: релігія й націоналізм.

Останнім часом усі відзначають підняття релігійного фундаменталізму у рамках християнської та мусульманської традицій. Деякі схильні припускати, що поживлення релігії свідчить про те, що люди глибоко нещасливі від безликоності й духовної пустки ліберальних споживчих суспільств. Проте, хоча пустка є і це, звичайно, ідеологічний дефект лібералізму, з цього не випливає, що нашою перспективою є релігія. Зовсім не очевидно й те, що цей дефект можна усунути політичними засобами. Адже сам лібералізм виник тоді, коли засновані на релігії суспільства, не дійшовши згоди з питання про благодатне життя, виявили свою нездатність забезпечити навіть мінімальні умови для миру й стабільності. Теократична держава як політична альтернатива лібералізму й комунізму пропонується сьогодні тільки ісламом. Проте ця доктрина малоприваблива для немусульман, і важко собі уявити, щоб такий рух отримав яке-небудь поширення. Інші, менш організовані релігійні імпульси, з успіхом задовольняються у сфері приватного життя, яке допускається ліберальним суспільством.

Ще одне “протиріччя”, потенційно невирішене у рамках лібералізму, – це націоналізм та інші форми расової й етнічної свідомості. Направду, значна кількість конфліктів з часу битви при Єні спричинена націоналізмом. Дві жахливі світові війни у цьому столітті спричинені націоналізмом у різних його проявах; і якщо ці пристрасті були до якоїсь міри погашені в післявоєнній Європі, то вони все ще дуже сильні в третьому світі. Націоналізм є небезпекою для лібералізму в Німеччині, і він продовжує загрожувати йому в таких ізольованих частинах “постісторичної” Європи, як Північна Ірландія.

Незрозуміло однак, чи насправді націоналізм є невирішеним для лібералізму протиріччям. По-перше, націоналізм неоднорідний, це не одне, а декілька різних явищ – від поміркованої культурної ностальгії до високоорганізованого і старанно розробленого націонал-соціалізму. Тільки систематичні націоналізми останнього типу можуть формально рахуватися ідеологіями, співвимірними з лібералізмом або комунізмом. Здебільшого націоналістичні рухи у світі не мають політичної програми і зводяться до прагнення отримати незалежність від якої-небудь групи або народу, не пропонуючи при цьому скільки-небудь продуманих проектів соціально-економічної організації. Як такі, вони сумісні з доктринами та ідеологіями, в яких наявні подібні проекти. Хоча вони й можуть бути джерелом конфлікту для ліберального суспільства, цей конфлікт випливає не із лібералізму, а швидше із факту, що такий лібералізм здійснюється частково. Звичайно, значною мірою етнічну й національну напруженість можна пояснити тим, що народи вимушені жити у недемократичних політичних системах, які самі ж не обирали.

* Друкується за: Фукуяма Ф. Конец истории? / Ф. Фукуяма // *Вопр. філософії.* – № 3. – 1990. – С. 136–148.

Не можна виключити того, що раптово можуть виникнути нові ідеології або не помічені раніше протиріччя (хоча сучасний світ, мабуть, засвідчує, що фундаментальні принципи соціально-політичної організації не надто й змінилися з 1806 року). Згодом багато війн та революцій здійснювали в ім'я ідеологій, які проголосили себе більш передовими, ніж лібералізм, однак історія зрештою викрила ці претензії.

Що означає кінець історії для сфери міжнародних відносин? Відомо, що значна частина третього світу буде залишатися на задвірках історії і протягом багатьох років слугувати ареною конфліктів. Однак ми зосередимо зараз увагу на більш великих і розвинутих країнах, які несуть відповідальність за більшу частину світової політики. Росія і Китай у найближчому майбутньому навряд чи приєднаються до розвинутих націй Заходу; проте уявіть на хвилину, що марксизм-лененізм перестає бути фактом, який скеровує зовнішню політику цих країн, – варіант, який ще не перетворився у реальність, однак став останнім часом цілком можливим. Чим тоді деідеологізований світ за сумою своїх характеристик відрізнятиметься від світу, у якому ми живемо?

Зазвичай відповідають: навряд чи між ними будуть які-небудь відмінності. Або вельми поширена думка, що ідеологія – лише прикриття для великодержавних інтересів і що це слугує причиною достатньо високого рівня конкуренції і конфліктів між націями. Дійсно, згідно з однією популярною в академічному світі теорією, конфлікт притаманний міжнародній системі як такий, і щоб зрозуміти його перспективи, варто дивитися на форму системи – наприклад, є вона біполярною або багатополлярною, а не на утворюючі його конкретні нації та режими. По суті, тут гобсбівський погляд на політику застосований до міжнародних відносин: агресію та небезпеку розглядають не як продукт історичних умов, а як універсальні характеристики суспільства.

Роздуми, які дотримуються цієї лінії, беруть як модель деідеологізованого світу відносини, які існували в європейському балансі у дев'ятнадцятому столітті. Чарльз Краутеммер, наприклад, написав нещодавно: якщо у результаті горбачовських реформ СРСР відмовиться від марксистсько-ленінської ідеології, то відбудеться повернення країни до політики Російської імперії минулого століття. Враховуючи, що вже краще це, аніж загроза, яка виходить від комуністичної Росії, він робить висновок: конкуренція і конфлікти продовжуються у тому вигляді, як це було, скажімо, між Росією і Великою Британією або кайзерівською Німеччиною.

Достатньо суперечливо, що ідеологія – лиш надбудова над непрохідними інтересами великої держави. Адже той засіб, яким держава визначає свій національний інтерес, не є універсальним, він базується на попередньому ідеологічному базисі так само, як економічна поведінка – на попередньому становищі свідомості. У цьому столітті держави засвоїли для себе вельми розроблені доктрини з недвозначними й такими, що узаконюють експансію, зовнішньополітичними програмами.

Експансіонізм і суперництво у дев'ятнадцятому столітті ґрунтувалися не на менш ідеальному базисі; просто так уже вийшло, що ідеологія, яка ними рухала, була не настільки розробленою, як доктрини двадцятого століття. По-перше, найбільш “ліберальні” європейські суспільства були неліберальними, оскільки вірили у законність імперіалізму, тобто у право однієї нації панувати над іншими націями, не враховуючи те, чи мають бажання такі нації, щоб над ними панували. Виправданням імперіалізму у кожній було своє: від грубої віри в те, що сила завжди права, передусім, коли мова йшла про неєвропейців, до визнання Великого Тягара Білої Людини, і християнської місії Європи, і бажання “дати” кольоровим культуру Рабле і Мольєра. Однак

яким би не був той чи інший ідеологічний базис, кожна “розвинута” країна вірила у спадковість панування вищої цивілізації над нижчими. Це спричинило у другій половині століття до територіальних захоплень і в немалій мірі стало причиною світової війни.

Потворним породженням імперіалізму дев’ятого століття був німецький фашизм – ідеологія, яка виправдовувала право Німеччини панувати не тільки над неєвропейськими, але й над усіма ненімецькими народами. Проте – у ретроспективі – Гітлер, очевидно, представляв нездорову бічну гілку у загальному перебігу європейського розвитку. З часу його феєричної поразки узаконеність будь-яких територіальних захоплень була цілковито дискредитована. Після Другої світової війни європейський націоналізм був знешкоджений і втратив будь-який вплив на зовнішню політику, з тим наслідком, що модель великодержавної поведінки XIX століття стала справжнім анархізмом. Самою крайньою формою націоналізму, з якою довелося зіштовхнутися західноєвропейським державам після 1945 року, був голлізм, який самостверджувався переважно у сфері культури і політичних набігів. Міжнародне життя у цій частині світу, яка досягла кінця історії, значною мірою зайнято економікою, а не політикою або військовою стратегією.

Зрозуміло, країни Заходу зміцнювали свою оборону й у післявоєнний період активно готувалися до відсічі світової комуністичної небезпеки. Це, однак, було продиктовано зовнішньою небезпекою і не існувало б, якби не було держав, які відкрито сповідували експансіоністську ідеологію. Щоб сприйняти “неореалістичну” ідеологію серйозно, нам необхідно повірити, що зникне Росія і Китай з обличчя землі, “природна” поведінка на кшталт суперництва знову б ствердилась поміж держав Організації економічного співробітництва і розвитку. Тобто Західна Німеччина і Франція озброювалися б, споглядаючи одна на одну, як вони це робили у 30-х роках, Австралія і Нова Зеландія скеровували б військових радників, здійснюючи боротьбу за вплив на території Африки, а на кордоні між Сполученими Штатами і Канадою були б побудовані укріплення. Така перспектива, звичайно, безглузда: як би не було марксистсько-ленінської ідеології, ми мали б, найімовірніше, спільний ринок у світовій політиці, а не конкуренцію зразка дев’ятого століття. Як доказує наш досвід спілкування з Європою з проблем тероризму або Лівії, європейці пішли значно далі у запереченні законності застосування сили у міжнародній політиці, навіть з метою самозахисту.

Відтак пропозиція, що Росія, відмовившись від експансіоністської комуністичної ідеології, почне знову з того, на чому зупинилася після більшовицької революції, просто конфузна. Невже людська свідомість весь цей час стояла на місці і Совети, які підхоплюють сьогодні модні ідеї у сфері економіки, повернуться до поглядів, які застаріли уже століття назад. Адаже не відбулося цього з Китаєм після того, як він розпочав свою реформу. Китайський експансіонізм практично зник: Пекін більше не виступає у ролі спонсора маоністських поглядів і не робить спроби насаджувати свої порядки у далеких африканських країнах, – як це було в 60-ті роки. Це не означає, що в сучасній китайській зовнішній політиці не залишилося тривожних моментів, таких як безвідповідальний продаж технологій балістичних ракет на Близький Схід або фінансування червоних кхмерів у їхній діяльності проти В’єтнаму. Проте перше пояснюють з комерційної точки зору, а друге – це наслідок ідеологічних суперечок. Новий Китай значно більше нагадує голлістську Францію, ніж Німеччину перед Першою світовою війною.

Наше майбутнє залежить, проте, від того, якою мірою радянська еліта засвоїла ідеї загальнолюдської держави. З публікацій та особистих зустрічей я роблю однозначний висновок, що ліберальна радянська інтелігенція, яка зібралася навколо Горбачова, прийшла до розуміння ідеї кінця історії за напроцуд короткий термін; і немалою мірою це результат контактів із європейськими цивілізаціями, що відбувалися уже в післябрежневську епоху. “Нове політичне мислення” малює світ, де домінують економічні інтереси, відсутні ідеологічні основи для серйозних конфліктів між націями і в якому, як наслідок, застосування військової сили стає все більш незаконним.

Зникнення марксизму-ленінізму спочатку в Китаї, а потім у Радянському Союзі означатиме його крах як життєздатної ідеології, яка має всесвітньо-історичне значення. І хоча десь ще залишаться окремі правовірні марксистки, той факт, що в жодній великій державі таку ідеологію не беруть на озброєння, остаточно підірве її претензії на авангардну роль в історії. Її смерть буде водночас означати розширення “спільного ринку” у міжнародних відносинах і знизить імовірність серйозного міждержавного конфлікту.

Проте це жодним чином не означає, що міжнародні конфлікти зовсім зникнуть. Бо в цей час світ буде розділений на дві частини: одна належатиме історії, інша – пост історії. Конфлікт між державами, які належать до постісторії, і державами, які належать до інших частин світу, буде, як і раніше, можливий. Збережеться високий і навіть зростаючий рівень насилля на етнічному і націоналістичному ґрунті, оскільки такі імпульси не вичерпають себе і в постісторичному світі. Палестинці і курди, сикхи і таміли, ірландські католики і валлійці, вірмени і азербайджанці будуть складувати і леліяти свої образи. З цього випливає, що на порядку денному залишаться і тероризм, і національно-визвольні війни. Проте для серйозного конфлікту необхідні великі держави, які все ще перебувають у рамках історії, а вони якраз і йдуть з історичної сцени.

Кінець історії сумний. Боротьба за визнання, готовність ризикувати життям заради чисто абстрактної мети, ідеологічна боротьба, яка потребує відваги, уяви й ідеалізму – на зміну всьому цьому – економічний розрахунок, безкінечні технічні проблеми, турбота про екологію і задоволення вишуканих запитів споживача. В постісторичному періоді немає ні мистецтва, ні філософії; є лише музей людської історії, який старанно оберігають. Я відчуваю у самому собі і підмічаю довоколишніх ностальгію за тим часом, коли існувала історія. Якийсь час ностальгія все ще буде жити суперництво і конфлікт. Визнаючи неминучість постісторичного світу, я відчуваю дуже суперечливі почуття до цивілізації, створеної у Європі після 1945 року, з її північноатлантичними і азійськими гілками. Може бути, власне ця перспектива багатовікового суму змусить історію взяти ще один, новий старт?

Самюел Хантінгтон

ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ*

До роздумів: Вперше в історії глобальна політика стала як багатополюсною, так і мультицивілізаційною; модернізація не ототожнюється з вестернізацією і не веде ані до створення універсальної цивілізації у будь-якому значенні, ані до вестернізації незахідних суспільств.

Баланс впливів між цивілізаціями змінюється; відносний вплив Заходу зменшується; економічна, військова і політична сила азійських цивілізацій зростає; демографічний вибух ісламу має дестабілізуючі наслідки для мусульманських країн та їх сусідів; незахідні цивілізації загалом знову утверджують цінність своїх власних культур.

З'являється світовий порядок з цивілізаційною основою; культурно споріднені суспільства співпрацюють між собою; спроби переміщення суспільств з однієї цивілізації в іншу виявляються безрезультатними, а країни групуються навколо провідних або стрижневих держав своїх цивілізацій.

Універсалістські претензії Заходу все частіше і частіше стають причиною конфліктів з іншими цивілізаціями, серед яких найбільш серйозними є конфлікти з ісламськими країнами і Китаєм. На локальному рівні війни на "лініях розлому", найчастіше між мусульманами і немусульманами, породжують "згуртування споріднених країн", загрозу ще більшої ескалації і намагання стрижневих країн припинити дані війни.

Вживання Заходу залежить від того, чи американці підтвердять знову свою західну ідентичність, а Захід визнає їх цивілізацію унікальною, але не універсальною, і об'єднається задля її оновлення і збереження від загрози з боку незахідних суспільств. Можливість уникнути глобальної війни цивілізацій залежить від того, чи світові лідери приймуть мультицивілізаційний характер глобальної політики і будуть співпрацювати задля його збереження.

У світі після "холодної війни" глобальна політика вперше в історії стала багатополюсною та мультицивілізаційною. Упродовж існування людства контакти між цивілізаціями носили періодичний характер або їх не існувало взагалі. З початком нашої ери, приблизно в 1500 р. н. е., глобальна політика набула двох вимірів.

Понад чотириста років національні держави Заходу – Британія, Франція, Іспанія, Австрія, Пруссія, Німеччина, Сполучені Штати та інші – становили собою багатополюсну міжнародну систему у межах західної цивілізації. Вони взаємодіяли, конкурували і вели між собою війни. Водночас західні держави також розширювалися, завойовували, колонізували всі інші цивілізації або відчутно впливали на них. За роки "холодної війни" глобальна політика стала біполярною, а світ поділився на три частини. Група найзаможніших демократичних держав на чолі зі Сполученими Штатами була втягнена у широкомасштабне ідеологічне, політичне, економічне, а інколи і військове змагання з групою дещо бідніших комуністичних суспільств, які об'єднав

* Друкується за: Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантінгтон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hant/index.php (Виділення курсивом – М. К., Л. К.).

Радянський Союз: конфлікт відбувався за межами двох таборів, у третьому світі, що складався із загалом бідних, політично нестабільних держав, які недавно здобули незалежність і декларували політику неприєднання.

Наприкінці 1980-х комуністичний світ зазнав краху, і “холодна війна” стала історією. Після “холодної війни” ідеологічні, політичні чи економічні відмінності між людьми втратили свою першочергову важливість. Їх місце зайняли культурні відмінності. Народи й нації намагаються знайти відповідь на питання: “Хто ми такі?”. Вони відповідають на нього традиційним для людських істот способом: люди визначають себе з точки зору походження, релігії, мови, історії, цінностей, звичаїв та інститутів. Вони ідентифікують себе з культурними групами: племенами, етнічними групами, релігійними спільнотами, націями і – на найширшому рівні – цивілізаціями. Політика використовується людьми не лише для просування власних інтересів, а й для визначення своєї ідентичності. Ми знаємо, ким ми є, лише після того, як дізнаємось, ким ми не є, і часто лише тоді, коли знаємо, проти кого ми.

Головними дійовими особами світової політики залишаються національні держави. Їх поведінка, як і в минулому, визначається прагненням до влади і багатства, але на неї також впливають культурні переваги, подібності та відмінності. Найважливіші угруповання держав становлять уже не три блоки часів “холодної війни”, а сім чи вісім основних світових цивілізацій. Незахідні суспільства, особливо у Східній Азії, розвивають свій економічний добробут і створюють основу для збільшення військової могутності та політичного впливу. Зі зростанням їхньої могутності та впевненості у собі незахідні суспільства все більше і більше утверджують власні культурні цінності й відмовляються від тих, що “нав’язуються” їм Заходом. Міжнародна система двадцять першого століття складатиметься принаймні з шести основних держав – Сполучених Штатів, Європи, Китаю, Японії, Росії і, можливо, Індії, а також з великої кількості середніх і малих країн. Шість основних держав належать до п’яти різних цивілізацій. Крім того, ще існують важливі ісламські країни, стратегічне положення яких, велике населення і/або нафтові ресурси роблять їх досить впливовими у світовій політиці. У даному новому світі локальною політикою стає етнічна політика, а глобальною політикою – політика цивілізацій. На місце суперництва наддержав приходить протистояння цивілізацій.

У новому світі найбільш масштабні, важливі і небезпечні конфлікти відбуватимуться не між соціальними класами, багатими і бідними чи іншими економічно окресленими групами, а між народами з різними культурними ідентичностями. В середині цивілізацій виникатимуть міжплемінні війни й етнічні конфлікти. Насильство між державами і групами з різних цивілізацій несе у собі потенціал ескалації, оскільки інші держави і групи з цих цивілізацій згуртовуються для підтримки “братніх країн”. Жорстоке зіткнення кланів у Сомалі не несе в собі загрози поширення конфлікту. Кривава різня племен у Руанді має наслідки для Уганди, Демократичної Республіки Конго, Бурунді, але не більше того. Криваві зіткнення цивілізацій у Боснії, на Кавказі, в Центральній Азії чи Кашмірі можуть вилитися у більші війни. В югославських конфліктах Росія надавала дипломатичну підтримку сербам, а Саудівська Аравія, Туреччина, Іран і Лівія – фінансову допомогу і зброю боснійцям. Це робилось не через ідеологічні причини, економічний інтерес чи з позиції політики сили, а через культурну спорідненість. Найнебезпечніші культурні конфлікти – це ті, які виникають на “лініях розлому” між цивілізаціями.

Культура стала силою, здатною як роз'єднувати, так і об'єднувати. Люди з відмінними ідеологіями, але зі спільною культурою, об'єднуються, як уже відбулося у Німеччині, починається між двома Кореями і декількома Китаями. Суспільства, об'єднані ідеологією або історичним минулим, але розділені цивілізацією, або розпадаються, як у випадку з Радянським Союзом, Югославією і Боснією, або перебувають у стані напруженості, як трапилося з Україною, Нігерією, Суданом, Індією, Шрі-Ланкою та багатьма іншими. Країни, споріднені культурою, співпрацюють в економічній і політичній галузях. Міжнародні організації, що спираються на культурно споріднені держави, наприклад, Європейський Союз, працюють набагато успішніше порівняно з тими, що намагаються піднятися над культурами. Упродовж сорока п'яти років “залізна завіса” була основною лінією поділу Європи. Ця лінія відсунулась на декілька сотень миль на схід. Зараз вона відділяє народи західного християнства від мусульман і православних.

Філософські міркування, визначальні цінності, соціальні відносини, звичаї і погляди на життя загалом суттєво відрізняються в різних цивілізаціях. Культурні відмінності посилює процес відродження релігії, що відбувається в усьому світі. Культури можуть змінюватись, і характер їхнього впливу на політику й економіку неоднаковий у різні періоди. Очевидним є те, що основні відмінності економічного і політичного розвитку цивілізацій визначаються відмінностями культур. Східноазійський економічний успіх випливає зі східноазійської культури. Те саме можна сказати і про труднощі, які переживають держави Східної Азії в утвердженні стабільних демократичних політичних систем. Культура ісламу значною мірою пояснює проблему встановлення демократії у більшій частині мусульманського світу. Досягнення посткомуністичних держав визначаються їх цивілізаційною ідентичністю. Держави із західнохристиянськими коренями досягають успіхів в економічному розвитку і демократизації політики; перспективи економічного і політичного розвитку православних держав нечіткі, а мусульманських – взагалі нерадісні.

Захід є і залишатиметься ще на багато років наймогутнішою цивілізацією. І все ж його могутність у порівнянні з іншими цивілізаціями йде на спад. У той час, як Захід намагається утвердити свої цінності і захистити власні інтереси, незахідні суспільства опинились перед вибором. Деякі з них роблять спроби наслідувати Захід, приєднатися до нього чи злитися з ним. Інші конфуціанські й ісламські держави намагаються посилити свою економічну і політичну могутність з тим, щоб протистояти Заходу і створити йому противагу.

Тенденція мислити категоріями двох світів постійно зустрічається в історії людства. Людей завжди приваблювала можливість поділити світ на “нас” і на “них”, на членів групи та інших, на нашу цивілізацію і варварів. Вчені вивчають світ, оперуючи поняттями Схід–Захід, Північ–Південь, центр–периферія. Мусульмани традиційно ділять світ на Dar al-Islam і Dar al-Harb, оселю миру й оселю війни. Після “холодної війни” це розрізнення відтворили і в певному сенсі обернули навпаки американські вчені, які поділили світ на “зони миру” і “зони безладдя”. До перших належали Захід і Японія з 15% загальної кількості населення світу, а до другої – всі інші”.

Двоскладова парадигма (парадигма двох світів). Залежно від того, як визначаються ці частини, двоскладова картина світу може певною мірою відповідати реальності. Найпоширеніший поділ, який зустрічається під різними назвами, – це протиставлення багатих (сучасних, розвинених) і бідних (традиційних, погано розвинених,

тих, що розвиваються) держав. Історичним відповідником такому економічному поділу став культурний поділ на Захід і Схід, в якому менше уваги звертається на економічне благополуччя, а більше – на відмінності систему цінностей і способу життя.

Багаті сучасні держави мають спільні ознаки, які відрізняють їх від бідних традиційних держав, які також володіють спільними особливостями. Відмінності у рівні добробуту можуть спричинити конфлікти між суспільствами, однак подібна ситуація має місце тоді, коли багаті і могутніші держави намагаються завоювати і колонізувати бідні і традиційніші суспільства. Захід робив це упродовж чотирьох сотень років. У сучасному світі відбулась деколонізація, а на місце колоніальних визвольних воєн прийшли конфлікти між визволеними народами.

На вищому рівні конфлікти між багатими і бідними, за винятком особливих обставин, малоймовірні, оскільки бідним державам бракує політичної єдності, економічного потенціалу і військової могутності для того, щоб кинути виклик багатим країнам. Економічний розвиток Азії і Латинської Америки стирає межу у простій дихотомії “мати / не мати”. Багаті держави можуть вести між собою торгові війни; бідні держави можуть вести між собою запеклі війни, але міжнародна класова боротьба між бідним Півднем і заможною Північчю далека від реальності так само, як і один щасливий гармонійний світ.

Поділ світу на основі культурної біфуркації дає ще менше користі. На певному рівні Захід є єдиним. Однак що об’єднує незахідні суспільства, крім того, що вони є незахідними? Японська, сінська, індуська, мусульманська й африканська цивілізації мають небагато спільного в аспектах релігії, соціальної структури, інституцій і домінуючих цінностей. З точки зору культури, поляризація “Схід–Захід” становить собою один із наслідків поширеного, але невдалого ототожнення європейської і західної цивілізацій. Замість виразу “Схід і Захід” доречніше говорити про “Захід та інших”, що, принаймні, передбачає велику кількість “не-Заходів”. Світ надто складний, щоб його можна було просто у більшості випадків поділити економічно на Північ і Південь, а культурно на Схід і Захід.

Парадигма держав (статистична парадигма). Існує поділ світу, в основу якого покладені держави як вихідні суб’єкти міжнародних відносин. Держави є головними гравцями на міжнародній арені, а стосунки між ними мають анархічний характер. Щоб забезпечити виживання і безпеку, усі без винятку держави намагаються максимально зміцнити свою владу. Якщо одна держава бачить, що інша нарощує свою могутність і в такий спосіб стає потенційно загрозливою, вона намагається захистити свою безпеку, посилюючи власну міць і/або вступаючи в альянс з іншими державами. Вони утримують армії, ведуть дипломатичні переговори, обговорюють угоди, беруть участь у війнах, тримають під контролем міжнародні організації, впливають і значною мірою формують виробництво і торгівлю. Проте у своїй поведінці держави співпрацюють і вступають в альянси з державами зі схожими або спільними культурами і частіше вступають у конфлікти з країнами з іншою культурою. Держави визначають для себе загрози, виходячи з намірів інших держав, а ці наміри, а також способи їх сприйняття значною мірою визначаються культурними міркуваннями. Суспільні і політичні діячі меншою мірою схильні бачити загрозу в людях, котрих, як вважається, вони можуть зрозуміти і яким можуть довіряти через спільність мови, релігії, цінностей, інститутів і культури. Загрозу вбачають радше з боку країн з іншою культурою, оскільки їх не розуміють і їм не можуть довіряти.

У той час як держави залишаються головними гравцями на світовій арені, вони все одно страждають від втрати суверенності, державних функцій і влади. Сьогодні міжнародні інститути утверджують своє право судити про те, що держави роблять на своїй території, і обмежувати їх у цьому. У деяких випадках, особливо це помітно в Європі, міжнародні інститути взяли на себе важливі функції, які раніше належали державам. Було створено потужну міжнародну бюрократію, що може безпосередньо впливати на життя окремих громадян. У світовому масштабі з'явилась тенденція, коли уряд держави втрачає владу через передачу її субдержавним, регіональним, провінційним чи місцевим державним утворенням. У багатьох країнах, в тому числі й державах розвинутого світу, існують регіональні рухи, що вимагають значної автономії чи відокремлення. Уряди держав значною мірою втратили можливість контролювати потоки грошей, що потрапляють у їхні країни і витікають із них, і зіштовхуються з усе більшими труднощами у контролі потоків ідей, технологій, товарів і людей. Одним словом, державні кордони стали максимально прозорими. Всі ці зміни дозволили багатьом побачити поступове відмирання жорсткої держави-“білярдної кулі”, що вважалась нормою з часів Вестфальського миру 1648 року і появу різноманітного, складного і багаторівневого міжнародного порядку, який дуже нагадував середньовічний.

Парадигма хаосу. Послаблення держав і поява “держав-невдач” нашої епохи думку про анархічний світ як четверту модель майбутнього світоустрою. Її основні ідеї: крах державної влади; розпад держав; посилення міжплеменних, етнічних і релігійних конфліктів; поява міжнародних кримінально-мафіозних структур; зростання кількості біженців до десятків мільйонів; розповсюдження ядерної та іншої зброї масового знищення; поширення тероризму, різанини й етнічних чисток.

Цивілізаційна парадигма. Бачення світу з точки зору існування в ньому семи-восьми цивілізацій дозволяє уникнути чимало труднощів. Модель пропонує простий і зрозумілий підхід до розуміння світу, визначення серед маси конфліктів справді важливих, прогнозування майбутніх тенденцій і створення орієнтирів для розробки політики. Основні припущення цивілізаційної парадигми: інтеграційні сили у світі справді існують і саме вони породжують контрсили культурного утвердження і цивілізаційної свідомості; світ певною мірою ділиться на два, проте головна відмінність існує між Заходом як досі домінуючою цивілізацією і всіма іншими, які, проте, мають між собою дуже мало спільного. Одним словом, світ ділиться на один західний і багато незахідних; національні держави є і залишатимуться найважливішими гравцями на світовій арені, але їх інтереси, об'єднання і конфлікти все частіше й частіше визначаються культурними і цивілізаційними чинниками; світ дійсно анархічний, у ньому панують міжплеменні та національні конфлікти. Однак конфлікти, що становлять найбільшу загрозу стабільності – це конфлікти між державами чи групами, які належать до різних цивілізацій.

Про Україну. Статистична парадигма дозволила Джону Мерсгаймеру (*John Mearsheimer*) припустити, що “стосунки між Україною і Росією дозріли до того, що країни готові вступити у конкуренцію з питань безпеки. Між великими державами, що мають один спільний довгий і незахищений кордон, у питаннях безпеки часто починається протистояння. Росія й Україна можуть подолати цю динаміку і навчитися жити у злагоді, але це був би незвичний розвиток ситуації”. З іншого боку, цивілізаційний підхід наголошує на тісних культурних, особистих та історичних зв'язках між Росією й Україною, а також спільному проживанні росіян і українців в обох краї-

нах. Натомість Мерсгаймер повністю ігнорує цей давно відомий ключовий історичний факт, що цілком відповідає “реалістичній” концепції держав як цілісних об’єктів, що здатні самовизначатись, і зосереджується на цивілізаційній “лінії розлому”, яка ділить Україну на східну православну частину й уніатську західну. У той час, як статистичний підхід висуває на перший план можливість російсько-української війни, цивілізаційна модель мінімізує її і натомість наголошує на можливості розколу України навпіл. Беручи до уваги культурні чинники, можна припустити, що такий розкол буде більш насильницьким, аніж у Чехословаччині, але значно менше кривавим, ніж у Югославії. Ці різні прогнози, у свою чергу, породжують різні політичні пріоритети. Статистичний прогноз Мерсгаймера щодо можливої війни і завоювання Росією України дозволив йому зробити висновок про те, що Україна повинна володіти ядерною зброєю. Цивілізаційний підхід пропагує ідею співпраці між Росією й Україною, спонукає Україну відмовитися від ядерної зброї, а також виступає за істотну економічну допомогу та інші заходи, спрямовані на підтримку цілісності й незалежності України, а також виділення засобів на планування непередбачених витрат, пов’язаних з можливим розколом цієї держави.

Доцільність цивілізаційної парадигми. Багато важливих подій, що мали місце по закінченні “холодної війни”, узгоджуються з цивілізаційною парадигмою і могли бути передбачені нею. До них належать: розпад Радянського Союзу та Югославії; війни, що тривають на їх колишніх територіях; активізація релігійного фундаменталізму в усьому світі; боротьба за визначення, що точиться в Росії, Туреччині й Мексиці; посилення торгових конфліктів між Сполученими Штатами і Японією; опір мусульманських держав у відповідь на тиск Заходу на Ірак і Лівію; зусилля мусульманських і конфуціанських держав, спрямовані на отримання ядерної зброї і способів її доставки; утримання Китаю в ролі “аутсайдера” серед великих держав; консолідація нових демократичних режимів в одних країнах і неконсолідація в інших; прискорення гонитви озброєнь у Східній Азії.

Збігнев Бжезінський**ВИСНОВКИ: ПАНУВАННЯ ЧИ ЛІДЕРСТВО***

Американська глобальна гегемонія стала доконаним фактом. У цьому ніхто, в тому числі й сама Америка, не має іншого вибору. Якби Америка – як це зробив Китай понад 500 років тому – вирішила раптом ізолюватися від світу, вона поставила б під загрозу своє власне існування. Проте, на відміну від Китаю, Америка не зможе ізолюватися від того хаосу у світі, який невдовзі після цього настане. Однак у політиці, як і в житті, – все колись минає. Гегемонія є минулим історичним етапом. У кінцевому підсумку, хай навіть і не скоро, американське глобальне домінування припиниться. Тому для американців було б на часі спробувати визначити, яку спадщину залишить їхня гегемонія.

Реальний вибір полягає в тому, як Америка має здійснювати свою гегемонію, з ким вона цією гегемонією може поділитися і якою має бути та кінцева мета, на яку вона спрямована. У чому головна мета безпрецедентної американської глобальної могутності? Відповідь зрештою визначає, чи буде американське лідерство спиратися на міжнародний консенсус, чи ж основою американського верховенства буде самовпевнене домінування, ґрунтоване на могутності Америки. Загальна згода посилить чільну роль Америки у світових справах, а легітимність цієї ролі зміцнить її статус як єдиної світової наддержави; домінування вимагатиме від Америки великих витрат для зміцнення її могутності, хоча вона, як і раніше, матиме унікальну перевагу. Інакше кажучи, у першому випадку Америка буде наддержавою-плюс, а в другому – наддержавою-мінус.

Майже самоочевидним є те, що перша і головна мета могутності Америки – забезпечення її власної безпеки. В умовах, коли підтримувати безпеку у світі стає все складніше, особливо з урахуванням дедалі більших можливостей не тільки держав, а й підпільних організацій завдавати ударів, що призводять до численних жертв, безпека американського народу має бути головною метою глобальної політики США. Однак у сучасну добу безпека однієї окремо взятої країни є химерою.

Прагнення до безпеки має включати зусилля, спрямовані на забезпечення більшої глобальної підтримки. В іншому разі міжнародне невдоволення і заздрість до верховенства Америки можуть стати загрозою для її безпеки.

До певної міри ця зловісна тенденція вже починає спостерігатися. Америка з тріумфом вийшла з холодної війни, стала справжньою наддержавою-плюс. Через десятиліття вона ризикує стати наддержавою-мінус. За два роки, що минули після 11 вересня 2001 року, початкова глобальна солідарність з Америкою все більше перетворюється на ізоляцію Америки, а глобальні симпатії поступаються місцем поширенню підозр щодо справжніх мотивів використання нею своєї могутності.

Наприклад, військово успішне вторгнення в Ірак, яке викликало суперечливу міжнародну оцінку, привело до серйозного парадоксу: військовий авторитет Америки ніколи не був таким високим, а її політичний авторитет – таким низьким. Загально-

* Друкується без змін за: Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський ; [пер. з англ.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 183–195.

визнано, що Сполучені Штати – це єдина держава, здатна організувати переможну військову операцію в будь-якій точці світу. Однак привід до війни в Іраку – категоричні звинувачення президента і вищих посадовців із приводу того, що Ірак має зброю масового знищення, – виявилися безпідставними. Це завдало шкоди позиціям Америки у світі не тільки серед антиамериканських налаштованих лівих, але й серед правих. Оскільки міжнародна легітимність значною мірою ґрунтується на довірі, шкоду, завдану глобальним позиціям Америки, не можна вважати незначною.

З огляду на це тим більше важливо, як Америка визначає для себе – і для всього світу – головні цілі своєї гегемонії. Таке визначення має віддзеркалювати головний стратегічний виклик, що стоїть перед Америкою, на боротьбу з яким вона прагне мобілізувати світ. Від того, як – з якою чіткістю і моральною силою, з яким ступенем розуміння прагнень інших – вона це зробить, значною мірою залежатимуть масштаби і тягар реалізації американської влади і могутності. Тобто це визначатиме, буде Америка наддержавою-плюс чи наддержавою-мінус.

Після 11 вересня великій частині світу видається, що основний наголос у внутрішній і зовнішній політиці СІНА робиться на “боротьбі з глобальним тероризмом”. Головною турботою адміністрації Буша було прагнення зосередити суспільну увагу на цьому явищі. З тероризмом – нечітко визначеним, окресленим переважно у термінах теології і моралі, засуджуваним без зв’язку з певними гострими регіональними проблемами, але загалом пов’язаним з ісламом – необхідно боротися за допомогою тимчасових коаліцій однодумців-партнерів, які розділяють (чи завбачливо роблять вигляд, що розділяють) схожу стурбованість тероризмом як головним викликом нашого часу. Викорінення цього зла подається як найнагальніше завдання Америки, успішне вирішення якого, як очікується, сприятиме зміцненню глобальної безпеки.

Зосередження зусиль на тероризмі є політично привабливим у короткотерміновій перспективі. Перевага такого підходу полягає у простоті. Демонізуючи невідомого ворога і спекулюючи на неясних страхах, можна заручитися підтримкою суспільства. Щоб стати довготерміною стратегією, такому підходу бракує стійкості, він може спричинити міжнародні розбіжності і стати основою нетерпимості інших (“хто не з нами – той проти нас”), викликати до життя шовіністичні почуття й послужити вихідною точкою для довільного визначення Америкою інших держав як “ізгоїв” [1]. Унаслідок цього виникає небезпека, що Америку будуть сприймати за кордоном як державу, що зважає тільки на свої власні інтереси, а ідеологи антиамериканізму завойовуватимуть собі міжнародну довіру, тавруючи Америку як самозванця-лінчувателя.

Три головні стратегічні висновки, що впливають з визначення тероризму як основної загрози для безпеки Америки – “хто не з нами – той проти нас”; військові удари на випередження і запобіжні дії є однаково виправданими і можуть вважатися одним і тим самим; довгострокові союзи можуть бути витіснені коаліціями ед hoc, – викликають у світі серйозну стурбованість. Перший розглядають як небезпечно спрощений, другий – як такий, що призводить до стратегічної непередбачуваності, а третій – до політичної нестабільності. Разом вони посилюють уявлення про Америку як наддержаву, що стає дедалі більше схильною до свавільних дій.

Один досвідчений європейський спостерігач, порівнюючи сучасну Америку з давнім Римом, зробив глибоке зауваження: “Світові держави, які не мають конкурентів, становлять окремий самостійний клас. Вони нікого не вважають рівними собі й дуже легко називають тих, що йдуть за ними, своїми друзями – *amicus populi Romani*. Вони

більше не знають ворогів, а тільки бунтівників, терористів і держав-ізгоїв. Вони вже не воюють, а тільки карають. Вони щиро обурюються, коли васали відмовляються поводитися так, як це належить васалам” [2]. (Хочеться додати: вони не захоплюють чужі країни, вони їх тільки звільняють.) Ці слова написані автором до 11 вересня, але вони на диво точно віддзеркалюють позицію деяких американських політиків, яку вони демонстрували під час обговорення в ООН 2003 року рішення про війну проти Іраку.

Альтернативним підходом до визначення головного стратегічного виклику могла б стати ширша орієнтація на глобальні заворушення у їхніх регіональних і соціальних проявах – серед яких тероризм справді являє собою загрозливий симптом – з метою створення під проводом США міцного широкого союзу демократичних держав, який би розпочав масштабну кампанію за викорінення умов, у яких виникають ці заворушення. В цьому відношенні привабливість успіху американської демократії і її вплив на світ через людське визначення глобалізації будуть підкріплювати ефективність і легітимність американської могутності й посилюватимуть можливості подолання – разом з іншими – причин і наслідків глобальної нестабільності.

Глобальна нестабільність проявляється по-різному. Вона загострюється масовою бідністю і соціальною несправедливістю, хоча це й не єдина причина. У деяких регіонах свою роль відіграє національне гноблення, в інших – міжплемінна ворожнеча, ще в інших – релігійний фундаменталізм. Глобальна нестабільність проявляється спалахами насильства і заворушень у Південно-Східній Євразії, на Близькому Сході, у значній частині Африки і деяких регіонах Латинської Америки. Вони викликані ненавистю і заздрістю до пануючих і заможних і в майбутньому, ймовірно, ставатимуть ще смертельнішими, особливо з поширенням зброї масового знищення. Деякі різновиди цього насильства ще нерозбірливіші у виборі жертв, ніж тероризм – щороку гинуть десятки тисяч людей, сотні тисяч зазнають каліцтва, а мільйони людей страждають від воєнних дій.

Визнання глобальної нестабільності основним викликом нашого часу вимагає розуміння дуже складних проблем. У цьому полягає головний недолік того, як визначається сьогодняшня американська політика. Її важко звести до простих гасел і, на відміну від тероризму, не можна використовувати на інтуїтивному рівні для мобілізації американського суспільства. Її набагато важче персоналізувати за відсутності певної демонічної фігури на зразок Усами бін Ладена. Глобальну нестабільність так само важко використовувати для самозадоволеного пропагування епічної битви між добром і злом на кшталт титанічної боротьби з нацизмом і комунізмом. Але не зважати на глобальну нестабільність означає ігнорувати основний факт нашого часу: потужне пробудження політичної свідомості людей у світі й посилення усвідомлення нестерпної нерівності в умовах життя.

Ключова проблема майбутнього полягає в тому, чи використають цю нову самосвідомість ті, хто своєю демагогією розпалює ненависть до Америки, чи певне єдине усвідомлення світовим співтовариством спільності своїх інтересів буде ототожнюватися з глобальною роллю Америки. Слід визнати, що, як і у випадку більш вузької проблеми боротьби з тероризмом, успішна відповідь на глобальні безладдя значною мірою залежатиме від американської могутності як головної запоруки глобальної стабільності. Але це вимагатиме і тривалих зусиль, мотивованих почуттям моральної справедливості, а також розумінням національних інтересів США, спрямованих на поступову

трансформацію американської влади і могутності у добровільну гегемонію, лідерство в якій здійснюється через спільні переконання разом з постійними союзниками, а не просто за рахунок силового домінування.

Глобальне товариство зі спільними інтересами не слід плутати зі світовим урядом. Світовий уряд не є практичною метою на цьому історичному етапі. Поза сумнівом, Америка не поступиться – і не має поступатися – своїм суверенітетом якійсь наднаціональній владі у світі, в якому немає навіть мінімальної згоди, потрібної для єдиного уряду. Сьогодні єдиним можливим (хоча й дуже малоімовірним) “світовим урядом” може бути тільки американська глобальна диктатура – але вона була б дуже нестабільним і, зрештою, самогубчим починанням. Світовий уряд може бути або фантастичною мрією, або жахіттям але він протягом життя кількох поколінь може бути серйозним проектом.

З іншого боку, спільність інтересів світового товариства є не тільки можливою і бажаною, вона вже стає реальністю. Почасти це результат спонтанного процесу, притаманного динаміці глобалізації, почасті – наслідок цілеспрямованих зусиль, у першу чергу Сполучених Штатів і Європейського Союзу, спрямованих на створення тісної та інституціоналізованої системи міжнародної співпраці [3]. Двосторонні й багатосторонні угоди про вільну торгівлю, регіональні політичні форуми і закріплені угодами союзи – все це сприяє створенню мережі взаємозалежних відносин, на даному етапі це більше стосується регіонального рівня, але дедалі більше – і світового. Разом це являє собою природний процес еволюції від міждержавних відносин до неформальної системи міжнародного врядування.

Цей процес слід заохочувати, розширювати й інституціоналізувати, таким чином зміцнюючи усвідомлення спільної долі людства. Спільні інтереси передбачають баланс вигод і відповідальності, повноваження, а не диктат. Америка має унікальну можливість очолити цей процес, тому що вона є водночас могутньою і демократичною у своєму правлінні. Оскільки егоїстична гегемонія неминуче породжує протилежність, а демократія – наслідування, здоровий практичний глузд підказує, що Америка має відповісти на цей заклик.

Отже, у практичному плані збереження позицій Америки пов’язане з характером її глобального лідерства. Лідерство передбачає певний напрям дій, який має мобілізувати інших. Влада і могутність заради самої влади і могутності, домінування заради увічнення домінування не можуть бути формулою тривалого успіху. Домінування як самоціль заводить у тупик. У кінцевому підсумку воно мобілізує опозицію, в той час як його зарозумілість породжує самооманливу історичну сліпоту. Як відзначалося в попередніх розділах, перспективою людства в найближчі два десятиліття стане або стійкий рух до співтовариства спільних інтересів чи дедалі стрімкіше падіння у прірву глобального хаосу. Прийняття іншими американського лідерства є неодмінною умовою запобігання хаосу.

На практиці мудре лідерство у світових справах вимагає насамперед раціональної і зваженої політики самозахисту, здатної нейтралізувати найбільш імовірні й небезпечні загрози для американського суспільства, не викликаючи параноїдального почуття незахищеності держави. По-друге, мудре лідерство вимагає терплячості і тривалих зусиль, спрямованих на замирення неспокойних регіонів світу, що являють собою джерела ворожих настроїв, які живлять насильство. По-третє, потрібна тривала робота для залучення найенергійніших і найбільш дружніх регіонів світу до створення

спільної системи заходів обмеження, а там, де це можливо, і викорінення потенційних джерел найбільшої небезпеки. По-четверте, необхідно визнати глобалізацію не просто як можливість сприяння торгівлі та збільшення прибутку, а і як явище, що має глибинніший моральний вимір. І, по-п'яте, слід розбудовувати внутрішню політичну культуру, свідому багатопланової відповідальності у глобальній взаємозалежності.

Добровільне глобальне лідерство вимагає свідомих, стратегічно послідовних і високоінтелектуальних зусиль з боку особи, яку американський народ обере своїм президентом. Президент має не просто хвилювати і розбурхувати американський народ; він має бути його просвітником. Політична освіта великої демократичної держави не може здійснюватися самими лише патріотичними гаслами, нагнітанням страху чи пихатим невіглаством. Кожен політик відчуває таку спокусу, і вона приносить політичну вигоду. Але безперервні балачки про тероризм спотворюють уявлення суспільства про світ. Це створює ризик захисної самоізоляції, не дає змоги суспільству правильно розуміти складні проблеми світу і сприяє руйнуванню стратегічної згуртованості нації. У тривалій перспективі Америка зможе здійснювати стратегічне лідерство тільки за умови кращого розуміння суспільством взаємної залежності між національною безпекою США і глобальною безпекою, а також усвідомлення необхідності зусиль, пов'язаних із глобальною першістю та зумовленої цим потреби створення стійких демократичних союзів, спрямованих на подолання нестабільності у світі.

Великий стратегічний вибір, що стоїть перед Америкою, пов'язаний з кількома важливими наслідками. Найголовнішим є визнання критичної важливості взаємодоповнювального і дедалі тіснішого американо-європейського глобального партнерства. Взаємодоповнювальний, хоча все ще асиметричний, Атлантичний союз, здатний до глобальних дій, без сумніву, відповідає інтересам обох сторін. З таким союзом Америка стає наддержавою-плюс, а Європа може послідовно здійснювати своє об'єднання. Америка без Європи матиме вирішальну перевагу, але вона не буде глобально всемогутньою, тоді як Європа без Америки буде багатою, але не здатною до дій. Деякі європейські країни і лідери можуть піддатися спокусі об'єднатися на ґрунті антиамериканського (чи, радше, антиатлантичного) самовизначення, але від цього в кінцевому підсумку програють і Америка, і Європа. Як наддержава-мінус Америка буде змушена піти на набагато більші витрати для здійснення свого глобального лідерства, а шанси на об'єднання Європи значно зменшаться, оскільки антиатлантична платформа не зможе залучити більшість країн ЄС і його потенційних членів.

Накреслити справді глобальний курс, який зможе істотно поліпшити становище у світі, дасть можливість лише спільна робота по обидва боки Атлантики. Для досягнення цього Європа має вийти зі свого нинішнього коматозного стану, зрозуміти, що її безпека набагато більше залежить від становища у світі, ніж безпека Америки, і зробити з цього необхідні практичні висновки. Без Америки вона ніколи не буде у безпеці, вона не зможе об'єднатися проти Америки, вона навіть не зможе справляти значного впливу на Америку, якщо не буде готовою діяти разом з нею. Ще протягом якогось часу "автономна" військово-політична роль Європи за межами Європейського континенту, щодо якої точиться багато суперечок, залишатиметься дуже обмеженою, переважно тому, що європейські гасла тут випереджають її готовність платити за цю роль.

Водночас Америка має не піддаватися спокусі розділити свого найважливішого стратегічного партнера. Немає Європи "старої" і "нової". Це теж лише гасло без гео-

графічного чи історичного змісту. Крім того, поступове об'єднання Європи ніяк не загрожує Америці, навпаки, це може принести їй тільки користь, оскільки збільшує загальну потужність Атлантичної спільноти. Політика *divide et impera* (розділяй і владарюй), навіть якщо вона видається тактично привабливою для зведення рахунків, виявиться короткозорою і непродуктивною.

Також слід мати на увазі той важливий факт, що Атлантичний союз не може бути досконало збалансованим партнерством 50 на 50. Сама ідея такої ретельно збалансованої і симетричної рівності є політичним міфом. Навіть у бізнесі, де акції можна точно поділити у співвідношенні 50 на 50, така схема не працює. Молодша у демографічному плані, енергійніша і політично згуртованіша Америка не може точно відповідати у політичному й військовому відношеннях Європі, яка складається з різноманітних старіючих національних держав, що переживають процес об'єднання, але далеко не є єдиними. Проте кожна сторона Атлантики має те, чого бракує іншій. Америка ще протягом певного часу залишатиметься найвищим гарантом глобальної безпеки, навіть якщо Європа поступово нарощуватиме свій поки що незначний військовий потенціал. Європа може посилити американську військову могутність, а об'єднані економічні ресурси США і ЄС зроблять Атлантичну спільноту глобально всемогутньою.

Отже, єдиним реальним варіантом є не європейський партнер тієї ж вагової категорії і тим більше не противага, а європейський партнер із вагомим впливом на формування та реалізацію спільної глобальної політики. Реалізація цього критично важливого впливу, навіть якщо це не пов'язано зі строго паритетною участю в процесі ухвалення рішень, вимагає від обох сторін готовності у разі потреби діяти разом. Це також означає, що, коли виникає потреба в таких діях, то сторона, яка має більше можливостей для дій чи більше зацікавлена в досягненні мети, повинна мати вирішальний голос. Американське верховенство не обов'язково означає автоматичну підпорядкованість Європи, а партнерство не обов'язково означає повний параліч, якщо не виникне початкової згоди. Обидві сторони мають розвивати дух взаємного пристосування, спільне стратегічне бачення, створювати нові атлантичні механізми для послідовного глобального політичного планування [4].

Хоча економічне об'єднання Європи йтиме швидше за її політичне об'єднання, вже зараз можна розглянути деякі заходи, спрямовані на реструктуризацію процесу прийняття рішень у НАТО з метою врахування політичної форми ЄС, яка повільно складається. Залежно від того, як конституція єдиної Європи ставатиме частиною соціального устрою європейських суспільств, формуватиметься і спільна політична орієнтація Європи. При тому, що переважна більшість членів НАТО також входить до ЄС, процедури альянсу мають віддзеркалювати той факт, що цей союз стає дедалі менше об'єднанням 26 національних держав (одна з яких є набагато могутнішою за всі інші) і дедалі більше – північноамерикансько-європейською структурою. Ігнорування цього факту тільки заохочуватиме тих, хто виступає за окремі (і потенційно призначені для дублювання) дії Європи в оборонній сфері.

На часі може бути трансатлантичний форум для обговорення перспектив цієї нової реальності. Такому форуму слід розглядати не тільки довготермінові стратегічні завдання оновленого і, можливо, реструктурованого союзу, але також і ширші наслідки того факту, що Америка та Європа разом є справді всемогутніми. З цього випливає зобов'язання Європи брати активнішу участь у зміцненні глобальної безпеки. Пер-

спективи Європи у сфері безпеки більше не можуть обмежуватися самим континентом і його околицями. НАТО вже присутнє в Афганістані, а також непрямо і в Іраку, а незабаром, можливо, з'явиться і на ізраїльсько-палестинському кордоні. У кінцевому підсумку стратегічні інтереси НАТО поширюватимуться на всю Євразію.

Справжній трансатлантичний альянс США і ЄС, ґрунтований на спільних глобальних поглядах, має спиратися на таке саме спільне стратегічне розуміння сутності нашої епохи, головної загрози для світу, ролі й місії Заходу в цілому. Це вимагає серйозного і вдумливого спільного діалогу, а не взаємних докорів (часто зумовлених надуманими аргументами, що Америка та Європа у своєму розвитку йдуть у протилежних напрямках). Правда, як і раніше, в тому, що Захід у цілому може дати світу дуже багато, але здійснити це можна лише за умови випрацювання певних спільних принципів і перспектив. Сьогодні Заходу не бракує ні військової могутності (в Америці її аж забагато), ні фінансових ресурсів (тут Європа рівна Америці). Бракує, швидше, здатності вийти за межі вузького кола власних турбот та інтересів. У час безпрецедентних викликів для безпеки і добробуту людства лідери Заходу часто видаються інтелектуально неспроможними. Осмислена стратегічна дискусія може дати поштовх до необхідного політичного новаторства.

У будь-якому разі, якщо такий амбітний великий перегляд стратегічних концепцій виявиться нездійсненим, трансатлантичний альянс має вирішувати конкретніші питання. У Європі до них належать послідовне і взаємодоповнювальне розширення ЄС і НАТО. Це розширення зараз вступає у свою третю фазу. Перша – варшавська – була пов'язана з безпосередньою геостратегічною спадщиною холодної війни і передбачала швидке прийняття до НАТО Польщі, Чехії й Угорщини; друга – вільнюська – полягала в майже одночасних і схожих за своєю географією рішеннях про розширення НАТО і ЄС за рахунок, відповідно, семи і десяти нових держав; третя й остання фаза – київська – може йти ще далі на схід, до України і, можливо, Кавказу; тут, зрештою, може розглядатися навіть вступ до НАТО Росії.

За межами самої Європи Близький Схід є регіоном першочергових американських інтересів, як і прямого інтересу Європи. План “дорожня карта” палестино-ізраїльського мирного врегулювання – багато в чому воно залежить від спільних наполегливих зусиль Америки та Європи – є невіддільним від “дорожньої карти” відродження Іраку як міцної і незалежної держави, в якій відбуваються процеси демократизації. Без них мир у регіоні неможливий. Спільні дії США та ЄС також сприятимуть ефективнішому запобіганню безпосереднього конфлікту між Заходом та ісламом і заохоченню позитивних тенденцій у мусульманському світі, що сприятиме його включенню в сучасний демократичний світ.

Проте спільні зусилля, спрямовані на досягнення цієї мети, вимагають глибокого розуміння конкуруючих сил усередині ісламу, і в цьому Європа має перевагу порівняно з Америкою. До того ж симпатії Америки до ізраїльтян урівноважуються симпатіями європейців до важкого становища палестинців. Без повного врахування стурбованості обох сторін мирне врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту неможливе [5]. Мирне врегулювання цього конфлікту, у свою чергу, сприятиме необхідній і давно назрілій трансформації сусідніх арабських суспільств та зниженню ступеня антиамериканської ворожості. Небажання кількох американських адміністрацій взятися за вирішення цієї проблеми стало одним із чинників, що сприяли піднесенню екстремізму в цьому регіоні.

Америка також має відіграти унікальну роль у розвитку демократії в арабському світі. Протягом понад двох століть Америка була колыскою свободи, центром притягання тих, хто хотів жити вільно, та джерелом натхнення для тих, хто прагнув зробити свою власну країну такою ж вільною, як Америка. Під час холодної війни тільки Америка чітко проголосила – через радіо “Вільна Європа”, – що вона відмовляється визнати остаточним підпорядкування Центральної Європи Москві. Саме Америка за президентства Картера виступила на захист людських прав і таким чином змусила Радянський Союз оборонятися в ідеологічній сфері. Цим Америка підтримувала певні спільні принципи і прагнення, а не нав’язувала іншим своєї політичної культури.

Про це важливо згадати саме тепер, коли домінуюча в глобальному масштабі Америка публічно заявляє про свою рішучість демократизувати мусульманські країни. Це шляхетна мета, вона є також і практичною тому, що поширення демократії загалом сприяє зміцненню миру. Але тут важливо не забувати фундаментального уроку історії: будь-яка справедлива справа в руках фанатиків вироджується у свою протилежність. Так сталося з релігією в середньовічній Європі, коли релігійна ревність перетворила дивовижно співчутливу і мирну віру на жажіття інквізиції. Те саме сталося і у ближчі до нас часи, коли символом Французької революції – здійснюваної в ім’я “свободи, рівності і братерства” – стала гільйотина. Століття, яке щойно минуло, принесло людству нечувані страждання через виродження соціалістичного ідеалізму в нелюдський тоталітарний лєнінізм-сталінізм.

Обстоювання і поширення демократії, якщо воно втілюватиметься з фанатичною ревністю, яка нехтує історичними і культурними традиціями ісламу, може схожим чином привести до заперечення самої демократії. Аргумент, що після Другої світової війни Америка успішно встановила демократію у Німеччині та Японії, не враховує історично значущих фактів. Лише два з них: 2003 року в Берліні урочисто відзначили століття перемоги німецької Соціалістичної партії на муніципальних виборах – і не де-небудь, а в столиці імперської Німеччини. Американські реформи в Японії одержали суспільне визнання, тому що їх відкрито підтримав імператор Японії. В обох випадках соціальна база дала змогу Сполученим Штатам після Другої світової війни запровадити там демократичний устрій.

Певні передумови для цього, хоча й обмеженіші, є і на Близькому Сході; але їхня реалізація вимагає історичного терпіння і культурної тактовності. Досвід кількох ісламських країн, розташованих на периферії Заходу – особливо Туреччини, але також Марокко і (незважаючи на фундаменталістську зовнішність) Ірану, – вказує на те, що, коли демократизація є результатом органічного розвитку, а не догматичного нав’язування чужою силою, ісламське суспільство поступово сприймає політичну культуру демократії.

З огляду на нову центральну роль Америки в політичному житті арабського Близького Сходу після окупації Іраку необхідно, щоб американські відповідальні посадовці не пішли за доктринерами – прихильниками нав’язуваної ззовні термінової демократизації – так би мовити, “демократизації згори”. Зловживання такими гаслами у деяких випадках може бути неповагою до традицій ісламу. Інші можуть вважати це тактичним прийомом, до якого вдаються, сподіваючись, що акцент на демократизації дасть змогу уникнути здійснення тиску і на арабів, і на ізраїльтян з метою досягнення компромісів, потрібних для встановлення миру. Та хоч би якими були мотиви, залишається фактом, що справжня і життєздатна демократія найкраще розвивається

в умовах, які сприяють поступовим спонтанним змінам, а не є комбінацією примусу і поспіху. Перший підхід справді може трансформувати політичну культуру, тоді як другий може змусити до певної політичної коректності, що через саму свою природу навряд чи буде довговічною.

Стратегічний простір дій Атлантичного союзу поширюється на схід за межі Близького Сходу. Нові Світові Балкани – дуга кризи від Перської затоки до Малаккської протоки – стануть менш вибухонебезпечними, якщо ресурси трьох найбільш процвітаючих регіонів світу – політично енергійної Америки, Європи, яка переживає економічне об'єднання, і комерційно динамічної Східної Азії – будуть узгоджено використовуватися для спільної протидії загрози, зумовленій нестабільністю у цьому великому регіоні. Ця загроза загострюється через володіння ядерною зброєю двох ворогуючих сусідніх держав – Індії та Пакистану, кожна з яких також потерпає від внутрішньої напруженості. Америка та Європа мають разом домагатися від Японії, й особливо від Китаю, їхньої тіснішої участі у спільних зусиллях, спрямованих на стримування розкольніцьких тенденцій. З огляду на те, що обидві ці держави вже великою мірою залежать від надходження енергоносіїв із Перської затоки і Центральної Азії – і ця залежність зростає, – вони не можуть залишатися сторонніми глядачами тривожних подій у цьому неспокійному регіоні, де, як у сипучому піску, може зав'язнути Америка, якщо вона діятиме тут сама.

Америка вже істотно розширила свою військову присутність в Євразії. Американські війська вже протягом тривалого часу перебувають в Афганістані й деяких нових незалежних державах Центральної Азії. З огляду на зростання комерційного і політичного проникнення Китаю у Центральну Азію, зону, у якій до останнього часу виключно домінувала Росія, потреба ширшого міжнародного співробітництва для протидії місцевим дестабілізаційним тенденціям стає дедалі актуальнішою. Від Японії і Китаю слід домагатися конкретної участі в політичній і соціальній стабілізації цього регіону.

Глобальна стабільність також залежатиме від того, як динаміка співвідношення сил на Далекому Сході впливатиме на взаємини Америки, Японії і Китаю. Сполучені Штати мають подбати про те, щоб трансформувати нову рівновагу між США, Японією і Китаєм у більш структуровані зв'язки у сфері безпеки. Геополітично Азія до певної міри нагадує Європу перед Першою світовою війною. Америка стабілізувала Європу, але, як і раніше, можливою залишається структурна криза в Азії, де між собою змагаються кілька потужних держав, хоча цей процес стримується периферійною стратегічною присутністю США. В основі такої присутності лежать американо-японські відносини, але зростання впливу Китаю в регіоні і непередбачуваність Північної Кореї вимагають активнішої політики США, спрямованої на розбудову системи щонайменше тристоронніх відносин у сфері безпеки. Як вже відзначалося, щоб така тристороння рівновага була стійкою, потрібна активніша участь Японії у міжнародних справах і поступове розширення сфери її військової відповідальності.

Створення цієї рівноваги може, у свою чергу, сприяти створенню транс'євразійської багатосторонньої системи безпеки для вирішення нових світових проблем. Якщо не вдасться хоча б де-факто залучити Китай і Японію до спільної структури безпеки, то це може стати поштовхом до небезпечного тектонічного зсуву, який, можливо, потягне за собою і односторонню ремілітаризацію Японії, яка вже володіє потенціалом для того, щоб протягом дуже короткого терміну стати ядерною державою – на додачу до

вже існуючого серйозного виклику з боку Північної Кореї, яка прагне створення власного ядерного арсеналу. Необхідність колективного реагування на дії Північної Кореї ще раз наголошує на загальному принципі: тільки підтримувана союзниками і партнерами американська гегемонія може ефективно протидіяти дедалі інтенсивнішому поширенню зброї масового знищення – чи то серед держав, чи серед екстремістських організацій.

Америка має вирішувати ці проблеми в контексті історичного поєднання американської глобальної влади і могутності та глобальної взаємозалежності доби надшвидких комунікацій. Знаходження балансу між існуючою сутнісно суверенною гегемонією і новою світовою спільнотою та між демократичними цінностями й імперативами глобальної влади і могутності залишатиметься для Америки головною дилемою. Глобалізація, яку розвиває і пропагує Америка, може допомогти заспокоїти глобальні заворушення – за умови, що глобалізація не робитиме бідніші країни ще безправнішими, а надасть їм нові повноваження і керуватиметься не тільки вузькими економічними інтересами, а й прагненнями людей. Отже, позиція США щодо багатосторонніх зобов'язань, особливо тих, які не збігаються з вузькими прямими цілями Америки, є показником її готовності сприяти такій глобалізації, яка справді просуває вперед розвиток рівноправної взаємозалежності, а не нерівної залежності [6]. Дії США в останні роки в аспекті багатосторонніх зобов'язань справляють загальне враження, що створення рівних умов для всіх не є їхньою головною метою.

Америка має більше зважати на небезпеку того, що її ототожнення з несправедливим варіантом глобалізації може викликати світову реакцію, яка приведе до виникнення нової антиамериканської ідеології. При тому, що безпека залежить не тільки від військової могутності, а й, у нашу добу глобальної політичної свідомості, від силових ліній соціальних пристрастей і фанатичної ненависті, у довгостроковій перспективі те, як Америка визначатиме глобалізацію і реалізуватиме її, прямо впливатиме на її безпеку.

Схожим чином Америці слід бути чутливішою до несподіваних політичних наслідків свого унікального культурного впливу на світ. Глобальна привабливість Америки непередбачувано виливається у завищені очікування мешканців різних країн. Вони вимагають від Америки більшого, ніж від інших країн, у тому числі нерідко і від своїх власних. Насправді антиамериканізм має чимало ознак зрадженого почуття. У результаті ті, хто марно очікував від Америки занадто багато, схильні особливо обурюватися тим, що вона, на їхнє переконання, надто мало робить для поліпшення нестерпних умов, у яких вони перебувають. Фактично, культурна привабливість Америки є політично дестабілізуючою, незважаючи навіть на те, що Америка прагне зміцнювати політичну стабільність, виходячи зі своїх загальніших стратегічних інтересів. Таким чином, Америка може отримати політичну користь від викликаної нею культурної революції у світі тільки в тому випадку, якщо вона більше уваги приділятиме по-справжньому спільним інтересам світового співтовариства.

Оскільки критично важливим джерелом глобальної привабливості Америки, а, отже, і її влади та могутності, є магнетична притягальна сила її демократичної системи, американці мають зберігати тонкий баланс між дотриманням громадянських прав і вимогами національної безпеки. Зберігати його легко, коли війни йдуть далеко, а їх соціальний тягар не є надто важким. Але гостра реакція суспільства на злочин 11 вересня – яку, можливо, навмисно роздухували з політичних міркувань – може

привести до фундаментальнішого перегляду цього балансу. Свідомість обложеної фортеці здатна отруїти будь-яку демократію. Те, що з Ізраїлем робить ворожість у сусідніх країнах, з Америкою може зробити страх, породжений ворожістю світу.

Звідси випливає, що внутрішня безпека Америки має забезпечуватися так, щоб одночасно зміцнювалася її суверенна влада і могутність та глобальна легітимність цієї могутності. Повторю сказане вище: сьогодні в Америці відбувається третя в її історії від моменту набуття незалежності велика дискусія щодо вимог її національної обори. Зі зрозумілих причин ця дискусія розгортається навколо проблеми виживання суспільства в нових умовах розвитку і поширення зброї масового знищення, інтенсифікації глобальної нестабільності та масового страху перед тероризмом.

Для Америки це нові історичні умови. Вони створюють пряму взаємозалежність між її внутрішньою безпекою і загальним становищем у світі. Беручи до уваги її роль у глобальній безпеці і ступінь американського проникнення у світі, Америка має право прагнути більшої безпеки, ніж інші країни. Їй потрібні сили, які можна рішуче застосовувати в усіх частинах світу. Вона має посилювати свою розвідку (а не витрачати неймовірні ресурси на утримання величезного бюрократичного апарату відомств внутрішньої безпеки) так, щоб було можливим передбачати загрози. Вона має зберігати всеосяжну технологічну перевагу щодо всіх своїх потенційних суперників як у стратегічних, так і у звичайних силах. Але вона також має визначати свою безпеку так, щоб це відповідало інтересам інших. Цю велику проблему можна вирішити ефективніше, якщо світ розумітиме, що траєкторія великої американської стратегії прямує до глобального співтовариства спільних інтересів.

Фортеця на горі може самотньо височіти, кидаючи загрози тінь на все, що нижче за неї. Якщо Америка буде такою, на ній зосередиться ненависть світу. Місто на вершині гори, навпаки, може сповнювати світ надією на поступ людства – але тільки в такому середовищі, у якому цей поступ буде водночас загальним ключовим принципом і для всіх досяжною реальністю. “Не може сховатися місто, що стоїть на вершині гори...”

Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла...”
[7]. Тож нехай Америка світить.

Примітки

1. Особливу проблему створює офіційне визначення тероризму Сполученими Штатами. Підкреслюючи, що тероризм являє собою насильницькі дії проти невинного цивільного населення, здійснювані незаконними недержавними угрупованнями з метою досягнення їхніх політичних цілей, таке визначення звільняє від відповідальності держави, що діють терористичними методами, прикладом чого є масовані російські бомбардування в Чечні й “зачистки” з метою залякування чеченського населення, а також інші держави, які з метою боротьби з тероризмом використовують силу проти цивільного населення.
2. Peter Bender, “America: The New Roman Empire?”, *Orbis* (Winter 2003), 155.
3. Масштаби міжнародної співпраці Америки не є добре відомими американській громадськості. За перші 150 років свого існування, з 1789 по 1939 роки, США уклали 799 формальних договорів і 1182 виконавчі угоди (між президентом США й іноземною державою). З 1939 до 1999 року – тільки за останні 60 років – США уклали 951 договір і 14 555 виконавчих угод.

4. Багато європейців ставляться до цього цілком реалістично. Наприклад, див. переконливі аргументи на користь відродження Атлантичного альянсу у Laurent Cohen-Tanugi, *Les Sentinelles de la Liberte: l'Europe et L'Amerique au seuil de XXI siacle* (Paris: Jacob), 2003.
5. Коли ця книжка вже була здана до друку, брак глобального схвалення дедалі одностороннішої підтримки Америкою Ізраїлю був наочно продемонстрований несиметричністю результатів голосування 19 вересня 2003 року резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Про незаконну діяльність Ізраїлю на окупованій палестинській території”: за – 133, проти – 4, утрималися – 15. Чотирма, що проголосували проти, були Сполучені Штати, Ізраїль, Мікронезія і Маршаллові Острови. Всі найближчі союзники США в Європі (включно з Великобританією) та в Азії проголосували за цю резолюцію. Серед них з-поміж багатьох інших були Індія, Росія та Бразилія.
6. Хоча конкретні застереження США щодо окремих міжнародних угод можуть бути обґрунтованими, список угод, до яких США не приєдналися за останні роки, є тривожним і символічним: Кіотський протокол щодо клімату, Угода про Міжнародний кримінальний суд, Конвенція про права дитини (заперечення США було підтримано тільки Сомалі), проект протоколу щодо створення механізму з контролю дотримання заборони біологічної зброї, договір щодо протиракетної оборони, договір про заборону протипіхотних мін і т. д.
7. Євангеліє від Матвія, 5:14–16.

ІНДЕКС ПРОТЕСТНОСТІ, 2011*

(The Revolting Index, 2011)

Ранг	Назва країни	Значення індексу	Ранг	Назва країни	Значення індексу
1	2	3	1	2	3
1	Кенія	100,0	25	Південна Африка	67,0
2	Камерун	94,5	26	Перу	66,2
3	Пакистан	90,8	27	Іран	65,7
4	Нігерія	88,9	28	Венесуела	65,5
5	Індонезія	80,3	29	Білорусь	65,1
6	Філіппіни	80,1	30	Китай	64,3
7	Гватемала	79,2	31	Казахстан	64,0
8	Марокко	78,7	32	Македонія	63,8
9	Йорданія	78,6	33	Бразилія	62,0
10	Азербайджан	78,6	34	Еквадор	60,4
11	В'єтнам	77,9	35	Мексика	59,4
12	Алжир	77,4	36	Туреччина	59,1
13	Лівія	76,6	37	Румунія	59,0
14	Індія	76,6	38	Коста-Рика	58,8
15	Узбекистан	76,4	39	Саудівська Аравія	58,4
16	Єгипет	75,3	40	Росія	58,0
17	Болівія	74,7	41	Таїланд	56,2
18	Грузія	73,4	42	Аргентина	54,6
19	Туркменістан	71,3	43	Чилі	54,1
20	Домініканська Республіка	69,6	44	Хорватія	50,5
21	Туніс	69,1	45	Малайзія	49,2
22	Україна	68,2	46	Литва	49,0
23	Боснія та Герцеговина	67,3	47	Тайвань	48,7
24	Колумбія	67,1	48	Бахрейн	47,9

* Укладено на основі: Introducing the Revolting Index [Electronic resource]. — Mode of access : <http://blogs.wsj.com/source/2011/02/25/introducing-the-revolting-index>.

Довідка: Спробу оцінити вірогідність реалізації соціального невдоволення населення у формі радикальних соціальних протестів здійснено у виданні "The Wall Street Journal": опубліковано індекс 85-ти країн за вірогідністю проявів громадських заворушень. Відповідну вірогідність розраховували на базі трьох рівних за важливістю критеріїв — суспільної несправедливості, схильності до заворушень та "пускового механізму", яким, за оцінкою автора (Alen Mattich), є стрімко зростаючі ціни на продукти харчування.

Критерій суспільної несправедливості розраховано за даними індексу сприйняття корупції Transparency International, індексу людського розвитку ООН (залежність обернено пропорційна) та коефіцієнта Джині, що є показником майнового розшарування суспільства. Схильність до заворушень визначали за середнім віком населення (враховуючи вищий радикалізм молоді), рівнем безробіття та рівнем ВВП країни на душу населення. При оцінці впливу зростання цін на продукти харчування на вірогідність заворушень щодо конкретної країни враховували частку витрат домогосподарств на відповідну категорію товарів.

Закінчення додатку И.1

1	2	3	1	2	3
49	Латвія	47,6	67	Гонконг	34,8
50	Уругвай	47,2	68	Франція	34,5
51	Кувейт	46,7	69	Нова Зеландія	33,2
52	Ізраїль	46,1	70	США	32,3
53	Польща	45,8	71	Японія	32,2
54	Болгарія	44,0	72	Бельгія	31,7
55	Словаччина	42,5	73	Ірландія	31,2
56	Угорщина	40,5	74	Велика Британія	30,3
57	Португалія	40,3	75	Сінгапур	29,9
58	Естонія	39,5	76	Австралія	29,2
59	Катар	38,8	77	Фінляндія	28,9
60	Греція	38,8	78	Нідерланди	28,7
61	Об'єднані Арабські Емірати	38,6	79	Норвегія	28,5
62	Чехія	38,4	80	Швейцарія	28,2
63	Іспанія	38,0	81	Німеччина	28,2
64	Південна Корея	37,5	82	Данія	27,8
65	Італія	36,2	83	Канада	27,5
66	Словенія	35,1	84	Австрія	27,2
			85	Швеція	26,7

ІНДЕКС ДЖІНІ (ІД), 2000*
(*Gini Index, 2000*)

Назва країни	Значення ІД	Назва країни	Значення ІД
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Світ загалом</i>	0,804	Чилі	0,777
Албанія	0,642	Китай	0,550
Алжир	0,670	Колумбія	0,765
Антигуа та Барбуда	0,747	Коморські Острови	0,711
Аргентина	0,740	Демократична Республіка Конго	0,711
Вірменія	0,684	Республіка Конго	0,711
Австралія	0,622	Коста-Рика	0,732
Австрія	0,646	Кот-д'Івуар	0,712
Азербайджан	0,678	Хорватія	0,654
Бангладеш	0,660	Чехія	0,626
Барбадос	0,706	Данія	0,808
Білорусь	0,628	Домініка	0,763
Бельгія	0,662	Домініканська Республіка	0,723
Беліз	0,763	Еквадор	0,760
Бенін	0,713	Єгипет	0,689
Болівія	0,762	Сальвадор	0,746
Ботсвана	0,751	Екваторіальна Гвінея	0,688
Бразилія	0,784	Естонія	0,675
Болгарія	0,652	Ефіопія	0,652
Буркіна	0,728	Фіджі	0,709
Бурунді	0,699	Фінляндія	0,615
Камбоджа	0,714	Франція	0,730
Камерун	0,711	Габон	0,784
Канада	0,688	Гамбія	0,723
Кабо-Верде	0,688	Грузія	0,725
Центральноафриканська Республіка	0,782	Німеччина	0,667
Чад	0,681	Гана	0,692
Греція	0,654	Нова Зеландія	0,651
Гренада	0,763	Нікарагуа	0,755
Гватемала	0,779	Нігер	0,729
Гвінея-Бісау	0,710	Нігерія	0,736
Гвінея	0,693	Норвегія	0,633

* Укладено на основі: List of countries by distribution of wealth (Gini coefficients) 2000 [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_distribution_of_wealth.

Довідка: Індекс Джині обчислюють у межах від 0 до 1, де 1 – цілковита нерівність у розподілі багатства, 0 – цілковита рівність.

1	2	3	4
Гаїті	0,755	Пакистан	0,698
Гондурас	0,743	Панама	0,766
Гонконг	0,740	Папуа-Нова Гвінея	0,738
Ісландія	0,664	Парагвай	0,766
Індія	0,669	Перу	0,738
Індонезія	0,764	Філіппіни	0,717
Іран	0,707	Польща	0,657
Ірландія	0,581	Португалія	0,667
Ізраїль	0,677	Пуерто-Рико	0,753
Італія	0,609	Тайвань	0,655
Ямайка	0,686	Румунія	0,651
Японія	0,547	Росія	0,699
Йорданія	0,678	Руанда	0,714
Казахстан	0,655	Сан-Томе і Принсіпі	0,711
Кенія	0,699	Саудівська Аравія	0,737
Киргизстан	0,680	Сенегал	0,697
Латвія	0,670	Сейшельські Острови	0,760
Ліван	0,762	Сьєрра-Леоне	0,687
Лесото	0,767	Сінгапур	0,689
Литва	0,666	Словаччина	0,629
Ліхтенштейн	0,650	Словенія	0,626
Макао	0,580	Південна Африка	0,763
Македонія	0,661	Південна Корея	0,579
Мадагаскар	0,722	Іспанія	0,570
Малаві	0,736	Шрі-Ланка	0,665
Малайзія	0,733	Сент-Кітс і Невіс	0,763
Малі	0,750	Сент-Люсія	0,763
Мальта	0,664	Сент-Вінсент і Гренадини	0,741
Мавританія	0,686	Свазіленд	0,780
Маврикій	0,661	Швеція	0,742
Мексика	0,749	Швейцарія	0,803
Молдова	0,691	Сирія	0,704
Марокко	0,690	Таджикистан	0,664
Мозамбік	0,689	Танзанія	0,676
Намібія	0,847	Таїланд	0,710
Нідерланди	0,650	Того	0,711
Тринідад і Тобаго	0,689	США	0,801
Туніс	0,693	Венесуела	0,712
Туреччина	0,718	В'єтнам	0,682
Уганда	0,723	Ємен	0,613
Велика Британія	0,697	Замбія	0,766
Україна	0,667	Зімбабве	0,845
Уругвай	0,708		

ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ (ІСК), 2011*

(Corruption Perceptions Index, 2011)

Ранг	Назва країни	Значення ІСК	Ранг	Назва країни	Значення ІСК
1	2	3	1	2	3
1	Нова Зеландія	9,5	32	Португалія	6,1
2	Данія	9,4	32	Тайвань	6,1
2	Фінляндія	9,4	35	Словенія	5,9
4	Швеція	9,3	36	Ізраїль	5,8
5	Сінгапур	9,2	36	Сент-Вінсент і Гренадини	5,8
6	Норвегія	9,0	38	Бутан	5,7
7	Нідерланди	8,9	39	Мальта	5,6
8	Австралія	8,8	39	Пуерто-Рико	5,6
8	Швейцарія	8,8	41	Кабо-Верде	5,5
10	Канада	8,7	41	Польща	5,5
11	Люксембург	8,5	43	Південна Корея	5,4
12	Гонконг	8,4	44	Бруней	5,2
13	Ісландія	8,3	44	Домініка	5,2
14	Німеччина	8,0	46	Бахрейн	5,1
14	Японія	8,0	46	Маврикій	5,1
16	Австрія	7,8	46	Макао	5,1
16	Барбадос	7,8	49	Руанда	5,0
16	Велика Британія	7,8	50	Коста-Рика	4,8
19	Бельгія	7,5	50	Литва	4,8
19	Ірландія	7,5	50	Оман	4,8
21	Багамські Острови	7,3	50	Сейшельські Острови	4,8
22	Чилі	7,2	54	Кувейт	4,6
22	Катар	7,2	54	Угорщина	4,6
24	США	7,1	56	Йорданія	4,5
25	Франція	7,0	57	Чехія	4,4
25	Сент-Люсія	7,0	57	Намібія	4,4
25	Уругвай	7,0	57	Саудівська Аравія	4,4
28	Об'єднані Арабські Емірати	6,8	60	Малайзія	4,3
29	Естонія	6,4	61	Куба	4,2
30	Кіпр	6,3	61	Латвія	4,2
31	Іспанія	6,2	61	Туреччина	4,2
32	Ботсвана	6,1	64	Грузія	4,1

* Укладено на основі: Corruption Perceptions Index 2011 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results>.

Довідка: Індекс сприйняття корупції оцінює сприйняття корупції у державному секторі за шкалою від 0 до 10. Нуль (0) означає, що країна сприймається як висококорумпована, десять (10) — як країна, де корупція відсутня.

III. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ РОЗДІЛ

Продовження дод. И.3

1	2	3	1	2	3
64	Південна Африка	4,1	100	Малаві	3,0
66	Хорватія	4,0	100	Мексика	3,0
66	Чорногорія	4,0	100	Сан-Томе і Принсіпі	3,0
66	Словаччина	4,0	100	Суринам	3,0
69	Гана	3,9	100	Танзанія	3,0
69	Італія	3,9	112	Алжир	2,9
69	Македонія	3,9	112	Єгипет	2,9
69	Самоа	3,9	112	Косово	2,9
73	Бразилія	3,8	112	Молдова	2,9
73	Туніс	3,8	112	Сенегал	2,9
75	Китай	3,6	112	В'єтнам	2,9
75	Румунія	3,6	118	Болівія	2,8
77	Гамбія	3,5	118	Малі	2,8
77	Лесото	3,5	120	Бангладеш	2,7
77	Вануату	3,5	120	Екватор	2,7
80	Колумбія	3,4	120	Ефіопія	2,7
80	Сальвадор	3,4	120	Гватемала	2,7
80	Греція	3,4	120	Іран	2,7
80	Марокко	3,4	120	Казахстан	2,7
80	Перу	3,4	120	Монголія	2,7
80	Таїланд	3,4	120	Мозамбік	2,7
86	Болгарія	3,3	120	Соломонові Острови	2,7
86	Ямайка	3,3	129	Вірменія	2,6
86	Панама	3,3	129	Гондурас	2,6
86	Сербія	3,3	129	Філіппіни	2,6
86	Шрі-Ланка	3,3	129	Сирія	2,6
91	Ліберія	3,2	129	Домініканська Республіка	2,6
91	Боснія та Герцеговина	3,2	134	Камерун	2,5
91	Тринідад і Тобаго	3,2	134	Еритрея	2,5
91	Замбія	3,2	134	Гайана	2,5
95	Албанія	3,1	134	Ліван	2,5
95	Індія	3,1	134	Мальдівські Острови	2,5
96	Кірибаті	3,1	134	Нікарагуа	2,5
95	Свазіленд	3,1	134	Пакистан	2,5
95	Тонго	3,1	134	Сьєрра-Леоне	2,5
100	Аргентина	3,0	143	Азербайджан	2,4
100	Бенін	3,0	143	Білорусь	2,4
100	Буркіна	3,0	143	Коморські Острови	2,4
100	Джибуті	3,0	143	Мавританія	2,4
100	Габон	3,0	143	Нігерія	2,4
100	Індонезія	3,0	143	Росія	2,4
100	Мадагаскар	3,0	143	Того	2,4

1	2	3
143	Уганда	2,4
152	Таджикистан	2,3
152	Україна	2,3
154	Центральноафриканська Республіка	2,2
154	Республіка Конго	2,2
154	Кот-д'Івуар	2,2
154	Гвінея-Бісау	2,2
154	Кенія	2,2
154	Лаос	2,2
154	Непал	2,2
154	Папуа-Нова Гвінея	2,2
154	Зімбабве	2,2
164	Камбоджа	2,1
164	Гвінея	2,1
164	Киргизстан	2,1
164	Ємен	2,1

1	2	3
168	Ангола	2,0
168	Чад	2,0
168	Демократична Республіка Конго	2,0
168	Лівія	2,0
172	Бурунді	1,9
172	Екваторіальна Гвінея	1,9
172	Венесуела	1,9
175	Гаїті	1,8
175	Ірак	1,8
177	Судан	1,6
177	Туркменістан	1,6
177	Узбекистан	1,6
180	Афганістан	1,5
180	М'янма	1,5
182	Північна Корея	1,0
182	Сомалі	1,0

МІЖНАРОДНИЙ ІНДЕКС ЩАСТЯ (МІЩ), 2009*

(Happy Planet Index, 2009)

Ранг	Назва країни	Значення МІЩ	Ранг	Назва країни	Значення МІЩ
1	2	3	1	2	3
1	Коста-Рика	76,1	32	Молдова	54,1
2	Домініканська Республіка	71,8	33	Малайзія	54,0
			34	Таджикистан	53,5
3	Ямайка	70,1	35	Індія	53,0
4	Гватемала	68,4	36	Венесуела	52,5
5	В'єтнам	66,5	37	Непал	51,9
6	Колумбія	66,1	38	Сирія	51,3
7	Куба	65,7	39	М'янма	51,2
8	Сальвадор	61,5	40	Алжир	51,2
9	Бразилія	61,0	41	Таїланд	50,9
10	Гондурас	61,0	42	Гаїті	50,8
11	Нікарагуа	60,5	43	Нідерланди	50,6
12	Єгипет	60,3	44	Мальта	50,4
13	Саудівська Аравія	59,7	45	Узбекистан	50,1
14	Філіппіни	59,0	46	Чилі	49,7
15	Аргентина	59,0	47	Болівія	49,3
16	Індонезія	58,9	48	Вірменія	48,3
17	Бутан	58,5	49	Сінгапур	48,2
18	Панама	57,4	50	Ємен	48,1
19	Лаос	57,3	51	Німеччина	48,1
20	Китай	57,1	52	Швейцарія	48,1
21	Марокко	56,8	53	Швеція	48,0
22	Шрі-Ланка	56,5	54	Албанія	47,9
23	Мексика	55,6	55	Парагвай	47,8
24	Пакистан	55,6	56	Палестинські Території	47,7
25	Еквадор	55,5			
26	Йорданія	54,6	57	Австрія	47,7
27	Беліз	54,5	58	Сербія	47,6
28	Перу	54,4	59	Фінляндія	47,2
29	Туніс	54,3	60	Хорватія	47,2
30	Тринідад і Тобаго	54,2	61	Киргизстан	47,1
31	Бангладеш	54,1	62	Кіпр	46,2

* Укладено на основі: Happy Planet Index 2009 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.happyplanetindex.org>; http://en.wikipedia.org/wiki/Happy_Planet_Index.

Довідка: Для розрахунку Міжнародного індексу щастя використовують три показники: суб'єктивна задоволеність життям людини, очікувана тривалість життя, екологічний слід. Індекс обчислюють у межах від 0 до 100, де 100 — значення абсолютного щастя, 0 — абсолютного нещастя.

1	2	3
63	Гайяна	45,6
64	Бельгія	45,4
65	Боснія та Герцеговина	45,0
66	Словенія	44,5
67	Ізраїль	44,5
68	Південна Корея	44,4
69	Італія	44,0
70	Румунія	43,9
71	Франція	43,9
72	Грузія	43,6
73	Словаччина	43,5
74	Велика Британія	43,3
75	Японія	43,3
76	Іспанія	43,2
77	Польща	42,8
78	Ірландія	42,6
79	Ірак	42,6
80	Камбоджа	42,3
81	Іран	42,1
82	Болгарія	42,0
83	Туреччина	41,7
84	Гонконг	41,6
85	Азербайджан	41,2
86	Литва	40,9
87	Джибуті	40,4
88	Норвегія	40,4
89	Канада	39,4
90	Угорщина	38,9
91	Казахстан	38,5
92	Чехія	38,3
93	Мавританія	38,2
94	Ісландія	38,1
95	Україна	38,1
96	Сенегал	38,0
97	Греція	37,6
98	Португалія	37,5
99	Уругвай	37,2
100	Гана	37,1
101	Латвія	36,7
102	Австралія	36,6
103	Нова Зеландія	36,2
104	Білорусь	35,7

1	2	3
105	Данія	35,5
106	Монголія	35,0
107	Малаві	34,5
108	Росія	34,5
109	Чад	34,3
110	Ліван	33,6
111	Македонія	32,7
112	Конго	32,4
113	Мадагаскар	31,5
114	США	30,7
115	Нігерія	30,3
116	Гвінея	30,3
117	Уганда	30,2
118	Південна Африка	29,7
119	Руанда	29,6
120	Демократична Республіка Конго	29,0
121	Судан	28,5
122	Люксембург	28,5
123	Об'єднані Арабські Емірати	28,2
124	Ефіопія	28,1
125	Кенія	27,8
126	Камерун	27,2
127	Замбія	27,2
128	Кувейт	27,0
129	Нігер	26,9
130	Ангола	26,8
131	Естонія	26,4
132	Малі	25,8
133	Мозамбік	24,6
134	Бенін	24,6
135	Того	23,3
136	Сьєрра-Леоне	23,1
137	Центральноафриканська Республіка	22,9
138	Буркіна	22,4
139	Бурунді	21,8
140	Намібія	21,1
141	Ботсвана	20,9
142	Танзанія	17,8
143	Зімбабве	16,6

АНТИГЛОБАЛІСТИЧНІ РУХИ

Альтернативна інформаційна мережа (англ. *Altnet*) – заснована 1998 р. у м. Сан-Франциско (США). Поширює свою діяльність виключно у межах США та є проектом розповсюдження альтернативної інформації, організованої за принципом “відкритої публікації” – кожен відвідувач може розмістити свою публікацію або додати коментар до уже існуючої публікації на сайті. *Ціль організації*: створення відкритого простору для новин, дискусій на актуальні проблеми. Висвітлювала: проблеми війни в Іраку; здоров’я населення та якості довкілля; прав та свобод громадян; війни з наркотиками.

Офіційний сайт: <http://www.altnet.org>.

Альянс за відповідальну торгівлю (англ. *Alliance for Responsible Trade*) – створений 1991 р. на території США з метою формування альтернативної до НАФТА угоди, яка б враховувала інтереси Канади та Мексики. З 1993 р. альянс зосередив увагу на зборі, аналізі та популяризації інформації про вплив угоди НАФТА на економіку й екологію країн-учасниць. З 1994 р. поширив свою діяльність на обидва американських континенти, почав видавати спеціальні аналітичні записки, присвячені американській зовнішній торгівлі. Альянс є членом Соціального альянсу Західної півкулі (*Hemispheric Social Alliance*).

Офіційний сайт: <http://www.art-us.org>.

АТТАК (Рух за податок на фінансові операції в допомогу громадянам, фр. *Association pour la Taxation des Transaction pour l'Aide aux Citoyens*) – виник у Франції 1998 р. як відповідь на економічну кризу 1997/1998 рр. у формі широкого суспільного руху, що об’єднав різні асоціації, профсоюзи та окремих громадян. АТТАК підхопив пропозицію американського економіста Тобіна обкласти податком в сумі 0,1% (існує варіант – 0,5%) усі спекулятивні операції на біржі та використовувати отримані кошти для боротьби з негативними наслідками глобалізації. Представництва організації є в Аргентині, Бразилії, Бельгії, Швеції, Італії, Росії. *Ціль організації*: первинна – введення податку Тобіна; зараз – демократизація світового порядку, подолання негативних наслідків глобалізації. Вважають однією з найбільших антиглобалістичних організацій світу.

Офіційний сайт: <http://www.attac.org>.

Білі халати (італ. *Tute Bianche*) – організація, створена в Італії на базі “соціальних центрів” – будинків, які самозахоплені безхатченками та безробітними й організовані за принципом самоуправління. Спеціалізується на захисті прав хворих, іммігрантів, жінок, дітей, малозабезпечених. Головним видом діяльності є створення соціальних центрів, об’єднання безхатченків та безробітних у соціальні групи з метою самопомоги. Представництва організації є у Великій Британії й Іспанії. *Ціль організації*: глобалізація прав людини, захист іммігрантів, встановлення гідного прожиткового мінімуму, захист довкілля, надання гарантій на працю.

Організація виступає проти насилля, пропагує метод громадянської непокори. Акції проводить виключно у білих костюмах (костюми символізують людей, інтереси яких нехтує уряд). Виступила головним організатором соціального форуму в Генуї.

Офіційний сайт: <http://www.tutebianche.org>.

Відповідь (англ. *A.N.S.W.E.D.*) – організація створена 14 вересня 2001 р. як відповідь на терористичні акти 11 вересня 2001 р., з метою протидії військовим вчинкам США у межах власної території і за кордоном. Перша демонстрація під егідою організації пройшла 29 вересня 2001 р. й була скерована проти війни та расизму; 2002 р. організовані національні марші проти війни в Іраку, які спонукали створення 2003 р. у Вашингтоні організації “*Громадянський конгрес за мир*”. Поширює свою діяльність на території США, має координаційні комітети в Нікарагуа, Південній Кореї, Мексиці. *Ціль організації*: використання невійськових способів вирішення конфліктів; протидія агресивній зовнішній політиці США; заборона расизму у всіх його проявах.

Офіційний сайт: <http://www.internationalANSWED.org>.

Всесвітній соціальний форум (англ. *World Social Forum*) – місце для відкритої дискусії між різними соціальними рухами та громадськими організаціями. Вперше відбувся у лютому 2001р. у м. Порту-Алегрі (Бразилія). Проводиться один раз у рік. Офіційна штаб-квартира розташована у м. Сан-Пауло (Бразилія). Форум має представництва у 117-ти державах світу. *Ціль організації*: формування позитивного порядку денного для антиглобалістичних рухів; обговорення ідей; формування пропозицій та обмін досвідом з метою ефективної мережевої діяльності.

Офіційний сайт: <http://www.forumsocialmundial.org.br>.

Глобальна дія людей (англ. *People's Global Action*) – рух виник 1992 р., а 1998 р. провів широкомасштабну акцію протесту, націлену на дискредитацію першого саміту СОТ. Країною започаткування руху вважають Швейцарію; діяльність поширилася на Аргентину, Бангладеш, Болівію, Болгарію, Чад, Чилі, Колумбію, Коста-Рику, Еквадор, Гватемалу, Гондурас, Індію, Палестинські Території, Малі, Мексику, Нігерію, Пакистан, Панаму, Парагвай, Перу, Росію, Південну Африку, Південну Корею, Танзанію, Таїланд, Тібет, Україну, Уругвай, Венесуелу, Замбію. *Ціль організації*: сприяти розвитку координації між організаціями-членами; організувати спільні акції протесту, націлені на СОТ, G-7 тощо. Рух вважають разом з АТТАК найбільшою антиглобалістичною організацією світу.

Офіційний сайт: <http://www.agp.org>.

Глобальний Південь у Фокусі (англ. *focus on the Global South*) – рух виник 1995 р. й поширений у Таїланді, Індії та Філіппінах. *Ціль організації*: вплив на політичні процеси через проведення теоретичних досліджень, публікацію аналітичних матеріалів, проведення різноманітних протестних, пропагандистських та освітніх акцій. Проводить акції проти війни та дискримінації.

Офіційний сайт: <http://www.focuswed.org>.

Друзі Землі (англ. *Friends of the Earth International*) – організація створена 1971 р. екологічними групами із Великої Британії, Швейцарії, Франції та США. Зараз рух поширився в Швеції, Малайзії, Бразилії, Польщі, Естонії. Його представники брали участь у Саміті Землі, антиглобалістичних протестних акціях, антикорпоративних акціях. *Ціль організації*: звернути увагу на екологічні проблеми планети; починаючи з 1994 р. екологічна тематика доповнена питаннями боротьби з антигуманною, протиправною діяльністю корпорацій.

Офіційний сайт: <http://www.foei.org>.

Європейська федерація партії зелених (англ. *European Federation of Green Parties*) – федерація заснована 1993 р. у м. Гельсінкі (Фінляндія). Зараз основною

країною розташування організації вважають Бельгію, хоча її вплив поширюється на усі країни ЄС. Федерація є об'єднанням 33-х партій зелених із 30-ти країн Європи. Під егідою федерації започаткована програма "Глобальна координація зелених". *Ціль організації*: забезпечити комунікацію членів організації; координувати європейську екологічну політику; підтримувати нові й малі партії зелених; посилювати екологічний політичних рух у Європі.

Офіційний сайт: <http://www.europeangreens.org>.

Європейський соціальний форум (англ. *European Social Forum*) – перший європейський соціальний форум пройшов 2003 р. у Флоренції. Сьогодні рух поширився на усі країни Європи. *Ціль організації*: обмін досвідом; обговорення та формування основних ідей та пропозицій суспільного значення; виступ проти корпоративної глобалізації та соціальної несправедливості. Стратегічною ціллю є побудова ефективної взаємодії у рамках глобального громадянського суспільства.

Офіційний сайт: <http://www.fse-est.org>.

МакПрожектор (англ. *McSpotlight*) – організація займається збиранням, синтезом та поширенням критичної інформації про роботу мережі ресторанів швидкого харчування "Макдональдс". Під егідою організації 1996 р. запущено ідентичний інформаційний мережевий проект, мета якого – звернути увагу людей на якість харчування. Фактично сайт є інформаційним джерелом боротьби з мережею харчування "Макдональдс": відстежує громадські акції проти корпорації, висвітлює прецеденти порушення національного законодавства корпорацією, недотримання компанією умов безпеки праці тощо. *Ціль організації*: надання об'єктивної інформації про діяльність компанії "Макдональдс".

Офіційний сайт: <http://www.mcspotlight.org>.

Мережа дії проти змін клімату (англ. *Climate Action Network*) – створена 1989 р. як альтернатива міжурядових перемовин з кліматичних і екологічних проблем у рамках ООН. Проводить щорічну конференцію з клімату. Має широку координаційну мережу, яка охоплює країни Африки, Європи, Латинської і Північної Америки, Південної та Південно-Східної Азії. *Ціль організації*: активізація урядових та індивідуальних зусиль з метою зменшення руйнівного впливу людства на природу й клімат до рівня, який достатній для сталого розвитку.

Офіційний сайт: <http://www.climatenetwork.org>.

Мережа прямої дії (англ. *Direct Action Network*) – рух організований на початку 1990-х років у США як студентська організація. Опротестовувала використання важкої низькооплачуваної ручної праці для виробництва університетської форми. Має прихильників у Канаді, ЄС. *Ціль організації*: проведення радикальних соціальних змін; опротестування корпоративної глобалізації; пропагування ідей "глобальної справедливості".

Офіційний сайт: <http://www.d2kla.org>.

Мережевий інститут за глобальну демократизацію (англ. *Network Institute for Global Democratization*) – заснований 1997 р. у м. Гельсінкі (Фінляндія), зараз здійснює свою діяльність у Перу й Фінляндії. Члени організації проводять дослідження з глобальних проблем людства, публікують аналітичні розвідки й статті, організовують семінари і конференції, здійснюють консультативну діяльність. Пропагують думку, що глобалізація повинна базуватися на міжкультурному діалозі. *Ціль організації*: глобалізація демократії, розвиток інформаційного ресурсу як опори демократії.

Офіційний сайт: <http://www.nigd.org>.

Міжнародна прозорість (англ. *Transparency International*) – організована 1993 р. на території Німеччини з метою вивчення та висвітлення корупції у міжнародних відносинах. Об'єднує журналістів, фінансистів, економістів із п'яти країн (Бангладеш, Велика Британія, США, Нова Зеландія, Німеччина). Щорічно публікує звіти про корупційну діяльність у світі, обчислює та популяризує індекс сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index*), розробляє стратегії подолання корупції у світі й за окремими регіонами чи країнами. *Ціль організації*: відстежувати випадки корупції у міжнародній співпраці, міжнародних угодах, діяльності міжнародних організацій та висвітлювати їх для суспільства.

Офіційний сайт: <http://www.transparency.org>.

Міжнародний форум з глобалізації (англ. *The International Forum on Globalization*) – форум створено 1994 р. активістами, впевненими у негативних наслідках світових торговельних угод (створення НАФТА і ГАТТ/СОТ). Головне місце зосередження представників організації – Канада, є прихильники в США. *Ціль організації*: обговорення альтернативних стратегій глобалізації; планування дій з метою відродження регіональних економік; публікація статей з актуальних проблем людства.

Офіційний сайт: <http://www.ifg.org>.

Ні кордонів! (англ. *Noborder Network*) – рух засновано 1999 р. з метою висвітлення суспільного інтересу до трансдержавних комунікацій, політичної кооперації, спільних міждержавних проектів на території Європи. Поширюється у межах ЄС, має прихильників у США, Росії, Україні, Марокко, Мексиці. Прихильники руху організують акції протесту, створюють центри підтримки іммігрантів, збирають первинну соціологічну інформацію про міграційну політику країн ЄС. Щорічно проводять “табори без кордонів”, де відбуваються семінари, дискусії, культурні акції, ціль яких – ознайомлення з представниками інших культур та подолання соціально-культурних упереджень. Рух об'єднує організації та групи, які критикують міграційну політику ЄС, спрямовану проти емігрантів і біженців. *Ціль організації*: локальна – критика державної політики, яка заважає людині вільно пересуватися і жити у будь-якій державі; глобальна – відміна державних кордонів; боротьба з націоналізмом і расизмом.

Офіційний сайт: <http://www.noborder.org>.

Оксам (англ. *Oxfam International*) – міжнародна конференція, яка об'єднує понад 20 організацій, які здійснюють діяльність у понад 100 країнах світу з метою вирішення проблем бідності, соціальної несправедливості. Бере початок від однойменної незалежної благодійної організації, яку створено в Оксфорді (Велика Британія) 1942 р. Здійснює збір та аналіз соціально-економічної інформації за розвинутими країнами й країнами, що розвиваються, транснаціональними корпораціями; моніторить протестну й лобістську діяльність у світі; досліджує умови та оплату праці в країнах, що розвиваються. *Ціль організації*: вироблення стратегічних рішень для боротьби із бідністю, соціальною несправедливістю; звернення уваги світового співтовариства на бідність як основну причину нестабільності світової економіки.

Офіційний сайт: <http://www.oxfam.org>.

Партія зелених США (англ. *Green Party of the USA*) – організація сформована 2001 р. як результат об'єднання екологічних партій окремих штатів, які сповідують ненасильницькі методи вирішення конфліктів, підтримують ідеї соціальної справедливості. *Ціль організації*: стратегічна – оновлення демократії без застосування фінансування з боку корпорацій, створення альтернативи корпоративної глобалізації,

протидія об'єднанню держав і корпорацій у політиці; конкретна – забезпечення представництва делегатів екологічних партій у політиці (2004 р. – висунула кандидата на президентських виборах у США).

Офіційний сайт: <http://www.gp.org>.

Союз фермерів (фр. *Confederation paysanne*) – профсоюз працівників сільського господарства Франції, заснований 1987 р. Критикує інтенсивну модель розвитку сільського господарства, яка призвела до падіння цін на сільськогосподарську продукцію, диспропорції у розвитку регіонів Франції, скорочення загальної кількості фермерських господарств. Організовує акції проти СОТ, популяризує інформацію про діяльність транснаціональних корпорацій. *Ціль організації*: протидія інтенсивній моделі розвитку сільського господарства та корпоративній глобалізації.

Офіційний сайт: <http://www.confederationpaysanne.fr>.

50 років достатньо (англ. *50 Years is Enough*) – заснована 1994 р. у зв'язку з 50-літтям Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Є мережею, яка: об'єднує понад 200 американських організацій; видає аналітичні публікації на злободенні соціально-економічні теми; організовує акції проти СОТ, СБ, МВФ; активно підтримує Всесвітній соціальний форум. *Ціль організації*: реформування Світового банку і Міжнародного валютного фонду; ліквідація економічної безграмотності; мобілізація населення на захист суспільних інтересів.

Офіційний сайт: <http://www.50years.org>.

ПОКАЗНИКИ ОБЧИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНДЕКСУ
МИРОЛЮБНОСТІ (ГІМ)*
(*Global Peace Index*)

Тематична група	Показник	Ваговий коефіцієнт
1	2	3
Показники триваючих внутрішніх і міждержавних конфліктів	Кількість зовнішніх і внутрішніх воєн	5
	Оцінка числа жертв організованого конфлікту (зовнішнього)	5
	Оцінка числа жертв організованого конфлікту (внутрішнього)	5
	Рівень організованого конфлікту (внутрішнього)	5
	Відносини із сусідніми країнами	5
Показники громадської безпеки та соціальної захищеності	Сприйняття злочинності в суспільстві	4
	Число переміщених осіб у % населення	4
	Політична нестабільність	4
	Рівень поваги до прав людини	4
	Потенціал терористичних актів	1
	Кількість вбивств на 100 тис. населення	4
	Рівень злочинності із застосуванням насильства	4
	Імовірність демонстрацій із застосуванням насильства	3
	Число ув'язнених на 100 тис. населення	3
Чисельність службовців органів внутрішньої безпеки та поліції на 100 тис. населення	3	
Показники мілітаризації	Військові витрати у % ВВП	2
	Чисельність збройних сил на 100 тис. населення	2
	Обсяг поставок основних видів звичайних озброєнь (імпорт) на 100 тис. населення	2
	Обсяг поставок основних видів звичайних озброєнь (експорт) на 100 тис. населення	3
	Фінансування миротворчих місій ООН	2
	Сумарна кількість важких озброєнь на 100 тис. населення	3
	Доступність легких озброєнь і стрілецької зброї	3
	Військовий потенціал / модернізація	2

* Укладено на основі: Global Peace Index, 2011: Methodology, Results and Findings [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2011/05/2011-GPI-Results-Report-Final.pdf>.

Щорічник СІПРІ 2010 : Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/files/news_project/SIPRI_2010_ukr.pdf.

ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС МИРОЛЮБНОСТІ (ГІМ), 2011*

(Global Peace Index, 2011)

Ранг	Назва країни	Значення ГІМ	Ранг	Назва країни	Значення ГІМ
1	2	3	1	2	3
1	Ісландія	1,148	35	Ботсвана	1,695
2	Нова Зеландія	1,279	36	Франція	1,697
3	Японія	1,287	37	Хорватія	1,699
4	Данія	1,289	38	Чилі	1,710
5	Чехія	1,320	39	Малаві	1,740
6	Австрія	1,337	40	Румунія	1,742
7	Фінляндія	1,352	41	Оман	1,743
8	Канада	1,355	42	Гана	1,752
9	Норвегія	1,356	43	Литва	1,760
10	Словенія	1,358	44	Туніс	1,765
11	Ірландія	1,370	45	Італія	1,775
12	Катар	1,398	46	Латвія	1,793
13	Швеція	1,401	47	Естонія	1,798
14	Бельгія	1,413	48	Мозамбік	1,809
15	Німеччина	1,416	49	Панама	1,812
16	Швейцарія	1,421	50	Південна Корея	1,829
17	Португалія	1,453	51	Буркіна	1,832
18	Австралія	1,455	52	Замбія	1,833
19	Малайзія	1,467	53	Болгарія	1,845
20	Угорщина	1,495	54	Намібія	1,850
21	Уругвай	1,521	55	Аргентина	1,852
22	Польща	1,545	56	Танзанія	1,858
23	Словаччина	1,576	57	Монголія	1,880
24	Сінгапур	1,585	58	Марокко	1,887
25	Нідерланди	1,628	59	Молдова	1,892
26	Велика Британія	1,631	60	Боснія та Герцеговина	1,893
27	Тайвань	1,638	61	Сьєрра-Леоне	1,904
28	Іспанія	1,641	62	Гамбія	1,910
29	Кувейт	1,667	63	Албанія	1,912
30	В'єтнам	1,670	64	Йорданія	1,918
31	Коста-Рика	1,681	65	Греція	1,947
32	Лаос	1,687	66	Парагвай	1,954
33	Об'єднані Арабські Емірати	1,690	67	Куба	1,964
			68	Індонезія	1,979
34	Бутан	1,693	69	Свазіленд	1,995

* Укладено на основі: Global Peace Index Data 2011 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/PDF/2011/2011%20GPI%20Results%20Report.pdf>.

Додатки для виконання практичних, семінарських...*Закінчення дод. К.2*

1	2	3	1	2	3
70	Кіпр	2,013	112	Гаїті	2,288
71	Нікарагуа	2,021	113	Киргизстан	2,296
72	Єгипет	2,023	114	Камбоджа	2,301
73	Бразилія	2,040	115	Сирія	2,322
74	Екваторіальна Гвінея	2,041	116	Гондурас	2,327
75	Болівія	2,045	117	Іран	2,356
76	Сенегал	2,047	118	Нігер	2,356
77	Македонія	2,048	119	Мексика	2,362
78	Тринідад і Тобаго	2,051	120	Азербайджан	2,379
79	Китай	2,054	121	Бахрейн	2,398
80	Габон	2,059	122	Венесуела	2,403
81	США	2,063	123	Гватемала	2,405
82	Бангладеш	2,070	124	Шрі-Ланка	2,407
83	Сербія	2,071	125	Туреччина	2,411
84	Перу	2,077	126	Кот-д'Івуар	2,417
85	Камерун	2,104	127	Алжир	2,423
86	Ангола	2,109	128	Мавританія	2,425
87	Гайана	2,112	129	Ефіопія	2,468
88	Чорногорія	2,113	130	Бурунді	2,532
89	Еквадор	2,116	131	М'янма	2,538
90	Домініканська Республіка	2,125	132	Грузія	2,558
91	Гвінея	2,126	133	Індія	2,570
92	Казахстан	2,137	134	Філіппіни	2,574
93	Папуа-Нова Гвінея	2,139	135	Ліван	2,597
94	Непал	2,152	136	Ємен	2,670
95	Ліберія	2,159	137	Колумбія	2,700
96	Уганда	2,159	138	Зімбабве	2,722
97	Конго (Браззевіль)	2,165	139	Чад	2,740
98	Руанда	2,185	140	Нігерія	2,743
99	Малі	2,188	141	Лівія	2,816
100	Саудівська Аравія	2,192	142	Центральноафриканська Республіка	2,869
101	Сальвадор	2,215	143	Ізраїль	2,901
102	Таджикистан	2,225	144	Пакистан	2,905
103	Еритрея	2,227	145	Росія	2,966
104	Мадагаскар	2,239	146	Демократична Республіка Конго	3,016
105	Ямайка	2,244	147	Північна Корея	3,092
106	Таїланд	2,247	148	Афганістан	3,212
107	Туркменистан	2,248	149	Судан	3,223
108	Вірменія	2,260	150	Ірак	3,296
109	Узбекистан	2,260	151	Сомалі	3,379
110	Кенія	2,276			
111	Білорусь	2,283			

РОЗМІР ВІЙСЬКОВИХ ВИТРАТ ЗА КРАЇНАМИ СВІТУ, 2010*

Ранг	Назва країни	Розмір військових витрат, млн дол. США	Ранг	Назва країни	Розмір військових витрат, млн дол. США
1	2	3	1	2	3
1	США	687 105,0	34	Мексика	4 859,0
2	Китай	114 300,0	35	Ірак	4 663,0
3	Франція	61 285,0	36	Данія	4 588,0
4	Велика Британія	57 424,0	37	Швейцарія	4 392,0
5	Росія	52 424,0	38	Таїланд	4 336,0
6	Японія	51 420,0	39	Кувейт	4 411,0
7	Німеччина	46 848,0	40	Оман	4 047,0
8	Саудівська Аравія	42 917,0	41	Єгипет	3 914,0
9	Італія	38 198,0	42	Ангола	3 774,0
10	Індія	34 816,0	43	Південна Африка	3 735,0
11	Бразилія	28 096,0	44	Фінляндія	3 718,0
12	Південна Корея	24 270,0	45	Австрія	3 446,0
13	Канада	20 164,0	46	Україна	3 442,0
14	Австралія	19 799,0	47	Малайзія	3 259,0
15	Іспанія	15 803,0	48	Марокко	3 256,0
16	Об'єднані Арабські Емірати	15 749,0	49	Аргентина	3 179,0
			50	Венесуела	3 106,0
17	Туреччина	15 634,0	51	Греція	2 529,0
18	Ізраїль	13 001,0	52	В'єтнам	2 410,0
19	Нідерланди	11 604,0	53	Сирія	2 236,0
20	Греція	9 369,0	54	Румунія	2 164,0
21	Колумбія	9 191,0	55	Перу	1 992,0
22	Тайвань	8 535,0	56	Судан	1 991,0
23	Польща	8 380,0	57	Нігерія	1 724,0
24	Сінгапур	7 651,0	58	Ліван	1 564,0
25	Іран	7 044,0	59	Філіппіни	1 486,0
26	Норвегія	6 322,0	60	Азербайджан	1 421,0
27	Чилі	6 198,0	61	Йорданія	1 363,0
28	Індонезія	6 009,0	62	Нова Зеландія	1 358,0
29	Алжир	5 586,0	63	Ірландія	1 354,0
30	Бельгія	5 382,0	64	Угорщина	1 323,0
31	Швеція	5 248,0	65	Шрі-Ланка	1 280,0
32	Португалія	5 213,0	66	Казахстан	1 227,0
33	Пакистан	5 160,0	67	Ємен	1 222,0

* Укладено на основі: SIPRI military expenditure database [Electronic resource]. — Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures.

Додатки для виконання практичних, семінарських...*Закінчення дод. Л.1*

1	2	3	1	2	3
68	Бангладеш	1 137,0	110	Демократична Республіка Конго	163,0
69	Лівія	1 100,0			
70	Хорватія	1 060,0	111	Гватемала	161,0
71	Словаччина	1 010,0	112	Панама	146,0
72	Сербія	920,0	113	Парагвай	146,0
73	Словенія	788,0	114	Македонія	145,0
74	Бахрейн	731,0	115	Буркіна	140,0
75	Білорусь	726,0	116	Конго	133,0
76	Болгарія	698,0	117	Сальвадор	133,0
77	Кенія	594,0	118	Гана	115,0
78	Туніс	548,0	119	Мавританія	115,0
79	Кіпр	510,0	120	Свазіленд	102,0
80	Уругвай	491,0	121	Гвінея	99,9
81	Еритрея	469,0	122	Ямайка	95,2
82	Грузія	452,0	123	Зімбабве	93,8
83	Литва	427,0	124	Мозамбік	86,3
84	Вірменія	404,0	125	Руанда	77,2
85	Камерун	368,0	126	Узбекистан	70,1
86	Кот-д'Івуар	353,0	127	Бенін	65,6
87	Ботсвана	352,0	128	Мальта	58,8
88	Ефіопія	338,0	129	Мадагаскар	55,7
89	Естонія	336,0	130	Таджикистан	55,4
90	Намібія	329,0	131	Того	55,1
91	Бруней	327,0	132	Центральноафриканська Республіка	52,9
92	Домініканська Республіка	322,0	133	Фіджі	50,2
93	Болівія	314,0	134	Нігер	49,2
94	Люксембург	301,0	135	Малаві	48,6
95	Уганда	276,0	136	Монголія	47,4
96	Латвія	268,0	137	Бурунді	46,9
97	Афганістан	250,0	138	Лесото	45,6
98	Замбія	243,0	139	Нікарагуа	44,1
99	Чад	242,0	140	Сьєрра-Леоне	42,9
100	Гондурас	235,0	141	Папуа-Нова Гвінея	39,1
101	Туркменістан	233,0			
102	Боснія та Герцеговина	232,0	142	Джибуті	36,9
			143	Молдова	19,0
103	Танзанія	217,0	144	Лаос	18,4
104	Сенегал	207,0	145	Гвінея-Бісау	15,7
105	Непал	207,0	146	Беліз	14,9
106	Албанія	201,0	147	Мавританія	14,0
107	Камбоджа	191,0	148	Ісландія	9,9
108	Малі	183,0	149	Кабо-Верде	8,8
109	Киргизстан	167,0	150	Гайана	8,1

КРАЇНИ СВІТУ БЕЗ ЗБРОЙНИХ СИЛ*

(станом на 01.01.2013 р.)

Назва країни	Причина відмови від збройних сил
1	2
<i>Країни, які не мають абсолютно будь-яких військових сил</i>	
Коста-Рика	Конституцією заборонені постійні військові сили на території держави з 1949 р. В державі є сили безпеки, які охоплюють співробітників правоохоронних органів та внутрішньої безпеки. Відсутності військових сил на території держави сприяло розташування тут штаб-квартири Міжамериканського суду з прав людини (<i>Inter-American Court of Human Rights</i>) та Університету миру ООН (<i>The United Nations' University for Peace</i>)
Гренада	Регулярна армія відсутня з 1983 р., у зв'язку з вторгненням на територію держави військових сил США. З метою забезпечення внутрішньої безпеки створено спеціальний воєнізований підрозділ у структурі Королівської поліції Гренади. Оборонні функції загалом гарантує Регіональна система безпеки (<i>Regional Security System</i>)
Кірибати	Є поліція та берегова охорона. Оборонні функції забезпечують військові сили Австралії та Нової Зеландії
Ліхтенштейн	Відмовився від армії 1868 р., останню визнано занадто дорогою для бюджету. Армію дозволено тільки під час війни, проте до сьогодні такого прецеденту не було. В країні існує поліція та команда спецназу, озброєна легкою стрілецькою зброєю, яку використовують для гарантування внутрішньої безпеки
Маршаллові Острови	Оборонні функції забезпечують США
Федеративні Штати Мікронезії	Оборонні функції забезпечують США. Є невеликий підрозділ воєнізованої поліції
Науру	Оборону Науру гарантує Австралія, згідно з неофіційною угодою між державами
Палау	Оборонні функції забезпечують США
Сент-Люсія	З метою забезпечення внутрішньої безпеки в складі Королівської поліції Сент-Люсії є спеціалізований підрозділ воєнізованої служби. Оборонні функції загалом гарантує Регіональна система безпеки (<i>Regional Security System</i>)
Сент-Вінсент і Гренадини	З метою забезпечення внутрішньої безпеки в складі поліції діє спеціалізований підрозділ воєнізованої служби. Оборонні функції загалом гарантує Регіональна система безпеки (<i>Regional Security System</i>)
Самоа	Не має постійної армії. Згідно з договором 1962 р., на допомогу у випадку військового конфлікту можуть бути залучені військові сили Нової Зеландії

* Укладено на основі: List of countries without armed forces [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_without_armed_forces.

1	2
Соломонові Острови	Не має постійної армії. З метою врегулювання затяжного етнічного конфлікту 1998 р. та 2006 р. використовувала військові сили Австралії, Нової Зеландії та інших країн Тихоокеанського регіону
Тувалу	Не має армії. Є підрозділи поліції, які налічують і підрозділ морського спостереження
Ватикан	Для гарантування внутрішньої безпеки є корпус жандармерії. Також Святому Престолу підпорядковується підрозділ Швейцарської гвардії. Неофіційно італійські військові гарантують суверенітет Ватикану, офіційно договір про оборону між державами не укладено
<i>Країни, які не мають регулярної армії, проте мають обмежені воєнізовані підрозділи</i>	
Гаїті	Армію держави розформовано 1995 р. В структурі національної поліції існують воєнізовані підрозділи та служби берегової охорони
Ісландія	Не має постійної армії з 1869 р., але є членом НАТО. Існує договір про оборону держави з США, які з 1951 р. по вересень 2006 р. мали на території держави військові бази. В 2006 р. військові сили США покинули Ісландію, хоча США продовжує виконувати оборонні обов'язки щодо Ісландії. Хоча Ісландія і не має постійної армії, вона має військові миротворчі сили, воєнізовану оборону узбережжя, поліцію, тактичну поліцію. Є домовленості про забезпечення оборони з боку Швеції й Данії
Маврикій	З 1968 р. на території країни є поліція та воєнізована берегова охорона
Монако	Королівство відмовилося від регулярної армії в XVII ст. Оборону забезпечує Франція. Є дві невеликі військові частини: перша захищає Принца та судову владу; друга відповідає за цивільну оборону та пожежогасіння
Панама	Відмовилася від військових сил 1990 р., що було підтверджено парламентськими виборами та внесенням змін у Конституцію держави (1994). Існують служби: Національна поліція, Національна повітряно-морська служба, Інституційна служба охорони

РАНЖУВАННЯ ДЕРЖАВ СВІТУ ЗА ВІЙСЬКОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ, 2012*

Ранг країни	Назва країни	Військові дійсної служби, осіб	Військові запасу, осіб	Загальна кількість наземної зброї, од.	Танки, од.	БТР, од.	Логістичні транспортні засоби, од.	Загальна кількість літаків, од.	Гелікоптери, од.	Аеропорти, од.	Загальна кількість кораблів МВФ, од.	Порти і термінали, од.	Авіаносці, од.	Підводні човни, од.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	США	1 477 896	1 458 500	56 269	9 573	26 653	267 247	18 234	6 417	15 097	2 384	21	11	71
2	Росія	1 200 000	754 000	91 715	22 950	24 900	12 000	2 749	588	1 213	233	7	1	48
3	Китай	2 285 000	800 000	47 575	7 500	7 700	55 850	5 176	632	502	972	8	1	63
4	Індія	1 325 000	1 747 000	75 191	5 000	3 000	70 000	2 462	848	352	175	7	1	15
5	Велика Британія	224 500	187 130	11 630	420	4 347	16 011	1 663	606	505	99	10	1	11
6	Туреччина	612 900	429 000	69 774	4 246	6 592	24 906	1 940	874	99	265	8	0	16
7	Південна Корея	653 000	3 200 000	13 361	2 429	2 820	8 660	1 568	787	116	170	5	0	14
8	Франція	362 485	419 000	10 621	406	8 468	13 748	1 757	810	475	289	7	1	10
9	Японія	239 430	57 899	5 220	902	731	5 000	1 953	690	176	110	10	0	16
10	Ізраїль	187 000	565 000	12 552	3230	6 278	7 684	1 964	689	48	64	4	0	3
11	Бразилія	371 199	1 340 000	8 469	469	1 504	9 538	817	250	4 072	106	11	1	5
12	Іран	545 000	650 000	12 393	1 793	1 560	12 000	1 030	357	319	261	3	0	19
13	Німеччина	148 996	355 000	4 539	408	1 794	10 400	783	433	549	90	9	0	4
14	Тайвань	290 000	1 675 000	14 750	2 005	2 050	6 000	837	302	41	118	4	0	4
15	Пакистан	617 000	515 500	16 461	2 640	4 620	11 500	1 414	535	148	11	2	0	5

* Укладено на основі: Global fire power [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.globalfirepower.com>.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
16	Єгипет	468 500	479 000	51 965	3 980	8 745	57 235	884	306	86	221	7	0	4
17	Італія	293 202	41 867	12 185	320	7 739	6 552	1 004	4 350	132	180	8	2	6
18	Індонезія	438 410	400 000	1 577	335	691	1 101	510	168	684	136	9	0	2
19	Таїланд	305 860	245 000	4 392	542	1 005	4 600	913	443	105	164	5	1	0
20	Україна	159 000	1 000 000	20 780	4 639	6 769	9 500	1 003	337	425	70	6	0	1
21	Польща	100 000	20 000	7 259	1 119	2 123	12 357	555	330	129	80	4	0	5
22	Північна Корея	1 106 000	8 200 000	20 692	5 410	2 582	8 000	1 650	338	79	708	8	0	58
23	Філіппіни	120 000	130 000	2 379	41	559	8 438	289	159	254	120	6	0	0
24	Австралія	59 023	44 016	3 759	59	1 861	12 495	379	104	465	54	19	0	6
25	Канада	68 250	47 081	5 481	201	2 614	10 727	544	201	1 404	33	9	0	4
26	Саудівська Аравія	233 500	25 000	8 574	1 305	4 240	15 100	1 200	314	217	77	4	0	0
27	Малайзія	124 000	640 199	2 465	74	977	3 200	258	103	118	65	5	0	2
28	Швеція	25 000	60 988	2 809	280	1 519	3 000	318	49	249	387	9	0	5
29	Іспанія	177 000	377 800	3 241	415	1 797	3 480	716	280	154	95	9	2	4
30	Мексика	259 770	300 000	4 286	0	1 016	16 849	431	163	1 819	189	6	0	0
31	Південна Африка	74 000	0	7 186	250	6 039	4 840	231	91	578	53	5	0	3
32	Аргентина	100 000	450 000	4 732	257	981	5 021	404	94	1 141	42	8	0	3
33	Греція	177 600	280 000	44 501	1 263	2 671	11 331	741	254	81	133	5	0	8
34	Швейцарія	134 886	77 000	3 552	224	2 604	2 000	226	47	65	0	1	0	0
35	Сирія	304 000	450 500	25 406	4 950	6 610	8 000	830	208	104	19	3	0	0
36	Ірак	276 600	342 212	5 344	295	2 695	9 028	1 139	266	104	15	3	0	0
37	Фінляндія	34 700	357 000	6 571	100	1 233	2 043	256	47	148	178	6	0	0
38	Алжир	435 000	290 000	5 134	1 105	2 663	550	440	191	143	41	9	0	4
39	Лівія	119 000	195 000	6 844	530	2 840	3 500	480	106	137	21	4	0	2
40	Норвегія	26 200	56 200	2 164	52	1 171	2 400	136	66	98	70	6	0	6
41	Сінгапур	72 000	300 000	8 001	523	3 042	2 156	422	100	8	47	1	0	6
42	Данія	22 000	63 000	2 004	57	571	2 552	202	64	92	74	7	0	0

Закінчення дод. Л.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
43	Йорданія	100 700	65 000	12 212	1 220	2 465	6 019	711	138	18	26	1	0	0
44	Ефіопія	182 500	0	3 098	1 679	589	1 200	703	62	61	0	0	0	0
45	Чилі	86 000	0	2 674	228	1 110	2 148	315	87	366	68	7	0	4
46	Португалія	44 900	210 930	1 646	137	600	1 478	404	208	65	47	4	0	2
47	Венесуела	155 000	787 000	2 084	290	734	5 531	306	96	409	50	4	0	0
48	Ємен	401 000	450 000	7 968	1 391	2 894	3 600	350	94	55	65	3	0	0
49	Бельгія	44 500	100 500	1 042	40	302	2 420	198	34	43	20	4	0	0
50	Грузія	37 000	140 000	3 628	200	878	210	654	476	22	9	2	0	0
51	Афганістан	180 000	0	10 143	625	7 763	20 425	112	83	53	0	0	0	0
52	Ліван	60 000	0	5 785	410	1 291	5 050	92	62	7	50	2	0	0
53	Кувейт	14 500	0	1 717	368	932	1 014	127	44	7	36	5	0	0
54	Непал	105 500	40 000	1 865	0	475	2 520	40	30	47	0	0	0	0
55	Катар	11 800	0	760	92	314	300	92	48	6	86	3	0	0

РЕЙТИНГ КРАЇН НАЙБІЛЬШ СХИЛЬНИХ ДО РОЗПАДУ, 2011*
(Failed States Index, 2011)

Назва країни	Субіндекси												Інтегральний індекс
	Демографічне падіння	Еміграція населення	Масове невдоволення	Свобода людини	Нерівномірний розвиток	Економічний стан	Відношення населення до уряду	Комунальні послуги	Дотримання прав людини	Активність спецслужб	Фракційність еліт	Зовнішнє втручання	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Сомалі	9,7	10,0	9,5	8,2	8,4	9,3	9,8	9,4	9,7	10,0	9,8	9,7	113,4
Чад	9,2	9,5	9,4	8,0	8,9	8,5	9,8	9,6	9,3	9,2	9,8	9,1	110,3
Судан	8,5	9,6	9,9	8,2	9,1	6,4	9,4	9,0	9,7	9,6	9,9	9,5	108,7
Демократична Республіка Конго	9,7	9,6	8,3	7,7	9,2	8,7	9,0	8,9	9,2	9,6	8,8	9,5	108,2
Гаїті	10,0	9,2	7,3	8,9	8,8	9,2	9,4	10,0	8,0	8,4	8,8	10,0	108,0
Зімбабве	9,3	8,2	9,0	9,3	9,2	9,0	9,3	9,0	9,2	9,0	9,6	7,8	107,9
Афганістан	9,1	9,3	9,3	7,2	8,4	8,0	9,7	8,5	8,8	9,8	9,4	10,0	107,5
Центральноафриканська Республіка	8,9	9,6	8,6	5,8	8,9	8,1	9,1	9,0	8,6	9,7	9,1	9,6	105,0
Ірак	8,3	9,0	9,0	8,9	9,0	7,0	8,7	8,0	8,6	9,5	9,6	9,3	104,8
Кот-д'Івуар	8,1	8,5	8,7	7,9	8,0	7,7	9,5	8,4	8,6	8,6	9,1	9,7	102,8
Гвінея	8,2	7,7	7,9	8,3	8,4	8,6	9,4	8,7	9,2	9,3	9,2	7,6	102,5
Пакистан	8,8	9,2	9,3	7,5	8,5	6,6	8,6	7,3	8,7	9,4	9,1	9,3	102,3
Ємен	8,7	8,4	8,6	6,9	8,3	7,7	8,6	8,7	7,7	9,3	9,3	8,2	100,3
Нігерія	8,3	6,0	9,6	7,7	9,0	7,3	9,0	9,0	8,6	9,1	9,5	6,9	99,9

* Укладено на основі: The Failed States Index, 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings; <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>.

Продовження дод. М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Нігер	9,8	6,6	7,8	6,2	7,9	8,9	8,9	9,5	8,2	8,0	8,6	8,7	99,1
Кенія	8,8	8,5	8,7	7,6	8,5	7,0	8,9	7,8	7,7	7,9	8,8	8,5	98,7
Бурунді	9,1	8,7	8,2	6,2	8,1	8,5	8,2	8,8	8,0	7,7	8,2	9,0	98,6
Гвінея-Бісау	8,7	7,2	5,4	7,4	8,1	8,7	9,2	8,4	7,8	9,3	9,2	8,8	98,3
М'янма	8,2	8,0	8,7	6,0	9,0	7,9	9,7	8,3	9,0	8,5	8,3	6,7	98,3
Ефіопія	9,1	8,2	8,4	7,2	8,2	7,7	7,5	8,4	8,5	7,9	9,0	8,1	98,2
Уганда	8,8	8,0	8,0	6,6	8,4	7,5	7,7	8,3	7,5	8,6	8,6	8,2	96,3
Північна Корея	8,2	5,3	6,9	4,7	8,5	9,2	9,9	9,3	9,5	8,1	7,4	8,6	95,6
Східний Тимор	8,5	8,0	7,1	5,8	7,3	7,9	8,8	8,7	6,8	8,3	8,3	9,3	94,9
Камерун	8,0	7,3	7,8	7,8	8,4	7,0	8,8	8,3	8,1	7,8	8,5	6,8	94,6
Бангладеш	8,3	6,5	9,2	8,1	8,4	7,7	8,0	8,0	7,1	7,9	8,9	6,2	94,4
Ліберія	8,3	8,6	6,8	7,0	8,0	8,4	7,0	8,8	6,3	7,3	8,1	9,3	94,0
Непал	7,8	7,4	9,0	5,9	8,7	7,9	7,9	7,7	8,5	7,8	8,0	7,1	93,7
Еритрея	8,3	6,8	6,1	7,4	6,5	8,3	8,5	8,4	8,9	7,7	8,1	8,5	93,6
Шрі-Ланка	7,0	8,6	9,4	6,9	8,4	5,3	8,5	6,1	8,6	8,0	9,5	6,8	93,1
Сьєрра-Леоне	8,9	7,5	6,5	8,0	8,5	8,0	7,7	8,8	6,7	6,0	7,9	7,6	92,1
Киргизстан	7,6	6,5	8,3	7,0	7,6	7,6	9,0	6,0	8,0	8,0	8,3	7,9	91,8
Конго	8,5	7,7	6,0	6,7	8,2	7,3	8,9	8,3	7,5	7,3	6,7	8,2	91,4
Малаві	9,1	6,5	6,0	8,1	8,0	8,8	7,9	8,2	7,0	5,2	7,6	8,7	91,2
Руанда	8,9	7,3	8,2	6,8	7,4	7,0	7,1	7,8	8,2	5,8	8,4	8,0	91,0
Іран	6,1	7,9	8,5	6,7	7,0	5,4	9,1	5,6	9,0	8,6	9,2	7,0	90,2
Того	8,1	6,5	5,4	7,0	7,9	8,0	8,0	8,5	7,7	7,3	7,8	7,1	89,4
Буркіна	8,9	6,2	5,5	6,3	8,5	8,0	7,7	8,7	6,4	7,0	7,3	8,0	88,6
Камбоджа	7,7	5,9	7,2	6,0	6,8	7,4	8,9	6,9	8,5	7,4	8,6	7,0	88,3
Таджикистан	7,7	5,9	7,2	6,0	6,8	7,4	8,9	6,9	8,5	7,4	8,6	7,0	88,3
Узбекистан	7,3	5,7	7,4	6,3	8,2	6,8	8,4	6,0	9,0	8,5	8,7	6,0	88,3
Екваторіальна Гвінея	8,5	2,7	6,6	7,2	9,1	4,5	9,6	8,1	9,4	8,1	8,2	6,0	88,1
Мавританія	8,2	6,8	7,8	5,5	6,5	7,3	7,3	7,9	7,0	7,9	7,9	7,9	88,0
Ліван	6,5	8,5	8,7	6,6	6,8	5,7	7,0	5,8	6,6	8,7	8,8	8,0	87,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Колумбія	6,7	8,7	7,5	7,9	8,6	4,1	7,5	5,6	7,2	7,5	8,0	7,7	87,0
Єгипет	7,1	6,4	8,3	5,7	7,4	6,5	8,6	5,9	8,3	6,8	8,0	7,8	86,8
Лаос	7,6	5,8	6,5	6,8	5,7	7,2	8,0	7,7	8,5	7,1	8,6	7,2	86,7
Грузія	5,8	7,5	8,0	5,5	6,9	6,0	8,4	6,0	6,9	7,9	9,0	8,5	86,4
Соломонові Острови	7,9	4,5	6,8	5,1	8,0	7,6	7,9	8,1	6,5	6,7	8,0	8,8	85,9
Сирія	5,6	8,5	8,7	6,3	7,4	5,8	8,3	5,8	8,6	7,5	7,9	5,5	85,9
Бутан	6,6	6,9	7,8	6,8	8,2	6,9	6,6	6,9	7,6	6,2	7,5	7,0	85,0
Філіппіни	7,3	6,5	7,2	6,7	7,1	5,6	8,3	6,1	7,3	8,3	8,5	6,1	85,0
Ангола	8,6	6,6	6,2	5,9	8,8	4,5	8,5	8,2	7,5	6,2	7,0	6,7	84,6
Ізраїль	6,8	7,6	9,6	3,8	7,8	4,3	7,3	6,5	7,9	7,0	8,1	7,8	84,4
Папуа-Нова Гвінея	7,4	4,5	6,9	7,4	9,1	6,4	7,5	8,7	6,3	6,6	7,1	6,4	84,2
Коморські Острови	7,5	4,0	5,3	5,6	5,8	7,6	8,0	8,2	6,6	7,5	8,0	8,7	83,8
Замбія	8,9	7,6	5,7	6,8	7,3	7,7	7,6	7,8	6,1	5,3	5,8	7,3	83,8
Мозамбік	9,0	4,0	4,6	7,7	7,4	8,2	7,6	8,6	7,0	7,1	5,6	6,7	83,6
Мадагаскар	8,3	4,6	5,2	4,9	7,8	7,6	7,1	8,6	6,0	6,8	8,0	8,3	83,2
Болівія	7,2	4,6	7,7	6,4	8,9	6,5	6,8	7,1	6,3	6,5	8,0	6,9	82,9
Джибуті	7,8	7,2	6,2	5,2	6,8	6,0	7,2	7,2	7,0	6,2	7,5	8,3	82,6
Свазіленд	9,2	4,6	3,9	5,9	6,5	7,8	8,5	7,5	8,2	6,6	7,0	6,9	82,5
Еквадор	5,9	6,4	6,9	7,1	7,7	6,3	7,5	7,2	5,7	7,0	8,2	6,3	82,2
Азербайджан	5,8	7,9	7,5	5,4	6,9	5,5	7,7	5,7	7,2	7,0	7,8	7,5	81,9
Індонезія	7,4	6,6	6,6	6,9	7,5	6,4	6,7	6,5	6,3	7,1	7,0	6,5	81,6
Танзанія	8,1	7,4	6,1	5,8	6,3	7,4	6,5	8,6	6,2	5,5	6,0	7,4	81,3
Молдова	6,1	4,4	6,6	7,5	6,5	6,7	7,6	6,3	6,5	7,8	8,0	7,2	81,2
Нікарагуа	6,9	4,9	6,0	7,2	8,2	7,3	7,3	7,3	6,0	6,2	6,8	7,1	81,2
Фіджі	5,9	3,9	7,6	6,9	7,7	7,0	8,6	5,5	6,5	7,0	7,9	6,6	81,1
Боснія	5,0	6,8	8,4	5,9	6,8	5,2	7,6	5,0	6,1	7,0	9,2	8,0	80,9
Гамбія	7,9	6,4	4,0	6,5	6,6	7,1	7,5	7,0	7,5	6,1	6,8	7,5	80,9
Лесото	9,0	4,6	5,0	6,8	6,1	8,1	6,9	8,2	6,0	5,5	7,0	7,2	80,4
Китай	8,2	6,2	7,9	5,6	8,6	4,4	7,9	6,6	8,8	5,7	6,9	3,3	80,1

Продовження дод. М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Гватемала	7,3	5,6	6,9	6,5	7,7	6,5	6,8	6,9	6,9	7,6	6,0	5,3	80,1
Бенін	8,1	7,1	3,9	6,6	7,2	7,9	6,7	8,5	5,7	6,0	5,0	7,3	80,0
Туркменістан	6,5	4,2	6,6	5,1	7,1	6,0	8,4	6,7	8,7	7,5	7,7	5,2	79,7
Індія	8,0	5,0	8,2	6,2	8,5	5,4	5,8	7,2	5,9	7,8	6,8	4,5	79,3
Малі	8,8	5,3	6,0	7,3	6,7	7,8	5,5	8,2	4,9	7,1	4,5	7,2	79,3
Гондурас	7,6	3,9	5,3	6,6	8,1	7,0	7,3	6,6	6,3	6,5	6,3	6,9	78,3
Таїланд	6,4	6,6	8,0	4,4	7,2	4,0	8,4	5,0	7,3	7,6	8,5	4,9	78,3
Венесуела	6,0	4,8	7,0	6,4	7,3	6,1	7,5	5,8	7,4	7,0	7,3	5,5	78,2
Алжир	6,4	6,1	7,8	5,7	6,8	5,2	7,1	6,1	7,5	7,2	6,8	5,3	78,0
Росія	6,3	5,1	7,6	5,7	7,6	4,6	7,8	5,3	8,1	7,2	7,8	4,6	77,7
Білорусь	6,3	3,6	6,8	4,5	6,3	6,2	8,8	5,8	8,0	6,3	8,0	7,0	77,6
Домініканська Республіка	6,5	5,5	6,1	7,9	7,5	5,6	5,8	6,8	6,3	5,8	6,8	6,2	76,9
Сенегал	7,6	6,4	6,3	6,0	7,2	6,5	5,9	7,8	6,2	6,3	4,5	6,1	76,8
Куба	6,3	5,4	5,1	6,9	6,3	6,0	6,6	5,3	7,4	6,9	6,9	7,5	76,6
Марокко	6,4	6,5	6,4	6,4	7,5	6,0	6,9	6,6	6,4	5,9	6,3	4,9	76,3
В'єтнам	6,7	5,0	5,7	5,7	6,2	6,1	7,5	6,4	7,7	6,0	6,9	6,1	76,1
Сальвадор	7,6	5,3	5,8	7,1	7,6	6,3	6,5	6,9	6,7	7,0	4,3	4,9	76,0
Кабо-Верде	7,3	4,3	4,2	8,3	6,3	6,3	6,9	6,9	5,7	5,7	5,7	8,2	75,8
Мальдіви	6,0	5,9	4,9	6,8	5,0	6,7	7,4	6,9	7,0	5,7	7,6	5,8	75,6
Габон	6,8	6,2	3,3	6,1	7,9	5,5	7,5	6,7	6,7	5,7	7,1	5,8	75,3
Саудівська Аравія	6,0	5,8	7,5	3,2	7,0	3,4	7,9	4,2	8,9	7,5	7,9	5,9	75,2
Мексика	6,5	4,2	6,1	6,5	7,7	6,0	6,6	5,8	5,9	7,9	5,2	6,7	75,1
Туреччина	5,9	6,0	8,3	4,5	7,4	5,5	5,9	5,7	5,2	7,4	7,5	5,6	74,9
Йорданія	6,4	7,6	6,7	4,7	6,9	5,8	5,7	4,9	6,8	6,0	6,3	6,8	74,5
Сан-Томе і Принсіпі	7,1	4,3	4,8	7,3	6,2	6,9	6,9	7,0	4,9	5,8	6,3	6,9	74,5
Сербія	5,3	6,4	7,5	5,0	6,5	5,7	6,5	4,9	5,3	6,5	8,0	6,8	74,4
Перу	6,1	4,1	6,8	6,7	8,0	5,1	6,6	6,1	5,2	7,2	6,6	5,1	73,6
Гайана	6,4	3,6	5,9	8,4	7,4	6,4	6,5	5,5	5,0	6,3	5,1	6,0	72,6
Парагвай	5,9	1,9	6,5	5,5	8,3	5,9	7,9	5,5	6,4	6,4	7,7	4,5	72,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Вірменія	5,5	6,6	6,0	6,6	6,2	5,3	6,6	5,0	6,5	5,2	7,0	5,8	72,3
Мікронезія	7,1	3,5	4,2	8,0	7,2	6,7	6,3	6,9	2,5	5,4	5,6	8,5	71,9
Намібія	7,2	5,6	5,3	7,1	8,5	6,3	4,4	6,7	5,5	5,5	3,5	6,2	71,7
Суринам	6,0	3,5	6,1	7,0	7,5	6,1	6,1	4,9	5,6	5,8	5,8	6,7	71,1
Македонія	4,5	4,6	7,4	6,7	6,8	6,2	6,7	4,2	5,0	6,0	6,7	6,2	71,0
Казахстан	5,5	3,8	6,0	3,8	5,9	6,2	7,2	5,1	6,9	6,2	7,7	5,9	70,2
Туніс	5,5	3,4	5,6	5,2	6,6	5,0	7,2	5,3	7,7	7,0	6,8	4,8	70,1
Самоа	7,0	2,7	4,8	8,3	6,6	5,9	6,2	4,7	4,2	5,5	5,1	8,6	69,5
Україна	5,3	3,1	6,5	6,3	5,9	6,0	7,4	4,1	5,5	4,0	8,0	6,8	69,0
Лівія	5,5	4,6	6,0	3,9	6,9	4,6	7,3	4,3	8,3	5,9	7,0	4,4	68,7
Малайзія	6,0	4,8	6,7	4,2	6,7	4,9	6,0	5,1	6,9	6,0	6,4	5,0	68,7
Ботсвана	8,9	6,4	4,5	5,6	7,4	6,3	5,0	6,0	5,0	4,1	3,3	5,4	67,9
Беліз	6,7	5,4	4,4	7,0	6,8	5,7	6,0	5,8	3,8	5,5	4,3	6,3	67,7
Гана	6,8	5,5	5,5	7,6	6,3	6,1	4,8	7,7	4,5	3,0	4,2	5,6	67,7
Кіпр	4,4	4,4	7,6	5,3	7,3	5,0	5,0	3,3	3,3	5,3	7,9	8,8	67,6
Південна Африка	8,4	6,7	5,9	4,1	8,2	5,3	5,5	5,5	4,6	4,5	5,9	3,0	67,6
Ямайка	6,2	3,4	4,3	6,7	6,2	6,3	6,5	5,9	5,3	6,3	3,7	6,3	67,1
Сейшельські Острови	5,8	3,9	4,8	4,9	6,6	5,4	6,8	4,1	5,8	6,1	5,7	7,1	67,0
Гренада	5,8	3,2	3,9	8,0	6,5	5,7	6,2	4,2	4,3	5,3	5,6	7,7	66,4
Албанія	5,5	3,1	5,1	6,8	5,4	5,9	6,4	5,0	5,0	5,4	6,3	6,3	66,1
Бруней	5,1	3,9	6,2	4,1	7,8	3,4	7,7	3,2	6,7	5,6	7,4	4,7	65,8
Бразилія	6,1	3,5	6,5	4,5	8,5	3,9	5,9	5,8	5,1	6,5	4,9	3,9	65,1
Тринідад і Тобаго	5,3	3,2	4,7	7,7	6,9	4,5	5,5	4,9	5,1	5,5	5,6	4,8	63,7
Антигуа та Барбуда	5,2	3,0	4,1	7,6	5,9	5,1	5,8	4,3	4,5	4,9	3,7	5,8	59,9
Румунія	5,1	3,2	6,0	5,0	5,8	5,8	5,9	4,5	4,0	4,1	5,2	5,2	59,8
Монголія	5,5	1,6	4,0	1,9	6,2	5,3	5,9	5,6	6,0	5,0	5,5	7,1	59,6
Кувейт	5,1	3,8	4,9	4,3	5,9	4,0	5,7	2,9	6,2	4,5	7,2	5,0	59,5
Бахрейн	4,5	2,9	6,8	3,1	6,0	3,4	6,9	2,7	5,9	4,8	6,6	5,3	59,0
Болгарія	4,1	3,6	4,3	5,5	5,7	5,3	5,9	4,6	4,3	4,9	5,3	5,5	59,0
Панама	6,0	3,9	4,6	4,9	7,4	4,9	4,6	5,2	4,5	5,7	2,5	3,6	57,8

Продовження дод. М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Хорватія	4,3	5,5	5,5	4,9	5,0	5,9	4,4	3,4	4,3	4,4	4,7	5,0	57,3
Багамські Острови	5,8	2,8	4,4	6,2	6,2	4,8	5,2	4,2	3,2	4,3	4,5	4,9	56,5
Коста-Рика	4,5	4,5	6,4	2,4	4,1	5,2	4,3	3,6	5,0	4,8	6,2	5,3	56,3
Об'єднані Арабські Емірати	4,2	3,9	4,9	4,8	5,7	5,8	5,3	3,9	3,6	3,3	4,3	4,4	54,2
Катар	4,3	2,9	4,4	6,8	6,3	5,0	3,9	2,9	2,5	4,2	4,2	5,4	52,8
Естонія	4,1	3,9	5,4	4,5	4,9	4,3	4,1	2,9	3,0	2,9	5,5	3,9	49,3
Оман	5,1	1,5	3,0	1,5	3,0	3,8	5,9	4,4	6,9	5,3	6,3	2,4	49,3
Угорщина	3,1	3,1	3,5	4,5	5,5	5,4	5,4	3,7	3,0	2,5	4,7	4,3	48,7
Греція	4,1	2,6	4,5	4,4	4,3	5,1	4,9	3,8	3,1	3,8	2,5	4,3	47,4
Словаччина	3,8	2,3	5,0	5,1	5,2	4,6	3,9	3,6	3,6	2,3	3,7	3,9	47,1
Аргентина	4,4	2,6	4,9	3,5	6,0	4,4	4,0	3,5	4,0	2,7	3,0	3,8	46,8
Польща	4,3	3,5	3,5	5,6	4,7	4,3	4,2	3,3	3,5	2,5	3,6	3,9	46,8
Італія	3,6	3,5	5,3	3,2	4,1	4,2	4,7	2,8	3,1	4,9	4,4	2,0	45,8
Мальта	3,4	5,4	4,0	4,4	4,1	4,1	3,7	2,9	3,4	3,7	2,0	4,4	45,4
Литва	4,1	3,2	3,7	4,6	5,7	5,3	3,6	2,9	3,1	2,5	2,8	3,8	45,3
Маврикій	3,3	1,6	3,5	3,0	5,4	4,5	4,7	3,9	3,5	3,6	3,2	4,0	44,2
Іспанія	3,3	2,9	6,0	1,9	4,7	4,5	2,1	2,4	2,6	4,9	5,6	2,2	43,1
Греція	3,0	2,8	3,8	4,0	3,8	4,6	3,7	3,9	3,0	2,1	3,8	3,8	42,4
Чилі	5,0	3,0	3,5	2,8	5,0	4,6	2,1	4,3	3,3	2,5	1,4	3,3	40,7
Уругвай	3,9	1,7	2,4	5,3	4,7	3,8	2,5	3,3	2,5	3,7	2,7	3,9	40,4
Південна Корея	3,3	3,0	3,7	4,5	2,3	2,2	3,7	2,2	2,6	1,7	3,6	6,0	38,8
Словенія	3,1	1,7	3,1	3,6	4,7	3,7	3,0	2,8	2,8	3,0	1,1	2,9	35,5
Сінгапур	2,5	0,9	3,0	2,8	3,4	3,6	3,9	2,0	4,7	1,5	4,0	2,8	35,1
США	3,4	2,9	3,6	1,1	5,4	3,7	2,2	2,7	3,3	1,6	3,6	1,3	34,8
Велика Британія	2,9	3,3	4,4	2,1	4,2	3,3	1,4	2,2	2,0	2,7	3,6	1,9	34,1
Бельгія	2,5	2,1	4,4	1,6	4,4	3,6	2,7	2,5	1,6	2,0	4,0	2,6	34,1
Франція	3,3	2,8	5,9	1,8	4,9	3,5	1,6	1,9	2,5	1,9	1,9	2,0	34,0
Німеччина	2,9	4,2	4,7	2,6	4,4	2,9	1,9	2,0	2,0	2,2	2,1	2,0	33,9
Португалія	3,3	2,0	2,5	2,5	3,6	4,8	1,6	3,3	3,3	1,6	1,4	2,5	32,3

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>
Японія	3,6	1,1	3,9	1,8	2,3	3,5	2,0	1,7	3,0	2,0	2,6	3,5	31,0
Ісландія	1,6	1,5	1,0	3,3	2,2	6,2	2,0	1,9	1,6	1,0	1,8	6,0	30,1
Нідерланди	3,0	3,0	4,4	2,2	2,9	3,2	1,1	1,7	1,0	1,4	2,4	2,1	28,3
Австралія	3,3	2,8	3,6	1,6	3,9	2,9	1,6	1,8	1,9	1,7	1,6	1,4	28,1
Канада	2,9	2,5	3,3	2,4	4,1	2,4	1,2	1,9	1,6	1,5	2,5	1,4	27,7
Австрія	2,6	2,6	3,8	1,6	4,4	2,3	1,2	1,6	1,5	1,1	2,4	2,2	27,3
Люксембург	1,7	2,1	2,8	1,5	2,0	2,3	2,5	1,9	1,0	2,3	3,4	2,6	26,1
Ірландія	2,3	2,0	1,3	2,4	2,6	3,9	2,0	2,2	1,2	1,6	1,4	2,4	25,3
Нова Зеландія	2,0	1,7	3,5	2,4	4,0	3,8	1,1	1,9	1,2	1,1	1,1	1,1	24,8
Данія	2,9	2,1	3,3	2,1	1,7	2,5	1,2	1,6	1,3	1,5	1,0	2,6	23,8
Швейцарія	2,1	1,9	3,5	2,1	2,8	2,4	1,0	1,6	2,0	1,4	1,0	1,4	23,2
Швеція	2,8	2,9	1,3	2,0	2,2	1,9	0,9	1,5	1,6	2,3	1,8	1,6	22,8
Норвегія	2,0	2,0	1,3	1,5	2,1	2,9	1,0	1,4	1,9	1,2	1,2	1,9	20,4
Фінляндія	2,0	2,1	1,7	2,5	1,3	2,8	1,0	1,5	1,1	1,0	1,2	1,5	19,7

ПРОГНОЗНА ЕТНОПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ ХХІ СТОЛІТТЯ*

Країна	Столиця	Сучасні держави, яким тепер підпорядковані території цієї країни
1	2	3
<i>Європа</i>		
Аварія	Тлярата	Російська Федерація
Австрія	Відень	Австрія
Адигея	Майкоп	Російська Федерація
Азорські Острови	Понта-Делгада	Португалія
Аланія	Владикавказ	Російська Федерація, Грузія
Англія	Лондон	Велика Британія
Андорра	Андорра	Андорра
Балкарія	Тирниауз	Російська Федерація
Басконія	Більбао	Іспанія, Франція
Башкортостан	Уфа	Російська Федерація
Беларусь	Мінськ	Білорусь
Болгарія	Софія	Болгарія
Боснія	Сараєво	Боснія та Герцеговина
Бретань	Брест	Франція
Брюссель	Брюссель	Бельгія
Валлонія	Льєж	Бельгія
Ватикан	Ватикан	Ватикан
Вельс	Кардіфф	Велика Британія
Галісія	Ла-Корунья	Іспанія
Голландія	Амстердам	Нідерланди
Гренландія	Готгоб	Данія
Греція	Афіни	Греція
Дагестан	Дербент	Російська Федерація
Естонія	Таллінн	Естонія
Інгушетія	Магас	Російська Федерація
Ірландія	Рейк'явік	Ісландія
Іспанія	Мадрид	Іспанія
Італія	Рим	Італія
Ічкерія	Джохаргала	Російська Федерація
Кабарда	Нальчик	Російська Федерація
Калмикія	Еліста	Російська Федерація
Канарські Острови	Санта-Крус-де-Тенеріфе	Іспанія
Карачай	Карачаєвськ	Російська Федерація
Каталонія	Барселона	Іспанія, Франція
Кизляр	Кизляр	Російська Федерація

* Друкується за: Жук П. Етнополітична карта світу ХХІ століття : метод, і предметний коментарі / П. Жук [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2000. – С. 224–238.

1	2	3
Кіпр	Нікосія	Кіпр
Комі	Сиктивкар	Російська Федерація
Корсика	Аяччо	Франція
Косово	Пріштина	Сербія і Чорногорія
Кубань	Краснодар	Російська Федерація
Кумикія	Махачкала	Російська Федерація
Лапландія	Кіруна	Норвегія, Швеція, Фінляндія
Латвія	Рига	Латвія
Литва	Вільнюс	Литва, Російська Федерація
Ліхтенштейн	Вадуц	Ліхтенштейн
Люксембург	Люксембург	Люксембург
Мадейра	Фуншал	Португалія
Македонія	Скоп'є	Македонія
Мальта	Валетта	Мальта
Марій Ел	Йошкар-Ола	Російська Федерація
Молдова	Кишинів	Молдова
Монако	Монако	Монако
Мордовія	Саранськ	Російська Федерація
Ненія	Салехард	Російська Федерація
Німеччина	Берлін	Німеччина
Норвегія	Осло	Норвегія
Північна Русь	Санкт-Петербург	Російська Федерація
Польща	Варшава	Польща
Португалія	Ліссабон	Португалія
Росія	Москва	Російська Федерація
Румунія	Бухарест	Румунія
Сан-Маріно	Сан-Маріно	Сан-Маріно
Сербія	Белград	Сербія і Чорногорія, Боснія та Герцеговина
Словаччина	Братислава	Словаччина
Словенія	Любляна	Словенія
Ставрополля	Ставрополь	Російська Федерація
Татарстан	Казань	Російська Федерація
Угорщина	Будапешт	Угорщина
Удмуртія	Іжевськ	Російська Федерація
Україна	Київ	Україна
Урал	Єкатеринбург	Російська Федерація
Фарери	Торсхавн	Данія
Фінляндія	Гельсінки	Фінляндія
Фландрія	Брюгге	Бельгія
Франція	Париж	Франція
Фризляндія	Гронінген	Нідерланди

Продовження дод. М.2

1	2	3
Хорватія	Загреб	Хорватія, Боснія та Герцеговина
Черкесія	Черкеськ	Російська Федерація
Чехія	Прага	Чехія
Чорногорія	Підгориця	Сербія і Чорногорія, Боснія та Герцеговина
Чувашія	Чебоксари	Російська Федерація
Швейцарія	Берн	Швейцарія
Швеція	Стокгольм	Швеція
Шотландія	Единбург	Велика Британія
<i>Азія</i>		
Абхазія	Сухумі	Грузія
Азербайджан	Баку	Азербайджан, Іран
Айсорія	Урмія	Іран
Амурія	Хабаровськ	Російська Федерація
Андаманські Острови	Порт-Блер	Індія
Андхра	Гайдарабад	Індія
Асам	Гувахаті	Індія
Аче	Банда-Ачех	Індонезія
Балі	Сінгараджа	Індонезія
Банджарія	Банджармасін	Індонезія
Батака	Пематангсіантар	Індонезія
Бахрейн	Манама	Бахрейн
Бахтіарія	Шехре-Корд	Іран
Белуджистан	Кветта	Пакистан, Іран, Афганістан
Бенгалія	Калікут	Бангладеш, Індія
Біхар	Патна	Індія
Бруней	Бандар-Сері-Бегаван	Бруней
Бугі	Маджене	Індонезія
Бурятія	Улан-Уде	Російська Федерація
Бутан	Тхімпху	Бутан
В'єтнам	Ханой	В'єтнам
Візантія	Константинополь	Туреччина
Вірменія	Єреван	Вірменія, Азербайджан, Туреччина
Вісайя	Себу	Філіппіни
Гілян	Решт	Іран
Гондвана	Джагдалпур	Індія
Горнтало	Горнтало	Індонезія
Грузія	Тбілісі	Грузія, Туреччина
Гуджарат	Ахмадабад	Індія
Джакарта	Джакарта	Індонезія
Джунгарія	Урумчі	Китай

1	2	3
Евенкія	Тура	Російська Федерація
Елам	Басра	Ірак, Іран
Ефес	Ізмір	Туреччина
Ємен	Сана	Ємен
Єнісей	Красноярськ	Російська Федерація
Єрусалим	Єрусалим	Ізраїль
Зелений Клин	Владивосток	Російська Федерація
Ізраїль	Тель-Авів	Ізраїль
Індія	Делі	Індія
Ірак	Багдад	Ірак
Іран	Тегеран	Іран
Іртиш	Тюмень	Російська Федерація
Іцзу	Сичан	Китай
Йорданія	Амман	Йорданія
Казахстан	Астана	Казахстан
Кайя	Лойко	М'янма
Калімантан	Белікпапан	Індонезія, Малайзія
Камбоджа	Пномпень	Камбоджа, Таїланд
Камчатка	Петропавловськ-Камчатський	Російська Федерація
Каракалпакія	Нукус	Російська Федерація
Карнатака	Бангалор	Індія
Катар	Доха	Катар
Кафірістан	Асадабад	Афганістан
Качін	М'їчіна	М'янма
Кашмір	Срінагар	Індія
Киргизстан	Бішкек	Киргизстан
Китай	Пекін	Китай
Корея	Пхеньян	Республіка Корея, КНДР, Російська Федерація
Котулей	Пхаан	М'янма, Таїланд
Кохгілуе	Ясудж	Іран
Кувейт	Ель-Кувейт	Кувейт
Кука-Чін	Імпхал	Індія, М'янма
Курдистан	Мосул	Туреччина, Іран, Ірак, Сирія
Лакшадвіп	Кавараті	Індія
Лампунг	Телукбатанг	Індонезія
Лаос	В'єнт'ян	Лаос, Таїланд
Ліван	Бейрут	Ліван
Ломбок і Сумбава	Матарам	Індонезія
Луристан	Хорремабад	Іран
Лусон	Лаоаг	Філіппіни
Магадан	Магадан	Російська Федерація

Продовження дод. М.2

1	2	3
Мадур	Маланг	Індонезія
Мазандеран	Сарі	Іран
Макасар	Уджунгпаданг	Індонезія
Малайзія	Куала-Лумпур	Малайзія, Таїланд
Малаяла	Тривандрам	Індія
Мальдіви	Мале	Мальдіви
Маньчжурія	Шеньян	Китай
Махараштра	Мумбаї	Індія
Мегхалая	Шиллонг	Індія
Ментавайя	Матобе	Індонезія
Мінангабау	Паданг	Індонезія
Мінанхас	Манадо	Індонезія
Мінь	Шанхай	Китай
Молукка	Амбон	Індонезія
Мон	Молам'яйн	М'янма
Монголія	Улан-Батор	Монголія, Китай
М'янма	Янгон	М'янма
Нагаленд	Кохіма	Індія, М'янма
Непал	Катманду	Непал
Ніас і Бату	Гунунгсітолі	Індонезія
Нікобарські Острови	Махеан	Індія
Об'єднані Арабські Емірати	Абу-Дабі	Об'єднані Арабські Емірати
Оман	Маскат	Оман
Оріса	Бхубанешвар	Індія
Південна Анатолія	Адана	Туреччина
Палаван	Пуерто-Принсеса	Філіппіни
Палестина	Газа	Ізраїль
Пенджаб	Лахор	Пакистан, Індія
Пуштуністан	Кабул	Афганістан, Пакистан
Раджастхан	Джайпур	Індія
Саравак	Кучінг	Малайзія
Саудівська Аравія	Ер-Ріяд	Саудівська Аравія
Саха	Якутськ	Російська Федерація
Сибір	Барнаул	Російська Федерація
Сирія	Дамаск	Сирія
Сіккім	Гангток	Індія
Сінгапур	Сінгапур	Сінгапур
Сінд	Карачі	Пакистан
Сулавесі	Палу	Індонезія
Сулу	Котабатто	Філіппіни
Сумба і Флорес	Енде	Індонезія
Сунд	Бандунг	Індонезія

1	2	3
Тагалог	Маніла	Філіппіни
Таджикистан	Душанбе	Таджикистан, Афганістан
Таїланд	Бангкок	Таїланд
Тайвань	Тайбей	Китай
Таміланд	Ченнаї	Індія
Таміл Ілама	Джафна	Шрі-Ланка
Тибет	Лхаса	Китай, Індія
Тімор	Ділі	Індонезія, Східний Тімор
Толо	Кендарі	Індонезія
Тріпура	Агартала	Індія
Тува	Кизил	Російська Федерація
Туреччина	Анкара	Туреччина
Туркменістан	Ашгабат	Туркменістан, Афганістан
Узбекистан	Ташкент	Узбекистан, Афганістан
Хазаря	Тагаб	Афганістан
Хакасія	Абакан	Російська Федерація
Хальмахера	Джойлоло	Індонезія
Хімачал	Шимла	Індія
Хуей	Іньчуань	Китай
Чжуань	Наньнін	Китай
Чораймакія	Герат	Афганістан
Чукотка	Анадир	Російська Федерація
Шань	Таунджі	М'янма
Шривіджайя	Палембанг	Індонезія
Шрі-Ланка	Коломбо	Шрі-Ланка
Юньнань	Куньмін	Китай
Ява	Семаранг	Індонезія
Японія	Токіо	Японія, Російська Федерація
<i>Африка</i>		
Адамава	Нгаундере	Камерун
Азанія	Бондо	Дем. Респ. Конго ¹ , Судан
Акан	Абіджан	Кот-д'Івуар
Алжир	Алжир	Алжир
Ангола	Луанда	Ангола
Ангона	Сонгеа	Танзанія
Анколе	Мбарара	Уганда
Атлас	Агадір	Марокко
Африкаан	Капстад	Південна Африка
Ачолі	Гулу	Уганда
Ашанті	Кумасі	Гана
Багірмі	Нджамена	Чад
Бакуба	Ілебо	Дем. Респ. Конго
Балуба	Кананга	Дем. Респ. Конго

¹ Тут і надалі: Дем. Респ. Конго скорочено від Демократична Республіка Конго.

1	2	3
Бамум	Бафусам	Камерун
Барі	Джуба	Судан
Баха	Кігома	Танзанія
Беджа	Кассала	Судан
Бембія	Ндола	Замбія
Бенін	Порто-Ново	Бенін
Бенуе	Йола	Нігерія
Біоко	Малабо	Екваторіальна Гвінея
Борну	Майдугурі	Нігерія, Нігер
Ботсвана	Мафекінг	Ботсвана, Південна Африка
Буганда	Кампала	Уганда
Буньоро	Хойма	Уганда
Буркіна-Фасо	Уагадугу	Буркіна, Малі, Кот-д'Івуар, Гана
Бусога	Джинджа	Уганда
Галла	Гоба	Ефіопія, Кенія
Гамбія	Банжул	Гамбія
Гананг	Макуюні	Танзанія
Гвінея	Конакрі	Гвінея
Гвінея-Бісау	Бісау	Гвінея-Бісау
Гого	Додома	Танзанія
Гур	Сокоде	Бенін, Того
Гуту	Кігалі	Руанда, Бурунді, Танзанія
Дарфур	Ель-Фашер	Судан
Джагга	Аруша	Танзанія
Джибуті	Джибуті	Джибуті
Едо	Бенін	Нігерія
Еритрея	Асмера	Еритрея
Ефіопія	Аддіс-Абеба	Ефіопія
Єгипет	Каїр	Єгипет
Заїр	Мбандака	Дем. Респ. Конго, Конго
Замбія	Лусака	Замбія
Західна Сахара	Ель-Аюн	Західна Сахара
Зулу	Дурбан	Південна Африка
Ігала	Ідах	Нігерія
Ігбо	Енугу	Нігерія
Іджо	Порт-Харкорт	Нігерія
Ідома	Отуркпо	Нігерія
Йоруба	Ібадан	Нігерія
Кабо-Верде	Прая	Кабо-Верде
Камерун	Дуала	Камерун
Карамоджа	Морото	Уганда
Кенія	Найробі	Кенія
Комори	Мороні	Комори

1	2	3
Конго	Кіншаса	Дем. Респ. Конго, Конго, Ангола
Конджо	Бутембо	Дем. Респ. Конго
Кордофан	Ель-Обейд	Судан
Коса	Квінстаун	Південна Африка
Крос	Калабар	Нігерія
Кру	Чиен	Ліберія, Кот-д'Івуар
Ланго	Ліра	Уганда
Лесото	Блумфонтейн	Лесото, Південна Африка
Ліберія	Гбанга	Ліберія
Лівія	Тріполі	Лівія
Лоанго	Лібревіль	Габон
Лозі	Монгу	Замбія
Луанда	Саурімо	Ангола, Дем. Респ. Конго
Лучазі	Куїто	Ангола
Маврикій	Порт-Луї	Маврикій
Мавританія	Нуакшот	Мавританія, Малі
Мадагаскар	Антананаріву	Мадагаскар
Майотта	Дзаудзи	Комори
Маконде	Мтвара	Танзанія, Мозамбік
Малі	Бамако	Малі
Малаві	Лілонгве	Малаві, Замбія, Мозамбік
Мандінго	Канкан	Гвінея
Мандара	Гарва	Камерун
Манде	Ман	Кот-д'Івуар
Марокко	Рабат	Марокко
Масая	Магаді	Танзанія, Кенія
Мателе	Булавайо	Зімбабве
Менде	Бо	Сьєрра-Леоне
Мозамбік	Намбула	Мозамбік
Монго	Кісінгані	Дем. Респ. Конго
Морогоро	Морогоро	Танзанія
Мору	Аруа	Дем. Респ. Конго, Уганда
Намібія	Віндгук	Намібія
Нанді-Сук	Елдорет	Кенія, Уганда
Нігер	Ніамей	Нігер
Нілія	Малакаль	Судан
Нубія	Ваді-Хальфа	Судан
Нупе	Біда	Нігерія
Ньямвезі	Табора	Танзанія
Ньянека	Лубанго	Ангола
Ньянза	Кісуму	Кенія, Уганда, Танзанія
Ньятуру	Сінгіда	Танзанія

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Овімбунду	Уамбо	Ангола
Окаванго	Цумеб	Намібія, Ангола
Реюньйон	Сен-Делі	Реюньйон (володіння Франції)
Руква	Мбея	Танзанія
Сан-Томе і Принсіпі	Сан-Томе	Сан-Томе і Принсіпі
Свазіленд	Мбабане	Свазіленд, Південна Африка
Сейшельські Острови	Вікторія	Сейшельські Острови
Сенегал	Дакар	Сенегал
Сідамо	Їрга-Алем	Ефіопія
Сомалі	Могадішо	Сомалі, Кенія, Ефіопія
Сонгаї	Мопті	Малі
Суахілі	Дар-ес-Салам	Танзанія, Кенія
Судан	Хартум	Судан
Сукума	Мванза	Танзанія
Сьєрра-Леоне	Фрітаун	Сьєрра-Леоне
Таурег	Таманрассет	Алжир, Малі, Нігер
Тедда	Ларжо	Чад, Нігер
Теке	Бандунду	Дем. Респ. Конго, Конго
Тесо	Сороті	Уганда
Тів	Макурді	Нігерія
Тіграї	Аксум	Ефіопія
Того	Ломе	Того
Торо	Форт-Портал	Уганда
Трансвааль	Преторія	Південна Африка
Тсонга	Мапуту	Мозамбік, Південна Африка
Туніс	Туніс	Туніс
Туркан	Лодвар	Кенія
Тутсі	Букаву	Руанда, Бурунді, Уганда, Дем. Респ. Конго
Убангі	Бангі	Центральноафриканська Республіка, Дем. Респ. Конго
Фанг	Яунде	Камерун, Габон, Екваторіальна Гвінея
Фульбе	Лабе	Гвінея
Хайя	Букоба	Танзанія
Хауса	Кано	Нігерія, Нігер
Хехе	Ірінга	Танзанія
Шамбала	Гонджа	Танзанія
Шона	Харере	Зімбабве, Мозамбік
Яо	Лішинга	Мозамбік, Танзанія
<i>Північна Америка</i>		
Акада	Галіфакс	Канада, Сент-П'єр і Мікелон (володіння Франції)

1	2	3
Аляска	Анкорідж	США
Ангілья	Крокес-Хіл	Ангілья (володіння Великої Британії)
Антигуа та Барбуда	Сент-Джонс	Антигуа та Барбуда
Аризона	Фінікс	США
Арктика	Єловнайф	Канада
Аруба	Оран'єстад	Аруба (володіння Нідерландів)
Багамські Острови	Нассау	Багамські Острови
Барбадос	Бриджтаун	Барбадос
Беліз	Бельмопан	Беліз
Бермудські Острови	Гамільтон	Бермудські Острови (володіння Великої Британії)
Ванкувер	Ванкувер	Канада
Гаваї	Гонолулу	США
Гаїті	Порт-о-Пренс	Гаїті
Гваделупа	Бас-Тер	Гваделупа (володіння Франції)
Гватемала	Гватемала	Гватемала
Гондурас	Тегусігальпа	Гондурас
Гренада	Сент-Джорджес	Гренада
Домініка	Розо	Домініка
Домініканська Республіка	Санто-Домінго	Домініканська Республіка
Західні Віргінські Острови	Шарлотта-Амалія	Віргінські Острови (володіння США)
Кайманові Острови	Джорджтаун	Кайманові Острови (володіння Великої Британії)
Каліфорнія	Сакраменто	США
Квебек	Квебек	Канада
Конфедерація Південних Штатів	Атланта	США
Коста-Рика	Сан-Хосе	Коста-Рика
Куба	Гавана	Куба
Кюрасао	Віллемстад	Кюрасао і Бонайре (володіння Нідерландів)
Луїзіана	Батон-Руж	США
Мартиніка	Фор-де-Франс	Мартиніка (володіння Франції)
Мексика	Мехіко	Мексика
Мічиган	Чикаго	США
Монтеррей	Монтеррей	Мексика, США
Монтсеррат	Плімут	Монтсеррат (володіння Великої Британії)
Невіс	Чарльзтаун	Сент-Кітс і Невіс
Нікарагуа	Манагуа	Нікарагуа

1	2	3
Нова Англія	Філадельфія	США
Ньюфаундленд	Сент-Джонс	Канада
Оахака	Оахака	Мексика
Оклахома	Оклахома-Сіті	США
Онтаріо	Оттава	Канада
Орегон	Сіетл	США
Острови Кайкос	Гранд-Терк	Острови Теркс і Кайкос (володіння Великої Британії)
Панама	Панама	Панама, Колумбія
Пуерто-Рико	Сан-Хуан	Пуерто-Рико (володіння США)
Саба і Сент-Естатіус	Ораньєстад	Саба і Сент-Естатіус (володіння Нідерландів)
Сальвадор	Сан-Сальвадор	Сальвадор
Саскачеван	Вінніпег	Канада
Сен-Бартельмі	Густавія	Сен-Бартельмі (володіння Франції)
Сент-Кітс	Бастер	Сент-Кітс і Невіс
Сент-Вінсент і Гренадини	Кінгстаун	Сент-Вінсент і Гренадини
Сент-Люсія	Кастрі	Сент-Люсія
Сполучені Штати Заходу	Денвер	США
Східні Віргінські Острови	Род-Таун	Віргінські Острови (володіння Великої Британії)
Табаско	Вілья-Ермоса	Мексика
Техас	Остін	США
Тринідад і Тобаго	Порт-оф-Спейн	Тринідад і Тобаго
Ч'япас	Тустла-Гутієррес	Мексика
Юкатан	Меріда	Мексика
Ямайка	Кінгстон	Ямайка
<i>Південна Америка</i>		
Аймара	Ла-Пас	Болівія, Перу
Амазонія	Манаус	Бразилія
Антіохія	Медельїн	Колумбія
Аравакія	Порту-Велью	Бразилія
Арауканія	Темуко	Чилі
Аргентина	Буенос-Айрес	Аргентина
Байя	Салвадор	Бразилія
Болівія	Санта-Крус-де-ля- Сьєрра	Болівія
Бразилія	Бразилія	Бразилія
Венесуела	Каракас	Венесуела
Гайана	Джорджтаун	Гайана
Гвіана	Кайенна	Французька Гвіана

1	2	3
Еквадор	Гуаякіль	Еквадор
Какета	Міту	Колумбія
Кечуа	Куско	Перу, Болівія, Еквадор
Колумбія	Богото	Колумбія
Лорето	Ікітос	Перу
Магдалена	Барранкілья	Колумбія
Пара-Амапа	Белен	Бразилія
Парагвай	Асунсьйон	Парагвай
Парана	Порту-Алегрі	Бразилія
Суринам	Парамарібо	Суринам
Уругвай	Монтевідео	Уругвай
Фолкленди	Порт-Стенлі	Фолклендські Острови (володіння Великої Британії)
Чилі	Сантьяго	Чилі
<i>Австралія та Океанія</i>		
Австралія	Канберра	Австралія
Вануату	Порт-Віла	Вануату
Гуам	Аганья	Гуам (володіння США)
Західне Самоа	Апіа	Самоа
Кірибаті	Баїрікі	Кірибаті
Кука Острови	Аваруа	Кука Острови (володіння Нової Зеландії)
Маршаллові Острови	Маджуро	Маршаллові Острови
Науру	Янгор	Науру
Ніуе Острів	Алофі	Ніуе Острів (володіння Нової Зеландії)
Нова Зеландія	Веллінгтон	Нова Зеландія
Нова Каледонія	Нумеа	Нова Каледонія (володіння Франції)
Норфолк Острів	Кінгстон	Норфолк Острів (володіння Австралії)
Палау	Корор	Палау
Папуа	Порт-Морсбі	Папуа-Нова Гвінея, Індонезія
Пасхи Острів	Ханга-Роа	Пасхи Острів (володіння Чилі)
Північні Маріанські Острови	Гарапан	Північні Маріанські Острови (володіння США)
Піткern Острів	Адамстаун	Піткern Острів (володіння Великої Британії)
Полінезійська Федерація	Папеете	Французька Полінезія (володіння Франції)
Різдва Острів	Флаїнг-Фіш-Куов	Різдва Острів (володіння Австралії)

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Соломонові Острови	Хоніара	Соломонові Острови
Східне Самоа	Паго-Паго	Американське Самоа (володіння США)
Токелау Острови	Факао	Токелау Острови (володіння Нової Зеландії)
Тонга	Нукуалофа	Тонга
Тувалу	Ваяку	Тувалу
Уолліс і Футуна Острови	Мата-Уту	Уолліс і Футуна Острови (володіння Франції)
Федеративні Штати Мікронезії	Палікір	Федеративні Штати Мікронезії
Фіджі	Сува	Фіджі

КЛАСИФІКАЦІЯ КРАЇН ЗА КІЛЬКІСТЮ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЮ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ НА ТЕРИТОРІЇ*

Таблиця М.3.1

Орієнтовна класифікація країн за спареним критерієм
(кількість та чисельність етнічних спільнот території)

№ з/п	Групи країн	Коротка характеристика індикатора	Типові представники	Примітки
1	2	3	4	5
1	<i>Моноетнічні країни</i>			
1.1	Практично моноетнічні	Частка основної спільноти – від 95 до майже 100%. Частка етноменшин, незалежно від їхнього походження (місцеве та прийшло населення) – мізерна (1–5%)	Ісландія, Японія, Північна та Південна Кореї, Єгипет та деякі інші арабські країни, Мальта та низка малих острівних країн у різних частинах світу, Бангладеш, а також Польща, Угорщина, Албанія, Вірменія та ін.	Етнічна структура змінюється повільно через обмежений обсяг імміграції
1.2	Умовно моноетнічні	Частка основної спільноти – від 90 до 95%. Частка етноменшин – помітна (5–10%)	Німеччина, Італія, Скандинавські країни, Фінляндія, Португалія, Греція, Китай, деякі країни Латинської Америки (Парагвай, Коста-Рика, Чилі та ін.)	Етнічний склад завдяки міграції населення суттєво змінюється, інколи спостерігається тенденція до переходу в групу поліетнічних країн з домінуванням одного етносу (наприклад, у Німеччині, Швеції)

* Друкується за: Цапок С. О. Поліетнічність як феномен сучасного світового суспільного розвитку / С. О. Цапок // Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – С. 257–276.

1	2	3	4	5
2	<i>Поліетнічні країни з переважанням однієї етноспільноти</i>			
2.1	Країни з різким домінуванням однієї етноспільноти, зазвичай, “титульного” етносу	Частка основної спільноти – орієнтовно від 75 до 90%. Значний відсоток етноменшин (10–25%)	Україна (77,8%), Російська Федерація, Білорусь, Литва, Азербайджан, Велика Британія, Франція, Румунія, Болгарія, Нідерланди, Туреччина, США та ін.	У зв’язку зі зміною етнічної структури окремі країни цього типу можуть з часом переходити у групу 2.2
2.2	Країни зі значним переважанням однієї етноспільноти	Частка основної спільноти – орієнтовно від 60 до 75%. Відсоток етноменшин – підвищений (25–40%)	Грузія, Молдова, Естонія, Киргизстан, Таджикистан, Іспанія, Люксембург, Швейцарія, М’янма, Лаос, Пакистан, Австралія та ін.	Деякі з цих країн можуть у перспективі перейти в іншу групу, зокрема 2.3
2.3	Країни з незначним переважанням однієї етноспільноти	Частка основної спільноти – орієнтовно від 50 до 60%. Відсоток етноменшин – високий і часто зростаючий (40–50%)	Латвія, Казахстан, Бельгія, Боснія та Герцеговина, Афганістан, Непал, Таїланд, Еквадор та ін.	Деякі з цих країн можуть з часом перейти у групу, в якій основна спільнота складатиме тільки відносну більшість, тобто менше 50%
3	<i>Поліетнічні країни з відносним переважанням основної етноспільноти</i>			
3.1	Поліетнічні країни з відносним переважанням основної етноспільноти	Частка основної спільноти – орієнтовно від 40 до 50%. Етноменшини складають більшість населення (50–60%), але не є державотворчими	Індонезія, Йорданія, Іран, Катар, Кувейт, Малайзія, Гвінея, Гайяна, Гватемала, Фіджі та ін.	У деяких країнах з часом основна спільнота може перетворитися в абсолютну меншість, але без втрати нею державотворчого статусу

1	2	3	4	5
4.	<i>Поліетнічні країни, в яких основна етностільність перебуває у меншості</i>			
4.1	Країни, в яких основна етностільність, перебуваючи у меншості, зберігає державотворче положення	Частка основної спільноти – орієнтовно від 25 до 40%. Етноменшини переважають (60–75%), але, зазвичай, не визначають основи державної політики в країні (економічної, соціальної, культурної та ін.)	Індія, Об'єднані Арабські Емірати, Філіппіни, Ангола, Габон, Замбія, Ефіопія, Малі, Чад, Болівія, Канада, Суринам та ін.	Основна спільнота вже перетворилася в абсолютну меншість, але зберігає свій державотворчий статус
4.2	Винятково поліетнічні країни	Єдина державотворча етностільність – фактично відсутня (таких може бути декілька, або й жодної). Частка найбільш чисельної спільноти не перевищує 25%	Демократична Республіка Конго, Камерун, Кенія, Кот-д'Івуар, Ліберія, Нігерія, Танзанія, Уганда та ін. країни Африки, в Океанії – Папуа-Нова Гвінея (жодний етнос не перевищує 7%), Соломонові Острови, Вануату	Етнічний склад може змінюватися, насамперед шляхом міжетнічної інтеграції та консолідації споріднених спільнот. У результаті кількість спільнот повинна зменшуватись

Орієнтовна класифікація країн за одинарним критерієм
(кількість етнічних спільнот території)

№ з/п	Групи країн	Коротка характеристика індикатора	Типові представники	Примітки
1	Біетнічні країни	Найчисельніша етнічна спільнота складає орієнтовно 50%, у т.ч. як державотворчих спільнот є дві. Частка етноменшин – різна (від невеликої до значної)	Бельгія, Канада, Афганістан тощо	Афганістан одночасно можна трактувати як країну з незначним переважанням титульного етносу. Тоді як у Бельгії та Канаді є дві співставні за чисельністю етноспільноти
2	Трьохетнічні країни	Державотворчих спільнот є три (незалежно від їх чисельності). Частка меншин, як у біетнічних країнах, може бути різною	Швейцарія, Боснія та Герцеговина	
3	Країни з парадоксальною етноситуацією	Домінуючою є одна етноспільнота при наявності великої кількості (від кількох десятків до кількох сотень) порівняно невеликих етноменшин	Китай, Бразилія, Колумбія та ін.	Одночасно ці країни можна трактувати як моноетнічні та поліетнічні

БАРОМЕТР КОНФЛІКТІВ, 2010*
(Conflict Barometer, 2010)

Країна конфлікту (ініціатор конфлікту, локальний регіон)	Сторони конфлікту	Причина конфлікту	Початок	Динаміка	Інтенсивність
1	2	3	4	5	6
<i>Європа</i>					
Вірменія (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2003	↓	3
Вірменія – Азербайджан	Вірменія / Азербайджан	Територія	1987	•	3
Азербайджан (Нагірний Карабах)	Нагірний Карабах / уряд	Відокремлення	1988	•	3
Азербайджан (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2003	↑	3
Білорусь (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1994	•	2
Білорусь – Польща	Білорусь / Польща	Міжнародна влада	1994	•	1
Бельгія (фламандські партії, Фландрія)	Фламандські партії / уряд, валлонські партії	Автономія	2007	•	1
Боснія та Герцеговина (Боснійська Сербія / Республіка Сербія)	Республіка Сербія / центральный уряд, Боснійсько-Хорватська Федерація	Сецесія	1995	•	2
Боснія та Герцеговина (хорватські партії, Герцеговина)	Хорватські партії / центральный уряд, Боснійсько-Хорватська федерація, боснійські партії	Автономія	1992	↓	1

* Укладено на основі: Conflict Barometer 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2010.pdf.

Довідка: Динаміку розвитку конфлікту подано у порівнянні із попереднім роком дослідження (2009 р.): ↓ – послаблення (*deescalate*); ↑ – посилення, загострення (*escalate*); • – без змін. Інтенсивність конфлікту оцінюють за 5-ти бальною шкалою: 1 – латентний конфлікт (*latent conflict*); 2 – проявлений конфлікт (*manifest conflict*); 3 – криза (*crisis*); 4 – жорстка криза (*severe crisis*); 5 – війна (*war*).

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Боснія та Герцеговина (ваххабітські бойовики)	Ваххабітські бойовики / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування	2008	↑	3
Хорватія (хорватські серби, Західна і Східна Славонія)	Хорватські серби / уряд	Автономія	1991	↓	1
Кіпр (Північний Кіпр)	Північний Кіпр / центральний уряд	Сецесія	1963	•	2
Кіпр – Туреччина	Кіпр / Туреччина	Територія, міжнародна влада, ресурси	2005	•	2
Данія – Канада (острів Ганс)	Данія / Канада	Територія	1973	•	1
Естонія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Франція (Фронт визволення Корсики, Корсика)	Фронт визволення Корсики, корсиканські ліберали / уряд	Сецесія	1975	•	3
Грузія (Абхазія)	Абхазькі сепаратисти / уряд	Сецесія	1989	•	3
Грузія (вірменська меншина)	Вірменська меншина / уряд	Автономія	2004	•	1
Грузія (азербайджанська меншина)	Азербайджанська меншина / уряд	Автономія	2004	•	1
Грузія (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2007	•	3
Грузія (Південна Осетія)	Сепаратисти Південної Осетії / уряд	Сецесія	1989	↓	2
Греція (ліві активісти)	Ліві активісти, партії революційного спрямування / уряд	Система / ідеологія	1973	•	3

1	2	3	4	5	6
Греція – Македонія	Греція / Македонія	Інші	1991	•	1
Угорщина – Румунія	Угорщина / Румунія	Міжнародна влада	1990	•	1
Угорщина – Словаччина (меншини)	Угорщина / Словаччина	Міжнародна влада	1993	•	1
Угорщина – Словаччина (ресурси)	Угорщина / Словаччина	Ресурси	1989	•	1
Італія (Північна Ліга (Lega Nord) / Північна Італія)	Північна Ліга (Lega Nord) / уряд	Автономія	1991	•	1
Італія (Червоні бригади)	Червоні бригади / уряд	Система / ідеологія	1970	•	2
Латвія (російськомовна меншина)	Російськомовна меншина / уряд	Автономія	1991	•	1
Македонія (албанська меншина / Північно-Західна Македонія)	Албанська меншина / уряд	Автономія	1991	↑	3
Молдова (опозиція)	Комуністична партія республіки Молдова (PCRM) / Демократична партія Молдови (PDM)	Система / ідеологія, національна влада	2009	↓	1
Молдова (Придністров'я)	Придністровські сепаратисти / уряд	Сецесія	1989	•	2
Чорногорія – Хорватія (Превлака)	Чорногорія / Хорватія	Територія	1991	•	1
Румунія (угорська меншина, Трансільванія)	Угорська меншина / уряд	Автономія	1989	•	1
Росія (ісламські бойовики, Чечня)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	1989	↓	3
Росія (ісламські бойовики, Дагестан)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	1999	↑	4
Росія (ісламські бойовики, Інгусетія)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2004	•	4

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Росія (ісламські бойовики, Кабардино-Балкарія)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2004	•	3
Росія (ісламські бойовики, Карачаєво-Черкесія)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2001	•	3
Росія (ісламські бойовики, Північна Осетія)	Ісламські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2006	•	3
Росія (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2001	•	2
Росія – Естонія	Росія / Естонія	Територія, міжнародна влада	1994	•	2
Росія – Грузія	Росія / Грузія	Міжнародна влада	1992	•	2
Росія – Казахстан (Каспійське море)	Азербайджан / Іран / Казахстан / Росія / Туркменистан	Територія, міжнародна влада, ресурси	1993	•	1
Росія – Латвія	Росія / Латвія	Міжнародна влада	1994	↓	1
Росія – Норвегія (Баренцове море)	Росія / Норвегія	Територія, ресурси	1947	↓	1
Росія – Норвегія (Арктика)	Росія / США / Канада / Норвегія / Данія	Територія, ресурси	2001	•	2
Росія – Україна	Росія / Україна	Територія, міжнародна влада, ресурси	2003	•	2
Сербія (албанська меншина, Пресево Валлей)	Албанська меншина / уряд	Автономія	2000	•	2
Сербія (боснійська меншина / Санджак)	Боснійська меншина / уряд	Автономія	1991	•	2

1	2	3	4	5	6
Сербія (угорська меншина, Північна Воєводина)	Угорська меншина / уряд	Автономія	1998	•	1
Сербія (Косово)	Уряд Косово / центральний уряд	Сецесія	1989	•	3
Сербія (вахабітські бойовики, Санджак)	Ваххабітські бойовики / уряд	Сецесія, система / ідеологія	2007	•	1
Сербія (рух “Заодно за Воєвдину”, Воєводина)	Рух “Заодно за Воєвдину” / уряд	Автономія	1989	•	1
Словаччина (угорська меншина, Південна Словаччина)	Угорська меншина / уряд	Автономія	1993	•	1
Словенія – Хорватія	Словенія / Хорватія	Територія	1991	•	1
Іспанія (каталонські націоналісти, Каталонія)	Каталонські націоналістичні партії, каталонський уряд / центральний уряд	Сецесія	1979	•	1
Іспанія (партія ЕТА, Країна Басків)	Прихильники ЕТА / уряд	Сецесія	1959	•	3
Іспанія – Велика Британія (Гібралтар)	Іспанія / Велика Британія	Територія	1954	•	1
Туреччина – Вірменія	Туреччина / Вірменія	Міжнародна влада, інше	1991	•	2
Туреччина – Греція	Туреччина / Греція	Територія	1973	•	2
Велика Британія (націоналісти, Північна Ірландія)	Націоналістські партії Північної Ірландії / уряд, партії Великої Британії	Сецесія	1968	•	3
Велика Британія (Шотландська націоналістична партія, Шотландія)	Шотландська націоналістична партія, Шотландський регіональний уряд / центральний уряд	Сецесія	2007	•	1

1	2	3	4	5	6
США – Росія (ракетна система)	США / Росія	Міжнародна влада	2007	•	2
<i>Африка на південь від Сахари</i>					
Ангола (Фронт визволення анклаву Кабінда, Кабінда)	Фронт визволення анклаву Кабінда / уряд	Сецесія, ресурси	1975	•	3
Ангола – Демократична Республіка Конго	Ангола / Демократична Республіка Конго	Територія, ресурси, інше	2009	•	2
Ботсвана (Басарва)	Басарва / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування, ресурси	1997	•	2
Бурунді (Сили національного визволення (FNL))	Сили національного визволення / уряд	Національна влада	2005	•	3
Бурунді (хуту, тутсі)	Об'єднання хуту / об'єднання тутсі	Національна влада	1962	•	2
Бурунді (опозиція)	Опозиційні партії Бурунді / уряд	Національна влада	2006	•	3
Бурунді – Руанда (кордон)	Бурунді / Руанда	Територія	1960	•	1
Камерун (повстанці, Бакассі)	Повстанці / уряд	Автономія	2006	•	2
Центральноафриканська Республіка (різні повстанські групи)	Повстанські групи / уряд	Національна влада	2005	•	3
Чад (етнічні групи)	Арабська етнічна група / африканська етнічна група	Регіональне домінування	2003	↓	1
Чад (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	1990	•	1
Чад (різні повстанські групи)	Повстанські групи / уряд	Національна влада, ресурси	2005	↓	3
Чад – Судан	Чад / Судан	Міжнародна влада	2003	↓	2

1	2	3	4	5	6
Коморські Острови (Анжуан, Мохелі)	Регіональний уряд Мохелі / регіональний уряд Анжуан, федеральний уряд Великих Коморів	Національна влада	1997	↑	3
Кот-д'Івуар (опозиція)	Опозиція / провладна партія	Національна влада	2000	↑	3
Кот-д'Івуар (повстанці)	Повстанці ("Нові сили") / уряд	Національна влада	1999	•	2
Дем. Респ. Конго (політико-культурний рух Бунду діа Конго, Нижнє Конго)	Політико-культурний рух Бунду діа Конго (<i>Bundu dia Kongo</i>) / уряд	Автономія, система / ідеологія	2000	↓	1
Дем. Респ. Конго (Національний конгрес на захист народу)	Національний конгрес на захист народу (<i>CNDP</i>) / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2004	•	2
Дем. Респ. Конго (Еніле)	Еніле / уряд	Регіональне домінування	2009	•	4
Дем. Респ. Конго (Демократичні сили визволення Руанди, <i>FDLR</i>)	Демократичні сили визволення Руанди / уряд	Регіональне домінування, ресурси	1997	↓	3
Дем. Респ. Конго (Федеральні республіканські сили, <i>FRF</i>)	Федеральні республіканські сили / уряд	Регіональне домінування	1998	•	3
Дем. Респ. Конго (хема, ленду)	Народ хема / народ ленду	Регіональне домінування, ресурси	2000	•	1
Дем. Респ. Конго (воєнізовані сили Ітурі)	Воєнізовані сили народів хема й ленду / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2004	•	3
Дем. Респ. Конго (маї-маї)	Групи народів маї-маї / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2004	•	3

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Дем. Респ. Конго (опозиційні партії)	Опозиційні партії / уряд	Національна влада, ресурси	1997	↓	1
Дем. Респ. Конго – Руанда	Дем. Респ. Конго / Руанда	Регіональне домінування, ресурси	2002	•	1
Екваторіальна Гвінея – Габон	Екваторіальна Гвінея / Габон	Територія, ресурси	1970	•	1
Еритрея – Джибуті	Еритрея /Джибуті	Територія	1995	↓	1
Ефіопія (Фронт визволення Оромії, Оромія)	Фронт визволення Оромії (OLF) / уряд	Сецесія	1974	•	3
Ефіопія (Фронт національного визволення Огадену, Огаден)	Фронт національного визволення Огадену (ONLF) / уряд	Сецесія, ресурси	1984	•	4
Ефіопія (опозиція)	Опозиційні партії / уряд	Національна влада	2005	↑	3
Ефіопія (Оромо, Сомалі)	Орома / Сомалі	Регіональне домінування, ресурси	2005	↓	2
Ефіопія (Народно-демократичний рух народності тигре, TPDM)	Народно-демократичний рух народності тигре / уряд	Регіональне домінування	2002	↓	1
Ефіопія – Еритрея	Ефіопія / Еритрея	Територія, міжнародна влада	1998	•	2
Габон (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2009	↓	2
Гвінея (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2006	•	3
Гвінея-Бісау (ініціатори перевороту)	Ініціатори перевороту / уряд	Національна влада, ресурси	2008	•	3
Гвінея-Бісау (проурядова партія, PAIGC)	Проурядова партія (уряд) / опозиція	Національна влада	1998	•	1
Кенія (етнічні групи)	Самбуру / топоса / туркана / покот	Регіональне домінування, ресурси	1991	•	3

1	2	3	4	5	6
Кенія (політико-релігійна група Мунгікі)	Політико-релігійна група Мунгікі / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування	2002	•	3
Кенія (опозиція)	Опозиція / проурядова партія	Система / ідеологія, національна влада	1999	•	2
Мадагаскар (партія “Визначення малагасійської молоді”, партія “Я люблю Мадагаскар”)	Партія “Визначення малагасійської молоді” (TGV) / партія “Я люблю Мадагаскар” (TIM)	Національна влада	2009	•	3
Малі (Аль-Каїда у країнах ісламського Магрибу)	Аль-Каїда у країнах ісламського Магрибу (AQIM) / уряд	Регіональне домінування	2009	•	3
Малі (народність туарег, Кідаль)	Народність туарег / уряд	Автономія, ресурси	1989	↓	2
Нігер (AQIM)	AQIM / уряд	Регіональне домінування	2009	•	2
Нігер (опозиція)	Опозиційні групи, групи заколотників / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2009	↑	3
Нігер (народність туарег, Агадес)	Рухи Нігера за справедливість (MNJ) / уряд	Автономія, ресурси	1999	↓	2
Нігерія (рух Боко Харам)	Рух Боко Харам (Boko Haram) / уряд	Система / ідеологія	2003	↓	3
Нігерія (християни, мусульмани)	Християни / мусульмани	Система / ідеологія, регіональне домінування	1960	•	3
Нігерія (фермери, прибічники традиційного скотарства)	Фермери / прибічники традиційного скотарства	Регіональне домінування, ресурси	1960	↑	4
Нігерія (Рух за актуалізацію суверенної держави Біафра)	Рух за актуалізацію суверенної держави Біафра (MASSOB) / уряд	Сецесія	1967	↑	3

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Нігерія (Рух за звільнення дельти Нігера, дельта Нігера)	Рух за звільнення дельти Нігера (<i>MEND</i>) / уряд	Регіональне домінування, ресурси	1997	↓	3
Нігерія (Рух за виживання народів, дельта Нігера)	Рух за виживання народів (<i>MOSOP</i>) / уряд	Автономія, ресурси	1990	•	1
Нігерія – Камерун (Бакассі)	Нігерія / Камерун	Територія, ресурси	1961	•	1
Респ. Конго (формування ніндзя, Браззавіль)	Формування ніндзя / уряд	Автономія	1997	•	2
Руанда (опозиція)	Опозиційні партії / уряд	Національна влада	2010	Новий	2
Руанда (повстанські групи народності хуту)	Повстанські групи народності хуту / уряд	Національна влада	1990	•	3
Руанда – Франція	Руанда / Франція	Міжнародна влада, інше	2004	↓	1
Руанда – Уганда	Руанда / Уганда	Міжнародна влада, ресурси	2000	•	1
Сенегал (Рух демократичних сил Касамансу, Касаманс)	Рух демократичних сил Касамансу (<i>MFDC</i>) / уряд	Сецесія	1982	•	3
Сьєрра-Леоне (опозиційні партії)	Опозиційні партії / уряд	Національна влада, ресурси	1991	•	1
Сомалі (Аль-Шабаб, Хісбус Іслам)	Угрупування ісламістів Аль-Шабаб (<i>al-Shabaab</i>) / угрупування Хісбус Іслам (<i>Hizbul Islam</i>)	Регіональне домінування	2009	•	3
Сомалі (ісламістські групи)	Радикальні угрупування Хісбус Іслам, Аль-Шабаб / помірковані ісламські угрупування (<i>ASWJ</i>)	Система / ідеологія, національна влада	2006	•	5

1	2	3	4	5	6
Сомалі (Пунтленд, Сомаліленд)	Автономний регіон Пунтленд / регіональний уряд Сомаліленд	Територія, регіональне домінування, ресурси	1998	•	3
Сомалі (Пунтленд)	Автономний регіон Пунтленд / перехідний федеральний уряд	Автономія	1998	•	1
Сомалі (Сомаліленд)	Регіональний уряд Сомаліленд / перехідний федеральний уряд	Сецесія	1991	•	1
Південна Африка (квазулу, наталь)	Партія свободи Інката (<i>IFP</i>) / Африканський національний конгрес (<i>ANC</i>)	Регіональне домінування	1990	•	1
Південна Африка (ксенофоби, іммігранти)	Ксенофоби / іммігранти	Інше	2008	•	3
Південна Африка – Намібія	Південна Африка / Намібія	Територія, ресурси	1991	•	1
Судан (Дарфур)	Повстанські угруповання Дарфуру (<i>JEM, SLM/A-AW, LJM, SLRF, SLA-Urity, SLA-Juba, SLA-BA, URF</i>) / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2003	↑	5
Судан (Східний Фронт)	Східний Фронт / уряд	Автономія, ресурси	2005	•	1
Судан (Армія опору Бога, Суданський народно-визвольний рух)	Армія опору Бога (<i>LRA</i>) / Суданський народно-визвольний рух (<i>SPLM/A</i>)	Регіональне домінування	1994	•	3
Судан (Суданський народно-визвольний рух, Південний Судан)	Уряд республіки Південний Судан / уряд Судану в м. Хартум	Територія, сецесія, ресурси	1955	•	3
Судан (різні етнічні групи)	Мурл / нуер / динка-бор / мундірі	Регіональне домінування	2008	↓	3
Судан – Уганда	Судан / Уганда	Територія, міжнародна влада, інше	1994	•	1

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Свазіленд (опозиція)	Опозиційні партії / уряд	Система / ідеологія	1998	↓	2
Свазіленд – Південна Африка	Свазіленд / Південна Африка	Територія	1902	•	1
Танзанія (Цивільне об'єднання Фронт Танзанії, Занзібар)	Цивільне об'єднання Фронт Танзанії (CUF) / регіональний уряд	Сецесія	1993	↓	1
Того (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2002	•	1
Уганда (Баганда, Буганада)	Королівство Буганада / уряд	Автономія, ресурси	1995	•	3
Уганда (Альянс демократичних сил, Національна армія визволення Уганди (NALU))	Альянс демократичних сил (ADF) / уряд	Національна влада, ресурси	1987	•	2
Уганда (Армія опору Бога)	Армія опору Бога (LRA) / уряд	Регіональне домінування	1987	•	4
Уганда – Дем. Респ. Конго (озеро Альберт)	Уганда / Дем. Респ. Конго	Територія, ресурси	2007	•	2
Зімбабве (Рух за демократичні зміни, Африканський національний союз Зімбабве – Патріотичний фронт)	Рух за демократичні зміни (MDC-T) / Африканський національний союз Зімбабве – Патріотичний фронт (ZANU-PF)	Національна влада	2000	•	3
<i>Америка</i>					
Аргентина – Іран	Аргентина / Іран	Інше	1992	•	1
Аргентина – Велика Британія (Фолклендські острови)	Аргентина / Велика Британія	Територія, ресурси	1945	↑	2
Болівія (опозиція)	Опозиція / уряд	Автономія, система / ідеологія, національна влада, ресурси	1983	•	3

1	2	3	4	5	6
Болівія – Чилі (кордон)	Болівія / Чилі	Територія, ресурси	1945	•	1
Бразилія (Рух безземельний сільських працівників Бразилії)	Рух безземельний сільських працівників Бразилії (<i>MST</i>) / уряд	Ресурси	1995	↓	1
Канада (Квебекський блок, Квебек)	Квебекський блок / уряд	Сецесія	1945	•	1
Чилі (мапучі, Араукана)	Народність мапучі / уряд	Сецесія, ресурси	2008	↓	2
Чилі (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія	2006	•	1
Чилі (Рапа-Нуї (острів Пасхи))	Рапа-Нуї / уряд	Сецесія	2010	Новий	2
Чилі – Велика Британія (Антарктида)	Чилі / Велика Британія	Територія, ресурси	2007	•	1
Колумбія (Армія національного звільнення)	Армія національного звільнення (<i>ELN</i>) / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування, ресурси	1964	•	3
Колумбія (Революційні збройні сили Колумбії, Армія національного звільнення)	Революційні збройні сили Колумбії (<i>FARS</i>) / Армія національного звільнення (<i>ELN</i>)	Система / ідеологія, регіональне домінування, ресурси	2006	•	3
Колумбія (Революційні збройні сили Колумбії)	Революційні збройні сили Колумбії (<i>FARS</i>) / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування, ресурси	1964	•	4
Колумбія (воєнізовані групи, наркокартелі)	Воєнізовані групи, наркокартелі / уряд	Регіональне домінування, ресурси	1995	•	3
Колумбія (різні корінні народи)	Різні корінні народи / уряд	Система / ідеологія, ресурси	2005	•	2
Колумбія – Еквадор	Колумбія / Еквадор	Міжнародна влада	2005	•	2
Колумбія – Венесуела (острів Монхес)	Колумбія / Венесуела	Територія, ресурси	1945	•	1

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Колумбія – Венесуела (система)	Колумбія / Венесуела	Система / ідеологія, міжнародна влада	2004	•	2
Коста-Рика – Нікарагуа (Ріо Сан-Хуан)	Коста-Рика / Нікарагуа	Територія	1945	↑	2
Домініканська Республіка / Гаїті	Домініканська Республіка / Гаїті	Інше	2009	↓	2
Еквадор (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія	1980	•	3
Гватемала (різні наркокартелі)	Різні наркокартелі / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2009	•	3
Гватемала (різні опозиційні групи)	Праві воєнізовані групи / ліві воєнізовані групи	Система / ідеологія, національна влада	1960	•	2
Гватемала – Беліз (територія)	Гватемала / Беліз	Територія	1981	•	1
Гаїті (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	1986	•	3
Гондурас (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2009	↓	2
Мексика (Народні збори народів Оахаки)	Народні збори народів Оахаки (APPO) / уряд	Система / ідеологія	2006	↑	3
Мексика (наркокартелі)	Наркокартелі / уряд	Регіональне домінування, ресурси	2006	↑	5
Мексика (Революційна армія, Гуереро)	Революційна армія (EPR) / уряд	Автономія, система / ідеологія	1995	↓	2
Мексика (Армія національного визволення, Чяпас)	Армія національного визволення (EZLN) / уряд	Автономія, система / ідеологія, ресурси, інше	1994	•	3
Мексика (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	2006	•	1
Нікарагуа (різні опозиційні групи)	Різні опозиційні групи / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2008	•	3
Нікарагуа – Колумбія (морський кордон)	Нікарагуа / Колумбія	Територія, ресурси	1945	↑	2

1	2	3	4	5	6
Панама (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія	2008	↑	3
Парагвай (різні опозиційні групи)	Різні опозиційні групи / уряд	Система / ідеологія, ресурси	1989	•	3
Парагвай – Болівія	Парагвай / Болівія	Територія	1945	Вирішений	1
Перу (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, ресурси	2008	•	3
Перу (“Сяючий шлях”)	Повстанська маоїстська партизанська організація “Сяючий шлях” / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування, ресурси	1980	↓	3
Перу – Чилі (кордон)	Перу / Чилі	Територія, ресурси	1945	•	2
Уругвай – Аргентина (ріка Уругвай)	Уругвай / Аргентина	Ресурси	2006	Вирішений	1
США – Куба (Гуантанамо)	США / Куба	Територія	1959	•	1
США – Куба (система)	США / Куба	Система / ідеологія, міжнародна влада	1959	•	2
США – Мексика (прикордонний паркан)	США / Мексика	Інше	2001	•	2
США – Венесуела (система)	США / Венесуела	Система / ідеологія, міжнародна влада	2001	•	2
Венесуела (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2000	•	3
<i>Азія та Океанія</i>					
Бангладеш (Бангладешська національна партія)	Уряд / Бангладешська національна партія (<i>BNP</i>)	Національна влада	1991	↑	3
Бангладеш (Національна партія Бангладешу)	Національна партія Бангладешу (<i>JMB</i>) / уряд	Система / ідеологія	2005	•	3
Бангладеш (<i>PCJSS, UPDF</i> , урочище Чіттагонг)	<i>PCJSS, UPDF</i> / уряд	Автономія	1971	↑	3

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Бангладеш (Об'єднана партія народностей Читтагонга, Народний об'єднаний демократичний фронт)	Об'єднана партія народностей Читтагонга (PCJSS) / Народний об'єднаний демократичний фронт (UPDF)	Регіональне домінування	1997	↑	3
Бангладеш – Індія	Бангладеш / Індія	Територія, ресурси, інше	1971	•	1
Бангладеш – М'янма	Бангладеш / М'янма	Територія, ресурси, інше	1991	↓	1
Камбоджа (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1997	•	2
Камбоджа – В'єтнам	Камбоджа / В'єтнам	Територія	1969	•	1
Китай (Фалуньгунь)	Фалуньгунь / уряд	Система / ідеологія	1999	•	2
Китай (продемократичні партії Гонконгу)	Продемократичні партії Гонконгу / уряд	Система / ідеологія	1999	•	1
Китай (хуей, хан)	Етнічна меншина хуей / китайці (в основі народність хан)	Система / ідеологія, регіональне домінування	2000	•	3
Китай (Тайвань)	Уряд Народної республіки в Пекіні / уряд Республіки Китай в Тибеті / протибетські групи	Сецесія	1949	•	2
Китай (Тибет)	Уряд Тибету у вигнанні, тибетські сепаратисти / уряд	Сецесія, система / ідеологія, ресурси	1912	•	3
Китай (уйгури, Синьцзян)	Уйгури / народність хан, уряд	Сецесія, система / ідеологія	1990	•	3
Китай – Індія	Китай / Індія	Територія, міжнародна влада	1947	•	1
Китай – США	США / Китай	Міжнародна влада	1949	•	1
Фіджі – Австралія, Нова Зеландія	Фіджі / Австралія, Нова Зеландія	Міжнародна влада	2006	•	1

1	2	3	4	5	6
Китай – В'єтнам (острови Спратл)	Китай / Китай (Тайвань) / Бруней / В'єтнам / Індонезія / Філіппіни / Малайзія	Територія, ресурси	1945	↑	2
Фіджі (корінні фіджійці, індофіджійці)	Корінні фіджійці / індофіджійці	Національна влада, регіональне домінування	1970	•	2
Фіджі (традиціоналісти, нетрадиціоналісти індофіджійці)	Традиціоналісти індофіджійці / нетрадиціоналісти індофіджійці	Система / ідеологія, національна влада	2006	•	2
Індія (Національна рада волонтерів, Мегхалая)	Національна рада волонтерів (ANVC) / уряд	Сецесія	1992	•	3
Індія (Усі тигри сили Тріпура, Тріпура)	Усі тигри сили Тріпура (ATTF) / уряд	Сецесія	1980	•	3
Індія (бодос, санталс)	Бодос / санталс	Регіональне домінування	1994	•	1
Індія (терористична група Ассам, Народна демократична конвенція)	Терористична група Ассам (<i>Dima Halim Daoga, DHD</i>) / Народна демократична конвенція (<i>HPC-D</i>)	Регіональне домінування	1986	•	1
Індія (індуси, християни)	Індуси / християни	Регіональне домінування	1999	•	2
Індія (індуси, мусульмани)	Індуси / мусульмани	Регіональне домінування	1853	•	3
Індія (Хмар, Мізорам, Маніпур, Ассам)	<i>HPC-D</i> / уряд	Сецесія	1986	•	2
Індія (Джина, Кашмір)	Джина, Кашмір / уряд	Сецесія	1986	↑	4
Індія (Помірковані тигри Таміл Іламу)	Помірковані тигри Таміл Іламу (<i>LTTE</i>) / уряд	Інше	1987	•	1

1	2	3	4	5	6
Індія (наксаліти)	Наксаліти / уряд	Система / ідеологія	1997	•	4
Індія (Народний фронт звільнення Маніпуру, Маніпуру)	Народний фронт звільнення Маніпуру (<i>MPLF</i>) / уряд	Сецесія	1964	•	3
Індія (наги, куки)	Партії народності наги / партії народності куки	Регіональне домінування	1947	↓	2
Індія (Націонал-соціалістична рада Нагаленду, Нагаленд)	Націонал-соціалістична рада Нагаленду (<i>NSCN</i>) / уряд	Сецесія	1947	•	3
Індія (терористичний портал Південної Азії)	Терористичний портал Південної Азії (<i>PULF</i>) / уряд	Автономія, система / ідеологія	1993	•	3
Індія (сикхи)	Сикхи / уряд	Регіональне домінування	2007	•	2
Індія (сикхи, Пенджаб)	Партії сикхів Пенджабу / уряд	Автономія	1929	↑	2
Індія (Комітет спільних дій Таланджана, Таланджан)	Комітет спільних дій Таланджана (<i>TJAC</i>) / уряд	Автономія	1969	•	2
Індія (Об'єднаний фронт звільнення Ассама, бенгальці)	Об'єднаний фронт звільнення Ассама (<i>ULFA</i>) / бенгальці	Регіональне домінування	1981	•	2
Індія (Об'єднаний фронт звільнення Ассама)	Об'єднаний фронт звільнення Ассама (<i>ULFA</i>) / уряд	Автономія	1979	•	3
Індія (різні ісламістські угруповання)	Різні ісламістські угруповання (<i>JeM, HuJI, LeT, IM, SIMI</i>) / уряд	Система / ідеологія	2001	↑	3
Індонезія (бугі, даяки, Калімантан)	Бугі / даяки	Регіональне домінування	1999	↑	3
Індонезія (Сили руху за вільний Ачех, Ачех)	Сили руху за вільний Ачех (<i>GAM</i>) / уряд	Автономія, ресурси	1953	•	3

1	2	3	4	5	6
Індонезія (“Ісламська конгрегація”)	“Ісламська конгрегація” (<i>Jemaah Islamiyah</i>) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1981	•	3
Індонезія (ісламістський рух Лінтас Танзім)	Ісламістський рух Лінтас Танзім (<i>Lintas Tanzim</i>) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2010	Новий	3
Індонезія (мусульмани, християни, Молукські острови)	Мусульмани / християни	Регіональне домінування	1998	•	3
Індонезія (мусульмани, християни, Сулавесі)	Мусульмани / християни	Регіональне домінування	1998	•	2
Індонезія (Рух за вільне Папуа, Папуа)	Рух за вільне Папуа (<i>OPM</i>) / уряд	Сецесія, ресурси	1949	•	3
Індонезія (Республіка Південна Молука, Молукські острови)	Республіка Південна Молука / уряд	Сецесія	1950	•	2
Індонезія – Тімор-Лешті	Індонезія / Тімор-Лешті	Територія, інше	2002	↑	2
Японія – Китай (Сенкаку, Дяоютай острови)	Японія / Китай	Територія, ресурси	1972	•	2
Японія – Росія (Курильські острови)	Японія / Росія	Територія	1945	↑	2
Японія – Південна Корея (Докдо, острови Такешима)	Японія / Південна Корея	Територія	1948	•	2
Казахстан (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2004	•	2
Киргизстан (киргизи, узбеки)	Етнічні узбеки / етнічні киргизи	Регіональне домінування, ресурси	1990	↑	4
Киргизстан (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2005	↑	3
Лаос (християни)	Християни / уряд	Система / ідеологія	1975	•	2

1	2	3	4	5	6
Лаос (хмонг, роялісти)	Хмонг, роялісти / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1975	•	3
Малайзія (Об'єднання моджахедів Малайзії)	Об'єднання моджахедів Малайзії (КММ) / уряд	Система / ідеологія	1998	•	1
Малайзія (малайські китайці, індійці, корінні малазійці)	Малайські малазійці / китайські малазійці / індійські малазійці / корінні малазійці	Регіональне домінування	1946	↑	2
Малайзія (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1998	↓	1
Малайзія – Індонезія – Філіппіни (іммігранти)	Малайзія / Індонезія / Філіппіни	Інше	1998	•	2
М'янма (Армія Аракан, Ракхайн)	Армія Аракан (<i>Arakan Army</i>) / уряд	Сецесія	1948	•	2
М'янма (Національна армія Чін, Чін)	Національна армія Чін (CNA) / уряд	Сецесія	1988	•	2
М'янма (Армія незалежності Качину, Качин)	Армія незалежності Качину (KIA) / уряд	Автономія	1961	↑	3
М'янма (Каренська національно-прогресивна партія, Кая)	Каренська національно-прогресивна партія (KNPP) / уряд	Автономія	1948	•	2
М'янма (Національна спілка Карен, Карен)	Національна спілка Карен (KNU) / уряд	Сецесія	1948	•	4
М'янма (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1962	↑	3
М'янма (Національно-визвольна армія Мон, Мон, Карен)	Національно-визвольна армія Мон (MNLA) / уряд	Сецесія	1948	↑	3
М'янма (Армія області Шан, Шан)	Армія області Шан (SSA-S) / уряд	Автономія	1952	↑	3

1	2	3	4	5	6
М'янма (Об'єднана армія Ва, Шан)	Об'єднана армія Ва (<i>UWSA</i>) / уряд	Автономія	1988	•	3
Непал (Об'єднана комуністична партія Непалу)	Об'єднана комуністична партія Непалу (<i>CPN-M</i>) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1990	•	3
Непал (махешіс, Тераї)	Партії Тераї / уряд	Автономія	2006	•	3
Непал (Непальська стоматологічна асоціація)	Непальська стоматологічна асоціація (<i>NDA</i>) / уряд	Система / ідеологія	2007	↓	2
Непал (різні етнічні групи)	Різні етнічні групи / уряд	Автономія	2008	•	2
Непал – Бутан	Непал / Бутан	Інше	1985	•	2
Північна Корея – Південна Корея	Північна Корея / Південна Корея	Система / ідеологія, міжнародна влада	1948	•	3
Північна Корея – США, Японія, Південна Корея	Північна Корея / США, Японія, Південна Корея	Система / ідеологія, міжнародна влада, інше	1990	•	2
Пакистан (Армія визволення Белуджистану, Белуджистан)	Армія визволення Белуджистану (<i>BLA</i>) / уряд	Сецесія, ресурси	1998	•	3
Пакистан (мохаджири, сіндхі, пуштуни, белуджці)	Мохаджири / сіндхі / пуштуни / белуджці	Регіональне домінування	1947	↑	4
Пакистан (опозиція)	Опозиція / уряд	Національна влада	1998	•	3

Продовження дод. Н.1

1	2	3	4	5	6
Пакистан – Індія	Пакистан / Індія	Територія, міжнародна влада	1947	•	3
Пакистан (таліби, різні племена)	Різні племена / таліби	Система / ідеологія, регіональне домінування	2001	↓	4
Пакистан (пакистанські таліби, різні релігійні групи)	Пакистанські таліби (<i>TTP, LeJ, SSP</i>) / різні релігійні групи	Система / ідеологія, регіональне домінування	1998	•	4
Пакистан (різні воєнізовані ісламісти)	Різні воєнізовані ісламісти / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2001	•	5
Філіппіни (Абу Саййяф, Мінданао)	Абу Саййяф / уряд	Сецесія, система / ідеологія	1991	↓	3
Філіппіни (Комуністична партія Філіппін, Нова армія людей)	Комуністична партія Філіппін (<i>CPP</i>), Нова армія людей (<i>NRA</i>) / уряд	Система / ідеологія	1968	•	3
Філіппіни (Ісламський фронт звільнення Моро, Мінданао)	Ісламський фронт звільнення Моро (<i>MILF</i>) / уряд	Сецесія, система / ідеологія, ресурси	1977	↓	3
Філіппіни (Національний фронт визволення Моро, Мінданао)	Національний фронт визволення Моро (<i>MNLF</i>) / уряд	Система / ідеологія, міжнародна влада	1948	•	3
Сінгапур (ісламістський бойовничий рух)	Ісламістський бойовничий рух (<i>Jemaah Islamiyah</i>) / уряд	Система / ідеологія	1999	•	1
Сінгапур – Малайзія	Сінгапур / Малайзія	Територія	1963	•	1
Соломонові Острови (етнічні групи)	Етнічна група острова Гуадаканал / етнічна група острова Малаїта	Регіональне домінування, ресурси	1978	↓	1
Шрі-Ланка (буддисти, індуси, мусульмани, християни)	Буддисти / індуси / мусульмани / християни	Регіональне домінування	1948	•	1

1	2	3	4	5	6
Шрі-Ланка (таміли, мусульмани)	Таміли / мусульмани	Регіональне домінування	1976	•	1
Шрі-Ланка (правий мусульманський рух, прихильники суфізму)	Правий мусульманський рух (<i>Jamiyathul Ulama</i>) / прихильники суфізму	Регіональне домінування	1978	•	1
Шрі-Ланка (Тигри звільнення Таміл-Ілама, північна і східна Шрі-Ланка)	Тигри звільнення Таміл-Ілама (<i>LTTE</i>) / уряд	Сецесія	1976	↓	2
Шрі-Ланка (сингальські націоналісти)	Сингальські націоналісти, консервативне буддійське духівництво / уряд	Система / ідеологія, інше	1948	•	1
Шрі-Ланка (вглиб країни таміли)	Вглиб країни таміли (<i>Urcountry Tamils</i>) / уряд	Інше	1948	•	1
Таджикистан (опозиція)	Опозиційні партії (<i>IRP, IMU</i>) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1997	↑	3
Таїланд (мусульманські сепаратисти, південні прикордонні провінції)	Мусульманські сепаратисти / уряд	Сецесія, система / ідеологія	1902	•	4
Таїланд (племена Північних гір)	Племена Північних гір / уряд	Інше	1955	•	1
Таїланд (опозиція)	Опозиційні партії (<i>PTP, UDD</i>) / уряд	Національна влада	2006	•	3
Таїланд – Камбоджа (кордон)	Таїланд / Камбоджа	Територія, міжнародна влада	1954	•	3
Таїланд – М'янма	Таїланд / М'янма	Територія, інше	1948	↑	3
Тімор-Лешті (опозиція)	Революційний фронт за незалежність Східного Тімору (<i>FRETILIN</i>) / Національний конгрес за реконструкцію Тімору (<i>CNRT</i>)	Національна влада	2006	↓	1

1	2	3	4	5	6
Тімор-Лешті – Австралія	Тімор-Лешті / Австралія	Ресурси	2002	•	1
Тонга (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1970	•	1
США – Пакистан	США / Пакистан	Міжнародна влада	2003	↑	3
Узбекистан (Ісламський рух Узбекистану)	Ісламський рух Узбекистану (ІМУ) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1998	↓	2
Узбекистан (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2005	•	1
Узбекистан – Таджикистан	Узбекистан / Таджикистан	Ресурси	2010	Новий	1
В'єтнам (Монтагнарде)	Монтагнарде / уряд	Система / ідеологія, інше	1958	↑	3
<i>Близький Схід і Магриб</i>					
Афганістан (кочівники, хазари)	Кочівники / хазари	Регіональне домінування, ресурси	2007	↑	3
Афганістан (Талібан)	Прихильники Талібану, різні озброєні групи / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1994	•	5
Алжир (Аль-Каїда в країнах ісламського Магрибу)	Аль-Каїда в країнах ісламського Магрибу (AQIM) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1989	•	4
Алжир (бербери, Кабалья)	Бербери / уряд	Автономія, система / ідеологія	1963	•	2
Бахрейн (шиїтська опозиція)	Шіїтська опозиція / уряд	Національна влада	1975	•	3
Єгипет (групи бедуїнів)	Групи бедуїнів / уряд	Інше	2004	↑	3
Єгипет (групи ісламістів)	Групи ісламістів / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1992	↓	1
Єгипет (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1977	•	3
Єгипет – Судан	Єгипет / Судан	Територія	1958	•	2

1	2	3	4	5	6
Іран (Народний рух опору Ірану, Белуджистан)	Народний рух опору Ірану (<i>Jundallah</i>) / уряд	Автономія, система / ідеологія	1979	•	3
Іран (опозиція)	Опозиція / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1993	•	3
Іран (Народні моджахеди)	Народні моджахеди / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1965	•	1
Іран (Партія вільного життя Курдистану, територія Курдів)	Партія вільного життя Курдистану (<i>PJAK</i>) / уряд	Автономія	1979	↓	3
Іран – Ізраїль	Іран / Ізраїль	Система / ідеологія, національна влада	1979	•	2
Іран – Об'єднані Арабські Емірати	Іран / Об'єднані Арабські Емірати	Територія	1970	•	1
Іран – США	Іран / США	Система / ідеологія, міжнародна влада	1979	•	2
Ірак (група Аль-Садр)	Група Аль-Садр / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2004	↓	1
Ірак (Аль-Каїда в Іраку)	Аль-Каїда в Іраку (<i>AQI</i>) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2003	•	4
Ірак (уряд Курдської республіки)	Уряд Курдської республіки / центральний уряд	Регіональне домінування, ресурси	2009	•	2
Ірак (озброєні групи)	Озброєні групи / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2004	•	5
Ірак – Іран	Ірак / Іран	Територія, міжнародна влада	1969	↑	2
Ірак – Кувейт	Ірак / Кувейт	Територія, ресурси	1961	•	1
Ірак – Сирія	Ірак / Сирія	Система / ідеологія, міжнародна влада	2003	•	1
Ізраїль (аль-Фатх, Хамас)	Аль-Фатх / Хамас	Система / ідеологія, регіональне домінування	1994	↓	2

1	2	3	4	5	6
Ізраїль (Хамас, Салафістські групи)	Хамас / Салафістські групи	Система / ідеологія, регіональне домінування	2009	•	3
Ізраїль (Хамас, Палестинські Території)	Хамас, Ісламський джихад / уряд Ізраїлю	Сецесія, система / ідеологія	1988	↓	4
Ізраїль (Хесболлах)	Хесболлах / Ізраїль	Система / ідеологія	1982	•	2
Ізраїль (Палестинська національна автономія, Палестинські Території)	Палестинська національна автономія / уряд Ізраїлю	Сецесія, система / ідеологія, ресурси	1920	•	3
Ізраїль – Йорданія (Західний берег)	Ізраїль / Йорданія	Територія	1967	•	1
Ізраїль – Лівія	Ізраїль / Лівія	Територія, міжнародна влада, ресурси	1967	↑	3
Йорданія (Аль-Каїда)	Аль-Каїда / уряд	Система / ідеологія	2005	•	2
Йорданія (групи бойовиків)	Групи бойовиків / уряд	Система / ідеологія	2006	↑	3
Йорданія – Ізраїль (вода)	Йорданія / Ізраїль	Ресурси	1945	•	1
Ліван (аль-Фатх)	Аль-Фатх / уряд	Система / ідеологія	2006	↑	3
Ліван (Альянс 14 березня, Альянс 8 березня)	Альянс 14 березня / Альянс 8 березня	Система / ідеологія, національна влада	1975	↓	2
Ліван – Ізраїль (вода)	Ліван / Ізраїль	Ресурси	2001	•	1
Лівія – США	Лівія / США	Система / ідеологія, міжнародна влада	1964	•	1
Мавританія (AQIM)	AQIM / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2007	•	3
Марокко (AQIM)	AQIM / уряд	Система / ідеологія, національна влада	2003	•	2
Марокко (Народний фронт звільнення Сегієт-ель-Хамра і Ріо-де-Оро, Західна Сахара)	Народний фронт звільнення Сегієт-ель-Хамра і Ріо-де-Оро (POLISARIO) / уряд	Сецесія	1975	↑	3

1	2	3	4	5	6
Марокко – Алжир	Марокко / Алжир	Територія, міжнародна влада	1963	•	1
Марокко – Іспанія (Сеута і Мелілья)	Марокко / Іспанія	Територія	1956	•	1
Марокко – Іспанія (острів Петрушка)	Марокко / Іспанія	Територія	2002	•	1
Саудівська Аравія (повстанці аль-Хуті)	Повстанці аль-Хуті / уряд	Регіональне домінування	2009	•	4
Саудівська Аравія (Аль-Каїда на Аравійському півострові)	Аль-Каїда на Аравійському півострові (AQAP) / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1990	↓	2
Саудівська Аравія (реформатори)	Реформатори / уряд	Система / ідеологія	2001	•	1
Саудівська Аравія (шиїти)	Шиїти / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1979	↓	2
Сирія – Ізраїль	Сирія / Ізраїль	Територія, система / ідеологія, міжнародна влада, інше	1967	•	2
Сирія – Ліван	Сирія / Ліван	Міжнародна влада	1976	•	1
Сирія – США	Сирія / США	Система / ідеологія, міжнародна влада	2003	•	2
Туреччина – Ірак	Туреччина / Ірак	Міжнародна влада	1979	•	1
Туреччина (Робітнича партія Курдистану, територія Курдів)	Робітнича партія Курдистану (РКК) / уряд	Автономія	1920	•	4
Ємен (повстанці Аль-Хуті)	Повстанці Аль-Хуті / уряд	Система / ідеологія, регіональне домінування	2004	↓	4
Ємен (AQAP)	AQAP / уряд	Система / ідеологія, національна влада	1994	↑	4
Ємен (Південний рух мобілізації, Південний Ємен)	Південний рух мобілізації (SMM) / уряд	Сецесія	2009	•	3

НАЙАКТИВНІШІ ТЕРОРИСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ СВІТУ*

Армія Бога (Армія чистих). На мові урду назва організації звучить як Лашкаре-Тайба, 2002 р. перейменована в Джамаат уд-Дава. Створена 1990 р. у провінції Кунар (Афганістан), зараз базується в передмісті Лахор (Пакистан). Від початку відкрито набирала бійців та збирала пожертви. Отримувала офіційну підтримку від пакистанського уряду. Головна мета – встановлення ісламської держави на території від Ірану до Шрі-Ланки, об'єднання всіх мусульман регіону для священного джихаду, відділення штату Кашмір від Індії. Основними ворогами Армія Бога оголосила індусів та євреїв, хоче їхнього повного знищення. Бороться за контроль над індійським штатом Джамму й Кашмір. Із 2002 р. діє нелегально.

Фронт визволення Землі. Створений 1992 р. в британському м. Брайтон для боротьби з експлуатацією та знищенням природи. Нині його осередки діють у 17-ти країнах, переважно в Європі та Північній Америці. Лідерів організація не має, ієрархія відсутня.

Федеральне бюро розслідування США 2001 р. назвало Фронт “внутрішньою терористичною загрозою №1”. Їхню діяльність класифікували як екотероризм.

Людей ФВЗ не вбиває. Його методи – нищення майна, завдання економічних збитків, екологічний саботаж, бойкот виробників. Серед останніх – здебільшого компанії, що вирубують ліс, проводять генетичні експерименти, розводять тварин і виробляють надто дорогі товари. Поширений метод боротьби – підпали. Найвідоміша акція – пожежа на курорті Вейл в американському штаті Колорадо 19 жовтня 1998 р.: активісти Фронту намагалися завадити розширенню курорту, що загрожувало популярності рибей. Пожежа знищила п'ять будинків та чотири підйомника, завдала збитків на 12 млн дол. США.

Тигри звільнення Таміл-Ілама. Повстанська організація, створена 1976 р. в Шрі-Ланці. З 1983 р. по 2009 р. вела громадянську війну з урядовими військами, захищаючи самопроголошену тамільську державу. Протягом майже 20-ти років Тигри повністю контролювали північ і схід країни. Чисельність організації в кращі часи становила від восьми до десяти тисяч бойовиків – з автоматами, гранатометами, вогнеметами, бронетранспортерами, танками, навіть кількома літаками.

Тамільські Тигри першими з терористичних організацій почали використовувати “пояс смертника” й вербувати до своїх лав жінок. Серед влаштованих Тиграми терактів – убивства президента Шрі-Ланки Ранасінгхе Премадаса та колишнього прем'єр-міністра Індії Раджива Ганді. Від їхньої діяльності загинуло понад 70 тис. осіб.

Аль-Шабаб. Назву організації перекладають як Партія молодих моджахедів. Діє на території Сомалі, входить до складу Аль-Каїди. Через активну діяльність Аль-Шабаб у Сомалі на 2010 р. сталося найбільше терактів у світі.

Організація почала діяти як військове молодіжне крило Союзу ісламських судів, активного в 1990-х роках мусульманського повстанського руху. Його представники заміняли світські суди Сомалі своїми, які керувалися законами шаріату. Здобули при-

* Укладено на основі: Найактивніші терористичні організації світу // Країна. – №18 (71). – 2011. – С. 40–41; Міжнародний координаційний антитерористичний комітет [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antiteror.com.ua/info/terrororg/index.html>.

хильність населення, оскільки боролися з безчинствами, наркоторгівлею та аморальною поведінкою. На певний час припинили активність сомалійських піратів. Суди 2006 р. розгромила армія сусідньої Ефіопії. Залишки організації створили Аль-Шабаб. Мета її діяльності – мир і шаріат, але спершу – джихад, священна боротьба проти ворогів ісламу. До останніх належить нинішній уряд Сомалі, ООН, західні неурядові організації та всі, хто порушує норми шаріату.

Найбільший теракт Аль-Шабаб – вибух двох бомб 11 липня 2010 р. у м. Кампала, Уганда. Вибухи сталися на площі та стадіоні, де транслювали фінал Кубка світу з футболу. 74 особи загинуло, 70 осіб – отримали поранення.

Аль-Шабаб 4 лютого 2011 р. запустила власний телеканал.

Господня армія опору. Напіввійськова, напіврелігійна організація в Уганді. Виникла 1986 р. для боротьби з тодішньою владою. Спочатку організацію називали Рухом Святого Духа, керувала нею Еліс Лаквена. Вона вірила, що уряд можна побороти, виконуючи вказівки Святого Духа, отримані нею. Серед вказівок: відмова від практики язичницьких ритуалів, для захисту від куль мастити тіло олією ши, не ховатися під час бою, не вбивати змії та бджіл.

За рік спільноту очолив Джозеф Коні. Він називає себе речником Бога і вмістивлицем Святого Духа. Бороться за встановлення на території Уганди теократії, яка б керувалася десятьма заповідями.

У складі Господньої армії опору – кілька тисяч дітей віком від п'яти років. Бійці регулярно нападають на школи й викрадають учнів. Хлопчиків тренують на солдатів, дівчаток перетворюють на секс-рабинь. Армію звинувачують у викраденні 66-ти тисяч дітей, позбавленні домівок двох мільйонів людей та вбивстві кількох тисяч.

Переважно нападають на церкви, де вирізають або розстрілюють парафіян. Її називають найбільш незрозумілою повстанською організацією у світі.

Революційні збройні сили Колумбії. Відомі під аббревіатурою ФАРК. Найбільше та найстаріше в Західній півкулі повстанське угруповання. Ліві радикали сформовані 1964 р. з бідних селян як збройне крило Комуністичної партії Колумбії. Борються за побудову ладу з пануванням соціальної справедливості, проти імперіалістів, багатіїв і транснаціональних корпорацій. Основна діяльність, а також джерело фінансування, – викрадення людей для отримання викупу та торгівля наркотиками. Остання приносить ФВРК до 100 млн дол. США в рік. Контролює близько третини території Колумбії, переважно в джунглях та передгір'ї Анд. У полоні ФАРК побувало близько 10 тис. осіб. Найгучнішим стало викрадення 2002 р. кандидата в президенти Колумбії Інгрід Бетанкур. Вона пробула в полоні понад шість років. ФАРК вважають відповідальними за 70% скоєних на території Колумбії терактів. Раніше мали радіомережу, що транслювала політичні звернення й популярну музику.

Батьківщина басків та свобода. Відома під аббревіатурою ЕТА. Створена 1959 р. як рух-спротив диктатурі Франко. Із часом перетворилася на ліворадикальне націоналістичне угруповання. Бороться за створення Країни басків, нині це – територія Іспанії та Франції. Основні методи – напад на жандармів, військових та чиновників, організація вибухів на залізницях, у поліцейських відділках та казармах, псування державної власності, зокрема нанесення малюнків на іспанські пам'ятки архітектури.

Після повалення режиму Франко 1975 р. Країна басків та свободи здобула в складі Іспанії широку автономію. Втім збройну боротьбу за повну незалежність регіону ЕТА не припинила. Усі спроби іспанської влади розпочати з лідерами руху переговори

закінчувалися терактами. ЕТА 10 січня 2011 р. вкотре заявила про повне припинення воєнних дій.

Із 1968 р. на рахунку організації 829 убитих осіб, кілька тисяч поранених та викрадених людей.

Робітнича партія Курдистану. З 2002 р. – *Конгрес свободи й демократії Курдистану (KADEK).* Заснована 1978 р. в Туреччині як партія студентів-комуністів. Із 1984 р. веде збройну боротьбу за створення держави Курдистан на землях, де мешкають етнічні курди, – біля кордонів Туреччини, Ірану, Сирії, Іраку. Військові бази організації розташовано переважно на півночі Іраку, але цілями бойовиків стають турецькі сили безпеки, чиновники та нелояльні до партії мешканці регіону. Гроші збирають через пожертви й наркоторгівлю.

Із початку збройних конфліктів загинуло 37 тис. осіб, орієнтовно чотири мільйони осіб стали біженцями. Уряд Туреччини 1999 р. захопив та стратив керівника партії Обдулли Оджалана.

ХАМАС. Ісламський рух та політична партія, активні на території Палестини. Початок діяльності припадає на 1987 р. Основою стала єгипетська організація Братимусульмани. ХАМАС був противагою ліворадикальної Організації визволення Палестини на чолі з Ясиром Арафатом. Рух підтримував ізраїльський уряд. Однак у середині 1990-х років організації помінялися ролями: ОВП відмовилася від терористичних методів, ХАМАС почав їх опановувати. Головна мета – знищити Ізраїль та сіоністів, збудувати на території Палестини ісламську державу.

Збройну боротьбу веде підрозділ Бригади Аль-Касама, учасниками якого є близько 40 тис. палестинців. Від них загинули близько 300 ізраїльських військових та мирних жителів.

ХАМАС має дитячий сайт, на якому розповідають про подвиги дітей-шахідів.

Аль-Каїда. Дослівно перекладають як База. Міжнародна терористична мережа, заснована Усамою бін Ладеном наприкінці 1980-х років. Її основу закладено під час війни в Афганістані. Перші члени мережі пройшли підготовку у військових таборах як учасники джихаду проти Радянського Союзу. На початку 1990-х років Аль-Каїда діяла переважно на території Судану, а після приходу до влади талібів 1996 р. її оплотом став Афганістан. До мережі належать організації з Іраку, Пакистану, Алжиру, Лівії, Ємену, Саудівської Аравії, Узбекистану, Сомалі, Малайзії, Китаю.

Найнебезпечнішими терористами світу Аль-Каїду оголосили після нападів на посольство США в Кенії й Танзанії в серпні 1998 р. Тоді загинуло понад 200 осіб, майже п'ять тисяч зазнало поранень. Найгучніші теракти – знищення Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку 2001 р. та синхронний вибух декількох автомобілів в іракському окрузі Язіді 2007 р., коли загинуло 700 осіб.

Лідер організації Усама бін Ладен загинув 2 травня 2011 р. під час штурму військовими та органами спецслужб США його схованки в м. Абботтабад, Пакистан.

ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТІ*

Регіон	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Вбито, осіб						
Африка	879	1 643	2 187	2 987	3 239	2 137
Східна Азія та Тихоокеанія ¹	758	854	1119	762	678	493
Євразія	373	220	227	292	367	355
Близький Схід	8 708	13 691	14 010	5 528	4 041	3 750
Південна Азія	3 046	3 609	4 737	5 826	6 269	6 172
Західна Півкуля ²	854	556	405	370	377	279
Поранено, осіб						
Африка	666	1 162	2 633	3 918	3 878	4 539
Східна Азія та Тихоокеанія	1 745	1 238	1 714	1 573	1 167	1 328
Євразія	1 898	809	742	1 089	1 054	1 187
Близький Схід	13 534	25 811	30 880	15 820	14 245	1 2781
Південна Азія	5 971	8 506	7 774	11 227	11 502	10 350
Західна Півкуля	947	688	567	497	818	480
Захоплено заручників, осіб						
Африка	232	1 118	1 009	1 002	2 592	2 651
Східна Азія та Тихоокеанія	62	229	503	277	148	246
Євразія	35	14	89	43	4	9
Близький Схід	478	1 905	1926	849	887	1 206
Південна Азія	33 496	12 235	1 364	2 477	6 657	1 748
Західна Півкуля	535	353	180	210	219	190
Здійснено терористичних атак, одиниць						
Африка	256	422	835	718	853	879
Східна Азія та Тихоокеанія	1 005	1 036	1 429	978	821	728
Євразія	780	659	606	774	737	704
Близький Схід	4 222	7 755	7 540	4 594	3 297	3 416
Південна Азія	4 022	3 654	3 607	4 354	4 847	5 537
Західна Півкуля	868	826	482	352	444	340

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

¹ Тихоокеанія включає Південно-Східну Азію, Австралію та Океанію.

² Західна Півкуля: Північна Америка (США та Канада), Латинська Америка та Карибські країни.

ВИДИ ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК*

Вид терористичної атаки	Кількість атак, одиниць					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Підпал / Обстріл	558	574	639	535	6	707
Напад	335	430	550	451	479	444
Самогубство (терорист-смертник)	... ¹	287	528	405	299	263
Збройний напад	5 252	7 032	7 962	5 993	4 842	4 833
Підрив	3 011	3 875	4 543	4 131	4 050	4 275
Викрадення людей	1 338	1 579	1 460	1 125	1 039	1 283
Інші види	224	574	...	188	172	192
Невстановлені типи	335	...	219	247	709	898
Всього атак	11 153 ²	14 352	14 499	11 770	10 999	11 604

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

¹ Тут і надалі: (...) – відомості відсутні.

² Неспівпадіння загальної кількості атак із сумарною кількістю атак за видами / категоріями зумовлено використанням подвійного методу обліку: одну атаку одразу облікують по кількох видах, коли під час терористичного акту використано кілька видів терористичної атаки водночас.

РОЗПОДІЛ СМЕРТЕЙ ЗА ВИДАМИ ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК*

Вид терористичної атаки	Загинуло, осіб					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Самогубство (терорист-смертник)	...	2 075	5 738	3 288	3 177	2 574
Викрадення людей	731	830	1 052	776	1 017	777
Напад	439	415	642	1 220	1 135	616
Підпал / Обстріл	292	622	710	815	981	410
Підрив	599	6 433	11 194	7 424	7 056	6 595
Збройний напад	7 162	9 546	11 411	7 698	6 415	6 085
Інші види	–	415	636	615	181	202
Невстановлені типи	585	415	316	398	1 324	926
Всього загинуло	14 618 ¹	20 753	22 685	15 765	14 971	13 186

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

¹ Неспівпадіння загальної кількості смертей із сумарною кількістю смертей за видами / категоріями зумовлено використанням подвійного методу обліку: одну смерть одразу облікують по кількох видах (наприклад, під час терористичного акту було використано кілька видів терористичної атаки водночас тощо).

РОЗПОДІЛ СМЕРТЕЙ ЗА СТАТУСОМ ЖЕРТВ ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК*

Статус жертв терористичних атак	Загинуло, осіб					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7
Військові/ Служба охорони	1 023	1 234	1 554	1 711	1 334	1 378
Діти	439	617	963	816	826	663
Представники уряду	292	1 029	822	556	755	537
Бізнесмени	146	617	474	429	290	327
Політичні діячі/ Довірені особи	1 023	208	198	227	223	255
Неофіційні громадські діячі	...	206	206
Цивільні громадяни	8 332	12 755	14 636	9 566	8 905	7 313
Поліцейські	2 777	3 292	3 836	2 528	2 379	2 088
Студенти	233
Релігійні діячі	146
Інші групи	439	617	932	550	710	403
Невстановлені групи	198	375	679
Всього загинуло	14 618 ¹	20 573	22 685	15 765	14 971	13 186

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

¹ Неспівпадіння загальної кількості смертей із сумарною кількістю смертей за видами / категоріями зумовлено використанням подвійного методу обліку: одну смерть одразу облікують по кількох видах (наприклад, виконують подвійний підрахунок молодих людей – як студентів і як цивільних громадян тощо).

РОЗПОДІЛ СМЕРТНОСТІ ВІД ТЕРОРИЗМУ ЗА ПРИНАЛЕЖНІСТЮ
ВИКОНАВЦЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ*

Приналежність виконавця терористичної атаки	Загинуло, осіб					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Християнський екстреміст	932	1 052	321
Ісламський екстреміст (суніт)	3 362	3 909	...	8 284	9 280	9 092
Ісламський екстреміст (шиїт)	292	51
Світський / Політичний / Анархіст	2 339	3 292	...	2 513	2 124	2 115
Племінний / Клановий / Етнічний	508	...
Інші категорії	439	102	...	906	154	184
Невстановлені категорії	8 186	12 138	...	3 721	2 276	1 591
Всього загинуло	14 618 ¹	20 573	22 685	15 765	14 971	13 186

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

¹ Неспівпадіння загальної кількості смертей із сумарною кількістю смертей за видами / категоріями зумовлено використанням подвійного методу обліку: одну смерть одразу облікують по кількох видах (наприклад, як ісламський екстреміст і політичний тощо).

**РОЗПОДІЛ СМЕРТНОСТІ ВІД ТЕРОРИЗМУ ЗА КРАЇНОЮ ЗДІЙСНЕННЯ
ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ***

Країна здійснення терористичного акту	Загинуло, осіб					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ірак	8 262	13 340	13 606	5 016	3 654	3 364
Афганістан	684	1 042	1 966	1 989	2 778	3 202
Пакистан	338	387	1 335	2 293	2 670	2 150
Сомалі	767	1 278	1 441	1 353
Індія	1 361	1 256	1 093	1 113	663	809
Демократична Республіка Конго	154	...	178	932	1 346	348
Росія	238	115	150	215	337	314
Таїланд	498	520	859	428	401	265
Колумбія	813	533	364	314	323	230
Ємен	73	178
Філіппіни	144	291	209	287	241	177
Судан	157	716	403	360	255	136
Іран	114	118
Нігерія	...	97	101
Уганда	109	76
Алжир	132	112	192	136	128	...
Шрі-Ланка	130	627	241	325	124	...
Чад	109	518	368	172
Ліван	128
Непал	485	261
Ізраїль	...	83
Інші країни	1 004	675	954	779	423	365
Всього загинуло	14 618	20 573	22 685	15 765	14 971	13 186

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

**РОЗПОДІЛ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДЕЙ ЗА РЕГІОНОМ ЗДІЙСНЕННЯ
ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ***

Країна здійснення терористичного акту	Кількість викрадених осіб, осіб					
	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сомалі	85	1 053	1 305
Сектор Газа	301	310	767	1 058
Демократична Республіка Конго	290	343	886	951
Пакистан	285	1 264	3 366	704
Індія	246	366	2 088	422
Центральноафриканська Республіка	275	241	375
Судан	74	158	122	322
Філіппіни	480	234	143	234
Колумбія	168	193	164	225
Ємен	65	172
Нігерія	183	70	223	72
Ірак	1 563	371	47	63
Бірма	56
Іран	16
Афганістан	290	584	619	...
Шрі-Ланка	577	...
Чилі	53	...
Непал	531	250
Лівія	102
Єгипет	44
Чад	242
Нігер	81
Нідерланди	66
Кенія	55
Інші регіони	216	209	93	75
Всього викрадено осіб	34 838	15 854	5 071	4 858	10 507	6 050

* Укладено на основі: Report on Terrorism, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2010_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nctc.gov/witsbanner/docs/2009_report_on_terrorism.pdf; Report on Terrorism, 2008 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_08.pdf; Report on Terrorism, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_07.pdf; Report on Terrorism, 2006 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terror_06.pdf.

ГЛОБАЛЬНИЙ ІНДЕКС ТЕРОРИЗМУ (ГІТ), 2011*

(Global Terrorism Index, 2011)

Ранг	Назва країни	Значення ГІТ	Ранг	Назва країни	Значення ГІТ
1	2	3	1	2	3
1	Ірак	9,556	35	Еритрея	3,917
2	Пакистан	9,049	36	Сенегал	3,864
3	Афганістан	8,669	37	Ефіопія	3,732
4	Індія	8,147	38	Руанда	3,729
5	Ємен	7,305	39	Бангладеш	3,672
6	Сомалі	7,244	40	Марокко	3,599
7	Нігерія	7,242	41	США	3,566
8	Таїланд	7,086	42	Грузія	3,428
9	Росія	7,068	43	Малі	3,389
10	Філіппіни	6,801	44	Нігер	3,266
11	Судан	6,304	45	Іспанія	3,086
12	Демократична Республіка Конго	6,182	46	Чад	3,010
			47	Казахстан	2,804
13	Колумбія	6,055	48	Саудівська Аравія	2,708
14	Сирія	5,861	49	Катар	2,680
15	Алжир	5,831	50	Чилі	2,636
16	Шрі-Ланка	5,680	51	Камерун	2,627
17	Іран	5,633	52	Перу	2,491
18	Кенія	5,266	53	Туніс	2,358
19	Туреччина	5,238	54	Мавританія	2,181
20	Ізраїль	5,155	55	Парагвай	2,174
21	Норвегія	5,031	56	Україна	2,163
22	Непал	5,017	57	Італія	2,066
23	Китай	4,992	58	Нідерланди	2,037
24	Бурунді	4,899	59	Таджикистан	2,016
25	Центральноафриканська Республіка	4,844	60	Мексика	2,008
			61	Швеція	1,755
26	Греція	4,597	62	Німеччина	1,743
27	Єгипет	4,576	63	Франція	1,731
28	Велика Британія	4,509	64	Австралія	1,720
29	Індонезія	4,505	65	Ангола	1,696
30	Уганда	4,492	66	Венесуела	1,620
31	Ліван	4,483	67	Аргентина	1,475
32	Білорусь	4,256	68	Ірландія	1,456
33	М'янма	4,088	69	Австрія	1,408
34	Кот-д'Івуар	3,990	70	Боснія та Герцеговина	1,369

* Укладено на основі: Global Terrorism Index, 2011 [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.economicsandpeace.org/Report/Global_Terrorism_Index.pdf.

1	2	3	1	2	3
71	Зімбабве	1,360	113	Лесото	0,040
72	Бутан	1,235	114	Бенін	0,030
73	Гондурас	1,225	115	Папуа-Нова Гвінея	0,010
74	Канада	1,177	116	Ботсвана	0,000
75	Швейцарія	1,173	116	Бразилія	0,000
76	Сербія	1,168	116	Буркіна	0,000
77	Данія	1,129	116	Конго	0,000
78	Португалія	1,129	116	Коста-Рика	0,000
79	Молдова	0,992	116	Хорватія	0,000
80	Гайана	0,976	116	Куба	0,000
81	Азербайджан	0,867	116	Джибуті	0,000
82	Болгарія	0,741	116	Домініканська Республіка	0,000
83	Еквадор	0,679	116	Сальвадор	0,000
84	Македонія	0,624	116	Габон	0,000
85	Бахрейн	0,616	116	Гамбія	0,000
86	Йорданія	0,585	116	Гана	0,000
87	Узбекистан	0,585	116	Гватемала	0,000
88	Чехія	0,522	116	Гвінея	0,000
89	Мадагаскар	0,435	116	Ісландія	0,000
90	Болівія	0,415	116	Ямайка	0,000
91	Малайзія	0,415	116	Лаос	0,000
92	Киргизстан	0,395	116	Латвія	0,000
93	Лівія	0,346	116	Ліберія	0,000
94	Угорщина	0,277	116	Литва	0,000
95	Екваторіальна Гвінея	0,217	116	Малаві	0,000
96	Мозамбік	0,203	116	Монголія	0,000
97	Вірменія	0,188	116	Чорногорія	0,000
98	Естонія	0,158	116	Намібія	0,000
99	Гвінея-Бісау	0,158	116	Нікарагуа	0,000
100	Кувейт	0,158	116	Північна Корея	0,000
101	Албанія	0,119	116	Оман	0,000
102	Камбоджа	0,119	116	Панама	0,000
103	Танзанія	0,119	116	Польща	0,000
104	Нова Зеландія	0,079	116	Румунія	0,000
105	Об'єднані Арабські Емірати	0,079	116	Сьєрра-Леоне	0,000
106	Гаїті	0,074	116	Сінгапур	0,000
107	Бельгія	0,069	116	Словацьчина	0,000
108	Фінляндія	0,069	116	Словенія	0,000
109	Японія	0,059	116	Південна Корея	0,000
110	Свазіленд	0,059	116	Тайвань	0,000
111	Південна Африка	0,054	116	Тринідад і Тобаго	0,000
112	Кіпр	0,049	116	Туркменістан	0,000

СВОБОДА В СВІТІ*
Західна Європа

Рік	1972			1973			1974			1975			1976		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Андорра	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	1	В	1	1	В	1	1	ЧВ	1	1	ЧВ	1	1	ЧВ
Кіпр	2	3	В	2	3	В	4	4	В	4	4	В	3	4	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	2	2	В	1	1	В
Німеччина
Німеччина Західна	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Греція	6	6	НВ	7	5	НВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
Італія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	2	1	В
Ліхтенштейн	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ
Люксембург	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Мальта	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В
Монако	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	5	6	НВ	5	6	НВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	2	2	В
Сан-Марино	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Іспанія	5	6	НВ	5	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	3	ЧВ
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	2	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>26</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>30</i>	<i>31</i>
Андорра	В	В	В	В	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	1	ЧВ	1	1	ЧВ	1	1	ЧВ	1	1	ЧВ	1	1	В
Кіпр	3	4	В	3	4	В	3	3	В	3	3	В	1	2	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина
Німеччина Західна	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Греція	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	2	..	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Ліхтенштейн
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	4	ЧВ
Монако
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
Сан-Марино
Іспанія	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	1	2	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	2	3	В	2	3	В	2	3	В	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>37</i>	<i>38</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>41</i>	<i>42</i>	<i>43</i>	<i>44</i>	<i>45</i>	<i>46</i>
Андорра	В	В	В	В	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Кіпр	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина
Німеччина Західна	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Греція	1	2	В	1	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ліхтенштейн
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	1	2	В
Монако
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сан-Марино
Іспанія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	4	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>47</i>	<i>48</i>	<i>49</i>	<i>50</i>	<i>51</i>	<i>52</i>	<i>53</i>	<i>54</i>	<i>55</i>	<i>56</i>	<i>57</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>60</i>	<i>61</i>
Андорра	В	В	В	В	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Кіпр	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина Західна	1	2	В	1	2	В
Греція	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В
Ліхтенштейн	1	1	В
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монако
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Сан-Марино	1	1	В
Іспанія	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	2	4	ЧВ	3	3	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>62</i>	<i>63</i>	<i>64</i>	<i>65</i>	<i>66</i>	<i>67</i>	<i>68</i>	<i>69</i>	<i>70</i>	<i>71</i>	<i>72</i>	<i>73</i>	<i>74</i>	<i>75</i>	<i>76</i>
Андорра	2	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	2	В
Кіпр	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Німеччина Західна
Греція	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	3	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Ліхтенштейн	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монако	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сан-Марино	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Іспанія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Велика Британія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Андорра	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кіпр	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Франція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
Німеччина	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
Німеччина Західна
Греція	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Ліхтенштейн	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монако	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сан-Марино	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Іспанія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	3	4	ЧВ
Велика Британія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>92</i>	<i>93</i>	<i>94</i>	<i>95</i>	<i>96</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>103</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>106</i>
Андорра	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кіпр	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Франція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Німеччина	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Німеччина Західна
Греція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Ліхтенштейн	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монако	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сан-Марино	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Іспанія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

Рік Назва держави	2008			2009			2010			2011		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Андорра	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Австрія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бельгія	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Кіпр	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Данія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Фінляндія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Франція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Німеччина	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Німеччина Західна
Греція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	2	2	В
Ісландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Ірландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Італія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
Ліхтенштейн	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Люксембург	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мальта	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монако	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Нідерланди	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Норвегія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Португалія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сан-Марино	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Іспанія	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Швеція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Швейцарія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Туреччина	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Велика Британія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невільні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

СВОБОДА В СВІТІ*
Центральна і Східна Європа

Рік Назва держави	1972			1973			1974			1975			1976		
	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Албанія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Вірменія
Азербайджан
Білорусь
Боснія
Болгарія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Хорватія
Греція
Чехо- словацьчина	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Естонія
Грузія
Німеччина Східна	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Угорщина	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Казахстан
Косово
Киргизстан
Латвія
Литва
Македонія
Молдова
Чорногорія
Польща	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Румунія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Росія
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина
Словенія
Таджикистан
Туркменистан
Україна
СРСР	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Узбекистан
Югославія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Албанія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Вірменія
Азербайджан
Білорусь
Боснія
Болгарія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Хорватія
Греція
Чехо-словацьчина	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Естонія
Грузія
Німеччина Східна	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Угорщина	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Казахстан
Косово
Киргизстан
Латвія
Литва
Македонія
Молдова
Чорногорія
Польща	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ
Румунія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Росія
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина
Словенія
Таджикистан
Туркменистан
Україна
СРСР	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Узбекистан
Югославія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ

Продовження дод. Р.2

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Албанія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Вірменія
Азербайджан
Білорусь
Боснія
Болгарія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Хорватія
Греція
Чехо-словацьчина	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Естонія
Грузія
Німеччина Східна	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Угорщина	6	5	НВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ
Казахстан
Косово
Киргизстан
Латвія
Литва
Македонія
Молдова
Чорногорія
Польща	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Румунія	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Росія
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина
Словенія
Таджикистан
Туркменистан
Україна
СРСР	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ
Узбекистан
Югославія	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Албанія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ
Вірменія	5	5	ЧВ	4	3	ЧВ
Азербайджан	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Білорусь	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ
Боснія	6	6	НВ
Болгарія	7	7	НВ	7	7	НВ	3	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Хорватія	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Греція
Чехо-словацьчина	7	6	НВ	6	6	НВ	2	2	ЧВ	2	2	В	2	2	В
Естонія	2	3	В	3	3	ЧВ
Грузія	6	5	НВ	4	5	ЧВ
Німеччина Східна	7	6	НВ	6	6	НВ
Угорщина	5	4	ЧВ	4	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Казахстан	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Косово
Киргизстан	5	4	ЧВ	4	2	ЧВ
Латвія	2	3	В	3	3	ЧВ
Литва	2	3	В	2	3	В
Македонія	3	4	ЧВ
Молдова	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Чорногорія
Польща	5	5	ЧВ	4	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Румунія	7	7	НВ	7	7	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ
Росія	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина
Словенія	2	3	В	2	2	В
Таджикистан	3	3	ЧВ	6	6	НВ
Туркменистан	6	5	ЧВ	7	6	НВ
Україна	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
СРСР	6	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Узбекистан	6	5	ЧВ	6	6	НВ
Югославія	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ

Продовження дод. Р.2

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
1	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
Албанія	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Вірменія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Азербайджан	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ
Білорусь	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Боснія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Болгарія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Хорватія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Греція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Чехо-словацьчина
Естонія	3	2	В	3	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Грузія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Німеччина Східна
Угорщина	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Казахстан	6	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Косово
Киргизстан	5	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Латвія	3	3	ЧВ	3	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
Литва	1	3	В	1	3	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Македонія	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Молдова	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Чорногорія
Польща	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Румунія	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	2	3	В	2	2	В
Росія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина	3	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Словенія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Таджикистан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ
Туркменистан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Україна	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
СРСР
Узбекистан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Югославія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91
Албанія	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Вірменія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Азербайджан	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Білорусь	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Боснія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Болгарія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	1	3	В	1	2	В
Хорватія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	2	3	В	2	2	В	2	2	В
Греція	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Чехо-словацьчина
Естонія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Грузія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Німеччина Східна
Угорщина	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Казахстан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Косово
Киргизстан	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Латвія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Литва	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Македонія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Молдова	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Чорногорія
Польща	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Румунія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Росія	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Сербія
Сербія і Чорногорія
Словацьчина	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Словенія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
Таджикистан	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Туркменістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Україна	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
СРСР
Узбекистан	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Югославія	6	6	НВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	2	В

Продовження дод. Р.2

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106
Албанія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Вірменія	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Азербайджан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Білорусь	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Боснія	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Болгарія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Хорватія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Греція	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чехо-словацьчина
Естонія	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Грузія	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	4	ЧВ
Німеччина Східна
Угорщина	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Казахстан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Косово
Киргизстан	6	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Латвія	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В	2	1	В
Литва	1	2	В	2	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Македонія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Молдова	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Чорногорія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Польща	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Румунія	2	2	В	3	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Росія	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Сербія	3	2	В	3	2	В
Сербія і Чорногорія	3	2	В	3	2	В	3	2	В	3	2	В
Словацьчина	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Словенія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Таджикистан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Туркменістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Україна	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	3	2	В	3	2	В	3	2	В
СРСР
Узбекистан	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Югославія

Рік	2008			2009			2010			2011		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Статус
1	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118
Албанія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Вірменія	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Азербайджан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Білорусь	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Боснія	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Болгарія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	3	3	ЧВ
Хорватія	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Греція	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чехословаччина
Естонія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Грузія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Німеччина Східна
Угорщина	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В
Казахстан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Косово	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Киргизстан	5	4	ЧВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Латвія	2	1	В	2	1	В	2	2	В	2	2	В
Литва	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Македонія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Молдова	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Чорногорія	3	3	ЧВ	3	2	В	3	2	В	3	2	В
Польща	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Румунія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Росія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Сербія	3	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сербія і Чорногорія
Словаччина	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Словенія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Таджикистан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Туркменистан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Україна	3	2	В	3	2	В	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ
СРСР
Узбекистан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Югославія

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невільні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

СВОБОДА В СВІТІ*
Близький Схід та Північна Африка

Рік	1972			1973			1974			1975			1976		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>
Алжир	6	6	НВ	6	7	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Бахрейн	6	5	НВ	6	5	НВ	4	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Єгипет	6	6	НВ	6	6	НВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Іран	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ірак	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ізраїль	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Йорданія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кувейт	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	6	5	НВ
Ліван	2	2	В	2	2	В	2	2	В	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Лівія	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Марокко	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Оман	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Катар	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Саудівська Аравія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Сирія	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	6	НВ
Туніс	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Об'єднані Арабські Емірати	7	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Ємен
Ємен Північний	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ємен Південний	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>26</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>30</i>	<i>31</i>
Алжир	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Бахрейн	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Єгипет	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Іран	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	6	НВ
Ірак	7	7	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Ізраїль	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Йорданія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кувейт	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Ліван	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Лівія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ	6	6	НВ
Марокко	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ
Оман	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Катар	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Саудівська Аравія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ
Сирія	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	7	НВ	6	7	НВ
Туніс	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Об'єднані Арабські Емірати	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ємен
Ємен Північний	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ємен Південний	7	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус	ПП	ГС	Ста- тус
<i>1</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>37</i>	<i>38</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>41</i>	<i>42</i>	<i>43</i>	<i>44</i>	<i>45</i>	<i>46</i>
Алжир	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Бахрейн	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Єгипет	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Іран	6	6	НВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Ірак	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ізраїль	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Йорданія	6	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Кувейт	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Ліван	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	6	5	ЧВ
Лівія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Марокко	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Оман	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Катар	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Саудівська Аравія	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Сирія	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Туніс	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Об'єднані Арабські Емірати	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ємен
Ємен Північний	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ємен Південний	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>47</i>	<i>48</i>	<i>49</i>	<i>50</i>	<i>51</i>	<i>52</i>	<i>53</i>	<i>54</i>	<i>55</i>	<i>56</i>	<i>57</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>60</i>	<i>61</i>
Алжир	5	6	НВ	6	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	7	6	НВ
Бахрейн	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Єгипет	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ
Іран	5	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Ірак	7	7	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ізраїль	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Йорданія	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Кувейт	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ	7	7	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Ліван	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Лівія	6	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Марокко	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Оман	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	ЧВ
Катар	5	5	ЧВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	6	НВ
Саудівська Аравія	6	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ
Сирія	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Туніс	6	4	ЧВ	5	3	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Об'єднані Арабські Емірати	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Ємен	6	5	ЧВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ
Ємен Північний	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ємен Південний	7	7	НВ	7	7	НВ

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>62</i>	<i>63</i>	<i>64</i>	<i>65</i>	<i>66</i>	<i>67</i>	<i>68</i>	<i>69</i>	<i>70</i>	<i>71</i>	<i>72</i>	<i>73</i>	<i>74</i>	<i>75</i>	<i>76</i>
Алжир	7	6	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Бахрейн	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Єгипет	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Іран	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Ірак	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ізраїль	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В
Йорданія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Кувейт	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ліван	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Лівія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Марокко	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Оман	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Катар	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Саудівська Аравія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Сирія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Туніс	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ
Об'єднані Арабські Емірати	7	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ємен	4	5	ЧВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ
Ємен Північний
Ємен Південний

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Алжир	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бахрейн	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ
Єгипет	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Іран	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ірак	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ізраїль	1	3	В	1	2	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В
Йорданія	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	6	5	ЧВ
Кувейт	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Ліван	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Лівія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Марокко	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Оман	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Катар	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Саудівська Аравія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Сирія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Туніс	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Об'єднані Арабські Емірати	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ємен	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	6	5	НВ
Ємен Північний
Ємен Південний

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>92</i>	<i>93</i>	<i>94</i>	<i>95</i>	<i>96</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>103</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>106</i>
Алжир	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бахрейн	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Єгипет	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Іран	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ірак	7	5	НВ	7	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ізраїль	1	3	В	1	3	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Йорданія	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Кувейт	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Ліван	6	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Лівія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Марокко	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Оман	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Катар	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Саудівська Аравія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Сирія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Туніс	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	7	5	НВ
Об'єднані Арабські Емірати	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ємен	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Ємен Північний
Ємен Південний

Рік	2008			2009			2010			2011		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Алжир	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бахрейн	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Єгипет	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Іран	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ірак	6	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ
Ізраїль	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Йорданія	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Кувейт	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Ліван	5	4	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	4	ЧВ
Лівія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ
Марокко	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Оман	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Катар	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Саудівська Аравія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ
Сирія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ
Туніс	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	3	4	ЧВ
Об'єднані Арабські Емірати	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Ємен	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Ємен Північний
Ємен Південний

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невольні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

СВОБОДА В СВІТІ*
Африканська Субсахара

Рік	1972			1973			1974			1975			1976		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Ангола	6	6	НВ	6	6	НВ
Бенін	7	5	НВ	7	5	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ботсвана	3	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Буркіна	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Бурунді	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Камерун	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	7	5	НВ
Кабо-Верде	5	5	ЧВ	6	6	НВ
Центральноафриканська Республіка	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Кот-д'Івуар	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Джибуті	5	2	ЧВ	5	3	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	7	7	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Еритрея	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ
Ефіопія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Габон
Гамбія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Гана
Гвінея	5	6	НВ	5	6	ЧВ	6	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гвінея-Бісау	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невільні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Кенія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Лесото	6	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Ліберія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Мадагаскар	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Малаві	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Малі	7	4	НВ	5	3	НВ	5	4	НВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Мавританія	6	6	НВ	6	5	НВ	6	3	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Маврикій	5	3	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ
Мозамбік	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Намібія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Нігер	6	6	НВ	6	6	НВ	5	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Нігерія	3	2	В	3	2	В	3	2	В	3	2	В	3	2	В
Руанда	6	6	НВ	7	5	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Сенегал	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	4	ЧВ
Сейшельські Острови	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	1	2	ЧВ
Сьєрра-Леоне	7	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	6	5	ЧВ
Сомалі	5	5	ЧВ	7	7	НВ
Південна Африка	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ	4	5	ЧВ
Судан	6	6	НВ
Свазіленд	4	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ
Танзанія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Того	2(5)	3(6)	В(ЧВ)	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	7	6	НВ
Уганда	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	7	НВ
Замбія	4	2	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Зімбабве	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Південний Судан

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>26</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>30</i>	<i>31</i>
Ангола	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Бенін	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Ботсвана	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Буркіна	5	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	6	5	ЧВ	6	5	НВ
Бурунді	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Камерун	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кабо-Верде	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Центральноафриканська Республіка	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Кот-д'Івуар	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Джибуті	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Еритрея	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ
Ефіопія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Габон	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	5	6	НВ
Гамбія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гана
Гвінея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Гвінея-Бісау	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кенія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	3	4	ЧВ
Лесото	6	5	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	2	3	В	6	5	НВ
Ліберія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Мадагаскар	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ

1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Малаві	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Малі	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Мавританія	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ
Маврикій	5	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	5	..	ЧВ
Мозамбік	7	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Намібія	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Нігер	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Нігерія	2	2	В	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	3	3	ЧВ	2	2	В
Руанда	7	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	7	НВ
Сенегал	5	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Сейшельські Острови	6	3	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Сьєрра-Леоне	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	НВ	5	6	НВ
Судан	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Свазіленд	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Танзанія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Того	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Уганда	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Замбія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Зімбабве	6	5	НВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	5	ЧВ
Південний Судан

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>37</i>	<i>38</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>41</i>	<i>42</i>	<i>43</i>	<i>44</i>	<i>45</i>	<i>46</i>
Ангола	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Бенін	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ботсвана	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Буркіна	6	5	НВ	7	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Бурунді	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Камерун	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кабо-Верде	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	6	НВ	5	6	ЧВ
Центральноафриканська Республіка	7	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Кот-д'Івуар	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ
Джибуті	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Екваторіальна Гвінея	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Еритрея	6	7	НВ	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ
Ефіопія	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Габон	5	6	НВ	5	6	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Гамбія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Гана
Гвінея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ
Гвінея-Бісау	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кенія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Лесото	6	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Ліберія	7	7	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	6	НВ

1	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Мадагаскар	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Малаві	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ
Малі	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ
Мавританія	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Маврикій	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Мозамбік	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Намібія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Нігер	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Нігерія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Руанда	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Сенегал	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Сейшельські Острови	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Сьєрра-Леоне	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	5	6	НВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Судан	5	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Свазіленд	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Танзанія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Того	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Уганда	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Замбія	5	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Зімбabwe	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	6	ЧВ	4	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Південний Судан

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>47</i>	<i>48</i>	<i>49</i>	<i>50</i>	<i>51</i>	<i>52</i>	<i>53</i>	<i>54</i>	<i>55</i>	<i>56</i>	<i>57</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>60</i>	<i>61</i>
Ангола	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	4	ЧВ	6	6	НВ
Бенін	7	7	НВ	7	7	НВ	6	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Ботсвана	2	3	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Буркіна	7	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Бурунді	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	5	ЧВ
Камерун	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Кабо-Верде	5	6	ЧВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ	2	3	В	1	2	В
Центральноафриканська Республіка	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Кот-д'Івуар	6	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Джибуті	6	6	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ	4	3	ЧВ	4	2	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Еритрея	6	7	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Ефіопія	6	6	НВ	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Габон	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ
Гамбія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ
Гана
Гвінея	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ
Гвінея-Бісау	6	6	НВ	6	5	НВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ
Кенія	3	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
Лесото	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ
Ліберія	7	6	НВ	7	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ
Мадагаскар	6	7	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ

1	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Малаві	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	4	5	ЧВ
Малі	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Мавританія	5	5	ЧВ	6	5	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Маврикій	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Мозамбік	6	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	7	НВ
Намібія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ	2	3	В
Нігер	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Нігерія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	2	2	В
Руанда	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	6	7	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Сенегал	3	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Сейшельські Острови	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	4	ЧВ
Сьєрра-Леоне	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	7	6	НВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	5	6	ЧВ	6	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Судан	4	5	ЧВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Свазіленд	5	6	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Танзанія	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ
Того	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Уганда	5	5	ЧВ	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Замбія	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Зімбабве	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Південний Судан

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>62</i>	<i>63</i>	<i>64</i>	<i>65</i>	<i>66</i>	<i>67</i>	<i>68</i>	<i>69</i>	<i>70</i>	<i>71</i>	<i>72</i>	<i>73</i>	<i>74</i>	<i>75</i>	<i>76</i>
Ангола	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Бенін	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Ботсвана	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Буркіна	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Бурунді	7	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камерун	6	5	НВ	6	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Кабо-Верде	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Центральноафриканська Республіка	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ
Кот-д'Івуар	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Джибуті	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	7	5	НВ
Еритрея	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Ефіопія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	4	НВ
Габон	6	6	НВ	6	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ
Гамбія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Гана	6	5	НВ	6	5	НВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Гвінея	6	5	НВ	6	5	НВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Гвінея-Бісау	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Кенія	2	2	В	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Лесото	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Ліберія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ

1	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
Мадагаскар	6	5	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Малаві	5	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Малі	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Мавританія	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	4	5	ЧВ
Маврикій	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Мозамбік	6	5	НВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Намібія	2	3	В	2	4	ЧВ	2	3	В	2	2	В	3	3	В
Нігер	7	6	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Нігерія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Руанда	6	5	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сенегал	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Сейшельські Острови	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сьєрра-Леоне	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	4	5	ЧВ	7	6	НВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	5	4	ЧВ	2	3	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Судан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Свазіленд	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Танзанія	6	5	НВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Того	7	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Уганда	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Замбія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Зімбабве	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Південний Судан

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Ангола	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Бенін	2	2	В	2	3	В	2	2	В	3	2	В	3	2	В
Ботсвана	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Буркіна	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Бурунді	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ
Камерун	7	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кабо-Верде	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Центральноафриканська Республіка	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Кот-д'Івуар	6	4	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Джибуті	5	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	7	5	НВ	6	5	НВ	6	4	НВ	5	4	НВ	6	4	ЧВ
Еритрея	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Ефіопія	6	4	НВ	6	4	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	6	6	НВ
Габон	5	6	НВ	4	6	НВ	4	5	НВ	4	5	НВ	4	5	ЧВ
Гамбія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ
Гана	6	4	ЧВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гвінея	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Гвінея-Бісау	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Кенія	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ
Лесото	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	3	ЧВ	2	3	ЧВ	2	3	ЧВ
Ліберія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Мадагаскар	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ

1	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91
Малаві	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	4	4	ЧВ
Малі	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	2	3	В
Мавританія	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	5	6	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ
Маврикій	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Мозамбік	2	3	В	3	3	В	3	3	В	4	3	В	4	4	ЧВ
Намібія	3	3	В	3	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Нігер	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	НВ	5	5	ЧВ
Нігерія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Руанда	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сенегал	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	3	В
Сейшельські Острови	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сьєрра-Леоне	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ
Південна Африка	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Судан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Свазіленд	6	4	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Танзанія	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ
Того	6	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ
Уганда	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	4	ЧВ
Замбія	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Зімбабве	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Південний Судан

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>92</i>	<i>93</i>	<i>94</i>	<i>95</i>	<i>96</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>103</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>106</i>
Ангола	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бенін	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Ботсвана	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Буркіна	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Бурунді	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	3	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Камерун	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кабо-Верде	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Центральноафриканська Республіка	7	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Кот-д'Івуар	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ
Джибуті	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Екваторіальна Гвінея	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Еритрея	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	5	6	НВ	5	6	НВ
Ефіопія	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ
Габон	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Гамбія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гана	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гвінея	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Гвінея-Бісау	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Кенія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Лесото	2	2	ЧВ	2	2	ЧВ	1	2	ЧВ	1	2	ЧВ	1	2	ЧВ
Ліберія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ

1	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106
Мадагаскар	6	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Малаві	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Малі	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Мавританія	6	6	НВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Маврикій	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Мозамбік	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Намібія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Нігер	6	5	НВ	6	5	НВ	6	4	НВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Нігерія	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	2	В
Руанда	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сенегал	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Сейшельські Острови	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сьєрра-Леоне	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сомалі	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	1	2	В	1	2	В	1	2	В	2	2	В	2	2	В
Судан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Свазіленд	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Танзанія	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Того	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	5	ЧВ
Уганда	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Замбія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Зімбабве	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Південний Судан

Рік	2008			2009			2010			2011		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Ангола	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бенін	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Ботсвана	2	2	В	3	2	В	3	2	В	3	2	В
Буркіна	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Бурунді	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Камерун	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Кабо-Верде	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Центральноафриканська Республіка	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Кот-д'Івуар	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Джибуті	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Екваторіальна Гвінея	6	5	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Еритрея	6	6	НВ	6	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Ефіопія	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Габон	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Гамбія	7	7	НВ	7	7	НВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ
Гана	7	6	НВ	7	7	НВ	5	5	ЧВ	1	2	В
Гвінея	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Гвінея-Бісау	6	4	ЧВ	6	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Кенія	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Лесото	1	2	В	1	2	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Ліберія	7	5	НВ	7	6	НВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Мадагаскар	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ

<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Малаві	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Малі	2	3	В	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Мавританія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Маврикій	4	3	ЧВ	6	4	ЧВ	1	2	В	1	2	В
Мозамбік	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Намібія	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	2	В
Нігер	6	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Нігерія	1	2	В	1	2	В	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Руанда	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Сан-Томе і Принсіпі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сенегал	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сейшельські Острови	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сьєрра-Леоне	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сомалі	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Південна Африка	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Судан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Свазіленд	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Танзанія	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Того	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Уганда	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Замбія	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Зімбабве	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Південний Судан	6	5	НВ

СВОБОДА В СВІТІ*
Азія – Океанія

Рік	1972			1973			1974			1975			1976		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>
Афганістан	4	5	ЧВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	2	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	7	5	НВ	6	4	ЧВ
Бутан	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Бруней	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бірма	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ
Камбоджа	6	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Китай	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ
Східний Тимор
Фіджі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	5	ЧВ	2	2	В
Індонезія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Японія	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Кірибаті												
Лаос	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	6	НВ	7	7	НВ
Малайзія	2	3	В	2	3	В	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невольні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Мальдівські Острови	3	2	В	3	2	ЧВ	3	2	В	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Маршаллові Острови
Мікронезія
Монголія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Науру	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Непал	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	4	ЧВ
Палау
Папуа-Нова Гвінея	3	2	ЧВ	2	2	В
Філіппіни	4	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Самоа	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ
Сінгапур	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Соломонові Острови
Південна Корея	5	6	НВ	4	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Шрі-Ланка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	4	ЧВ	2	2	В
Тайвань	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ
Таїланд	7	5	НВ	6	3	ЧВ	5	3	ЧВ	2	3	В	6	5	НВ
Тонга	4	2	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	2	2	В
Вануату
В'єтнам	7	7	НВ
В'єтнам Північний	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
В'єтнам Південний	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	7	7	НВ

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>26</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>30</i>	<i>31</i>
Афганістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В,	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Бутан	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Бруней	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бірма	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Китай	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Східний Тімор
Фіджі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Індія	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Індонезія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Японія	2	1	В	2	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Кірибаті	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Лаос	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Малайзія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Мальдівські Острови	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Маршаллові Острови
Мікронезія
Монголія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Науру	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В

1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Непал	6	5	ЧВ	5	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	6	5	ЧВ	6	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Палау
Папуа-Нова Гвінея	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Філіппіни	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Самоа	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Сінгапур	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Соломонові Острови	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Південна Корея	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Шрі-Ланка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Тайвань	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Таїланд	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Вануату	2	3	В	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
В'єтнам	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>37</i>	<i>38</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>41</i>	<i>42</i>	<i>43</i>	<i>44</i>	<i>45</i>	<i>46</i>
Афганістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Бутан	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Бруней	6	5	НВ	6	6	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Бірма	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Китай	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Східний Тімор
Фіджі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	6	5	ЧВ
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Індонезія	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Японія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Кірибаті	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Лаос	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Малайзія	3	4	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ
Мальдівські Острови	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Маршаллові Острови
Мікронезія
Монголія	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Науру	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В

1	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Непал	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	7	5	НВ	7	5	НВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Палау
Папуа-Нова Гвінея	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Філіппіни	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	2	ЧВ	2	2	В
Самоа	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Сінгапур	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Соломонові Острови	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	2	В
Південна Корея	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ
Шрі-Ланка	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Тайвань	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ
Таїланд	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
В'єтнам	7	6	НВ	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	7	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>47</i>	<i>48</i>	<i>49</i>	<i>50</i>	<i>51</i>	<i>52</i>	<i>53</i>	<i>54</i>	<i>55</i>	<i>56</i>	<i>57</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>60</i>	<i>61</i>
Афганістан	6	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	5	5	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Бутан	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	7	6	НВ
Бруней	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	7	6	НВ
Бірма	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Китай	6	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Східний Тимор
Фіджі	5	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	4	3	ЧВ
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Індонезія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Японія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	2	В
Кірибаті	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Лаос	6	6	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	6	7	НВ	7	6	НВ
Малайзія	4	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Мальдівські Острови	5	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Маршаллові Острови	1	1	В	1	1	В
Мікронезія	1	1	В	1	1	В
Монголія	7	7	НВ	7	7	НВ	4	4	ЧВ	2	3	В	3	2	В
Науру	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Непал	3	4	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В

1	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Палау
Папуа-Нова Гвінея	2	3	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Філіппіни	2	3	В	2	3	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Самоа	4	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сінгапур	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ
Соломонові Острови	2	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Південна Корея	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Шрі-Ланка	3	4	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Тайвань	5	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	5	5	ЧВ	3	3	ЧВ
Таїланд	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В	6	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Тувалу	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	2	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
В'єтнам	6	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
1	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
Афганістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Бутан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Бруней	7	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Бірма	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	6	6	НВ	6	6	НВ	7	6	НВ
Китай	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Східний Тімор
Фіджі	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Індія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Індонезія	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
Японія	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кірибаті	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Лаос	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Малайзія	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Мальдівські Острови	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Маршаллові Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мікронезія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В
Монголія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Науру	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В

1	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
Непал	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Палау	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Папуа-Нова Гвінея	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ
Філіппіни	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Самоа	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сінгапур	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Соломонові Острови	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Південна Корея	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Шрі-Ланка	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	4	ЧВ
Тайвань	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В
Таїланд	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	1	2	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В
В'єтнам	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Афганістан	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	6	6	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Бутан	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	6	5	НВ
Бруней	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	6	5	НВ
Бірма	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Китай	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Східний Тімор	6	4	ЧВ	6	3	ЧВ	5	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Фіджі	4	3	ЧВ	2	3	В	6	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Індонезія	6	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Японія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кірибаті	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Лаос	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Малайзія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Мальдівські Острови	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Маршаллові Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мікронезія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Монголія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	2	В
Науру	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	2	В
Непал	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ

<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	4	5	ЧВ	7	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Палау	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Папуа-Нова Гвінея	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Філіппіни	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Самоа	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сінгапур	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ
Соломонові Острови	1	2	В	1	2	В	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Південна Корея	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Шрі-Ланка	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Тайвань	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В	2	2	В
Таїланд	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	2	В
В'єтнам	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
Назва держави	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>92</i>	<i>93</i>	<i>94</i>	<i>95</i>	<i>96</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>103</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>106</i>
Афганістан	6	6	НВ	5	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Бутан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бруней	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бірма	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Камбоджа	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Китай	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Східний Тимор	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Фіджі	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Індонезія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Японія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кірибаті	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Лаос	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Малайзія	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Мальдівські Острови	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Маршаллові Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мікронезія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монголія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Науру	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

1	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106
Непал	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	НВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Палау	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Папуа-Нова Гвінея	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Філіппіни	2	3	В	2	3	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Самоа	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сінгапур	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Соломонові Острови	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Південна Корея	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Шрі-Ланка	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Тайвань	2	2	В	2	1	В	1	1	В	2	1	В	2	1	В
Таїланд	2	3	В	2	3	В	3	3	ЧВ	7	4	НВ	6	4	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ
Тувалу	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
В'єтнам	7	6	НВ	7	6	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

Рік	2008			2009			2010			2011		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Афганістан	5	6	НВ	6		НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Австралія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Бангладеш	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Бутан	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Бруней	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Бірма	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	6	НВ
Камбоджа	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ
Китай	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Східний Тимор	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Фіджі	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ	6	4	ЧВ
Індія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Індонезія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Японія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Кірибаті	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Лаос	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Малайзія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Мальдівські Острови	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Маршаллові Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Мікронезія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Монголія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Науру	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Непал	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Нова Зеландія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В

<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Північна Корея	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Пакистан	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Палау	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Папуа-Нова Гвінея	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Філіппіни	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Самоа	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сінгапур	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Соломонові Острови	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Південна Корея	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Шрі-Ланка	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Тайвань	2	1	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Таїланд	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Тонга	5	3	ЧВ	5	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Тувалу	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Вануату	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
В'єтнам	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	НВ
В'єтнам Північний
В'єтнам Південний

СВОБОДА В СВІТІ*
Америка

Рік	1972			1973			1974			1975			1976			
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	
Назва держави	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Антигуа та Барбуда
Аргентина	6	3	ЧВ	2	2	В	2	4	ЧВ	2	4	6	6	5	НВ	
Багамські Острови	1	2	В	1	2	В	1	2	..	1	2	В	
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	1	1	1	В	
Беліз	
Болівія	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	6	5	НВ	6	5	5	6	4	ЧВ	
Бразилія	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	5	4	5	ЧВ	
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	1	1	1	В	
Чилі	1	2	В	7	5	НВ	7	5	НВ	7	5	1	7	5	НВ	
Колумбія	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	2	2	3	В	
Коста-Рика	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	1	1	1	В	
Куба	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	7	7	6	НВ	
Домініка	
Домініканська Республіка	3	2	В	3	2	В	4	2	ЧВ	4	2	3	4	3	ЧВ	
Еквадор	7	3	ЧВ	7	4	ЧВ	7	4	ЧВ	7	4	7	6	4	ЧВ	
Сальвадор	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	2	3	3	ЧВ	

* Укладено на основі: Freedom House [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.freedomhouse.org>.

Довідка: ПП – політичні права, ГС – громадянські свободи, Статус – статус держави за розвитком демократичних свобод. Бали: від 1 до 2,5 – держави із ліберальною демократією (В – вільні); від 2,5 до 5 – із електоральною демократією (ЧВ – частково вільні); від 5,5 до 7 – із автократією (НВ – невольні). (..) – держава як суб'єкт міжнародних відносин відсутня на політичній карті світу на момент проведення дослідження.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Гренада	2	4	ЧВ	2	4	..	2	4	ЧВ
Гватемала	2	3	В	2	2	В	4	3	ЧВ	4	3	2	4	3	ЧВ
Гайяна	2	2	В	4	2	ЧВ	7	7	НВ	4	3	2	3	3	ЧВ
Гаїті	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	7	6	6	НВ
Гондурас	7	3	ЧВ	6	3	ЧВ	6	3	ЧВ	6	3	7	6	3	ЧВ
Ямайка	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	1	1	3	В
Мексика	5	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	5	4	4	ЧВ
Нікарагуа	4	3	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	4	5	5	ЧВ
Панама	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	7	7	6	НВ
Парагвай	4	6	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	4	5	6	НВ
Перу	7	5	НВ	7	5	НВ	6	6	НВ	6	4	7	6	4	ЧВ
Сент-Кітс і Невіс
Сент-Люсія
Сент-Вінсент і Гренадини
Суринам	2	2	В	2	2	В
Тринідад і Тобаго	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	3	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	6	НВ
Венесуела	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В

Рік	1977			1978			1979			1980			1981		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>	<i>26</i>	<i>27</i>	<i>28</i>	<i>29</i>	<i>30</i>	<i>31</i>
Антигуа та Барбуда	2	3	В
Аргентина	6	6	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	6	5	НВ	3	3	ЧВ
Багамські Острови	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	2	2	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	2	В
Болівія	6	4	ЧВ	5	3	ЧВ	3	3	ЧВ	7	5	НВ	2	3	В
Бразилія	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	7	5	НВ	6	5	НВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Колумбія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Коста-Рика	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Куба	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Домініка	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Домініканська Республіка	4	2	ЧВ	5	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	1	2	В
Еквадор	6	4	ЧВ	5	5	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Сальвадор	4	4	В	2	3	В	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Гренада	2	3	ЧВ	3	4	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ	7	5	НВ
Гватемала	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	5	ЧВ	6	6	ЧВ	6	6	НВ

1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Гайяна	3	3	ЧВ	7	6	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ
Гаїті	7	6	НВ	6	3	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Гондурас	6	3	ЧВ	2	3	ЧВ	6	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Ямайка	2	3	В	4	4	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Мексика	4	3	ЧВ	5	5	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Нікарагуа	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Панама	6	5	НВ	5	5	НВ	5	5	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Парагвай	5	6	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ
Перу	6	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Сент-Кітс і Невіс	2	2	В
Сент-Люсія	2	3	В	2	2	В	2	2	В
Сент-Вінсент і Гренадини	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Суринам	2	2	В	2	2	В	2	2	В	7	5	НВ	7	6	НВ
Тринідад і Тобаго	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ
Венесуела	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В

Рік	1982–1983			1984			1985			1986			1987		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>32</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>36</i>	<i>37</i>	<i>38</i>	<i>39</i>	<i>40</i>	<i>41</i>	<i>42</i>	<i>43</i>	<i>44</i>	<i>45</i>	<i>46</i>
Антигуа та Барбуда	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Аргентина	3	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	1	В	2	1	В
Багамські Острови	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Барбадос	1	1	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	2	В	2	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Болівія	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Бразилія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	2	В	2	2	В	2	2	В
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ	6	5	ЧВ
Колумбія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Коста-Рика	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Куба	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Домініка	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Домініканська Республіка	1	2	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В
Еквадор	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Сальвадор	4	5	ЧВ	3	5	ЧВ	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Гренада	7	6	НВ	5	3	ЧВ	2	3	В	2	2	В	2	1	В
Гватемала	6	6	НВ	5	6	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Гайяна	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ

1	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Гаїті	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	5	4	ЧВ	6	5	ЧВ
Гондурас	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Ямайка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	2	В
Мексика	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Нікарагуа	6	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	5	ЧВ
Панама	5	4	ЧВ	4	3	ЧВ	6	3	ЧВ	6	3	ЧВ	5	5	ЧВ
Парагвай	5	5	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	5	6	ЧВ	5	6	ЧВ
Перу	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Сент-Кітс і Невіс	2	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В
Сент-Люсія	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Вінсент і Гренадини	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В
Суринам	7	6	НВ	7	6	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ	4	4	ЧВ
Тринідад і Тобаго	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Венесуела	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В

Рік	1988			1989			1990			1991			1992		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
1	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Антигуа та Барбуда	2	3	В	2	3	В	3	2	В	3	3	В	3	3	ЧВ
Аргентина	2	1	В	1	2	В	1	3	В	1	3	В	2	3	В
Багамські Острови	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	1	2	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В
Болівія	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Бразилія	2	3	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	5	4	ЧВ	4	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	ЧВ
Колумбія	2	3	В	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	В
Коста-Рика	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	НВ
Куба	7	6	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	В
Домініка	2	2	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Домініканська Республіка	1	3	В	1	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Еквадор	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	ЧВ
Сальвадор	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Гренада	2	1	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Гватемала	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	4	ЧВ	3	5	ЧВ	4	5	ЧВ
Гайяна	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Гаїті	7	5	НВ	7	5	НВ	4	4	ЧВ	7	7	НВ	7	7	НВ

1	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Гондурас	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Ямайка	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Мексика	3	4	ЧВ	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ
Нікарагуа	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	3	3	ЧВ	4	2	ЧВ	4	3	ЧВ
Панама	6	5	НВ	7	6	НВ	4	2	ЧВ	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Парагвай	6	6	НВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	5	ЧВ	3	3	ЧВ
Перу	2	3	В	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	1	1	ЧВ	6	5	ЧВ
Сент-Кітс і Невіс	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	1	В
Сент-Люсія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Вінсент і Гренадини	1	2	В	1	2	В	1	2	В	4	4	В	1	2	В
Суринам	3	2	В	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	1	1	ЧВ	3	3	ЧВ
Тринідад і Тобаго	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Венесуела	1	2	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	3	3	ЧВ

Рік	1993			1994			1995			1996			1997		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус
<i>1</i>	<i>62</i>	<i>63</i>	<i>64</i>	<i>65</i>	<i>66</i>	<i>67</i>	<i>68</i>	<i>69</i>	<i>70</i>	<i>71</i>	<i>72</i>	<i>73</i>	<i>74</i>	<i>75</i>	<i>76</i>
Антигуа та Барбуда	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Аргентина	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Багамські Острови	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Болівія	2	3	В	2	3	В	2	4	ЧВ	2	3	В	1	3	В
Бразилія	3	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Колумбія	2	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Коста-Рика	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Куба	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Домініка	2	1	В	2	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Домініканська Республіка	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Еквадор	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	4	ЧВ	3	3	ЧВ
Сальвадор	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	3	В
Гренада	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Гватемала	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Гайяна	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Гаїті	7	7	НВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ

1	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76
Гондурас	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	3	В
Ямайка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Мексика	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	3	ЧВ	3	4	ЧВ
Нікарагуа	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Панама	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Парагвай	3	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Перу	5	5	ЧВ	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	4	3	ЧВ	5	4	ЧВ
Сент-Кітс і Невіс	1	1	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Люсія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Вінсент і Гренадини	1	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Суринам	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	В	3	3	ЧВ
Тринідад і Тобаго	1	1	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	2	2	В	2	2	В	2	2	В	1	2	В	1	2	В
Венесуела	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В

Рік	1998			1999			2000			2001			2002		
	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Антигуа та Барбуда	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ	4	2	ЧВ
Аргентина	3	3	В	2	3	В	1	2	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Багамські Острови	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	2	В	1	2	В
Болівія	1	3	В	1	3	В	1	3	В	1	3	В	2	3	В
Бразилія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	2	3	В
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	3	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	1	В
Колумбія	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Коста-Рика	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Куба	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Домініка	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Домініканська Республіка	2	3	В	2	3	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Еквадор	2	3	В	2	3	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сальвадор	2	3	В	2	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Гренада	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Гватемала	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Гайяна	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Гаїті	5	5	ЧВ	5	5	НВ	6	5	НВ	6	6	НВ	6	6	НВ
Гондурас	2	3	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ

<i>1</i>	<i>77</i>	<i>78</i>	<i>79</i>	<i>80</i>	<i>81</i>	<i>82</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>85</i>	<i>86</i>	<i>87</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>
Ямайка	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Мексика	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	2	3	В	2	3	В	2	2	В
Нікарагуа	2	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Панама	2	3	В	1	2	ЧВ	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Парагвай	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ	4	3	ЧВ
Перу	5	4	ЧВ	5	4	ЧВ	3	3	ЧВ	1	3	В	2	3	В
Сент-Кітс і Невіс	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Люсія	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Сент-Вінсент і Гренадини	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Суринам	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Тринідад і Тобаго	1	2	В	1	2	В	2	2	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Венесуела	2	3	В	4	4	ЧВ	3	5	ЧВ	3	5	ЧВ	3	4	ЧВ

Рік	2003			2004			2005			2006			2007		
Назва держави	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Ста-тус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>92</i>	<i>93</i>	<i>94</i>	<i>95</i>	<i>96</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>100</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>103</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>106</i>
Антигуа та Барбуда	4	2	ЧВ	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Аргентина	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Багамські Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Болівія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Бразилія	2	3	В	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Колумбія	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Коста-Рика	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Куба	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ	7	7	НВ
Домініка	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Домініканська Республіка	3	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Еквадор	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сальвадор	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Гренада	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Гватемала	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Гайяна	2	2	В	2	2	В	3	3	ЧВ	2	3	В	2	3	В
Гаїті	6	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ

1	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106
Гондурас	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Ямайка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Мексика	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	3	В	2	3	В
Нікарагуа	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Панама	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Парагвай	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Перу	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Сент-Кітс і Невіс	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сент-Люсія	1	2	В	1	2	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сент-Вінсент і Гренадини	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В	2	1	В
Суринам	1	2	В	1	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Тринідад і Тобаго	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	2	В	2	2	В	2	2	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Венесуела	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ

Рік	2008			2009			2010			2011		
	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус	ПП	ГС	Статус
<i>1</i>	<i>107</i>	<i>108</i>	<i>109</i>	<i>110</i>	<i>111</i>	<i>112</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>115</i>	<i>116</i>	<i>117</i>	<i>118</i>
Антигуа та Барбуда	2	2	В	3	2	В	3	2	В	3	2	В
Аргентина	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Багамські Острови	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Барбадос	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Беліз	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Болівія	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Бразилія	2	3	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Канада	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Чилі	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Колумбія	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Коста-Рика	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Куба	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ	7	6	НВ
Домініка	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Домініканська Республіка	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Еквадор	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Сальвадор	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Гренада	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Гватемала	3	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	3	4	ЧВ
Гайяна	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Гаїті	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ	4	5	ЧВ

1	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118
Гондурас	3	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ
Ямайка	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Мексика	2	2	В	2	3	В	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Нікарагуа	4	3	ЧВ	4	4	ЧВ	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ
Панама	1	2	В	1	2	В	1	2	В	1	2	В
Парагвай	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ	3	3	ЧВ
Перу	2	3	В	2	3	В	2	3	В	2	3	В
Сент-Кітс і Невіс	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сент-Люсія	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Сент-Вінсент і Гренадини	2	1	В	2	1	В	1	1	В	1	1	В
Суринам	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
Тринідад і Тобаго	2	2	В	2	2	В	2	2	В	2	2	В
США	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Уругвай	1	1	В	1	1	В	1	1	В	1	1	В
Венесуела	4	4	ЧВ	5	4	ЧВ	5	5	ЧВ	5	5	ЧВ

ІНДЕКС СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ, 2010*
(Human Sustainable Development Index, 2010)

Назва держави	Індекс сталого розвитку людського потенціалу		Індекс людського розвитку	
	Ранг держави за значенням індексу	Значення індексу	Ранг держави за значенням індексу	Значення індексу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Норвегія	1	0,917	1	0,938
Нова Зеландія	2	0,899	3	0,907
Швеція	3	0,890	9	0,885
Швейцарія	4	0,882	13	0,874
Франція	5	0,878	14	0,872
Ірландія	6	0,877	5	0,895
Нідерланди	7	0,874	7	0,890
Гонконг	8	0,874	21	0,862
Німеччина	9	0,873	10	0,885
Австралія	10	0,871	2	0,937
Японія	11	0,871	11	0,884
Ісландія	12	0,871	17	0,869
Південна Корея	13	0,867	12	0,877
Іспанія	14	0,864	20	0,863
Ізраїль	15	0,861	15	0,872
Данія	16	0,858	19	0,866
Бельгія	17	0,857	18	0,867
Італія	18	0,857	23	0,854
Греція	19	0,855	22	0,855
Австрія	20	0,852	25	0,851
Фінляндія	21	0,850	16	0,871
Велика Британія	22	0,848	26	0,849
Канада	23	0,843	8	0,888
США	24	0,841	4	0,902
Словенія	25	0,839	29	0,828
Словаччина	26	0,834	31	0,818
Чехія	27	0,834	28	0,841
Мальта	28	0,834	33	0,815
Сінгапур	29	0,831	27	0,846
Угорщина	30	0,829	36	0,805
Португалія	31	0,821	40	0,795
Барбадос	32	0,820	42	0,788
Чилі	33	0,819	45	0,783
Кіпр	34	0,819	35	0,810
Литва	35	0,818	44	0,783

* Укладено на основі: Human Sustainable Development Index, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://owe.unu-mc.org/2608/2010-Human-Sustainable-Development-Index.pdf>.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Уругвай	36	0,811	52	0,765
Польща	37	0,811	41	0,795
Аргентина	38	0,811	46	0,775
Латвія	39	0,810	48	0,769
Багамські Острови	40	0,810	43	0,784
Естонія	41	0,804	34	0,812
Румунія	42	0,804	50	0,767
Панама	43	0,803	54	0,755
Хорватія	44	0,801	51	0,767
Мексика	45	0,792	56	0,750
Бруней	46	0,789	37	0,805
Коста-Рика	47	0,780	62	0,725
Перу	48	0,779	63	0,723
Болгарія	49	0,779	58	0,743
Люксембург	50	0,778	24	0,852
Лівія	51	0,777	53	0,755
Албанія	52	0,776	64	0,719
Малайзія	53	0,776	57	0,744
Білорусь	54	0,767	61	0,732
Азербайджан	55	0,762	67	0,713
Грузія	56	0,760	74	0,698
Бразилія	57	0,758	73	0,699
Вірменія	58	0,757	76	0,695
Маврикій	59	0,756	72	0,701
Еквадор	60	0,754	77	0,695
Колумбія	61	0,752	79	0,689
Беліз	62	0,751	78	0,694
Україна	63	0,750	69	0,710
Боснія та Герцеговина	64	0,749	68	0,710
Македонія	65	0,749	71	0,701
Саудівська Аравія	66	0,748	55	0,752
Іран	67	0,745	70	0,702
Туніс	68	0,744	81	0,683
Росія	69	0,742	65	0,719
Тонга	70	0,742	85	0,677
Венесуела	71	0,742	75	0,696
Ямайка	72	0,741	80	0,688
Йорданія	73	0,738	82	0,681
Туреччина	74	0,736	83	0,679
Фіджі	75	0,734	86	0,669
Алжир	76	0,734	84	0,677
Казахстан	77	0,732	66	0,714
Шрі-Ланка	78	0,729	91	0,658
Сальвадор	79	0,729	90	0,659
Домініка	80	0,729	88	0,663

III. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ РОЗДІЛ

Продовження дод. С.1

1	2	3	4	5
Китай	81	0,721	89	0,663
Бахрейн	82	0,719	39	0,801
Габон	83	0,718	93	0,648
Болівія	84	0,714	95	0,643
Таїланд	85	0,714	92	0,654
Парагвай	86	0,713	96	0,640
Філіппіни	87	0,712	97	0,638
Туркменістан	88	0,711	87	0,669
Суринам	89	0,704	94	0,646
Об'єднані Арабські Емірати	90	0,704	32	0,815
Ботсвана	91	0,702	98	0,633
Молдова	92	0,696	99	0,623
Тринідад і Тобаго	93	0,693	59	0,736
Єгипет	94	0,692	101	0,620
Монголія	95	0,690	100	0,622
Гайана	96	0,685	104	0,611
Кувейт	97	0,685	47	0,771
Узбекистан	98	0,684	102	0,617
Намібія	99	0,683	105	0,606
Гондурас	100	0,682	106	0,604
Індонезія	101	0,678	108	0,600
Киргизстан	102	0,677	109	0,598
Мальдівські Острови	103	0,675	107	0,602
Сирія	104	0,662	111	0,597
Таджикистан	105	0,662	112	0,580
В'єтнам	106	0,654	113	0,572
Південна Африка	107	0,654	110	0,597
Нікарагуа	108	0,650	115	0,565
Марокко	109	0,649	114	0,567
Гватемала	110	0,645	116	0,560
Кабо-Верде	111	0,623	118	0,534
Індія	112	0,608	119	0,519
Екваторіальна Гвінея	113	0,604	117	0,538
Східний Тимор	114	0,596	120	0,502
Лаос	115	0,591	122	0,497
Свазіленд	116	0,591	121	0,498
Соломонові Острови	117	0,589	123	0,494
Камбоджа	118	0,588	124	0,494
Пакистан	119	0,584	125	0,490
Конго	120	0,584	126	0,489
Сан-Томе і Принсіпі	121	0,582	127	0,488
Кенія	122	0,567	128	0,470
Бангладеш	123	0,566	129	0,469
Гана	124	0,564	130	0,467
Камерун	125	0,558	131	0,460

1	2	3	4	5
М'янма	126	0,550	132	0,451
Смен	127	0,538	133	0,439
Бенін	128	0,535	134	0,435
Мадагаскар	129	0,535	135	0,435
Мавританія	130	0,533	136	0,433
Папуа-Нова Гвінея	131	0,531	137	0,431
Непал	132	0,529	138	0,428
Того	133	0,529	139	0,428
Коморські Острови	134	0,529	140	0,428
Уганда	135	0,523	143	0,422
Нігерія	136	0,523	142	0,423
Сенегал	137	0,513	144	0,411
Гаїті	138	0,506	145	0,404
Ангола	139	0,505	146	0,403
Джибуті	140	0,504	147	0,402
Танзанія	141	0,501	148	0,398
Кот-д'Івуар	142	0,499	149	0,397
Замбія	143	0,498	150	0,395
Гамбія	144	0,493	151	0,390
Руанда	145	0,489	152	0,385
Малаві	146	0,488	153	0,385
Судан	147	0,482	154	0,379
Афганістан	148	0,454	155	0,349
Гвінея	149	0,445	156	0,340
Ефіопія	150	0,434	157	0,328
Катар	151	0,424	38	0,803
Сьєрра-Леоне	152	0,423	158	0,317
Центральноафриканська Республіка	153	0,421	159	0,315
Малі	154	0,415	160	0,309
Буркіна	155	0,410	161	0,305
Ліберія	156	0,405	162	0,300
Чад	157	0,400	163	0,295
Гвінея-Бісау	158	0,394	164	0,289
Мозамбік	159	0,389	165	0,284
Бурунді	160	0,386	166	0,282
Нігер	161	0,365	167	0,261
Демократична Республіка Конго	162	0,342	168	0,239
Зімбабве	163	0,228	169	0,355
Ліхтенштейн	–	–	6	0,891
Андорра	–	–	30	0,824
Чорногорія	–	–	49	0,769
Сербія	–	–	60	0,735
Мікронезія	–	–	103	0,614
Лесото	–	–	141	0,427

ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД СПОЖИВАННЯ, 2010*

(Ecological Footprint, 2010)

Назва держави	Екологічний слід споживання, гга на 1 особу	Біологічна ємність, гга на 1 особу	Екологічний залишок (+ позитивний, - негативний), гга на 1 особу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Об'єднані Арабські Емірати	10,68	0,85	-9,83
Бахрейн	10,04	0,94	-9,10
Катар	10,51	2,51	-8,00
Бельгія	8,00	1,34	-6,66
Кувейт	6,32	0,40	-5,92
Сінгапур	5,34	0,02	-5,32
Нідерланди	6,19	1,03	-5,16
Південна Корея	4,87	0,33	-4,54
Ізраїль	4,82	0,32	-4,50
Саудівська Аравія	5,13	0,84	-4,29
Македонія	5,66	1,43	-4,23
США	8,00	3,87	-4,13
Японія	4,73	0,60	-4,13
Італія	4,99	1,14	-3,85
Іспанія	5,42	1,61	-3,81
Швейцарія	5,02	1,24	-3,78
Греція	5,39	1,62	-3,77
Маврикій	4,26	0,56	-3,70
Велика Британія	4,89	1,34	-3,55
Данія	8,26	4,85	-3,41
Португалія	4,47	1,25	-3,22
Німеччина	5,08	1,92	-3,16
Греція	5,73	2,67	-3,06
Непал	3,56	0,55	-3,01
Оман	4,99	2,14	-2,85
Ізраїль	6,29	3,48	-2,81
Словенія	5,30	2,61	-2,69
Лівія	3,05	0,44	-2,61
Ліван	2,90	0,40	-2,50
Гамбія	3,45	1,10	-2,35
Польща	4,35	2,09	-2,26
Малайзія	4,86	2,61	-2,25

* Укладено на основі: List of countries by ecological footprint, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_ecological_footprint.

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Франція	5,01	3,00	-2,01
Австрія	5,30	3,31	-1,99
Болгарія	4,07	2,13	-1,94
Іран	2,68	0,81	-1,87
Йорданія	2,05	0,24	-1,81
Ямайка	1,93	0,38	-1,55
Мексика	3,00	1,47	-1,53
Тринідад і Тобаго	3,09	1,57	-1,52
Туреччина	2,70	1,32	-1,38
Словаччина	4,06	2,68	-1,38
Сальвадор	2,03	0,67	-1,36
Хорватія	3,75	2,50	-1,25
Китай	2,21	0,98	-1,23
Сербія	2,39	1,16	-1,23
Таїланд	2,37	1,15	-1,22
Південна Африка	2,32	1,14	-1,18
Боснія та Герцеговина	2,75	1,60	-1,15
Коморські Острови	1,42	0,29	-1,13
Куба	1,85	0,74	-1,11
Азербайджан	1,87	0,76	-1,11
Україна	2,90	1,82	-1,08
Ірак	1,35	0,30	-1,05
Вірменія	1,75	0,71	-1,04
Албанія	1,91	0,87	-1,04
Єгипет	1,66	0,62	-1,04
Алжир	1,59	0,59	-1,00
Домініка	1,47	0,50	-0,97
Туніс	1,90	0,98	-0,92
Узбекистан	1,74	0,92	-0,82
Сирія	1,52	0,70	-0,82
Коста-Рика	2,69	1,90	-0,79
Угорщина	2,99	2,23	-0,76
Шрі-Ланка	1,21	0,45	-0,76
Румунія	2,71	1,95	-0,76
Північна Корея	1,32	0,58	-0,74
Молдова	1,39	0,66	-0,73
Туркменістан	3,93	3,21	-0,72
Уганда	1,53	0,85	-0,68
Філіппіни	1,30	0,62	-0,68
Кабо-Верде	1,17	0,51	-0,66
Гватемала	1,77	1,12	-0,65
Грузія	1,82	1,21	-0,61
Марокко	1,22	0,61	-0,61

1	2	3	4
Палестинські Території	0,74	0,16	-0,58
Гана	1,75	1,19	-0,56
В'єтнам	1,40	0,86	-0,54
Казахстан	4,54	4,01	-0,53
Кенія	1,11	0,59	-0,52
Білорусь	3,80	3,29	-0,51
Свазіленд	1,50	1,00	-0,50
Зімбабве	1,25	0,75	-0,50
Руанда	1,02	0,56	-0,46
Бенін	1,23	0,78	-0,45
Ефіопія	1,10	0,66	-0,44
Таджикистан	1,00	0,56	-0,44
Бурунді	0,90	0,50	-0,40
Індія	0,91	0,51	-0,40
Того	0,97	0,60	-0,37
Гаїті	0,68	0,31	-0,37
Пакистан	0,77	0,43	-0,34
Нігерія	1,44	1,12	-0,32
Смен	0,94	0,62	-0,32
Литва	4,67	4,36	-0,31
Нігер	2,35	2,09	-0,26
Лесото	1,07	0,81	-0,26
Бангладеш	0,62	0,38	-0,24
Танзанія	1,18	1,02	-0,16
Камбоджа	1,03	0,94	-0,09
Венесуела	2,89	2,81	-0,08
Норвегія	5,56	5,48	-0,08
Афганістан	0,62	0,54	-0,08
Гондурас	1,91	1,84	-0,07
Малаві	0,73	0,70	-0,03
Буркіна	1,32	1,30	-0,02
Сомалі	1,42	1,40	0,02
Киргизстан	1,25	1,34	0,09
Пуерто-Рико	0,04	0,14	0,10
Сенегал	1,09	1,20	0,11
Індонезія	1,21	1,35	0,14
Сьєрра-Леоне	1,05	1,20	0,15
М'янма	1,79	2,04	0,25
Панама	2,87	3,15	0,28
Лаос	1,28	1,58	0,30
Еквадор	1,89	2,33	0,44
Малі	1,93	2,49	0,56

1	2	3	4
Чилі	3,24	3,83	0,59
Кот-д'Івуар	1,01	1,67	0,66
Південний Судан	1,73	2,42	0,69
Еритрея	0,89	1,60	0,71
Східний Тимор	1,44	1,21	0,77
Камерун	1,04	1,85	0,81
Естонія	7,88	8,96	1,08
Мозамбік	0,77	1,89	1,12
Ботсвана	2,68	3,83	1,15
Гвінея	1,67	2,85	1,18
Ліберія	1,26	2,47	1,21
Нікарагуа	1,56	2,82	1,26
Мадагаскар	1,79	3,07	1,28
Росія	4,41	5,75	1,34
Замбія	0,91	2,26	1,35
Латвія	5,64	7,07	1,43
Чад	1,73	3,17	1,44
Папуа-Нова Гвінея	2,14	3,75	1,61
Ангола	1,00	3,00	2,00
Демократична Республіка Конго	0,75	2,76	2,01
Колумбія	1,87	3,98	2,11
Гвінея-Бісау	0,96	3,22	2,26
Перу	1,54	3,86	2,32
Мавританія	2,61	5,50	2,89
Швеція	5,88	9,75	3,87
Уругвай	5,13	9,91	4,78
Аргентина	2,60	7,50	4,90
Намібія	2,15	7,56	5,41
Нова Зеландія	4,89	10,77	5,88
Бразилія	2,91	8,98	6,07
Фінляндія	6,16	12,46	6,30
Центральноафриканська Республіка	1,32	8,44	7,12
Австралія	6,84	14,71	7,87
Канада	7,01	14,92	7,91
Парагвай	3,19	11,24	8,05
Монголія	5,53	15,14	9,61
Конго	0,96	13,27	12,31
Болівія	2,57	18,84	16,27
Габон	1,41	29,29	27,88
Гайана	2,38	62,13	59,75

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Технократичний. Техніка створює проблеми, проте вона їх допомагає і вирішувати. Проголошено автотрофність розвитку: зроблено висновок щодо можливої стійкості екосистеми (біосфери).

Ресурсно-технократичний. Головний постулат: стійке майбутнє є проблемою управління. Природа підвладна цілям людства. Наприклад, згідно з концепцією “меж росту” (Д. Медоуз, 1972), щоб досягти “глобальної рівноваги”, необхідно стабілізувати чисельність населення на рівні 1975 р., а капітал – на рівні 1990 р.; скоротити використання ресурсів на душу населення на рівні 1/8 рівня 1970 р.; зменшити інтенсивність забруднення навколишнього середовища в чотири рази порівняно з 1970 р. Сьогодні в рамках цієї концепції і всього ресурсно-технологічного напрямку загалом розширюється використання й удосконалення енергетичного аналізу. Це пов’язує сталий розвиток із фізичними обмеженнями на розширення виробництва енергії або на продуктивність землі.

Природоохоронний. Головною метою сталого розвитку є охорона і збереження природи. Індикаторами стійкості виступають якість повітря і води, продуктивність ґрунту, видова різноманітність тощо. Цей напрям ще іноді називають “дрібною екологією” внаслідок захоплення антропоцентризмом.

Екологічний. В основу покладено розуміння партнерства у взаємодії людини і природи. Кінцевою метою удосконалення природокористування є взаємодія з природою на рівні індивіда. Напрямок відстоює “глибинну” екологію з акцентом на єдність усього існуючого, релігійних і традиційних цінностей. Як зазначає Р. Перельот, “екоцентрична” орієнтація не є пов’язаною з будь-якими дисциплінами, а представляє суб’єктивні знання або філософію.

Культурологічний напрям. Ставить на перше місце сталого розвитку ідейний і культурний стан суспільства, аналіз соціальних і психологічних меж зростання. Напрямок не є поширений.

Економічний. В основу покладено зменшення природоємності економіки, зменшення питомої ваги продукції та інвестицій галузей природоємних секторів. Перехід до сталого розвитку передбачає обмеження потреб у товарах і послугах, поширення ідей екологічного виховання за формування споживацької культури.

ЙОГАННЕСБУРЗЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ*

(Резолюція Всесвітньої зустрічі на високому рівні зі сталого розвитку, м. Йоганнесбург, Південна Африка, 26 серпня – 4 вересня 2002 року)

Від наших джерел до майбутнього

1. Ми, представники народів світу, які зібралися на Всесвітню зустріч на найвищому рівні зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі, Південна Африка, з 2 по 4 серпня 2002 року, знову засвідчуємо нашу прихильність сталому розвитку.
2. Ми робимо заяву про нашу прихильність побудові гуманного, справедливо-го і дбайливого глобального суспільства, яке усвідомлює, що все потребує людської гідності.
3. На початку нашої зустрічі на найвищому рівні діти усього світу звернулися до нас з простими та зрозумілими словами про те, що майбутнє належить їм, і тому закликали усіх нас зробити так, щоб завдяки нашим зусиллям вони успадкували світ, вільний від принижень і ганьби, які викликані злиднями, деградацією довкілля і моделями несталого розвитку.
4. Відповідаючи цим дітям, які уособлюють наше спільне майбутнє, ми, зокрема, заявляємо, що усі ми, що зібралися з усіх кутків Землі і принесли з собою різний життєвий досвід, стоїмо в єдиній шерензі, проникнуті глибоким розумінням того, що ми повинні негайно зайнятися будівництвом нового, більш світлого майбутнього, яке буде втілювати наші надії.
5. Виходячи з цього, ми беремо на себе колективну відповідальність за посилення і зміцнення взаємопов'язаних і взаємозалежних одна від одної засад сталого розвитку – економічного розвитку, соціального розвитку і охорони довкілля – на місцевому, національному, регіональному і глобальному рівнях.
6. З цього континенту, який є колискою людства, ми, приймаючи План здійснення Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку і цю Декларацію, робимо заяву про нашу відповідальність один перед одним, перед усім людством і перед нашими дітьми.
7. Визнаючи, що людство знаходиться на роздоріжжі, ми об'єдналися в спільному прагненні застосувати рішучі зусилля для позитивного реагування на необхідність підготовки практичного і видимого плану, який повинен забезпечити викорінення злиднів і розвиток людського потенціалу.

Від Стокгольма до Ріо-де-Жанейро і Йоганнесбурга

8. Тридцять років тому в Стокгольмі ми погодилися з тим, що необхідно застосувати термінові заходи для вирішення проблем деградації довкілля. Десять років назад на Конференції Організації Об'єднаних Націй з довкілля та розвитку, яку проводили в Ріо-де-Жанейро, ми погодилися з тим, що охорона довкілля і соціально-економічний розвиток мають величезне значення для сталого розвитку на основі ріо-де-жанейрських принципів. З метою забезпечення такого розвитку ми ухвалили глобальну програму, яка має назву "Порядок

* Друкується за: Доповідь Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку (м. Йоганнесбург, Південна Африка, 26 серпня – 4 вересня 2002 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unescap.org/esd/environment/.../JPOI-WSSD_PlanImplR.pdf.

денний на XXI століття”, та Ріо-де-Жанейрську декларацію з довкілля та розвитку, прихильність до яких ми знову підтверджуємо. Ріо-де-Жанейрська конференція була важливою віхою, оскільки на ній визначено новий порядок денний для сталого розвитку.

9. У перерві між зустрічами в Ріо-де-Жанейро і Йоганнесбурзі народи усього світу збиралися на декілька міжнародних конференцій під егідою Організації Об'єднаних Націй, включаючи Міжнародну конференцію з фінансування розвитку, а також Конференцію міністрів у м. Доха. На цих конференціях для усього світу було напрацьовано спільне бачення майбутнього, яке очікує людство.
10. На зустрічі на найвищому рівні в Йоганнесбурзі ми досягли багато чого, звівши до купи багату палітру народів та думок у рамках конструктивного пошуку спільного шляху до світу, який поважає та втілює в життя засади сталого розвитку. Зустріч на найвищому рівні в Йоганнесбурзі засвідчила також значний прогрес у справі досягнення глобального консенсусу та партнерства між усіма народами на нашій планеті.

Завдання, які стоять перед нами

11. Ми визнаємо, що викорінення злиднів, зміна моделей споживання та виробництва, а також охорона і раціональне використання природно-ресурсної бази в інтересах соціально-економічного розвитку є найголовнішими цілями та основними потребами сталого розвитку.
12. Глибокий вододіл, який розподіляє людське суспільство на багатих і бідних, і постійно зростаюча прірва між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, створюють серйозну загрозу для процвітання, безпеки і стабільності світу.
13. Глобальному довкіллю досі завдають збитки. Продовжується втрата біологічного різноманіття і виснаження рибних запасів, опустелювання поглинає все більше родючих земель, згубні наслідки змін клімату вже є очевидними, стихійні лиха стають все більш частими і все більш руйнівними; країни, що розвиваються, стають все більш уразливими, а забруднення повітря, води і морського середовища продовжує позбавляти мільйони людей гідного життя.
14. Унаслідок глобалізації у цих проблем з'явився ще один новий аспект. Швидка інтеграція ринків, рух капіталів і значне розширення інвестиційних потоків по усьому світу обумовили нові проблеми й можливості на шляху до забезпечення сталого розвитку. Однак блага і втрати глобалізації розподіляються нерівномірно, а країни, що розвиваються, зіштовхуються з особливими перешкодами під час вирішення цих проблем.
15. Над нами нависла небезпека того, що ця глобальна нерівність укоріниться, і, якщо ми не вживемо заходів для того, щоб радикальним чином змінити життя бідних верств населення світу, вони можуть втратити віру в своїх представників і в демократичні системи, до яких ми, як і раніше, прихильні.

Наша прихильність сталому розвитку

16. Ми сповнені рішучості забезпечити, щоб наше величезне різноманіття, яке надає нам усім сили, використовували для колективного партнерства в інтересах досягнення змін та спільних цілей сталого розвитку.
17. Визнаючи важливість зміцнення людської солідарності, ми наполегливо за-

- кликаємо розвивати діалог та співробітництво між цивілізаціями і народами світу, незалежно від раси, релігії, мови, культури або традицій.
18. Ми схвалюємо те, що на Зустрічі на найвищому рівні в Йоганнесбурзі в центрі уваги була неподільна людська гідність, і ми сповнені рішучості завдяки рішенням відносно цілей, термінів та партнерства швидко збільшити можливості задоволення таких основних потреб, як потреба в чистій воді, санітарії, адекватному житлі, енергії, охороні здоров'я, продовольчій безпеці й охороні біологічного різноманіття. В той же час ми будемо взаємодіяти один з одним, щоб допомогти один одному отримати доступ до фінансових ресурсів, скористатися благами, які нам дають відкриття ринків, домогтися посилення потенціалу, використовувати сучасні технології в інтересах розвитку та застосувати засоби для того, щоб забезпечити передачу технологій, розвитку людського потенціалу, освіти і підготовки кадрів, щоб слабкий розвиток на завжди пішов у небуття.
 19. Ми засвідчуємо наше зобов'язання приділяти особливу і першочергову увагу боротьбі з такими світовими умовами, які створюють серйозну загрозу сталому розвитку наших народів і до переліку яких входять: хронічний голод; недоїдання; іноземна окупація; військові конфлікти; проблеми, пов'язані з незаконними наркотиками; організована злочинність; корупція; стихійні лиха; незаконний обіг зброї; торгівля людьми; тероризм; нетерпимість і підбурення до расової, етнічної, релігійної та іншої ненависті; ксенофобія, а також ендемічні, заразні і хронічні захворювання, включаючи ВІЛ/СНІД, малярію і туберкульоз.
 20. Ми прихильники забезпечення того, щоб заходи з розширення можливостей та емансипації жінок і досягнення рівності чоловіків і жінок були включені в усі заходи, передбачені Порядком денним на XXI століття, цілями розвитку в новому тисячолітті і Планом здійснення рішень Зустрічі на найвищому рівні.
 21. Ми визнаємо той факт, що у світового співтовариства є засоби і ресурси для вирішення проблем, пов'язаних з викоріненням злиднів і забезпеченням сталого розвитку, які стоять перед усім людством. Ми разом зробимо додаткові кроки для забезпечення того, щоб ці наявні ресурси використовували на благо людства.
 22. У зв'язку з цим, для того щоб сприяти досягненню наших цілей розвитку, ми наполегливо закликаємо розвинуті країни, які ще не зробили цього, вжити конкретні заходи для досягнення узгоджених на світовому рівні обсягів офіційної допомоги для розвитку.
 23. Ми вітаємо і підтримуємо формування більш сильних регіональних угруповань та союзів, таких як Нове партнерство в інтересах розвитку Африки, з метою сприяння регіональному співробітництву, розширення міжнародної співпраці і сталого розвитку.
 24. Ми будемо продовжувати приділяти особливу увагу потребам розвитку малих острівних держав, що розвиваються, і найменш розвинутих країн.
 25. Ми знову засвідчуємо життєво важливу роль корінних народів у сталому розвитку.
 26. Ми визнаємо, що для забезпечення сталого розвитку необхідна довготермінова

перспектива і широка участь у розробці політики, в прийнятті і здійсненні рішень на усіх рівнях. Як соціальні партнери, ми будемо продовжувати домагатися формування стабільних партнерських відносин з усіма основними групами, поважаючи при цьому незалежну важливу роль кожної із них.

27. Ми згодні з тим, що в процесі здійснення своєї законної діяльності приватний сектор, включаючи як великі, так і малі компанії, зобов'язаний вносити свій внесок у формування справедливо облаштованих і стабільних спільнот.
28. Ми згодні також надати допомогу для збільшення зайнятості, яка буде приносити дохід, враховуючи при цьому Декларацію про основні принципи і права в роботі Міжнародної організації праці.
29. Ми згодні з тим, що корпорації приватного сектора повинні забезпечувати підзвітність в умовах транспарентного і стабільного регулювання їхньої діяльності.
30. Ми зобов'язуємося посилити і покращити управління на усіх рівнях для ефективного здійснення Порядку денного на XXI століття, цілей розвитку в новому тисячолітті і Плану здійснення рішень Зустрічі на найвищому рівні.

Майбутнє за багатостороннім підходом

31. Для досягнення наших цілей сталого розвитку нам необхідні більш ефективні, демократичні і підзвітні міжнародні і багатосторонні ініціативи.
32. Ми знову засвідчуємо нашу прихильність цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй і міжнародному праву, а також зміцненню багатосторонності. Ми підтримуємо провідну роль Організації Об'єднаних Націй як найуніверсальнішої і представницької організації в світі, в якій є найкращі можливості для сприяння сталому розвитку.
33. Ми беремо на себе зобов'язання регулярно відстежувати досягнення наших цілей у сфері сталого розвитку.

Хай буде так!

34. Ми згодні з тим, що такий процес повинен бути всеохоплюючий і повинен включати всі основні групи й уряди, які беруть участь в історичній Зустрічі на найвищому рівні в Йоганнесбурзі.
35. Ми зобов'язуємося діяти спільно, будучи об'єднані нашою спільною рішучістю врятувати нашу планету, сприяти розвитку людського потенціалу і досягти всезагального процвітання та миру.
36. Ми зобов'язуємося виконати План здійснення рішень Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку і прискорити досягнення зазначених у ній цілей в соціально-економічній і екологічній сфері.
37. Перебуваючи на Африканському континенті, який є колыскою людства, ми урочисто зобов'язуємося перед народами світу і перед поколіннями, які неминуче успадкують нашу Землю, рішуче діяти для забезпечення того, щоб наша спільна надія на сталий розвиток здійснилася.

ВИКОРИНЕННЯ ЗЛИДНІВ*

(План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку, м. Йоганнесбург, Південна Африка, 26 серпня – 4 вересня 2002 року)

1. Викоринення злиднів є найбільшим глобальним завданням, яке стоїть сьогодні перед світом, і є необхідною умовою сталого розвитку, особливо країн, що розвиваються. Хоча основна відповідальність забезпечення сталого розвитку і викоринення злиднів покладена на самі країни, а національна політика і стратегія розвитку відіграють роль, яку важко переоцінити, однак, для того, щоб країни, що розвиваються, могли досягти своїх цілей у сфері сталого розвитку, пов'язаних із узгодженими на міжнародному рівні цілями і завданнями у сфері боротьби зі злиднями, включаючи цілі, висунуті в Порядку денному на XXI століття, відповідних підсумкових документах інших конференцій Організації Об'єднаних Націй і Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, необхідні узгоджені і конкретні заходи. Для цього будуть потрібні дії на усіх рівнях, спрямовані на те, щоб:

а) скоротити вдвоє до 2015 року частку населення земної кулі, яка має дохід менше одного долара в день, і частку населення, яка потерпає від голоду, а також скоротити вдвоє до цього ж терміну частку населення, яка не має доступу до безпечної питної води;

б) заснувати всесвітній фонд солідарності для боротьби за ліквідацію злиднів і заохочення соціального розвитку і розвитку людського потенціалу в країнах, що розвиваються, відповідно до процедур, які будуть визначені Генеральною Асамблеєю, із урахуванням добровільного характеру внесків і необхідності недопущення дублювання діяльності існуючих фондів Організації Об'єднаних Націй, а також за умови сприяння підвищення ролі приватного сектора та окремих громадян у зв'язку з фінансуванням заходів Урядів;

в) розробити національні програми сталого розвитку, а також місцевого та загального розвитку, де це доцільно – у рамках власних національних стратегій зниження гостроти проблеми злиднів, – для сприяння розширення можливостей людей, які проживають в умовах злиднів. Такі програми повинні відображати першочергові потреби таких людей та забезпечувати їм більш широкий доступ до виробничих ресурсів, до державних служб і закладів, зокрема, до землі, водних ресурсів, можливості працевлаштування, кредитів, освіти та охорони здоров'я;

г) сприяти рівноправному доступу та повній участі жінок, на основі рівності з чоловіками, в процесі прийняття рішень на усіх рівнях, інтеграції гендерних аспектів в усі програми і стратегії, викориненню усіх форм насилля і дискримінації відносно жінок і покращенню становища, здоров'я й економічного добробуту жінок і дівчат за рахунок повного та однакового доступу до економічних можливостей, землі, кредитів, освіти й охорони здоров'я;

* Друкується за: Доповідь Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку (м. Йоганнесбург, Південна Африка, 26 серпня – 4 вересня 2002 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unescap.org/esd/environment/.../JPOI-WSSD_PlanImplR.pdf.

г) розробити політику, а також і засоби розширення доступу корінного населення та його спільнот до економічної діяльності, а також підвищення його зайнятості шляхом прийняття, де це доцільно, таких заходів, як професійна підготовка, надання технічної допомоги і створення кредитних закладів. Визнати, що культурний, економічний і фізичний добробут корінного населення і його спільнот, як і раніше, багато в чому визначається традиційною і безпосередньою залежністю від відновлюваних ресурсів і екосистем, включно зі сталим землеробством;

д) забезпечити базове медичне обслуговування для усіх і домогтися зменшення екологічних небезпек для здоров'я, беручи до уваги особливі потреби дітей та взаємозв'язок між злиднями, станом здоров'я і довкілля, на основі надання фінансових ресурсів, технічної допомоги і передаванні знань країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою;

е) забезпечити, щоб повсюдно діти – як хлопчики, так і дівчатка – мали можливість закінчити повний цикл початкової шкільної освіти і мали рівний доступ до усіх рівнів освіти;

є) забезпечити доступ до сільськогосподарських ресурсів осіб, які проживають в умовах злиднів, особливо для жінок і спільнот корінного населення, і сприяти, за необхідності, укладанню угод про землекористування, в яких визнають і охороняють системи користування ресурсами, які перебувають у власності корінного населення і спільноти;

ж) створити базову інфраструктуру в сільській місцевості, диверсифікувати господарство, покращити транспортне забезпечення і доступ на ринки, до ринкової інфраструктури і до кредитів для сільської бідноти для підтримки сталого розвитку сільського господарства і сільських районів;

з) налагодити передавання базових методів і знань зі сталого ведення сільського господарства, включно з раціональним використанням природних ресурсів, дрібним і середнім фермерам, рибалкам і сільській бідноті, особливо в країнах, що розвиваються, зокрема, шляхом використання заснованих на участі багатьох сторін підходів і партнерських відносин між державним і приватним секторами, які зорієнтовані на збільшення сільськогосподарського виробництва і забезпечення продовольчої безпеки;

и) збільшити забезпечення продуктами харчування і підвищити їхню доступність, зокрема, з допомогою технологій і заходів збереження врожаю і продуктів харчування, а також систем справедливого й ефективного розподілу продуктів харчування шляхом заохочення, наприклад, громадських організацій, які будуть об'єднувати населення і підприємства міських та сільських районів;

і) боротися з опустелюванням і пом'якшувати наслідки посух і паводків здійсненням таких заходів, як удосконалення використання інформації і прогнозів відносно клімату і погоди, систем раннього попередження, методів землекористування і раціонального використання природних ресурсів, сільськогосподарського досвіду і збереження екосистем для повернення назад тенденцій сьогодення і зведення до мінімуму деградації земель і водних ресурсів, зокрема засобами виділення адекватних і передбачуваних фінансових ресурсів на цілі здійснення Конвенції Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з опустелюванням у тих країнах, які відчувають серйозні посухи і/або опустелювання, передусім в Африці, як одного з інструментів викорінення злиднів;

ї) розширити доступ до санітарії для зміцнення здоров'я людей і скорочення ди-

тячої смертності і смертності новонароджених, віддаючи перевагу водопостачанню і санітарії в національних стратегіях сталого розвитку і стратегіях зниження гостроти проблеми злиднів там, де вони існують.

2. Для охорони здоров'я і довкілля необхідно забезпечити населення чистою питною водою і санітарними послугами. У зв'язку з цим ми домовилися скоротити вдвоє до 2015 року частку населення, яке не має доступу до безпечної питної води, у тому числі внаслідок нестачі засобів (як це передбачено в Декларації тисячоліття), і основних санітарних послуг, що передбачає, зокрема, вжиття заходів на усіх рівнях, для того щоб:

- а) розробити і впровадити на практиці ефективні домашні системи санітарії;
- б) підняти рівень санітарії в державних закладах, передусім у школах;
- в) розширити впровадження безпечних методів гігієни;
- г) сприяти підвищенню освіченості і розширенню пропагандистської діяльності з проблем дітей як провідників змін моделей поведінки;
- г) розширити впровадження доступних і прийнятних з соціальної і культурної точки зору технологій і методів;
- д) створити новаторські механізми фінансування і партнерства;
- е) включити питання санітарії в стратегії раціонального використання водних ресурсів.

3. Ужити спільні дії та активізувати зусилля для налагодження співпраці на усіх рівнях, спрямованої на розширення доступу до надійних і недорогих енергетичних послуг для сталого розвитку в об'ємах, достатніх для сприяння досягнення мети у сфері розвитку на межі тисячоліття, включно зі скороченням вдвоє до 2015 року частки населення, яке проживає в умовах злиднів, і в якості засобів виробництва інших важливих послуг, які сприяють пом'якшенню гостроти проблеми злиднів, з урахуванням того, що доступ до енергії сприяє викоріненню злиднів. Для цього на усіх рівнях знадобляться дії, щоб:

а) розширити доступ до надійних, доступних із фінансової точки зору, економічно життєздатних, соціально прийнятних і екологічно чистих енергетичних служб і ресурсів з урахуванням національних особливостей і конкретних обставин, використовуючи різноманітні засоби, такі як розширення масштабів електрифікації сільських районів і децентралізації енергетичних систем, розширення використання відновлених джерел енергії, екологічно більш чистих рідких і газоподібних видів палива і підвищення ефективності енергозатрат шляхом активізації регіональної і міжнародної співпраці на підтримку національних зусиль, зокрема, засобами нарощування потенціалу, надання фінансової і технічної допомоги і створення новаторських механізмів фінансування, серед іншого на мікро- і мезорівнях;

б) покращити доступ до сучасних технологій використання біомаси і запасів паливної деревини і поставити на комерційну основу використання біомаси, включаючи сільськогосподарські відходи, в сільських районах і там, де такий досвід видається виправданим;

в) сприяти сталому використанню біомаси і там, де це доцільно, інших відновних джерел енергії шляхом удосконалення сьогоденної структури споживання, зокрема раціонального використання ресурсів, більш ефективного використання деревного палива і використання нових або вдосконалених видів продукції і технологій в сільському господарстві;

г) сприяти переходу до більш частого використання рідких і газоподібних видів викопного палива в тих випадках, коли це визнається більш екологічно чистим, соціально прийнятним і більш ефективним із точки зору затрат;

г) розробити національну енергетичну політику і нормативно-правову основу, які будуть сприяти створенню в енергетичному секторі необхідних економічних, соціальних і організаційних умов для розширення доступу до надійних, доступних з фінансової точки зору, економічно життєздатних, соціально прийнятних і екологічно чистих енергетичних служб для сталого розвитку і викоринення злиднів у сільських, напів-міських і міських районах;

д) розширити регіональну і міжнародну співпрацю, щоб полегшити доступ до надійних, доступних із фінансової точки зору, економічно життєздатних, соціально прийнятних і екологічно чистих енергетичних служб, як складову частину програм зниження гостроти проблем злиднів шляхом сприяння створення сприятливих умов і задоволення потреб у розширенні потенціалу, звертаючи особливу увагу, коли це доцільно, на сільські та ізольовані райони;

е) в пришвидшеному порядку надавати допомогу і сприяння за фінансової і технічної підтримки з боку різних країн, зокрема через партнерське поєднання державного і приватного секторів, доступі бідноті до надійних, доступних з фінансової точки зору, економічно життєздатних, соціально прийнятних і екологічно чистих енергетичних служб, беручи до уваги важливу роль розробки національної енергетичної політики для сталого розвитку з урахуванням того, що в країнах, що розвиваються, для підвищення рівня життя їхнього населення необхідним є різке збільшення енергозабезпечення і що енергетичні служби здійснюють позитивний вплив на процес викоринення злиднів і сприяють підвищенню рівня життя.

4. Ширше використовувати промисловий розвиток для викоринення злиднів і раціонального використання природних ресурсів. Для цього на усіх рівнях необхідними будуть заходи, щоб:

а) надавати допомогу і мобілізувати ресурси для зростання продуктивності і конкурентоздатності промисловості, а також активізації промислового розвитку в країнах, що розвиваються, зокрема, передачі екологічно чистих технологій на взаємоузгоджених преференційних умовах;

б) надавати допомогу в розширенні можливостей для зайнятості, яка приносить прибуток, з урахуванням Декларації про засадничі принципи і права в сфері праці Міжнародної організації праці;

в) сприяти розвитку мікро-, малих і середніх підприємств, зокрема, шляхом підготовки кадрів, підвищення освіченості і професійного рівня, приділяючи особливу увагу агропромисловості як джерелу засобів існування сільських спільнот;

г) забезпечувати фінансову і технічну підтримку, де це доцільно, сільським спільнотам у країнах, що розвиваються, для того, щоб вони могли користуватися безпечними і стабільними можливостями для отримання засобів до існування, які надають дрібні видобувні підприємства;

г) надавати підтримку країнам, що розвиваються, в розробці безпечних низькозатратних технологій більш ефективного використання палива для приготування їжі і підігріву води;

д) надавати підтримку раціональному використанню природних ресурсів для створення можливостей отримання бідними верствами населення засобів до існування.

5. Досягнути до 2020 року мети суттєвого покращення життя принаймні 100 млн мешканців нетрів, яку поставлено в ініціативі “Міста без нетрів”. Для цього на усіх рівнях знадобляться дії, щоб:

а) покращити доступ до землі і власності, до адекватного житла і базових соціальних послуг для сільської і міської бідноти, з наданням особливої уваги жінкам;

б) використовувати для будівництва адекватного і надійного житла для бідноти недорогі й екологічно безпечні матеріали і відповідні технології за фінансової і технічної підтримки країн, що розвиваються, з урахуванням їхньої культури, клімату, особливих соціальних умов і вразливості перед обличчям стихійних лих;

в) забезпечити для міської бідноти найширші можливості для гідного людського працевлаштування, доступ до кредитів і можливості отримання прибутку шляхом здійснення належної національної політики, націленої на вирівнювання можливостей жінок і чоловіків;

г) усунути необґрунтовані нормативно-правові та інші перепони для розвитку дрібних підприємств і неформального сектора;

г) надавати підтримку місцевим органам влади в розробці програм ліквідації нетрів у рамках планів містобудування і полегшувати доступ, передусім бідноті, до інформації про житлове законодавство.

6. Негайно вжити ефективні заходи для ліквідації найгірших форм дитячої праці, які визначені в Конвенції № 182 Міжнародної організації праці, і розробити та здійснити на практиці стратегії ліквідації дитячої праці, які суперечать ухваленим міжнародним стандартам.

7. Сприяти розширенню міжнародної співпраці для надання допомоги країнам, що розвиваються, за їхнім проханням, у ліквідації дитячої праці, зокрема, шляхом здійснення соціально-економічної політики, націленої на ліквідацію умов для існування злиднів, підкреслюючи при цьому, що норми праці не повинні використовувати для торгівельного протекціонізму.

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ*

Цілі і завдання з Декларації тисячоліття	Показники контролю виконання завдань
1	2
Ціль 1. Ліквідація крайньої форми бідності і голоду	
Завдання 1. А: Від 1990 р. до 2015 р. зменшити наполовину частку населення, що має дохід менше, ніж 1 дол. США на день	1.1. Частка населення, що має дохід менше, ніж 1 дол. США на день ¹ 1.2. Коефіцієнт відхилення від визначеної межі бідності 1.3. Частка найбіднішого квінтилу населення за показником національного споживання
Завдання 1. Б: Досягти повної і продуктивної зайнятості та забезпечити гідною роботою усіх, у тому числі жінок і молодь	1.4. Приріст ВВП на одну особу, зайняту трудовою діяльністю 1.5. Частка зайнятого населення 1.6. Частка зайнятого населення з доходом менше, ніж 1 дол. США на день 1.7. Частка зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю і працівників родинних господарств (підприємств) від загальної кількості зайнятих
Завдання 1. В: Від 1990 р. до 2015 р. зменшити наполовину частку населення, що страждає від голоду	1.8. Кількість дітей віком до 5 років з недостатньою вагою 1.9. Частка населення, харчовий раціон якого нижчий за встановлений прожитковий мінімум споживання
Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти	
Завдання 2. А: До 2015 р. забезпечити усім дітям, як хлопчикам, так і дівчаткам, можливість здобути повну початкову шкільну освіту	2.1. Частка учнів початкових шкіл від загальної кількості дітей відповідного віку 2.2. Частка випускників початкової школи від початкової кількості учнів, які пішли в перший клас 2.3. Рівень письменності молодих людей обох статей віком 15–24 роки
Ціль 3. Сприяння рівності чоловіків і жінок і розширення прав та можливостей жінок	
Завдання 3. А: Ліквідувати, бажано до 2005 р., нерівність між статями (гендерну нерівність) щодо можливості отримання початкової і середньої освіти, а не пізніше, ніж на 2015 р. – усіх рівнів освіти	3.1. Співвідношення дівчат і хлопців у початковій школі, середній школі та у вищих навчальних закладах 3.2. Частка жінок, зайнятих у несільськогосподарському секторі 3.3. Частка жінок у парламентах країн світу

* Друкується без змін за: Глобальні проблеми світу : атлас. – К. : Картографія, 2009. – С. 132–135; Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals>.

¹ Для моніторингу тенденцій рівня бідності у країні необхідно по можливості використовувати показники, які базуються на національній межі бідності.

1	2
Ціль 4. Зниження рівня дитячої смертності	
Завдання 4. А: Від 1990 р. до 2015 р. зменшити на дві третини рівень смертності серед дітей віком до 5 років	4.1. Рівень смертності серед дітей віком до 5 років 4.2. Рівень смертності серед немовлят 4.3. Частка дітей віком до 1 року, щеплених від кору
Ціль 5. Поліпшення охорони материнства	
Завдання 5. А: Від 1990 р. до 2015 р. зменшити на три четврті рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності 5.2. Частка пологів під наглядом медичного персоналу
Завдання 5. Б: Забезпечити на 2015 р. загальний доступ до послуг зі збереження репродуктивного здоров'я	5.3. Рівень використання протизаплідних засобів 5.4. Рівень народжуваності серед неповнолітніх дівчат 5.5. Допологовий лікарський нагляд 5.6. Обсяг незадоволеного попиту на послуги служб з планування сім'ї
Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями	
Завдання 6. А: До 2015 р. зупинити поширення ВІЛ/СНІДу і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності	6.1. Показник поширеності ВІЛ-інфекції у віковій групі 15–24 років 6.2. Частка молоді віком 15–24 років, які користуються презервативами при статевих стосунках з непостійними партнерами (результати опитувань) 6.3. Частка молоді віком 15–24 років, які мають базову достовірну інформацію про ВІЛ/СНІД 6.4. Частка сиріт серед школярів вікової групи 10–14 років
Завдання 6. Б: Досягти на 2010 р. доступності лікування ВІЛ/ СНІДу для усіх, хто його потребує	6.5. Частка хворих на СНІД, які проходять антиретровірусну терапію
Завдання 6. В: До 2010 р. зупинити поширення малярії та інших хвороб (зокрема, туберкульозу) і покласти початок тенденції до скорочення захворюваності	6.6. Рівень захворюваності на малярію і смертність від неї 6.7. Частка дітей віком до 5 років, які сплять під антимоскітними сітками 6.8. Частка дітей віком до 5 років, які при малярійній лихоманці отримують необхідні антималярійні ліки 6.9. Рівень захворюваності на туберкульоз і смертність від нього 6.10. Частка виявлених і вилікованих випадків захворюваності на туберкульоз за програмою DOTS (короткотривалого курсу протитуберкульозної терапії під наглядом медперсоналу)

1	2
Ціль 7. Забезпечення екологічної сталості	
<p>Завдання 7. А: Включити принципи сталого розвитку довкілля до стратегічних програм країн, зупинити процес втрати природних ресурсів і почати процес їхнього відновлення</p>	<p>7.1. Частка території з лісовим покривом 7.2. Викиди двоокису вуглецю у розрахунку на одну особу та на 1 дол. США у ВВП 7.3. Побутове споживання речовин, що руйнують озоновий шар Землі 7.4. Запаси рибних ресурсів у межах екологічно безпечних екосистем 7.5. Частка водозабору від загального обсягу водних ресурсів</p>
<p>Завдання 7. Б: Сповільнити процес зменшення біологічного різноманіття, досягнувши на 2010 р. зниження темпів скорочення біологічних різновидів</p>	<p>7.6. Частка природоохоронних територій водного простору і суходолу 7.7. Частка видів біорізноманіття, яким загрожує зникнення</p>
<p>Завдання 7. В: До 2015 р. удвічі скоротити частку населення, що не має постійного доступу до джерел чистої питної води та не забезпечене елементарними санітарно-гігієнічними умовами для життя</p>	<p>7.8. Частка населення, що має доступ до обладнаних джерел водопостачання 7.9. Частка населення, що користується каналізацією</p>
<p>Завдання 7. Г: До 2020 р. досягти значного покращення рівня життя щонайменше 100 млн жителів міських бідних кварталів</p>	<p>7.10. Частка міського населення, що живе у бідних кварталах (нетрях)¹</p>
Ціль 8. Формування міжнародної співпраці задля розвитку	
<p>Завдання 8. А: Продовжити створення відкритої, регульованої, прогнозованої, недискримінаційної торговельної і фінансової системи</p>	<p>Для найбідніших країн, країн Африки, країн, що не мають виходу до моря і малих острівних країн, що розвиваються, моніторинг деяких з наведених нижче показників провадять кремо</p>

¹ Частку людей, що живуть у бідних кварталах, обчислюють за кількістю міського населення, що живе у помешканнях, які мають хоча б одну з таких ознак: а) відсутність доступу до безпечних джерел водопостачання; б) відсутність доступу до каналізації; в) перенаселеність (трьох і більше осіб в одній кімнаті); г) нетривкі будматеріали, використані для будівництва житла.

1	2
Передбачається спрямованість на досягнення ефективного урядування, розвитку і боротьби з бідністю як на державному, так і на міжнародному рівнях	Офіційна допомога розвитку (ОДР) 8.1. Чистий обсяг наданої ОДР найбіднішим країнам (загалом та окремо), як частка ВНД країн-донорів ОЕСР/КСР 8.2. Частка загального обсягу двосторонньої галузевої ОДР країн-донорів ОЕСР/КСР у соціальну сферу (початкова освіта, первинна медична допомога, харчування, чиста питна вода і каналізаційна мережа)
Завдання 8. Б: Задовольнити особливі потреби найбідніших країн, зокрема: збільшення експортних товарів з найбідніших країн від тарифів і квот; розширення програми “Ініціативи щодо бідних країн із високим рівнем заборгованості” (НІРС) та списання офіційного двостороннього боргу; надання більшого обсягу офіційної допомоги розвитку (ОДР) країнам, що цілеспрямовано борються з бідністю	8.3. Частка загального обсягу двосторонньої ОДР країн-донорів ОЕСР/КСР, яка надається без висування умов і обмежень цими країнами щодо спрямування наданої допомоги 8.4. ОДР, отримана країнами, що розвиваються, які не мають виходу до моря, як частка ВНД цих країн 8.5. ОДР, отримана малими острівними країнами, що розвиваються, як частка ВНД цих країн Доступ до ринків 8.6. Частка загального обсягу безмитного імпорту розвинутих країн (за вартістю та за винятком імпорту зброї) з країн, що розвиваються, та найбідніших країн 8.7. Середні тарифи, встановлені розвинутими країнами на сільськогосподарські товари, текстиль та одяг з країн, що розвиваються
Завдання 8. В: Задовольнити особливі потреби країн, що не мають виходу до моря, та малих острівних держав, що розвиваються (згідно з Програмою дій, спрямованою на стабільний розвиток малих острівних країн, що розвиваються, і постановою 22-ої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН)	8.8. Приблизний обсяг коштів, призначений для підтримки сільського господарства країн ОЕСР як частка ВВП цих країн 8.9. Частка ОДР, спрямована на сприяння створенню торговельного потенціалу Економічна сприйнятність заборгованості 8.10. Загальна кількість країн, що досягли критичного рівня заборгованості, та кількість країн, яким було надано допомогу за ініціативи НІРС (сукупні дані)
Завдання 8. Г: Комплексно вирішити проблеми заборгованості країн, що розвиваються; шляхом державних та міжнародних заходів досягти можливості сплати боргів у довгостроковій перспективі	8.11. Обсяг заборгованості, реструктуризованої у межах ініціатив НІРС і MDR1 (у дол. США) 8.12. Обсяг обслуговування боргу як частка експорту товарів і послуг

<i>1</i>	<i>2</i>
Завдання 8. Д: Співпрацюючи з країнами, що розвиваються, забезпечувати доступність недорогих ліків для їхнього населення	8.13. Частка населення, що має доступ до недорогих основних лікарських засобів
Завдання 8. Е: Співпрацюючи з приватним сектором, вживати заходів для того, щоб усі люди могли користуватися благами нових технологій, передусім інформаційно- комунікаційних	8.14. Кількість стаціонарних телефонів на 100 осіб 8.15. Кількість мобільних телефонів на 100 осіб 8.16. Кількість користувачів мережі Інтернет на 100 осіб

КАРТИНА СВІТУ 2025*

Імовірний розвиток подій	Можливий результат
1	2
З розвитком Китаю, Індії та інших країн виникне глобальна багатополарна система. Також посилиться влада недержавних суб'єктів – комерційних підприємств, кланів, релігійних організацій і навіть кримінальних структур.	До 2025 року не залишиться єдиного “міжнародного співтовариства”, що складається з національних держав. Влада радше розосередиться між новими гравцями, що прийдуть зі своїми правилами гри, а також збільшиться ризик того, що традиційні західні альянси можуть ослабнути. Багато країн може привабити швидше китайська модель альтернативного розвитку, ніж західні моделі політичного й економічного розвитку.
Продовжиться безпрецедентне зміщення відносного багатства й економічного впливу із заходу на схід, яке спостерігається вже сьогодні.	При зростанні економічного добробуту у низці країн може посилитися тяга до геополітичної стабільності. Проте подібний перехід зміцнює такі держави, як Росія, які воліють протистояти західним порядкам.
США залишаться єдиною країною, що перевершує інші держави за потужністю, але її панування послабиться.	Зменшення економічних і військових можливостей можуть змусити США піти на низку складних компромісів щодо пріоритетів внутрішньої чи зовнішньої політики.
Економічне зростання, що триває й надалі – разом з приростом населення в 1,2 мільярди осіб до 2025 року, – призведе до нестачі енергоносіїв, продовольства та водних ресурсів.	Ключем до вирішення проблем у цей період буде темп появи технологічних інновацій. Всі сучасні технології є недостатніми для заміни традиційних енергетичних структур у потрібних масштабах.
Збільшиться кількість країн з молодим населенням у так званій “дузі нестабільності” ¹ і, за прогнозами, населення окремих країн, де переважає молодь, збереже тенденцію швидкого демографічного росту.	Якщо у неспокійних країнах, де переважає молоде населення (таких, як Афганістан, Нігерія, Пакистан і Ємен), кардинально не зміняться умови зайнятості, то в цих країнах зберуться передумови для подальшої нестабільності і краху державності.
Імовірність конфліктів збільшиться через швидкі зміни в більшій частині Близького Сходу та поширення терористичних актів за участі смертників.	Зросте необхідність того, щоб США виступили як регіональний стабілізатор на Близькому Сході, хоча інші зовнішні потуги – Росія, Китай і Індія – відіграватимуть значно важливішу роль, ніж сьогодні.

* Друкується без змін за: Глобальні зміни світу – 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США ; [пер. з англ.]. – Львів : Літопис, 2010. – С. 15–18.

¹ Країни з перевагою молоді у віковому складі та швидко зростаючим населенням утворюють півмісяць або “дугу нестабільності”, яка поширена від ділянки Анд у Латинській Америці через Африку на південь від Сахари, Близький Схід і Кавказ аж до північних районів Південної Азії.

1	2
<p>Тероризм сумнівно чи зникне до 2025 року, але його вплив може зменшитися, якщо економічне зростання на Близькому Сході продовжиться, а рівень безробіття серед молоді знизиться. Поширення технологій може надати терористам, які ведуть активні дії, небезпечні можливості.</p>	<p>Поширення технологій і програм ядерної енергетики (а можливо, і зброї) збільшить можливість для терористичних атак, масових вбивств, з використанням хімічної, біологічної або, що менш імовірно, ядерної зброї. Фактичні й психологічні наслідки подібних атак у все більш глобалізованому світі посиляться.</p>
<p>Ключові невизначеності</p>	<p>Потенційні наслідки</p>
<p>Чи завершиться до 2025 року в енергетиці перехід від використання нафти і газу – коштом покращення умов збереження енергії, вживання біопалива та “чистого вугілля”?</p>	<p>Якщо ціни на нафту й газ і далі будуть високими, потужність основних експортерів, таких, як Росія й Іран, істотно зросте, а ВВП Росії при цьому може дорівнювати ВВП Великобританії чи Франції. Тривале падіння цін, яке, можливо, спричинене кардинальним переходом на нові енергоносії, може призвести до довготермінового спаду виробництва у країнах-гравцях як світового, так і регіонального рівня.</p>
<p>Як швидко відбудеться зміна клімату і на яких регіонах це позначиться найбільше?</p>	<p>Зміна клімату, ймовірно, загострить нестачу ресурсів, зокрема водних.</p>
<p>Чи повернеться меркантилізм і чи підуть на спад світові ринки?</p>	<p>Перехід до ресурсного націоналізму збільшить ризик конфронтації між світовими державами.</p>
<p>Чи будуть зроблені кроки до демократизації в Китаї та Росії?</p>	<p>Політичний плюралізм здається менш імовірним у Росії при відсутності там економічної диверсифікації. А в Китаї зростання середнього класу підвищує шанси політичної лібералізації та потенційно сприяє розвитку націоналізму.</p>
<p>Чи страх перед Іраном, що має ядерну зброю, викличе в регіоні гонку озброєння і ще більшу мілітаризацію?</p>	<p>Спалахи маловиражених протистоянь і тероризму, підкріплені можливістю ядерної загрози, можуть призвести до ненавмисної ескалації та поглиблення конфлікту.</p>
<p>Чи стане більша частина Близького Сходу більш стабільною (а особливо – чи стабілізується Ірак) і чи буде вирішено мирним шляхом арабо-ізраїльський конфлікт?</p>	<p>Більшість сценаріїв передбачають імовірне посилення нестабільності. Коли розв’яжуться проблеми з нарощуванням сили Ірану і глобальним відходом від нафти і газу, поживлення економічного росту, добробут в Іраку і вирішення палестинно-ізраїльського конфлікту можуть внести в регіон деяку стабільність.</p>
<p>Чи вирішать Європа і Японія економічні та соціальні проблеми, викликані демографією або пов’язані з нею?</p>	<p>Успішна інтеграція мусульманських меншин у Європі мала б збільшити масштаб виробничих сил і відвернути соціальну кризу. Якщо Європа і Японія не докладуть зусиль до вирішення демографічних проблем, це може призвести до довготривалого занепаду.</p>

<i>1</i>	<i>2</i>
Чи будуть світові держави працювати з міжнародними організаціями, щоб пристосувати свій устрій і дії до зміненої геополітичної картини?	Нові потуги двозначно ставляться до таких світових організацій, як ООН і МВФ, але ця ситуація може змінитися, якщо вони стануть впливовішими гравцями на світовій арені. Азійська інтеграція може призвести до збільшення сили регіональних інституцій. НАТО зіткнеться з труднощами у зв'язку зі зростанням обов'язків за межами зони свого впливу та особливостями військових можливостей Європи. Традиційні альянси ослабнуть.

SUMMARY

The manual recommended by the authors is one of the elements that provides the whole learning process of the course “Political-Geographical Global Study”. This educational discipline is learned by fourth-year students of geographical faculty of distance and full-time education with direction “geography” of educational qualifying degree of bachelor in Lviv National University of Ivan Franko.

The topicality of studying of political-geographical global study is conditioned by present global integration and decentralized processes; formation of supranational institutional structures; development of ideas about multy-, double- and uni-polarity of the world; tendency to democratization and militarization; development of terroristic and alter global activity; increasing of protest challenges on the background of exhortations to stable development etc.

Political-geographical global study, as a new disciplinary science, arises at the junction of global study, political study and social geography. It studies dimensional aspects of heterogeneity of global social area as a whole. They are conditioned by the processes of globalization and exasperation of global problems. Therefore, this educational discipline takes an important place in the structure of educational disciplines of students from geographical faculty.

“Political-Geographical Global Study” is closely related with courses of elements of “General Social Geography” and “Social Geography” proper. These courses are read for students during the first academic year. They also have close relations with “Regional Socio-Economical Geography of the World”, “Political Geography”, “Study about Nation”, “Geography of International Political, Military and Economical Organization”, “Socio-Economical Geography of Ukraine” and “Political Study”. Students study these educational disciplines during senior academic years.

The content of the discipline “Political-Geographical Global Study” is designed on the base of appropriate principles for training of specialists in the sphere of geography; norms and traditions of the higher education in universities; educational-qualified profile of bachelor and requirements of the Bologna Process.

THE CONTENT OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE POLITICAL- GEOGRAPHICAL GLOBAL STUDY IS THE FOLLOWING

Profound Module 1

Theoretical-methodological elements of political-geographical global study and alternative study

Theme 1. The notion of global study as a new integral science.

Practical Work. The place of political-geographical global study in the system of global study proper.

Theme 2. Stages of formation of global study as a science.

Practical Work. Stages of formation of global study.

Theme 3. Actual tendencies of politico-territorial organization of the countries of the world.

Practical Work. Actual politico-territorial organization of the countries of the world.

Theme 4. Political-geographical global study as a course of global study.

Practical Work. The index of political globalization.

Theme 5. The notion of global order.

Practical Work. The institutional system of global management.

Theme 6. The concepts of new global order.

Seminar. The typology of predicted global order.

Theme 7. Political-geographical aspects of alternative junctions.

Practical Work. The typology of the countries according to the index of protestation.

Profound Module 2

Political-geographical aspects of global problems

Theme 8. The problem of peace preservation as a key global problem.

Practical Work. The global index of peace.

Theme 9. Demilitarization as a global problem.

Practical Work. Military spending of the countries.

Theme 10. Typology of the countries according to their predisposition to disintegration.

Practical Work. Typology of the countries according to their predisposition to disintegration.

Theme 11. Globalization of armed conflicts.

Practical Work. Geography of armed conflicts.

Theme 12. Globalization of terroristic activity.

Practical Work. Analysis of terroristic activity.

Theme 13. Democratization as a global problem.

Practical Work. Empirical analysis of the dynamic of the global processes of “the third democratization wave”.

Theme 14. The problem of stable development.

Practical Work. Typology of the countries according to the index of stable development.

The tasks of the educational discipline: to acquaint students with problems as regards the object, subject, peculiarities of historical development and the main scientific positions of political-geographical global study; to determine geospatial peculiarities of the base global flowing processes of democratization, militarization, political globalization, formation of state and supranational institutional formations; to study the methodology of index calculations of peace, political globalization, democratization and protest; to highlight contemporary processes and tendencies of political-geographical global study in the world in general and in separate macro-regions in particular; to show their influence on political and socio-economical processes in Ukraine.

Because of studying of this discipline, students have to know the following:

- the treatment of such categories of political-geographical global study as global study proper, geoglobal study, globalization, political globalization, geospatial organization of political-geographical processes etc.;
- the objective field of researches of political-geographical global study and the peculiarities of historical stages of its development, conceptual directions of global study, global centers of political-geographical researches and the principal contemporary scientists of global study;

- the indicators of existence and absence of peace and the methodology of peace quantification of those countries of the world which abandon the military forces;
- the peculiarities of geospatial organization of countries according to the tendencies of changes of political regime at the beginning of 21-st century and the status of political regime of regional countries;
- the principles and the theoretical positions of the concept of stable development and possibility of its using for formation the institutional structures of the world in 21-st century.

Students also have to be able to do the following:

- to explain the objective sphere of researches of political-geographical global study and also its componential disciplines;
- to predict changes in political-territorial organization of the countries of the world in 21-st century;
- to analyze the role of UN and other regional unions in formation of new global order;
- to predict changes in the development of peacefulness of the countries for short-, mid- and long-termed perspective in 21-st century and to analyze the causes of abandonment of the countries of the world from the regular army and paramilitary formations;
- to predict changes in development of armed conflicts and terroristic activities in 21-st century;
- to make conclusions about tendencies of democratization on all dimensional levels;
- to model changes of global institutional system under conditions of introduction of The Concept of Stable Development and Millennium Development Goals;
- to describe the tendencies of political-geographical global study on the macro regional level or on the levels of separate regional countries;
- to orientate in the political-geographical political study information flow.

Knowledge obtained in the process of learning of political-geographical global study extends geographical and global students' outlook. They can use it during the studying of other disciplines connected with political-geographical global study. They can also use it in their scientific works; in writing of their course, diploma and master papers and in their future professional activity.

According to the basic theoretical and applied tasks of this discipline the structure of the manual is formed. There are such three chapters as organizational-methodological, educational-methodological and informational-analytical.

Organizational-methodological chapter contains the structure of educational discipline; evaluation criteria of the results of students' work; the syllabus of the educational discipline; the list of recommended literature (basic and auxiliary one) and informational resources.

Educational-methodological chapter consists of two profound modules and individual tasks for educational researches. Each profound module contains tasks for the audience and individual works and tests for self-examination.

The systematic unified approach was implemented during the formation of the structure of practical works. It means that there is mentioned the aim of each of the work; the attention is accentuated on what students have to know and to be able to do; the glossary of terms, tasks for practical works, the list of recommended literature, tasks and exercises for individual works and questions for self-examination are given.

The subject of practical and individual works is designed in such way that it covers the methodology of studying of theoretical principles and actual problems, which arise in the mainstream of political-geographical global study. Especial attention is paid to the formation of students' ability to create the authorial analytical maps on the base of statistical source material.

In accordance with the basic thesis of the credit-modular system, the individual work is one of the main means of the course material acquirement and fixing of knowledge during the audience works. It develops skills and ability of students to the scientific activity. Each practical work contains the list of tasks for individual works that are connected with the theme of the practical works. It gives possibility to deepen knowledge of the corresponding theme; to compare the researched political-geographical problem with other global human problems; to consider their global, regional and nation studied aspects.

The questions for self-examination complete the studied subject. There is an accentuated attention on the main theoretical and applied aspects of the theme in these questions. They predict students' individual understanding of the material given in the manual and on the lectures. These questions also bring some gaining of experience in work with scientific literature and informational resources.

Tests are formed according to the curriculum and they are grouped into two profound modules. They are kinds of the didactic methods that are used for better learning of the course and for determination of the accordance of the knowledge level gained by students according to the requirements of the curriculum of the course political-geographical global study. There are about 500 tests in the manual. They are divided into 5 types: 1) multiple-choice tasks in which students have to choose one or more true statements; 2) establishment of the correct sequence of responses; 3) finding the correspondence between two lists of statements; 4) open tasks in which students have to specify the missing word or date; 5) writing tasks.

Individual tasks for educational researches are made according to the thematic and methodological instructions for implementation and execution proposed in the manual. Its purpose is to deepen, generalize and fix gained knowledge and to use it in practice with the aim of realization of creative possibilities of students.

Informational-analytical chapter of the educational-methodological manual covers analytical and statistical materials for making up practical works, samples of the textbook works on the subject of the course.

The authors: Preface (M. M. Knysh, L. I. Kotyk); The Content of the Discipline (M. M. Knysh); Tasks for practical, seminary and individual works (M. M. Knysh); Glossary (M. M. Knysh, L. I. Kotyk); Tests for self-examination (M. M. Knysh, L. I. Kotyk); Individual tasks for educational researches (M. M. Knysh, L. I. Kotyk); Informational-Analytical Chapter (L. I. Kotyk).

Предметний покажчик

- Абсолютна монархія 44
Абсолютне злидарство 74
Автократія 153
Авторитаризм 154
Авторитарна автократія 154
Агентство США з міжнародного розвитку 240
Агресія 118
Адаптований екологічно чистий внутрішній продукт 162
Адат 142
Адміністративно-територіальний устрій 44
Актуальна світова система 68
Алармізм 38
Аль-Каїда 364
Альтерглобалізм 74
Альтернативістика 38
Альфа-місто 59
Аль-Шабаб 362
Американізація 74
Американський фонд миру 242
Анексія 126
Анклав 44
Анократія 154
Антиглобалізм 75
Антиглобалістичні рухи 296-300
Анти-Давос 78
Антитерористична операція 142
Арабська ліга 255
Армія 118
Армія Бога 362
Армія чистих 362
Асиметричний конфлікт 133
Асиметричний розподіл доходу 75
Асоціація держав Південно-Східної Азії, АСЕАН 250
Атомна зброя 121
Африканський союз, АС 250
- Багатополосна геополітична модель світу 68
Багатороння агенція гарантування інвестицій, БАГІ 261
Баланс сил 133
- Барометр конфліктів 335-361
Батьківщина басків та свобода 363
Безпека 110
Безпосередня демократія 156
Безробіття 75
Бжежинський Збігнев 275-286
Біженець 75
Більдербергський клуб 251
Біологічна зброя 118
Біопродуктивність 162
Біполярна геополітична модель світу 68
Блакитна вода 162
Бойове озброєння 120
Боротьба за мир 110
Бразилізація 75
БРІКС 251
- Велика сімка, G-7 252
Великий джихад 142
Великий збройний конфлікт 134
Вестернізація 74
Вибух демократії 154
Видовжена держава 44
Відділ геополітики та глобалістики Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 244
Відкочування демократизації 156
Відкрите суспільство 154
Відсталість 75
Війна 134
Війна світова 134
Військо 118
Військова могутність 118
Військовий потенціал 118, 308-310
Військовий стан 134
Військові витрати 118
Військово-промисловий комплекс, ВПК 118
Віртуальна вода 163
Віртуальний уряд 60
Водний слід виробництва 162
Водний слід кінцевого продукту 163

- Водний стрес 163
Воєнний час 134
Врегулювання міжнародного конфлікту 134
Всесвітній соціальний форум 78
Всесвітній фонд природи 163
Всесвітня мережа екологічного відбитку 163
- Гаврилишин Богдан 206-213**
Гантінгтон Семюел 269-274
Генеральна Асамблея ООН 258
Геноцид 126
Геоглобалістика 32, 203
Геоконфліктологія 134
Геополітична модель світу 68
Геосоціосистема 163
Геофізична зброя 118
Глобалізація 32
Глобалізм 33
Глобалістика 33, 202-203
Глобальна база даних з тероризму 143
Глобальна валюта 58
Глобальна економічна рівновага 163
Глобальна інституційна система, ГІС 58
Глобальна інтеграція 58
Глобальна компанія 59
Глобальна мережа слід 163
Глобальне безробіття 76
Глобальне громадянське суспільство 59
Глобальне місто 59
Глобальне моделювання 33
Глобальне політичне моделювання 33
Глобальне регулювання 59
Глобальне суспільство 59
Глобальне управління 59, 246-247
Глобальне управління без глобального уряду 59
Глобальний гектар 163
Глобальний індекс миру (миролюбності), ГІМ 110, 241, 301, 302-303
Глобальний індекс тероризму, ГІТ 142, 241, 372-373
Глобальний маркетинг 59
Глобальний рух за справедливість 74
- Глобальний уряд 60, 69
Глобальні мережеві структури 58
Глобальні проблеми 33
Глобальні проблеми людства 33
Глобальні проблеми світу 33
Глобальні проблеми сучасності 33
Глобальні сценарії 33
Глокалізація 76
Гонка озброєння 119
Господня армія опору 363
Граничне споживання ресурсів 163
Громадянська війна 134
Громадянське суспільство 163
Група двадцяти чотирьох, G-24 253
Група двадцяти, G-20 252
Група п'ятнадцяти, G-15 253
Група Світового банку 262
Група-77, G-77 253
Гуманітарна інтервенція 134, 154
Гуманітарна катастрофа 76
- Двополюсна геополітична модель світу 68**
Деколонізація 44
Демілітаризація 119
Демократизація 154
Демократизм 154
Демократія 154
Демонстрація 76
День Землі 164
Держава 44
Державна територія 44
Державний лад 45
Дефектна демократія 154
Джамахірія 45
Джиз'я 143
Джихад 143
Джихад майном 143
Джихад-наступ 143
Диктатура 154
Динаміка кількості суверенних держав 233
Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 119
Домініон 45
Доповіді Римського клубу 204-205
Доповідь Г. Х. Брундтланда 167

- Е**кологічна безпека *164*
 Екологічна війна *134*
 Екологічна економіка *165*
 Екологічна ємність території *164*
 Екологічна криза *164*
 Екологічна система
 Екологічний відбиток *164*
 Екологічний простір *163*
 Екологічний ризик *164*
 Екологічний слід *164, 165*
 Екологічний слід споживання *164, 450-453*
 Екологічний тероризм *143*
 Економічна і соціальна рада ООН, ЕКОСОП *259*
 Екопоселення *164*
 Екосистема *164*
 Екотероризм *143*
 Екоцид *135*
 Екслав *45*
 Експансія *126*
 Експоненціальний ріст *38*
 Екстремізм *143*
 Електоральна демократія *155*
 Електронний уряд *60*
 Етнічна земля *127*
 Етнічна консолідація *126*
 Етнічна парціація *127*
 Етнічна сепарація *127*
 Етнічна територія *127*
 Етнічні стереотипи *127*
 Етногенез *127*
 Етнонаціональний конфлікт *135*
 Етнополітична карта світу *127*
 Етнос *127*
 Етнофобія *127*
 Етноцид *127*
 Ефект глобальної гнучкості *75, 76*
- Є**вропейське економічне співтовариство, ЄЕС *254*
 Європейське об'єднання вугілля і сталі *254*
 Європейське співтовариство з атомної енергії *254*
 Європейський Союз, ЄС *254*
 Європеїзація *76*
- Загальна концепція боротьби з міжнародним тероризмом *143*
 Залежна територія *45, 230-232*
 Занепокоєні філософи за мир *110*
 Захисний джихад *144*
 Збройний конфлікт *135*
 Збройні сили *118*
 Зброя *119*
 Зброя масового знищення *119*
 Звіт Всесвітнього фонду природи про Живу планету *165*
 Зелена вода *162*
 Зелена економіка *165*
 Зелений інтернаціонал *144*
 Зелений тероризм *143*
 Зміна режимів *155*
 Золотий мільярд *60*
- Й**оганнесбурзька декларація зі сталого розвитку *166, 455-458*
- І**люмінати *60*
 Імперія *45*
 Індекс PolityIV *241*
 Індекс глобалізації *234-235, 243*
 Індекс глобалізації А. Т. Kearney *235*
 Індекс глобалізації КОФ *53, 234, 243*
 Індекс глобальних міст *60, 243, 263-264*
 Індекс глобальної сталості *165*
 Індекс Джині *76, 289-290*
 Індекс Живової планети, ІЖП *165*
 Індекс концентрації доходів *76*
 Індекс людського розвитку, ІЛР *165, 446-449*
 Індекс політичної глобалізації *53, 238-239*
 Індекс протестності *76, 287-288*
 Індекс розвитку людського потенціалу, ІРЛП *165*
 Індекс сприйняття корупції *291-293*
 Індекс сталого розвитку Доу Джонса *165*
 Індекс сталого розвитку людського потенціалу, ІСРЛП *165, 446-449*
 Індекс сталого розвитку, ІСЛ *165*
 Індекс схильності країн до розпаду *128*

- Індекс щастя 77
Інститут Брукінгса 240
Інститут відкритого суспільства 155, 240
Інститут економіки і миру 112, 142, 240
Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України 244
Інституційна система управління 60
Інтервенція 135
Інформаційна війна 135
Інформаційна зброя 119
Інфраструктура миру 110
Ірредентизм 128
Ісламізм 144
- К**
Капітуляція 135
Картина світу 2025 469-471
Картування природних послуг 166
Китаїзація 76
Кібертероризм 144
Кіднепінг 144
Класифікація країн за кількістю та чисельністю етнічних спільнот 331-334
Ключові суб'єкти глобального управління 250-262
Колабораціонізм 135
Коллективна безпека 110, 135
Колонія 45
Комісія з глобального управління 53, 60
Компактна держава 45
Компроміс 135
Конверсія 119
Конгрес свободи й демократії Курдистану 364
Конспірологічна теорія 68
Конституційна демократія 155
Конституційна монархія 45
Контрглобалізація 74
Контрсецесіонізм 128
Контртерористичний комітет 144
Конфедеративна держава 45
Конфедерація 45
Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, ЮНСЕД 166
- Конференція ООН зі сталого розвитку 166
Конфлікт 135
Концептуальні напрями інтерпретації сталого розвитку 454
Корпоративний соціальний звіт 166
Корупція 77
Космополіт 60
Космополітизм 60
Країна 46
Країни світу без збройних сил 306-307
Країни у складі Співдружності 46
Критерії політичної глобалізації 53
- Л**
Лібералізація 155
Лібералізм 155
Ліберальна демократія 155
Лівий екстремізм 144
Ліга арабських держав 255
Лінгвоцид 127
Лісабонська група 60
Локальне суспільство 61
Лондонський клуб кредиторів 255
- М**
Майбутнє, якого ми хочемо 166
Малий джихад 144
Малий збройний конфлікт 135
Масонство 61
Мафія 77
Межі росту 39
МЕРКОСУР 256
Метрополія 46
Мир 110
Мирне політичне мислення 110
Мирний час 110
Мирні дивіденди 111
Миролюбність 111
Миротворчий контингент ООН 135
Миротворчі сили ООН 135
Миротворчість 136
Міждержавна (міжурядова) організація 53
Міжнародна асоціація розвитку, МАР 261
Міжнародна безпека 111
Міжнародна група із запобігання криз 241

- Міжнародна конференція з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро 166
- Міжнародна неурядова організація 53
- Міжнародна неформальна організація 53
- Міжнародна організація 53, 61
- Міжнародна організація глобального типу 53
- Міжнародна розрядка 111
- Міжнародна угода 61
- Міжнародна фінансова корпорація, МФК 261
- Міжнародна формальна організація 53
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку, МБРР 261
- Міжнародний валютний фонд, МВФ 257
- Міжнародний день Матері-Землі 164
- Міжнародний день миру 111
- Міжнародний індекс щастя, МІЩ 77, 294-295
- Міжнародний конфлікт 136
- Міжнародний порядок 68
- Міжнародний режим 61
- Міжнародний суд ООН 259
- Міжнародний тероризм 144
- Міжнародний центр урегулювання інвестиційних суперечок 261
- Міжнародні агенції з вивчення політичної глобалізації 240-244
- Мілітаризація 119
- Мілітаризм 119
- Місто світу 59
- Місто-держава 46
- Мітинг 77
- Мобілізація 136
- Моджахед 145
- Монархія 46
- Мондіалізація 68
- Мондіалізм 69
- Моніторинг сталого розвитку 167
- Мультиполярна геополітична модель світу 68
- Навантаження військових витрат на економіку 120**
- Навантаження військових витрат на населення 120
- Наднаціональні інституційні структури управління 61
- Напіванклав 46
- Наркоторгівля 145
- Насильство 120
- Національна безпека 111
- Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України 244
- Національний консорціум з вивчення тероризму 143
- Національний фонд демократії 241
- Нація 128
- Наше спільне майбутнє 167
- Небезпека 120
- Невизнана держава 47
- Негативний мир 111
- Неформальні центри сили 61
- Нобелівська премія миру 111
- Новий світовий порядок 69
- Новий тероризм 145
- Ноосфера 167
- Нормативні параметри сталого розвитку 167
- Нульовий ріст 39
- Об'єднаний ринок країн південного конусу, МЕРКОСУР 256**
- Об'єкт політико-географічної глобалістики 33
- Об'єкти збройного конфлікту 136
- Однополюсна геополітична модель світу 69
- Одностороннє насильство 136
- Озброєний мир 111
- Озброєння 120
- Окупація 136
- Організація Ісламська конференція 257
- Організація ісламського співробітництва 257
- Організація країн-експортерів нафти, ОПЕК 258
- Організація Об'єднаних Націй, ООН 258
- Організація Північноатлантичного договору, НАТО 259
- Органічний ріст 39

- Пагвоський рух вчених 112
Паризький клуб кредиторів 259
Парламентська республіка 46
Пацифізм 112
Пацифікація 112
Переговори 136
Перехідна зона 77
Периферія 77
Північноамериканська зона вільної торгівлі, НАФТА 260
Підопічна територія 46
План Еттога 260
Плюралізм 155
Позитивний мир 112
Поліархія 155
Політика стримування 120
Політико-географічна глобалістика 33
Політична глобалізація 33, 53
Політична карта світу 46, 214-229
Політична картина світу 68
Політична нація 128
Політична система мондіалізму 61
Політична схема світу 68
Політичний образ світу 68
Політичний режим 155
Політія 155, 156
Полюс зростання 77
Попередження людству від вчених світу 167
Порядок денний на ХХІ століття 166
Посередництво 136
Постконфліктне будівництво 136
Пояс дроблення 77
Правий екстремізм 145
Правило «Триади» 61
Предмет політико-географічної глобалістики 33
Представницька демократія 156
Президентська республіка 46
Примусова демократизація 156
Природно-ресурсний потенціал території 167
Прискорена стратегічна комп'ютерна ініціатива 120
Прогнозна етнополітична карта світу 318-330
Програма з навколишнього середовища, ЮНЕП 167
Програма розвитку ООН (ПРООН) 241
Проект «Polity» 241
Проект глобального індексу миру, ГІМ 112
Проста держава 46
Протест 77
Протестна активність 77
Протестний потенціал 77
Професійна армія 120
Процес поширення демократії 156
Пряма демократія 156
Рада Безпеки ООН 258
Рада з опіки ООН 259
Ревізіонізм 128
Революційні збройні сили Колумбії 363
Революція 156
Регіональна міжнародна організація 53
Рейтинг «недідздатних» держав світу 242
Рейтинг країн найбільш схильних до розпаду 311-317
Релігійний фундаменталізм 145
Репрезентативна демократія 156
Репресія 156
Республіка 47
Римський клуб 242
Ріо+10 166
Ріо+20 166
Робітнича партія Курдистану 364
Розмір військових витрат 304-305
Розширене моделювання та комп'ютерна програма 120
Рух рухів 74
Саміт Землі 166
Саміт Землі 2002 166
Самодержець 153
Самопроголошена держава 47
Світова валюта 58
Світова еліта 62
Світова організація торгівлі, СОТ 261
Світове місто 59
Світовий банк, СБ 261
Світовий порядок 69
Світовий саміт зі сталого розвитку 166
Світовий уряд 60, 69

- Свобода в світі 374-445
 Секретаріат ООН 258
 Секуляризація 145
 Сепаратизм 128
 Сецесіонізм 288
 Сецесія 128
 Сильна держава 136
 Система ПРО (протиракетної оборони) 121
 Сінісізація 76
 Сіра вода 162
 Складна держава 47
 Слабка держава 137
 Соціальна звітність 167
 Соціальна нерівність 77
 Соціальна піраміда 77
 Соціальна поляризація 78
 Соціальний пріоритет 78
 Соціальний форум 78
 Співдружність націй 46
 Співдружність Незалежних Держав, СНД 262
 Спірна територія 47, 128
 Сталий розвиток 168
 Стандарт GRI 168
 Стійкий розвиток 168
 Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру 242
 Столиця 47
 Сторони конфлікту 137
 Страйк 78
 Стратегічна комп'ютерна ініціатива, SKI 121
 Стратифікація 78
 Структурне насильство 112
 Суб'єкти глобального регулювання 53
 Суб'єкти глобального управління 62
 Суб'єкти конфлікту 137
 Суб'єкти транснаціонального тероризму 145
 Суверенна держава 47
 Суперкомп'ютер 121
 Суспільно-географічна периферія 78
 Суспільно-політичний мир 112
 Сценарій «Триади» 248
 Сценарій апартеїду 248
 Сценарій виживання 248
 Сценарій ГАТТ / СОТ 248, 249
 Сценарій глобальної інтеграції 248, 249
 Сценарій регіоналізованої глобальної системи 248, 249
 Сценарії глобального розвитку 248-249
Теократична монархія 47
 Теорія доміно 128
 Теорія еліт 69
 Теорія змови 68, 69
 Теорія Четвертого світу 128
 Терор 145
 Тероризм 145
 Терорист 146
 Терористична діяльність 365-371
 Терористична організація 146, 362-364
 Терористичний акт 146
 Терорист-смертник 146
 Технооптимізм 39
 Технопесимізм 39
 Техносфера 168
 Тигри звільнення Таміл-Ілама 362
 Торгівля квотами на викиди 168
 Тоталітаризм 156
 Тоталітарна автократія 156
 Транскордонні райони 129
 Транснаціональна корпорація, ТНК 54
 Транснаціональний тероризм 146
 Тріада 59, 62
Українські агенції з вивчення політичної глобалізації 244-245
 Університет миру 113
 Уніполярна геополітична модель світу 69
 Унітарна держава 47
 Управління конфліктом 137
Фази конфлікту 137
 Федеральний швейцарський технологічний інститут 243
 Федеративна держава 47
 Федерація за всезагальний мир 113
 Фонд миру 242
 Фонд міжнародного розвитку ОПЕК 258
 Фонд Сороса 240

Фонд Форда 243

Форма державного правління 47

Форма державного устрою 47

Фрагментована держава 48

Франкмасонство 61

Фронт визволення Землі 362

Фукуяма Френсіс 265-268

Фундаменталізм 146

ХАМАС 364

Хвиля відкочування демократизації 156

Хвиля демократизації 156

Холодна війна 121

Центр світу 59

Цивілізація 69

Цілі розвитку тисячоліття 464-471

Чистий джихад 146

Шаріат 146

Швейцарський економічний інститут 243

Щорічник СІПРІ 242

Ядерна безпека 113

Ядерна гонка 121

Ядерна держава 121

Ядерна зброя 121

Ядерний клуб 121

Ядерний тероризм 146

Ядерного стримування теорія 122

A.T. Kearney 243

Foreign Policy 243

Freedom House 157, 243

Gattist 249

PolityIV 241

Transparency International 243

UBS Investment Bank 244

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КНИШ Мирослава Михайлівна
КОТИК Любов Іванівна

ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ГЛОБАЛІСТИКА

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Редактор *Ірина Лоїк*
Технічний редактор *Світлана Сенік*
Комп'ютерний набір *Любов Котик*
Коректори *Юліана Бурка, Ірина Пірожик*
Комп'ютерне верстання *Любов Семенович*
Художнє оформлення та обкладинка *Василя Рогана*

*На обкладинці офіційний логотип програми ООН
“Цілі розвитку тисячоліття”*

Формат 70×100/16. Умовн. друк. арк. 39,02+0,32 вкл.
Тираж 300 прим. Зам. .

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Видруковано з готових діапозитивів
у книжковій друкарні “Коло”.
вул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Львівська область, 82100

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №498 від 20.06.2001 р.